

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

149437

**1990 SONRASI TÜRK BASININDA ARAŞTIRMA
GAZETECİLİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gürsoy DEĞİRMENCİOĞLU

Danışman: PROF. DR. YASEMİN GİRİTLİ İNCEOĞLU

İstanbul, 2004

149437

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

GİRİŞ.....	1
1. HABER VE GAZETE NEDİR? ÇAĞDAŞ GAZETECİLİK TÜRLERİ İÇİNDE ARAŞTIRMACI GAZETECİLİĞİN YERİ	
1.1 Haber Kavramı.....	2
1.2 Haber Değerleri.....	5
1.2.1 Zamanlılık.....	5
1.2.1.1 Yenilik.....	6
1.2.1.2 Anilik.....	7
1.2.1.3 Geçerlilik.....	7
1.2.2 Yakınlık.....	8
1.2.3 Önemlilik.....	9
1.2.4 İlginçlik.....	9
1.3 Gazete Nedir?	10
1.4 Gazetenin İşlevleri	12
1.5 Gazeteci Kimdir?	13
1.6 Çağdaş Gazetecilik Çeşitleri.....	15
1.6.1 Magazin Gazeteciliği.....	16
1.6.1.1 Magazin Gazeteciliğinin Doğuşu ve Sansasyonel Habercilik.....	17
1.6.2 Fikir Gazeteciliği.....	20
1.6.2.1 Yorumlayıcı Açıklayıcı Haber.....	21
1.6.2.2 Araştırmacı Haber	22
2. ARAŞTIRMACI GAZETECİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI, ÖZELLİKLERİ, UYGULANAN TEKNİKLER VE ABD'DE BİLGİ EDİNME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN HUKUKİ DURUMU	
2.1 Araştırmacı Gazeteciliğin Tanımı	24
2.2 Araştırmacı Gazeteci ve Sahip Olduğu Özellikler.....	28
2.3 Araştırmacı Gazeteciliğin Başlangıcı ve Öncüleri.....	31
2.4 Araştırmacı Gazeteciliğin Gelişimi	33
2.4.1 Basının “Dördüncü Güç” Olarak Ortaya Çıkışı ve Araştırmacı Gazetecilik.....	33
2.4.2 Baskı Tekniğinin Gelişimi ve Araştırmacı Gazetecilik.....	35
2.4.3 Araştırmacı Habercinin Rolünün Ortaya Çıkışı	36
2.5 Atak Araştırmacı Gazeteciliğin Başlangıcı ve ‘Muckraker’lar.....	39
2.6 Araştırmacı Gazeteciliğin Uygulanışı ve Teknikleri	43
2.6.1 Araştırmacı Gazeteciliğin Ele Aldığı Konular.....	43
2.6.2 Araştırmacı Gazetecilikte Bilgi Toplama.....	44
2.6.3 Araştırmada Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar ve İzlenecek Yöntem.....	47

2.6.4 Araştırmacı Gazetecilikte Bilgi Kaynakları	47
2.6.4.1 Muhabirler ve Haber Sızdırıcılar.....	48
2.6.4.2 Arşivler ve Diğer Yazılı Kaynaklar.....	50
2.6.4.3 Konuyla İlgili Kişilerle Yapılan Mülakatlar.....	52
2.6.4.3.1 Dıştan İç Halkaya Doğru Yapılan Mülakatlar.....	53
2.6.4.3.2 “Smoking Gun” ya da “Shotgun” Mülakatlar.....	54
2.7 ABD’de Bilgi Edinme Özgürlüğünün Hukuki Durumu.....	55
2.7.1 The Administrative Procedure Act of 1946.....	56
2.7.2 Freedom of Information Act Of 1966 (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası).....	57
2.7.2.1 Yasaya Başvuruda Bulunmak ve Süre Sınırları.....	58
2.7.2.2 Başvuruda Bulunacak Kişinin İzleyebileceği Stratejiler.....	59
2.7.2.3 FOIA’nın Uygulanma Biçimindeki Farklılıklar.....	60
2.7.2.4 FOIA’da Yapılan Değişiklikler.....	61
2.7.2.5 Araştırmacı Gazeteciliğin Yükselişinde FOIA’nın Rolü.....	63

3. 1990 SONRASI TÜRK BASININDA ARAŞTIRMA GAZETECİLİĞİ ÖRNEKLERİ: İLKSAN, İSKİ VE ENGİN CİVAN SKANDALLARININ ORTAYA ÇIKARILIŞI VE GAZETECİLERİN İZLEDİĞİ YÖNTEMLER

3.1 İLKSAN (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) İçin Usulsüz Arazi Satın Alındığına Yönelik İddianın Ortaya Çıkışı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler.....	64
3.1.1 Usulsüz Arazi Alımının Gerçekleştirilmesi ve İLKSAN’a Aktarılan Paralar.....	64
3.1.2 İki Bakan Olayla İlgili Birbirini Suçluyor.....	66
3.1.3 Ekspertiz Raporu, İLKSAN Genel Başkanı Bilal Büyükkaya’yı Yalanlıyor.....	67
3.1.4 Başbakan Demirel’den İLKSAN Olayıyla İlgili Önemli Açıklamalar.....	68
3.2. Öğretmenlerden Toplanan Paraların Arsa Sahiplerine Ödendiğinin Mesut Yılmaz Tarafından Ortaya Çıkarılması.....	70
3.2.1 Yılmaz, İLKSAN Nedeniyle Hükümete Yüklenmeyi Sürdürüyor.....	71
3.2.2 Hürriyet, DYP’li Milletvekillerinin İmzası Bulunan Önergeyi Ele Geçiriyor.....	72
3.2.3 Arsa Alımı İçin Verilen 300 Milyar Liranın Perde Arkası Aralanıyor.....	73
3.2.4 İLKSAN’ın Konut Projesinin Çevresel Boyutu Aydınlanıyor.....	75
3.2.5 SHP Raporu Koalisyonu Sarsıyor.....	76
3.2.6 İLKSAN Yönetiminde Gerçekleştirilen Operasyonlar.....	80
3.2.7 İLKSAN’da Ortaya Çıkan Yeni Usulsüzlükler.....	81
3.2.8 İLKSAN Davası Sona Eriyor.....	82
3.3 İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel’in Eski Eşi Nurdan Erbuğ’un Nokta Dergisi’ne Açıklamaları Sonrası Skandalın Ortaya Çıkışı.....	82
3.3.1 Nurettin Sözen İddiaların Ardından Göknel’in Görevden Alınmasını İstiyor.....	83
3.3.2 Yıldırım Çavlı, İSKİ’deki Yolsuzluk İddialarının Dosyasını Açıyor.....	84
3.3.2.1 Erbuğ’a Ödenen Tazminatın Kaynağı Araştırılıyor.....	87
3.3.2.2 Ergun Göknel’in Siyasete Girmek İçin Verdiği Mücadele.....	88
3.3.3 Hürriyet Rüşvet Belgesini Açıklıyor.....	89
3.3.4 Göknel Dosyası’nın Ardından Yaşanan Gelişmeler.....	91
3.4 Hürriyet Gazetesi, İSKİ Skandalı’nda İkinci Dosyayı Açıyor.....	93
3.4.1 Müfettişlerin Ortaya Çıkardığı Gerçekler.....	93

3.4.2 Göknel'in Randevu Notlarının Ele Geçirilmesi ve Servet Beyanı Oyunu.....	94
3.4.3 Skandalda SHP'nin Rolü Olduğunun Ortaya Çıkarılışı.....	96
3.4.4 Göknel, Klor Yolsuzluğunu İtiraf Ediyor.....	98
3.4.5 Nurdan Erbuğ Nafaka Pazarlığıyla İlgili Kaseti Açıklıyor.....	99
3.4.6 İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinin Göknel Raporu	99
3.4.7 Göknel, Mali Şube'deki İfadesinde Sözen'i Suçluyor.....	100
3.4.8 Çıkar Sağlanan Sanayi Tesislerinin Listesi Açıklanıyor.....	101
3.5 İSKİ Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran'ın Skandalın Siyasi Boyutunu Aydınlatması ve Bağışların SHP'ye Nasıl Aktarıldığının Ortaya Çıkması.....	101
3.5.1 İSKİ'den SHP'lilere Yapılan Ödemelerin Sırrı Çözülüyor.....	102
3.5.2 İSKİ'nin Su Boruları Faik Akdil'in Tatil Köyünde Kullanılıyor.....	103
3.5.3 İSKİ'den SHP'ye Yapılan Para Transferi Ortaya Çıkıyor.....	104
3.5.4 Skandalın Ekonomik Boyutuyla İlgili Gelişmeler.....	105
3.5.5 İSKİ'yle İlgili Dava Süreci Yoğunlaşıyor.....	107
3.5.6 Yıldırım Çavlı'nın "Göknel Dosyası" Ödül Kazanıyor.....	109
3.5.7 Ergun Göknel, Klor Davasından Mahkum Oluyor.....	110
3.6 Engin Civan'ın Vurulmasının Ardından Ortaya Çıkan Skandal.....	110
3.6.1 Olayın Ardından Ortaya Atılan İddialar ve Polis Yetkililerinin Açıklamaları.....	111
3.6.2 Civan'ın Emlak Bankası Genel Müdürlüğü Döneminde Edes'le Yaşadığı Anlaşmazlık.....	112
3.6.3 Civan Rüşvet Aldığı İddialarını Yalanlıyor.....	114
3.7 Engin Civan Skandalı'na Ahmet Özal'ın Adının Karışması.....	115
3.7.1 Dünder Kılıç'ın Açıklamaları Hakkında Civan'ın Yorumları.....	116
3.7.2 Hürriyet Gazetesi'nin Araştırmasına Göre Olayın Gerçek Yüzü.....	117
3.7.3 Selim Edes'in Teslim Oluşu ve Ahmet Özal'ın Hakkındaki İddialara Cevabı....	119
3.7.4 Alaattin Çakıcı'nın Gündem Yaratan Açıklamaları ve Selim Edes'in Rüşvet İtirafı.....	120
3.7.5 Semra Özal'ın Olayda Aracılık Yaptığına Yönelik İddiaların Gündeme Gelmesi.....	122
3.8 Engin Civan'ın, Selim Edes'ten İstedığı Rüşvetin Belgelenerek Ortaya Çıkarılışı.....	123
3.8.1 Rüşvetin Belgesi Hürriyet Gazetesi'nde Açıklanıyor.....	123
3.8.2 Semra Edes Özalları Kızdırıyor.....	124
3.8.3 Ahmet Özal, Hürriyet'e Konuşuyor.....	125
3.8.4 Özalların Aracılık İçin Kılıç ve Çakıcı'ya Başvurduğu İddiaları Güçleniyor.....	126
3.8.5 Civan'dan, Emlak Bankası'nın Eski Genel Müdürü Şemiler'le İlgili Suçlamalar.....	127
3.9 Hürriyet, Engin Civan Skandalı'nın Dosyasını Açıyor.....	128
3.9.1 Skandalla İlgili Dava Başlıyor.....	130
3.9.2 Vuruşkan'ın Disketindeki Rüşvet Şifreleri.....	130
3.9.3 Uğur Dünder, Engin Civan'ın İsviçre'deki Gizli Hesabını Açıklıyor.....	132
3.9.4 Civan'ın Defterinde Özal Ailesi'ni Çağrıştıran Şifreler.....	133
3.9.5 Civan'ın Not Defterinin Orijinali Açıklanıyor.....	135
3.9.6 Uğur Dünder Şifreleri Çözdüğünü Açıklıyor.....	135
3.9.7 İsviçre'deki Bankada "Turgut" Şifreli Bakana Rastlanıyor.....	136
3.9.8 Engin Civan Skandalı Davasında Karar Açıklanıyor.....	137
3.10 İLKSAN, İSKİ ve Engin Civan Skandallarının Araştırmacı Gazetecilik Uygulamaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	138

3.10.1 Olayların Ortaya Çıkış Tarihi ve Biçimi Açısından.....	138
3.10.2 Olayda Başvurulan Kaynaklar Açısından.....	139
3.10.3 Bilgiye Ulaşma ve Olayı Takip Açısından.....	145
3.10.4 Olayı Ortaya Çıkaran Gazete ve Muhabirler Açısından.....	150
3.10.5 Olayın Sonuçları Açısından.....	152

4. ABD'DE WATERGATE VE TÜRKİYE'DE MOBİLYA SKANDALININ ORTAYA ÇIKARILIŞI

4.1 Washington Post Gazetesi.....	155
4.2 Demokratik Ulusal Parti Merkezindeki Hırsızlık ve Washington Post'un Olay Hakkındaki Araştırmaları.....	156
4.2.1 Woodward ve Bernstein'in 'Hırsızlık'la İlgili Yaptığı İlk Araştırmalar.....	156
4.2.2 İki Gazeteci Mc Cord ve Hunt'ın İzini Sürüyor.....	158
4.2.3 Barker'ın Hesabına Yatırılan Paraların Kaynağının Araştırılması.....	161
4.2.4 Gizli Ödemede Sorumluluğu Bulunan Kişiler Ortaya Çıkıyor.....	163
4.2.5 Woodward Yeni Haber kaynağı Deep Throat'la Buluşuyor.....	166
4.2.6 Sloan, Watergate Skandalıyla İlgili Yeni İsimleri Gündeme Getiriyor.....	169
4.2.7 Bernstein'a Sızdırılan Haber Sonrası Gün Işığına Çıkan Gerçekler.....	172
4.2.8 Nixon'ın Yeniden Seçilmesi İçin Kullanılan Fonu Kontrol Eden Kişilerin Listesi Tamamlanıyor.....	176
4.2.9 Yargı Sürecinin İzlediği Seyir ve Başkan Nixon'ın İstifası.....	179
4.2.10 Watergate Skandalı'nın Ortaya Çıkarılmasında ABD Medyasının Rolü.....	182
4.3 Cumhuriyet Gazetesi.....	184
4.4 Uğur Mumcu'nun İlk Araştırmacı Gazetecilik Çalışması: Mobilya Dosyası.....	185
4.4.1 Bir İhbar Telefonu ve Skandalla İlgili İlk İpuçlarının Çıkışı.....	185
4.4.2 Yahya Kemal Demirel Mobilya İhracatına Başlıyor.....	186
4.4.3 Son Mobilya İhracatı Gerçekleşmiyor.....	188
4.4.4 Bern Ticaret Müşavirliği İsviçre'deki Şirketleri Araştırıyor.....	188
4.4.5 Cumhuriyet Gazetesi'nde İlk Haber ve Uğur Mumcu'nun Yazısı.....	189
4.4.6 Altan Öymen Araştırmalarını İsviçre'de Sürdürüyor.....	191
4.4.7 ANKA, Yahya Kemal Demirel'le Konuşuyor.....	192
4.4.8 Aracılık Yapan Firmaların Hayali Olduğu Belgeleniyor.....	194

5. SONUÇ..... 197

KAYNAKÇA..... 200

ÖZET

ABSTRACT

GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin her geçen gün gelişme gösterdiği günümüzde, enformasyon akışını takip etmek için kullanılan medya sayısı artmaktadır. Dünyada olup bitenlerden; gazete, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarından yararlanarak haberdar olan insanoğlu, İnternet'in yaşantısına girmesiyle farklı bir enformasyon otoyoluna geçiş yapmıştır. Sanal dünyaya atılan bu adım, insanlığın dünyanın en uç noktasında yaşanan gelişmeleri izleyerek, ortak düşüncelerini ifade ettiği bir platformun oluşmasını sağlamaktadır. Bilgilenme ve düşüncelerin özgürce ifade edilmesi hakkının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda kamuoyunun sesini temsil eden, siyasi iktidarın denetlenmesinde önemli rol oynayan gazetecilerin işlevi daha fazla önem taşır hale gelmiştir. Günümüzde gazeteciler; doğru, eksiksiz, araştırmaya dayalı haberleri okurlarına ulaştırmak için bir yarış içine girmektedirler. Rutin haberlerin sunumunun yanında çağdaş gazetecilik çeşitleri içinde yerini alan "araştırmacı – soruşturmacı" gazetecilik türü ilgi çekmektedir. Amerikalıların "derinlemesine habercilik" (in-depth reporting) adını verdikleri bu çalışma, gizli kalmış gerçeklerin üzerindeki örtüyü kaldırmayı amaçlayan, uzun dönemli, organize bir çalışmanın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı gazetecilerin, her haberin takibinde araştırma yapıldığı teziyle hareket ederek, ayrı bir tür olarak ifade edilmesine karşı çıktıkları araştırmacı gazetecilik, ekip çalışmasını da beraberinde getiren, sabırlı bir çalışmanın sonucu uygulanmaktadır. Çalışmada, araştırmacı gazeteciliğin ayrı bir tür olarak ifade edilmesi gerektiği gözler önüne serilmektedir. Çünkü medya sektöründe görev yapan muhabirlerin büyük bir çoğunluğu güncel haber takibiyle ilgilenmektedirler. Bu da uzun soluklu haber takibinin yapılabilmesi için ekipler kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Yani belirli haber dosyaları üzerinde araştırmacı gazetecilik yapılması için, para ve ekibe yatırım yapan gazeteler de günümüzde ortaya çıkmaktadır.

ABD'de ortaya çıkan ve gelişen araştırmacı gazetecilik (investigative journalism) geleneği 20. yüzyılın başında 'muckraker'lar tarafından gerçek anlamda uygulanmaya başlamıştır. Ida Tarbell, Lincoln Steffens, Upton Sinclair gibi gazeteci ve yazarlar yaptıkları araştırmalarla Amerikan toplumsal yaşamında görülen bozuklukları

gözler önüne sermişler, birçok reformun gerçekleştirilmesinde katkı sağlamışlardır. Adlarını ABD Başkanı Theodore Roosevelt'ten alan bu kişiler, araştırmacı gazeteciliğin nüvesini oluşturmuşlardır. O dönemin şartları nedeniyle, muckrakerlar daha agresif (saldırgan) bir şekilde haber takibi yapmışlardır. İlerleyen yıllarda, bilgi edinme hakkına ilişkin yasal düzenlemelerin de etkisiyle, araştırmacı gazeteciler daha organize, hak ve sorumluluklarının bilincinde hareket etmeye başlamışlardır.

1970'li yıllar ABD'de araştırmacı gazeteciliğin yükselişe geçtiği bir dönem olarak kabul edilmektedir. 1971 yılında New York Times Gazetesi'nden Seymour Hersh My Lai katliamını, 1972 yılında da Washington Post Gazetesi'nden Bob Woodward ve Carl Bernstein Watergate skandalını gün ışığına çıkarmayı başarmışlardır. Bilgi edinme özgürlüğüyle ilgili düzenlemelerin 1966 yılında kabul edilen FOIA'yla (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası) güvence altına alınması da, araştırmacı gazetecilerin işini kolaylaştırmıştır. Türkiye'de ise 2003 yılının ekim ayına kadar böyle bir yasal düzenleme bulunmamaktaydı. 9 Ekim 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilen "Bilgi Edinme Hakkı Yasası"yla 'açık devlet' yolunda önemli bir adım atılmıştır.

"1990 Sonrası Türk Basını'nda Araştırma Gazeteciliği" adlı çalışmada; İLKSAN, İSKİ ve Engin Civan olayları bağlamında araştırmacı gazetecilik uygulamalarındaki eksiklikler ve hataların gösterilmesi amaçlanmaktadır. Bu olayları izleyen araştırmacı gazetecilerin özellikle bilgiyi elde etme, haber kaynaklarına ulaşma ve haberin sunumu aşamasında izledikleri yöntemin hatalı olduğu ve gazetecilik etiğine aykırı davranıldığı dile getirilmektedir. Örnek olay incelemesi temelinde yapılan değerlendirmede, bilgiye erişme noktasında yasal düzenleme eksikliği vurgulanarak, bunun araştırmacı gazetecilikte olması gereken doğru, gerçekleri yansıtan, eksiksiz habercilik anlayışına engel oluşturduğu vurgulanmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde haber, haber değerleri, gazete kavramları ele alınarak, çağdaş gazetecilik türleri içinde araştırmacı gazeteciliğin konumu, literatür taraması yöntemiyle incelenmiştir. Böylece diğer gazetecilik türlerinin, araştırmacı gazetecilikle benzeşen ve ayrılan yönlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

İkinci bölümde araştırmacı gazetecilikle ilgili teorik bir çalışma yapılarak; araştırmacı gazeteciliğin doğuşu ve gelişimi, bu çalışmayı yürütecek gazetecide bulunması gereken niteliklerin neler olduğu, başvuru haber kaynakları literatür

taraması yoluyla ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca araştırmacı gazetecilikte uygulanan yöntemler de anlatılarak, 3.bölümde incelenen örnek olaylar için temel oluşturulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde 1990 sonrasında Türkiye'nin gündemine oturan üç örnek olay (İLKSAN, İSKİ, Engin Civan Skandalı) ele alınarak araştırmacı gazetecilik uygulamaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Sözkonusu olaylar, Hürriyet Gazetesi'nin olayların ortaya çıkış tarihinden yargı sürecinin tamamlanmasına kadar olan dönemdeki nüshaları taranarak incelenmiştir.

Son bölüm olan dördüncü bölümde ise ABD ve Türkiye'de örnek araştırmacı gazetecilik çalışmaları olarak sunulan Watergate ve Mobilya Skandalı, izlenen yöntemler de gözler önüne serilerek ele alınmıştır.

1. HABER VE GAZETE NEDİR? ÇAĞDAŞ GAZETECİLİK TÜRLERİ İÇİNDE ARAŞTIRMACI GAZETECİLİĞİN YERİ

1.1 Haber Kavramı

İnsanoğlunun çevresinde yaşanan olaylar hakkında bilgi alma ve haber alma isteği birçok araştırmacının ilgilendiği konular arasında yer alıyor. Haber üzerine yapılan ilk tanımlamalar insanların öğrenme isteklerini değerlendirmek için yapılmıştır. Bu tanımlara göre, “olan her şey haberdir”, “dün bilmediğimizdir”, “insanların üzerinde konuştukları” ya da “okuyucuların öğrenmek istedikleridir.”¹

Washington Üniversitesi dekanlarından M.Lyle Spencer’ın 1935 yılında getirdiği kalıcı ve akademik tanıma göre haber, “Vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişileri ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay ya da kanaattir.”²

Elbette yapılan ilk tanımlamaların bu kavram üzerinde yeteri kadar açıklayıcı olmadığı ortadadır. Haberin belli bir tanımını yapmak, onun anlamını dar çerçevede değerlendirmek çok zordur. Bunun nedeni, toplum yapısına ve sahip olunan teknolojik birikime göre haber üzerine atfedilen tanımın değişkenlik gösterebilmesidir.

19. yüzyılın sonlarına doğru ilk gazetecilik eğitim ve öğretim programlarının açıldığı ABD’de haberi tanımlama yönünde çalışmaların başladığı görülmektedir. Bu tanımlamaların haberin niteliği ve haberi oluşturan etkenlere göre yapıldığı dikkati çekmektedir. Haber tanımlamalarının arasında “haber zamana uygun her şeydir”, “zamana uygun rapor haberdir”, “haber bir olayın raporudur”, “haber acele kaleme alınmış edebiyattır”, “haber yarının tarihidir” şeklinde nitelendirmeler yer almaktaydı. Haber tanımları içinde en önemli basamaklardan biri, haberin “herhangi bir zamanda geçen olay, fikir ya da sorunun özeti” olarak nitelendirilmesiyle başladı.³

ABD’de eğitim ve öğretim programlarında yapılan tanımlamaların, haberin “zamanlılık” ögesini ön plana çıkarmasının yanı sıra onun kısa olması gerektiğini de vurguladığı görülmektedir. Daha sonraki yıllarda, bu özelliklerin dışında kalan niteliklere de atıfta bulunularak çok çeşitli haber tanımları yapılmıştır.

¹ Oya Tokgöz, *Temel Gazetecilik*, İstanbul, İmge Kitabevi, 2003, s.187.

² Rıdvan Bülbül, *Genel Gazetecilik Bilgileri*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2000, s.95.

³ Tokgöz, s.191.

Bilim adamları ve bazı gazetecilere göre haber çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Wilbur Schramm'a göre, "Haber bir olay değildir; olduktan sonra algılanan bir olgudur. Olayla özdeş değil, fakat olayın esas çerçevesi içinde tekrar kurulabilmesi hedefidir."

Walter Lippmann ise haber ile gerçeğin aynı olmadığını söyleyerek, haberin işlevinin bir olayı iletme; gerçeğin işlevinin ise saklı kalmış olguları gün ışığına çıkarmak olduğunu belirtmiştir. Lippmann haberi, bu ikisi arasında bağlantıyı kurarak, insanoglunun iletişimine imkan tanımak için gerçeğin resmini yapabilmek olarak nitelendirmiştir. John Hohenberg de haberi, "İnsanları ilgilendirecek zamanlı olan bir fikrin, olayın ya da sorunun özeti" diye ifade etmiştir.⁴

New York Times'ın Genel Yayın Müdürü Turner Catledge'e göre "Haber, dün bilmediğimiz her şeydir." Mesleki gerçekler göz önüne alınarak yapılan bu tarifin yanı sıra karamsar ve şüpheli bir tanımlama yapanlara göre haber, "Haber yayın müdürlerinin haber dediği her şeydir."⁵

Cevat Fehmi Başkut, belirli bir zamana münhasır olan, vaktinde verilen, okuyucunun şahsi işleri veya toplumla olan ilişkileri bakımından özelleştirilebilen ve ilgisini çekebilene şekle konan her şeyi haber olarak tanımlayarak, en iyi haberin en çok sayıda okuyucunun ilgisini uyandıracak biçime sokulan haber olduğunu belirtmiştir.⁶

İngilizce'de haber anlamına gelen "News" sözcüğü bu kavramın farklı bir özelliğini ortaya çıkarmasından dolayı önem taşıyor. "News" kelimesi dört ana yönün İngilizce karşılıklarının baş harflerinden oluşuyor. Bir başka deyişle bütün yönleri ait anlamına geliyor. Yani tüm dünyada olan bitenlerle ilgili olarak insanların bilgilendirilmesi amacına hizmet ediyor.⁷

Yukarıdaki tanımlama, haberin "zamanlılık" ögesi dikkate alınmadan yapılan, haberin ülke farkı gözetmeden uzamsal olarak insanlara ulaşan bir enformasyon olduğu gerçeğini ifade ederek, haberi tanımlama konusunda yetersiz kalmaktadır.

⁴ Bülül, s.96.

⁵ John Hohenberg, Çeviren: Filiz Ofluoğlu, *Gazetecilik Mesleği (The Professional Journalist)*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1963, s.40.

⁶ Cevat Fehmi Başkut, *Gazetecilik Dersleri*, İstanbul, Sermet Matbaası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları, 1967, s.105.

⁷ Kemal Aslan, *Haberin Yol Haritası*, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002, s.116.

Daha geniş bir içerikte olarak haber, “kamuoyunu ilgilendiren, güncele ait zamanlı, belirli bir olay ya da duruma ait bilgi” olarak tanımlanabilir. Haber üretimi, belirli bir hedef kitleye mesaj iletmeyi amaçlayan bir çalışmadır. Temelinde ekip çalışmasının yattığı bu çalışmayla; ekonomik, politik, sosyal ve kültürel değişimleri izlemek olasıdır.⁸

“Haber, gazeteciliği meslek edinmiş kişilerin, haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kuralına göre formatladıkları, yine gazeteciliği meslek edinmiş kitle iletişim araçlarının sorumluları tarafından seçilerek, yazılı, sesli ya da görüntülü mesajlar şeklinde, okuyucu, dinleyici ya da izleyiciye ulaştırılan bilgilerdir.”⁹

Bu tanımlamada da haberin profesyonel olarak gazetecilik yapan kişiler tarafından kurgulanan, gazete dışında kalan televizyon, radyo gibi diğer kitle iletişim araçları tarafından kamuoyunu sunulan bir enformasyon olduğu belirtiliyor. Yani haberin çok çeşitli kanallar aracılığıyla sunulabilen ve insanlar üzerinde daha güçlü bir etki yaratabilen bir niteliğe sahip olduğu ortaya konuluyor.

Diğer geniş kapsamlı tanımlamalarda haber, toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren, etkileyen, doğruluğundan şüphe duyulmayan bir olayın, düşünce veya görüşün halkın anlayabileceği şekilde ve zamanında sunulması olarak vurgulanmıştır.¹⁰

Haber, aynı zamanda kişinin hayatı anlayarak, çevresindeki diğer insanlarla rahat ilişkiler kurabilmesini sağlamak gibi bir işleve de sahip bulunuyor. Bu anlamda ‘haber’ kavramı, insanların yaşantılarıyla ilgili kararları almalarında önem taşıyan ‘bilgilerin’ toplamı olarak da ifade edilebilir.¹¹

Bernard Roshco da haberin tanımlanmasının zorluğundan bahsederek, haber üretim sürecinde ‘zamanlılık’ ögesinin önemli olduğunu söyler. Yayımlanması düşünülen metinlerin, gerçekten haber niteliği taşıyıp taşımadığının sorgulanması gerektiğinin altını çizmektedir.¹²

⁸ Aslan, s.117.

⁹ Aktaran Kemal Aslan, Murat Zeytinli, Uluslararası Haber Dolaşımının Sorunları Yeni Türkiye Sayı 12, Ankara, Kasım – Aralık 1996, s.1102.

¹⁰ Aslan, s.118.

¹¹ Atilla Girgin, Haber Yazma Teknikleri (Haberci Adayının El Kitabı), İstanbul, İnkilap Kitabevi, 1998, s.18.

¹² Howard Tumber, News: A Reader, New York, Oxford University Press, 1999, s.4.

1.2 Haber Değerleri

Haberin içinde yer alan temel öğeler olarak ifade edebileceğimiz “haber değerleri” kavramı, haberi tanımlamanın dışında, haber kavramını açıklama isteğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Burada amaç, haberin hangi nitelikleri bünyesinde toplaması gerektiğini ortaya koymaktır. Haber değerleri, haberciliğin temel prensiplerini oluşturan ve haberde bulunması gereken öğeler olarak ifade edilebilir.

Çevremizde yaşanan olay ve olguların haber halinde sunulmasında birtakım temel değerlerin göz önüne alınması zorunludur. İşte bunlara çoğunlukla “haber değerleri” adı veriliyor.¹³

1.2.1 Zamanlılık

Günümüzde gelişen iletişim teknolojilerinin bir sonucu olarak haber, çok hızlı bir şekilde insanlara sunuluyor. Kitle iletişim araçlarının verdiği haberler çok kısa süre içinde tazeliğini kaybederek, bir anlam ifade etmemeye başlıyor. Böyle sürekli yenilenen bir enformasyon bombardımanının yaşandığı günümüzde, haberin “zamanlılık” ögesi daha fazla önem kazanıyor.

Zamanlılık ilkesi haber kavramının içinde bulunmakla birlikte, haberin diğer enformasyon çeşitlerinden ayrılması için, zaman kaybetmeden öğrenildiği anda gösterilmesi şarttır. Haber metinlerinde zaman belirten “dün, önceki gün, sabaha karşı, bir saat önce” gibi zarfların kullanımı olayın ne zaman meydana geldiği hakkında bilgi vermesinin yanı sıra haberin kullanılıp kullanılmayacağını belirlemektedir.¹⁴ Yani bu noktada haberin, çok çabuk bir şekilde kamuoyuyla paylaşılmasının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkıyor. Özellikle radyo ve televizyon gibi hızlı haber verebilen kitle iletişim araçlarında çalışan muhabirler, “zamanlılık” ilkesine en fazla uymak zorunda olan grubu oluşturuyor. Gazete her ne kadar böyle bir avantaja sahip değilse de olayın ayrıntılarını okuyucularıyla paylaşabilme imkanına sahip bulunuyor.

Habere zamanlılık değerini kazandıran üç bileşenin bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, yenilik, anilik ve geçerliliğidir.

¹³Tokgöz, s.200.

¹⁴Tokgöz, s.201.

1.2.1.1 Yenilik

Haberi oluşturan olayın zaman açısından “yeni” olması zorunludur. Bir anlamda yeni olmayan bir olayın, önemi ortadan kalkabileceği gibi, haber olma özelliği de ortadan kalkabilir. “Yenilik” bileşkesi “haber atlatma”yla da ilgilidir.¹⁵ Bu bileşkede önemli olan nokta, haberi oluşturan olayın yeni olarak oluşması değil, yeni olarak bildirilmesidir.¹⁶

Olayın meydana geldiği an ile iletilme süresi arasındaki zaman ne kadar azsa haberin değeri o kadar artacaktır. Bugün oluşan ve ertesi gün gazetelerde yer alan olaylar ‘güncellik’ niteliği taşımaktadır. Bunun yanında gazetelerin rakipleriyle aralarındaki farkı ortaya koyabilmeleri için değişik ve yeni haberleri yayımlama sorumlulukları olduğu da göz ardı edilmemelidir.¹⁷

Haberin ‘yeni’ olma özelliği taşınması iki farklı şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan ilki, ‘rutin haberler’ olarak tanımlanan, eylem ya da söylemin yeni gerçekleştiği anda görülür. İkincisi ise kamuoyu tarafından unutulmuş bir olayla ilgili yeni bir enformasyonun gündeme getirildiği zaman yapılan ‘araştırmacı gazetecilik’ çalışmalarını meydana çıkar.¹⁸

Olayla ilgili haberin yalnızca bir gazeteci tarafından yapılması, diğer meslektaşlarının ise bu haberi daha sonra kullanması, haberi yapan muhabir ve çalıştığı kurumun saygınlığı ve güvenilirliğini artırırken; bayatlamış haberleri yeniymiş gibi sunan kurum ise inandırıcılığını kaybetme riskiyle karşılaşabilir.

İşte bu noktada, güncellik ve özel haberin rakiplerden önce okuyucuya ulaştırılması kaygısı, haberin ayrıntılarıyla sunulmasına engel olabiliyor. Haberin ‘güncellik’ ya da ‘yenilik’ ögesinin pratikteki etkisi, kamuoyunda yarattığı tepkinin görülmesiyle daha iyi anlaşılır. Politik, kültürel etkinlikler ile spor karşılaşmaları, özellikle doğal afetler ve savaş tehdidi gibi toplumun büyük bir kısmını etkileyecek olaylar, güncel olarak hızlı bir biçimde kamuoyuna sunulmalıdır. Haberci, böylece

¹⁵ Bülbul, s.113.

¹⁶ Tokgöz, s.202.

¹⁷ Hermann Schlapp, *Gazeteciliğe Giriş*, Çeviren: Işık Aygün, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002, s.18.

¹⁸ Girgin, s.16.

okuyucu ve izleyicilerin bazı tedbirler almasına da yardımda bulunmuş olur. Güncellik, insanoğlunun dünyada olup bitenlere karşı duyduğu ilginin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda kamuoyunun dikkatinin bir noktada yoğunlaşmasına, heyecan ve öğrenme isteği duymasına yol açar.¹⁹

1.2.1.2 Anilik

Haberi yapan muhabirin kaynağa ulaştıktan sonra elde ettiği verileri, iyi bir şekilde değerlendirerek haber metni haline getirmesi gerekmektedir.

Kendiliğinden gelişen bir süreç olarak değerlendirilebilir. Televizyon ve radyonun şimdinin aracı olması, bu söylemi kullanması onu gazete ve dergi gibi diğer kitle iletişim araçlarından ayırır. Olay haberciliğinde “anilik” belirleyici bir unsurdur. Aniliğe verilebilecek güzel örneklerden biri, CNN Türk muhabiri İrfan Sapmaz’ın, canlı yayın sırasında ABD’nin Afganistan’a yönelik başlattığı hava hareketini dünyaya duyurması olayıdır. Sapmaz, 18.45 sıralarında verdiği bilgilerle Amerikan hareketinin başladığını duyurmuştu. Bu açıklamanın 45 dakika sonrasında ABD, hava hareketini başlattığı yönündeki iddiaları doğrulamıştı.²⁰

Anilik ögesini yenilik ögesiyle iç içe geçmiş iki halka gibi düşünebiliriz. Yeni bir olay hakkındaki bilgilerin muhabir tarafından kısa sürede toplanıp hızlıca haber haline dönüştürülmesi büyük önem taşıyor. Tabii ki bu ilkeye uyabilmek aynı zamanda muhabirin çalıştığı kitle iletişim aracının türüyle de yakından ilişkili.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi İrfan Sapmaz’ın bir televizyon kanalının muhabiri olması ve hareketin başladığı sırada canlı yayında yer alması, bu haberin dünyaya ilk kez sunulmasında en önemli etkenlerin başında gelmektedir.

1.2.1.3 Geçerlilik

Geçerlilik ögesi anilikle yakın bir bağlantı içindedir. Bu süreç haber oluşumuyla başlamakta ve kitle iletişim aracına ulaştırılmasıyla bitmektedir. Bu iki süre ne kadar

¹⁹ Philippe Gaillard, *Gazetecilik*, Çeviren: Mehmet Selami Şakiroğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, ss. 33-34.

²⁰ Aslan, s. 36.

uzun tutulursa haber de değerinden o kadar kaybedebilir. O nedenle bu sürenin kısa tutulması “geçerlilik” bileşkesinin uygulanması için önem taşımaktadır.²¹

Amerikalı yazar Bernard Roscho anilik ögesinin en son olan olaylarla bunları haber yapan kitle iletişim araçlarını birbirine bağladığını söyleyerek, geçerlilik bileşkesinin olayları toplumun çeşitli kesimleriyle bağlantılı tuttuğunu ifade ediyor. Roscho, yeniliğin bir enformasyon parçasını haber şekline dönüştürdüğünü belirterek, insanın ilgisine dayanan geçerliliğin, habere ‘haber’ değerini verdiğini vurguluyor.²²

1.2.2 Yakınlık

Haber değerleri içinde “yakınlık” ögesi muhabirin olayın neresinde olduğunu ortaya koymaktadır. Muhabir bir olayı içinde ya da ne kadar yakınında takip ederse “inandırıcılık” ve “doğruluk” ilkeleri o denli önem kazanacaktır.²³ İnsanlar yakın çevrelerinde yaşanan olaylarla ilgili bilgi almak isterler. Daha güvenli bir ortamda olup olmadığını merak eden insan, ne olup bittiğinin farkına varmak, olan biteni anlamak için çabalar.²⁴

Yakınlığı, kitle iletişim araçlarının hızlılık gibi temel niteliği nedeniyle farklı değerlendirmek şarttır. Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası çevrede yakınlığın göreceli ölçüde değerlendirilmesi insanlar tarafından yapılmaktadır. Yaşadığı mahallede çıkan bir yangın ya da ölüm olayının yanı sıra yakın bir bölgede yaşanan olaylar da insanlar için ilgi çekici nitelik gösterebilmektedir.²⁵

Yakınlık ve zamanlılık ögeleri, haber niteliği taşımayan olaylarla, haber özelliği taşıyanların ayrılmasında kabul gören iki ölçüdür. Gazeteciler için trafiğin yoğun olduğu bir saatte gün içinde meydana gelen bir kaza, 48 saat önce yaşanmış başka bir kazadan çok daha önemlidir. Çünkü bir gazetenin editörü olayın taze olmasını arzu

²¹ Bülbul, s.114.

²² Tokgöz, s. 202.

²³ Bülbul, s.114.

²⁴ Aslan, s.40.

²⁵ Tokgöz, s. 204.

eder. Aynı şekilde yakın bir bölgede yaşanan bir kaza, eyalet başkentinde sıkışık bir trafiğin ortasında yaşanan kazadan çok daha fazla haber değeri taşır.²⁶

1.2.3 Önemlilik

Haber değerleri arasında 'önemlilik' denince akla, yalnızca olaylar ve kişiler değil; sayılar ve zıtlıklar da gelmelidir. Gazetecinin haberde "nasıl" ve "neden" sorularına yanıt araması, önemlilik değerini belirlemesine yardımcı olur.²⁷

Olayla ilgili karar verebilmek için sonuç değeri kadar önem taşıyan bu öge, ilginçlik ögesiyle birlikte bir haberin içinde yer alabilir. Ancak çok büyük önem taşıyan bir olayın, ilginç olması gerektiğine dair bir şart yoktur.²⁸ Bir haberin önemlilik niteliği taşıyıp taşımadığını anlamak için başvurulacak yollardan biri de, toplumun büyük bölümünü etkileyip etkilemediğini sorgulamak, bu etkilenmenin sonuçlarını masaya yatırmaktır.²⁹ Örnek vermek gerekirse, dünyanın belli bir bölgesinde yaşanacak fırtına, sel, heyelan gibi doğal afetlerin önceden bilinmesi, can ve mal kaybını en aza indireceğinden önemli bir haberdir. Yine aynı şekilde hükümetin memur ve işçi maaşlarına yapmayı düşündüğü zamlarla ilgili bir haber medya tarafından kamuoyuna anında duyurulur. Çünkü bu tür haberler, toplumun önemli bir kesimini yakından ilgilendirmektedir.

Bazı haberler duygularımızı harekete geçirdiği için de önemli bir nitelik taşıyabilir. Bir güzellik yarışması, bir kısım okur kitlesini ilgilendirdiği, toplumsal yaşantının bir parçası olduğu için, kitle gazeteleri tarafından rahatlıkla kullanılabilir.³⁰

1.2.4 İlginçlik

Haberin ilginçlik ögesinin, üzerinde tartışılan, kimi zaman kişiye göre farklılık gösteren özellikler taşıyan haber değeri olduğu söylenebilir. Okuyucunun dikkatini

²⁶Julian Harriss, Kelly Leiter, Stanley Johnson, *The Complete Reporter, Fundamentals of News Gathering, Writing and Editing*, New York, Macmillan Publishing Co., Inc, 1981, s.31.

²⁷Tokgöz, s.205.

²⁸Girgin, s.18.

²⁹Aslan, s.38.

³⁰Schlapp, s.19.

çekebilmek, mevcut kitle iletişim aracının takip edilmesini sağlamak için haberin en azından bir bölümünün ilginç olma özelliği taşıması beklenir. Yaşam alanımızı, temel bilgi ve görüşlerimizi değiştiren normalin dışındaki her şey ilginçtir. Bu noktada genellikle olumsuz haberlerin insanlarda her zaman daha fazla ilgi uyandırdığı da önemli bir gerçektir.³¹ Cinayetler, trafik kazaları, garip olaylar gibi dünyadaki gelişmelerle ilgili bilgi sunmayan haberler, ilginçlik ögesinin başlıca örneklerini oluşturur. Bulvar gazetelerinin önemlilik, abonman gazetelerinin ise ilginçlik öğelerine sayfalarında çok fazla yer vermedikleri görülür.³²

Oya Tokgöz'e göre olağandışılık, macera, serüven, görülmeye değer şeyler ve aşk insanın ilgisini çeken başlıca konuları oluşturuyor. Cinsiyet farklılıklarının bu tür konulara ayrıcalıklı yer kazandırdığını söyleyen Tokgöz, günümüzde insanın ilgisini çeken haberlerin etrafımızı kuşattığını ifade ediyor.

“...İnsanlar arasındaki arzu, nefret, korku, sevgi, kıskançlık, bonkörlük, mizah, cimrilik, gazap ve benzerleri daima haber aynasında yansır. İnsanın ilgisini çeken konularda genellikle çatışma, kuşku, karışıklık ve olağandışılık bulunması, bunları daha ilginç kılar. Günümüz dünyasında, insanın ilgisini çeken haberler, bizi bir gökkuşağı gibi sarıp durur”³³

Kişisel ve toplumsal ihtiyaçları gidermede ilgi çekmenin rolü bulunduğu söylenebilir. İnsanlar kendilerini en çok ilgilendirdiğini düşündükleri problemlere ilgi göstermekte ve teknolojik gelişmelerle birlikte ilgi alanları genişlemektedir.³⁴

1.3 Gazete Nedir?

Gazete, olaylardan halkı sürekli haberdar ederek kamuoyunu düzenleyen, yönetici otoriteleri uyaran, ele aldığı konular yönünden uğraş alanı sınırsız olan bir yayın organı olarak tanımlanabilir.³⁵

Tabii bu sınırlı tanımlamanın dışında, kamuoyuna haber sunan bir araç olarak gazetenin çok farklı tanımları da yapılmıştır. Bu tanımlamalardan birinde gazete, en taze

³¹ Schlapp, s.18.

³² Wolf Schneider, Paul – Josef Raue, *Gazetecinin El Kitabı*, Çeviren: Işık Aygün, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002, ss. 41-42.

³³ Tokgöz, s. 207.

³⁴ Girgin, s.18.

³⁵ M.Nuri İnuğur, *Basın Yayın Tarihi*, İstanbul, Der Yayınları, 1993, s.21.

haberleri, en geniş alanda, en kısa zamanda basılı olarak naklederken, olaylar önünde genel kamuoyuna yol gösteren ve yine olaylar önünde genel kamuoyunun tesiri altında kalan bir kuruluş olarak nitelendiriliyor.³⁶

Devlet adamları, gazeteciler ve bilim adamları da kendi görüşlerine göre gazeteyi tanımlamışlardır.

Profesör Dovifat haberin yeni olması ve hızlı bir şekilde kamuoyuna ulaştırılması öğelerine atıfta bulunarak, gazeteyi en taze haberi, en geniş alanda ve en kısa zamanda halka ulaştıran bir araç olarak adlandırmıştır. Pierre Denoyer, gazeteyi “En dayanıksız sebzelerden ve meyvelerden daha çabuk değerini ve tazeliğini kaybeden bir mal” olarak tanımlamıştır.³⁷ Denoyer, bu sözleriyle gazetenin güncelliğini kısa sürede kaybeden bir haber aracı olduğu gerçeğini ortaya koymuş oluyor.

Ülkelerinin kaderini değiştiren iki devlet adamı, gazetenin gerçekleri kamuoyuna aktarma görevini görmezden gelerek, hükümetin çıkarlarına uygun bir politika izleyen, güdümlü bir basın anlayışını arzulayan tanımlamalar yapmışlardır.

Çarlık rejimini devirerek Rusya’da Sovyet rejimini kuran Lenin’e göre gazete, ihtilalin en güçlü silahıdır. Napolyon’a göre ise “Hükümetin kararlarını destekleyen, onun istediği biçimde hareket eden, yasak ettiği konulara dokunmamakla vatani görevini yerine getiren bir matbuattır.”³⁸

Ziya Gökalp, eğitici işlevine gönderme yaparak gazeteyi “Her gün herkesin ayağına giden ve herkesin anlayabileceği dersleri okutan canlı bir okul” olarak tanımlamıştır. Ahmet Emin Yalman ise gazetenin günün olaylarıyla ilgili haber ve yorumları içeren bir ürün olduğunu belirterek, bir haftayı geçmeyen aralıklarla çok sayıda hazırlanıp basılan ve para karşılığı satılan bir yayın organı olduğunu ifade etmiştir.³⁹

³⁶ Bülbul, s.34.

³⁷ İnuğur, ss. 21-22.

³⁸ Bülbul, ss.34-35.

³⁹ İnuğur, s.22.

1.4 Gazetenin İşlevleri

Kamuoyuna karşı büyük bir sorumluluk taşıyan gazetenin; bilgi verme, kamuoyu oluşturma, halk adına siyasi otoritenin yaptığı çalışmalarını takip etme, gözetleme gibi birçok işlevi bulunmaktadır. Bunlar içinde gazetenin halkı olaylar karşısında bilgilendirerek, onu uyanık tutması, dolayısıyla kamuoyu oluşturmaya en önemli fonksiyonların başında geliyor.

Gazete kamu ihtiyaçlarını, kamu yararına uygun bir biçimde kamuoyuna ve yöneticilere duyuran haber aracıdır. Öte yandan yöneticilerin kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla aldıkları önlemleri vatandaşlara zamanında ulaştırır.⁴⁰ Bu işlevleriyle gazeteler bir anlamda kamu hizmetini yerine getiren yayın organlarıdır.

Gazetelerin ve basılı diğer ürünlerin kamusal görevlerini haber vermek, denetlemek ve eleştirmek, kamuoyu oluşturmak, okur kitlelerini eğitmek, halkla hükümet ve parlamento arasında bağlantı kurmak ve diyalog sağlamak, azınlığın sorunlarını ve görüşlerini yansıtarak, yöneticilerin dikkati çekmek olarak sıralamak mümkündür.⁴¹

Gazeteciliğin önemli işlevlerinden biri olan haber yapma ve verme işlevini açıklayabilmek için gazeteciliği toplumbilim disiplini olarak incelemek daha doğrudur. Bu tür bir inceleme yöntemi, haberlerin; görgül araştırmanın bulgularının yanı sıra araştırmada kullanılan kavramlar, yöntemler ve gazeteciler zaman ayırabilirlerse görgül olarak deneyebilecekleri varsayımlardan oluştuğu ifade edilebilir. Bundan dolayı gazetecilik sadece gerçekler üzerinde verilmiş olan hükümlerle sınırlı değildir. Gazetecilikte toplumsal değerler ve tercihlerin de yer aldığı unutulmamalıdır.⁴²

Gazeteler haber verme işlevlerinin yanı sıra pek çok toplumsal ve psikososyal işlevleri de yerine getirmektedir. Kamuoyunu oluşturarak belirli bir konu üzerinde ikna etme, eğitim, eğlendirme, oyalama, reklam yapma bunlar arasında sayılabilir. Diğer kitle iletişim araçlarıyla birlikte haber verme işlevi yoluyla yönelinen fonksiyonları, psikolojik ve toplumsal değerleri içermek, eğlendirmek ve dinlendirmek olarak

⁴⁰ İnuğur, s.23.

⁴¹ Bülbtül, s.39.

⁴² Tokgöz, s.107.

nitelenebilir. Günün ağır ve bunaltıcı sorunlarından uzaklaştırarak kişileri hayal ve düş dünyasına itme, onları gamdan ve sıkıntıdan arındırarak haber verme günümüz gazeteciliğinde büyük önem taşıyor.⁴³

1.5 Gazeteci Kimdir?

Gerçek gazeteci, her şeyden önce kafasındaki bir okuyucu kitlesiyle iletişim kuran, onlar için yazan bir kişi olarak nitelenebilir. Önce okura, ardından işverene ve en sonunda da kendisine sıra geldiğinin farkında olmalıdır. Gazeteci, kamuya haberleri, fikirleri ve olayları aktarmayı amaçlayan, başka niyeti olmayan bir kişidir.

Gazeteci aynı zamanda işini ciddiye alan, savaşı; işine bir sanatçı gibi tutkuyla sarılan bir insan olarak da tanımlanabilir. Elini taşın altına sokan ve taşın altındaki solucanları temizleyen bir insan.⁴⁴

Ünlü Fransız yazarı ve gazetecisi Stephanie Lausanne, gazeteciler için “Gazeteci bir nevi Diyojen’dir. Elinde feneri, hayattan gelip geçer ve her yerde daima hakikati arar” şeklinde bir tarif yapmıştır. Cevat Fehmi Başkut da bunun en doğru tanımlamalardan biri olduğunu söylüyor. Gazetecinin bazen yanıldığını, gerçeği bulduğunu zannettiği bir anda, aslında yakaladığı şeyin kocaman bir yalan olduğunun farkına vardığını ifade ediyor.⁴⁵

Türk Basını’nda araştırmacı gazeteciliğin öncüsü olarak ifade edebileceğimiz Uğur Mumcu, gazeteciyi ‘haber ve bilgi kaynağına en çabuk ulaşan ve bu kaynaklardan edindiği bilgi ve haberleri okurlarına sunan insan’ olarak tanımlıyor.⁴⁶

Yıllarla birlikte gazeteciler de değişti. Eskiden gazeteci her işi yapan, her telden çalan bir kişiydi; fıkra, makale yazar, tercüme yapardı. Günümüzde gazeteciler; spor, adliye, ekonomi, eğitim, parlamento bölümlerinde muhabir ve yazarlar olarak uzmanlaştı, herkes kendi alanında haber yapmaya başladı. Başkut, eski dönemlerde ek meslek olarak algılanan gazeteciliğin, zamanla günün her saatinde ilgi ve zaman

⁴³ Tokgöz, s.110.

⁴⁴ Aktaran L. Doğan Tılıç, *Utaniyorum Ama Gazeteciyim Türkiye ve Yunanistan’da Gazetecilik*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, ss. 96-100.

⁴⁵ Başkut, s.17.

⁴⁶ M. Kemal Öke, *Gazeteci: Türkiye’de Basın Çalışanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1994, s.33.

ayrılarak yapılan bir meslek haline geldiğine dikkat çekiyor. Batı’da olduğu gibi gazetelere yazı yazanların ‘gazeteci’ olarak nitelendirilmesinin mümkün olamayacağını söyleyerek kesin bir ayırım yapmış oluyor. Özetle gazetecinin tanımını şöyle yapıyor:

“Gazeteci, yalnız gazetecilikle meşgul olan, uyanık bulunduğu her dakikasını bu mesleğe hasreden, yalnız bu meslek sayesinde geçinen ve yaşayan adamdır. Gazetecilik; avukatlık, doktorluk, mimarlık, mühendislik gibi bir meslektir. İhtisas işidir. Geçici olamaz. Sabahleyin avukatlık yapıp, öğleden sonra hususi ders veren ve akşam idarehanesine koşana gazeteci denemez. Hiçbir iyi gazeteci, bu şekilde mesleğinde muvaffak olamaz.”⁴⁷

Gazetelerin ortaya çıkışıyla beraber gazeteciler için yapılan ilk tanımlama, “Mesleğini bir ya da birkaç günlük süreli yayın organında uygulayan, gazeteye yazı yazmayı, haber toplayıp vermeyi ya da gazetenin yazı işlerinde çalışmayı iş edinen kimse” olmuştur.

Türk Basın Birliği’nin kuruluş hazırlıkları için Matbuat Umum Müdürlüğü’nün yaptığı çalışmalar sırasında, gazetecinin tanımının, “Doğruyu, ciddiye kovalayan, heyecan verici haberden ve laubalilikten kaçınan kişi olarak” yapıldığını görüyoruz.⁴⁸

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu’nun (FIJ) model sözleşmesine göre gazeteci, “Asli, sürekli ve ücretli bir işe bir ya da birkaç yazılı veya görsel – işitsel kitle iletişim aracına yazı veya resimle katkıda bulunan, kazancının çoğunu böylece sağlayan kişidir.” Federasyon ayrıca bu tanımlamanın yanı sıra gazeteciyi, güncel olayları ve haberleri toplayıp kamuoyuna sunan ve yorumlayan kişi olarak nitelendirmiştir.⁴⁹

Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’ne göre ise gazeteci;

“Düzenli bir şekilde, günlük yahut süreli bir yazılı, görüntülü, sesli ya da elektronik basın ve yayın organında, kadrolu, sözleşmeli ya da telif karşılığı, haber alma, işleme, iletme ya da görüş, fikir belirtme görevi üstlenen ve asıl işi ile başlıca geçim kaynağı bu olup çalıştığı işletmeyle ilgili yasalar karşısındaki konumu bu tanıma uygun olanlar” diye ifade ediliyor.⁵⁰

⁴⁷ Başkut, ss.18-19.

⁴⁸ Atilla Girgin, *Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik’i*, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları, 2003, s.68.

⁴⁹ Bülbul, s.48.

⁵⁰ Girgin, s.70.

5953 Sayılı “Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştırılanlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkındaki Kanun” da değişiklik yapan 212 Sayılı Yasa’nın birinci maddesi, bu kanun hükümlerinin; gazete ve mevkutelerle haber ve fotoğraf ajanslarında her türlü fikir ve sanat işlerinde çalışan ve İş Kanunu’ndaki, ‘işçi’ tarifi şümulu haricinde kalan kimselerle, bunların işverenleri hakkında uygulanacağını belirterek, bu kanunun kapsamına giren fikir ve sanat işlerinde ücret karşılığı çalışanların “gazeteci” olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir.⁵¹ Basın Kartları Yönetmeliği ise, bir kişiye “gazeteci” denilebilmesi için Sarı ya da Mavi Basın Kartı sahibi olmasını şart koşturmuştur.⁵²

1.6 Çağdaş Gazetecilik Çeşitleri

Gazetecilik çeşitlerini sağlam bir temele oturtabilmek için yaşanan iki önemli gelişmeyi dikkate almak gerekiyor. İlki 13. yüzyıl sonlarında tüccarların başka ülkelerde bulunan meslektaşlarına ticari bilgiler vermek için gönderdikleri “Newsletter” adı verilen haber mektupları, ikincisi ise Gutenberg’in matbaayı bulmasıyla birlikte önemli olayların duyurulması için basılan ve dağıtılan bültenlerdir. Ardından Abraham Verhoeven tarafından Hollanda’da ilk düzenli gazete olan “Wettlycke Tijdinghe” ve “Nieuw Tijdinghe”nin çıkarılması süreli yayınlara haberlerin iletiminin sağlanması açısından günümüze kadar gelen gelişmenin köşe taşlarını oluşturuyor.⁵³

İlk haberleşmenin başlangıcını oluşturan bu küçük haber mektupları, aynı zamanda Batı dünyasında basın tarihinin gerçek başlangıcını ortaya çıkarmıştır. Avrupa’da yaşayan insanlar olup bitenleri öğrenmek, fikir, sanat ve ticaret çevrelerinde geçen olaylardan haberdar olmak amacıyla haber mektuplarına yönelmiştir. Önceki yıllarda elle yazılan haber mektupları, basılı hale gelmeye başlamıştır. Bu nedenle bu mektupları gazetenin öncüleri olarak tanımlayabiliriz. İngilizlerin “News – Letter” dedikleri bu mektupların asıl çıkış amacı; sosyal, siyasal, ticari ve ekonomik nedenlerden ortaya çıkan belgeleri oluşturmaktır. Ülkelerarası ticaret yapan, savaşlar

⁵¹ Semra Atılğan, *Türk Basın Sendikacılığında Gazetecilerin Yasal Hakları*, İstanbul, Bas-Haş Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2001, s.61.

⁵² Bülbül, s.49.

⁵³ Turhan, s.1.

hakkında bilgi edinmek isteyen devlet adamları haber mektuplarına duyulan ihtiyacın doğmasında önemli nedenlerin başında gelmektedir.⁵⁴

Bu nedenle haber mektuplarının ticari faaliyetlerin sürdürülmesi, ekonomik gelişmelerle ilgili bilgileri sunması açısından çağdaş gazetecilik türlerinden olan ekonomi gazeteciliğinin ortaya çıkmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan Verhoeven tarafından Anvers'te çıkarılan “Wettlycke Tijdinghe” ve “Nieuw Tijdinghe” gazeteleri ise siyasi olanlar dahil, her türlü olayları, afetlerden, toplumsal ve bireyler arasında olanlara kadar, insanoğlunun merak duygusunu karşılayacak bilgileri sunması açısından “olay gazeteciliği” türünün başlangıcını meydana getiriyor.⁵⁵

Eski çağlardan günümüze kadar oldukça uzun bir yol kat eden gazetecilik, profesyonel kadrolar tarafından yapılan bir meslek haline geldi. Teknolojik gelişmeler, baskı ve yayıncılık dünyasında ortaya çıkan yenilikler, kitle iletişim araçları tarafından sunulan ürünlerin çeşitliliğini artırdı. Gazeteciler de bu çeşitliliğinin doğmasının bir sonucu olarak farklı uzmanlık alanlarında çalışmaya ve haberler yapmaya başladı.

Günümüzde konusuna hakim, yaşanan gelişmeleri yakından takip eden, kısacası uzmanlaşmış gazeteciler medya sektöründe hizmet veriyor. İşte böyle bir ortamda çağdaş gazetecilik türlerine göz atmak, araştırmacı gazetecilik çalışmasının diğer türlerle karşılaştırılması açısından büyük önem taşıyor.

1.6.1 Magazin Gazeteciliği

Bulvar ya da diğer adıyla magazin gazeteciliği, günümüz gazeteciliğinde yaygın olarak kullanılan gazetecilik türlerinin başında geliyor. İnsanları bilgilendirmekten çok, hoşça vakit geçirmesini amaçlayan magazin gazetecilerinin izleyicisi, fikir gazetelerine oranla daha fazladır. Bu tür gazetelerin okunma amaçlarından en önemlisini de her eğitim düzeyine hitap edebilmesi, zaman geçirilmesini sağlaması oluşturuyor.

Magazin gazetelerinin sayfa tasarımının (mizanpaj) bol resimli, büyük puntolu, fakat az haberin yer aldığı bir şekilde düzenlendiği, içerik açısından ise basit bir anlatım tarzının benimsendiği görülür. Sosyete dedikodusu, sanatçıların yaşamı, sokak

⁵⁴ İnuğur, ss. 40-41.

⁵⁵ Turhan, s.1.

cinayetleri, hayat pahalılığı gibi çeşitli konuların ele alındığı magazin gazetelerinde ciddi içerikli haber malzemesi miktarı bulmak zordur.⁵⁶

Magazin gazeteciliğinde eğlendirici bilgi (infotainment) adı verilen haber türü benimsenir. Görsel malzeme kullanımına önem vermek ve duygusallık ön plana çıkar.⁵⁷

Magazin gazetelerinde haber olabilecek her konu ele alınır. İnsanoğlunun hoşuna giden, onları düşünceye yöneltmeyen haberlerin yanı sıra çoğu zaman “yapay haberler” de verilir. Bu tür gazeteler kurmaca, tatlı haberler sunarak, modern yaşamın tekdüze, sıkıcı ortamından insanları uzaklaştırarak, düş dünyası ve duyuları harekete geçirmek için çeşitli yollara başvurur.⁵⁸

Gazeteci Yılmaz Tunçkol’a göre, bu tür gazetecilik aynı zamanda ‘her olayın ve kişinin kimse tarafından bilinmeyen yönlerini aktarmak’ olarak da tanımlanabilir. Bir magazin muhabiri bir siyasal olaydan, cinayetten, adliyedeki duruşmadan, hava durumundan hatta depremden bir magazin haberi ortaya çıkarabilir. Muhabir, olayın ve bu olayda yer alan kişilerin herkesin pek göremeyeceği yönünü görmeye çalışarak, bulduklarını okur ya da izleyicisine aktarır. Tunçkol, her konunun ya da olayın mutlaka bir magazinelle yönü olduğunu ifade ederek, iyi, deneyimli bir habercinin bunu arayıp bulacağını ve okurlarıyla paylaşacağını; sonuç olarak ortaya herkesin ilgi duyacağı bir haberin çıkacağını söylüyor. Cumhurbaşkanı’nın Çankaya Köşkü’ndeki günlük yaşamını bilinmeyen yönleriyle yazmanın, şair Başbakan Ecevit’in edebiyat yönündeki çabalarını ortaya çıkarmanın bir magazincilik çalışması olacağı örneğini veriyor.⁵⁹

1.6.1.1 Magazin Gazeteciliğinin Doğuşu ve Sansasyonel Habercilik

Magazin gazeteciliği başlangıçta İngiltere’de denenmeye başlayarak, ardından ABD’ye ve öteki Avrupa ülkelerine doğru bir genişleme göstermiştir. Halka yönelik gazetecilik anlayışının yaygınlaşmasıyla gelişme gösteren bu tür gazetecilik anlayışıyla, bir taraftan okuyucuları gazetelere yöneltmek için ilgi çekebilecek konuları işlemek, diğer taraftan ucuza gazete satmak gibi amaçlar gözetilmiştir. Bu uygulamaların bir

⁵⁶ Tokgöz, s.357.

⁵⁷ Bülbül, s.220.

⁵⁸ Tokgöz, s.358.

⁵⁹ Yılmaz Tunçkol, *Gazetecinin Not Defteri*, İstanbul, BAS-HAŞ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2000, ss. 81-82.

sonucu olarak ‘kitle gazeteciliği’ yönünde büyük bir adım atılmış oldu. Çağdaş gazeteciliğin öncüleri olarak adlandırabileceğimiz Joseph Pulitzer ve James Gordon Bennett, sansasyonel haber verme yolunu seçmişlerdi.

Haber kaynaklarını genişletmek, daha fazla okuyucuya ulaşabilmek için James Gordon Bennett çok farklı haber konuları üzerinde çalışma yapmıştır.

Bennett, evlerin yatak odalarından, pansiyonlara, adi sokak cinayetlerine, fahişelere, sokaktaki adamın cebindeki cüzdanını ilgilendiren parasal konulara el attığı gibi sosyetedeki dedikoduları ve skandalları da haber konusu olarak işlemiştir. İnsanlara dönük haber sunarken, sokaktaki adamın haklarının şampiyonluğunu yapmak, fakat onun sağlıklı haber almasını önlemeyi amaçlıyordu. Bennett, yaptığı gazetecilikle “dünyanın doğru bir resmini vermeyi” istediğini söylemiştir.⁶⁰

Pulitzer, St. Louis Post – Dispatch ve New York World gazeteleriyle “Yeni Gazetecilik” akımına örnek olmayı başarmıştır. Bu yeni akım, haber personel organizasyonu ve yerel haber toplama şebekesini geliştirmek, yeni projeler oluşturmak, gazetelere reklam desteği sağlamak, gazetenin fiyatını iki ya da üç sent düzeyinde tutmak, kişisellikten uzak tutulan sütunlara tarafsızlığı taşımak, çarpıcı resimler ve büyük başlıklar kullanmak gibi özellikleri bünyesinde topluyordu.⁶¹

Pulitzer, Bennett’in sansasyonel habercilik anlayışını izlemesinin yanı sıra gazeteciliğe yeni boyutlar ekleyerek, “Yeni Gazetecilik” anlayışına katkıda bulunmuştur. Gazete sütunlarını çeşitli haber konularının mücadelesi için ayıran Pulitzer, çeşitli savaş, macera, hükümet haberleri, şirket yolsuzluklarını gazetelerinde kullanmıştır.⁶²

Sansasyonel gazetecilik akımının hız kazanmasına neden olan olaylardan biri de William Randolph Hearst’le birlikte başlayan “sarı gazetecilik” akımıdır. Sarı gazetecilik akımıyla çeşitli şekillere, fotoğraflara, komik tiplere, karikatürlere yer verilirken, gelişmiş baskı teknolojilerine uygun olarak iri puntolar ve çok renkli baskılar devreye girmiştir.⁶³

⁶⁰ Tokgöz, ss.358-359.

⁶¹ Yasemin İnceoğlu, *Uluslararası Medya*, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s.18.

⁶² Tokgöz, s.359.

⁶³ Bülül, s.221.

Bu gazetecilik akımıyla birlikte sansasyonel gazeteciliğin daha da yaygınlaştığı görülüyor. Bennett ve Pulitzer'in açtığı bu kapıdan Hearst'te girmiş, sansasyonel gazeteciliğin kabul görmesinde önemli bir rol oynamıştır.

1895'te Hearst'ün, New York Journal'ı satın almasıyla alevlenen "sarı gazetecilik" hareketi olarak ifade edilen sansasyonel ateşini, sonraki yıllarda Pulitzer'in New York World gazetesi körüklemiştir. Hearst'ün, "gazeteciliği, bir maskaralığın oyuncularını biraraya getiren çılgın bir seri üretim dünyası" haline getirdiğine yönelik iddiası o dönemde eleştiriye uğramıştır.⁶⁴

Sansasyonel gazetecilik anlayışının halk tarafından ilgi görmesi üzerine, geniş başlıklar altında verilen açık saçık resimli, heyecanlı, saptırılmış, çarpıtılmış, çoğu kez uydurma haberler gazetelerde yer almaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bu tür gazeteciliğin doruk noktasına ulaştığını görüyoruz. Bu dönemde ABD'deki tabloid gazeteler şampanya dolu banyo küvetinin içinde oturan çıplak dansöz ve elektrikli sandalyede idam edilen kadının resmini dahi basmaktan çekinmemişlerdir. Bu haberleri sunan gazetelere Avrupa'da "bulvar gazeteleri" adı verilmiştir. Bunun nedeni bu gazetelerin günün değişik saatlerinde bulvarlara serilerek satılmasından kaynaklanıyor. Bununla birlikte ABD'de magazin gazeteleri 20. yüzyılın başlarında "tabloid" adı altında çıkarılmıştır. Tabloid gazeteler, sansasyonel haberlerin sunulduğu, ancak boyutları 17. yüzyılda çıkarılan ilk İngiliz gazetelerinkilerle aynı olması nedeniyle bu ismi alan bir gazete türüydü.⁶⁵

1920'li yıllarda ortaya çıkmaya başlayan tabloid gazeteler, büyük puntolar ve çarpıcı başlıklar kullanarak ilgi çekmeyi amaçlıyorlardı. Tabloidleşme süreci, sansasyonel haber ve fotoğraf kullanımını artırdı.⁶⁶ Tabloidleşme anlayışını benimseyen kitle iletişim araçlarının, ekonomik ve siyasi haberlerden ziyade, eğlence dünyasından haberlere, sansasyonel içerikteki haberlere yer verdiği görülüyor. İnsanların özel yaşantılarının haber konusu olarak ele alınması da tabloid gazetelerin dikkat çeken özellikleri arasında yer alıyor. Bilgilendirici haberlerin yerine, günümüzde insanları

⁶⁴ İnceoğlu, s.19.

⁶⁵ Tokgöz, s.360.

⁶⁶ Nabî Avcı, *Enformatik Cehalet*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1999, s.82.

eğlendiren, hoş zaman geçirmelerini sağlayan haberlerin revaçta olması, basın'nın “ciddi” ve “tabloid” olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur.⁶⁷

ABD’de medyayı tabloidleşmiş yapıdan kurtarmayı amaçlayan, kamusal tartışma platformlarının oluşturulmasını hedefleyen kamu gazeteciliği (public journalism) kavramı gündeme getirilmiştir. Bu tip gazetecilik uygulanarak, medyanın saygın konuma gelmesi ve demokratik anlayışın yerleşmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Ticari karlılıktan çok, kamusal sorumluluğun ön plana çıkarılmasının istendiği kamusal gazetecilikte, tüketici ve vatandaş ayrımının kesin çizgilerle ayrılması gerektiği dile getiriliyor.⁶⁸

1.6.2 Fikir Gazeteciliği

Fikir gazeteciliği sansasyonel haber anlayışına karşı, okuyucuların bilmesi, öğrenmesi gereken haberleri sunan gazetecilik çeşitlerinden birini oluşturuyor. Toplumda yaşanan önemli sorunların ele alındığı, ciddi konular üzerinde insanların düşünmesini amaçlar. Kamuoyunun bilinçlenmesinde önemli rolü bulunan bu gazetecilik türünde, haberler derinliğine, ayrıntılı bir şekilde işlenerek okuyucuya sunulur. Fikir gazetelerinde haber sayfalarının yanı sıra çeşitli yazarların makalelerinin yer aldığı sayfalar da bulunur.⁶⁹

Magazin gazetelerinin aksine fotoğraftan çok yazının hakim olduğu sayfaların yer bulduğu fikir gazeteleri, eğitmek ve bilgilendirmeyi hedefler. Bu gibi nedenlerle okuyucu kitlesinin profili yüksek eğitim görmüş kişilerden oluşmaktadır.⁷⁰

Fikir gazeteciliğinde haberlerin sunumundaki yaklaşımlardan biri olan ‘yorumlayıcı - açıklayıcı haber verme’ geleneğinden önce ‘objektif haber verme’ anlayışı egemendi. 19. yüzyılda haberin öneminin artmasıyla birlikte subjektif olarak sunulan haberlerin objektif bir şekilde verilmesi benimsendi. Bu anlayışın uygulanmasına, Amerikan İç Savaşı’nda telgraflarla haberin özünün verildiği dönemin etkisi olmuştur. Çünkü bu dönemde haberler 5N 1K kuralına göre kısa ve olayı

⁶⁷ Bülent Çaplı, *Medya ve Etik*, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s.96.

⁶⁸ Çaplı, s.105.

⁶⁹ Tokgöz, ss.345-346.

⁷⁰ Bülbül, s.219.

özetleyen bir şekilde sunuluyor, dengeli bir şekilde okuyuculara ulaştırılıyordu. Oya Tokgöz, objektif haber verme anlayışının, olguları vurgulayan bir haber yazma biçimi olarak 1860'lardan sonra ABD'de günlük kullanıma girdiğini söylüyor. Bir süre sonra objektif haber verme anlayışının yerini, yorumlayıcı habere bırakması gerektiği yönünde görüşler ortaya atılmaya başlandı. Bu konuda Walter Lippmann, gazetecinin tam olarak haber karşısında tarafsız olamayacağına dikkat çekiyor ve haberi yorumlamak gerektiğini açıklıyordu.⁷¹

Gazeteci Nezih Demirkent de Türkiye'de gerçek anlamda 'fikir basını' bulunmadığını söyleyerek, bu tür gazeteciliğin uzmanlar kadrosu tarafından oluşturulabileceğini belirtiyor. Fikir basını temsil eden gazetelerde olayların ikinci plana itilerek, düşüncelerin ön plana çıkarıldığını ifade eden Demirkent, uzman kadronun belli ölçüler içinde kalmasının gerektiğini kaydediyor. Türk Basını'nın gazeteciliği 'bulvar basını' üzerinde kurmaya çalışıldığını savunuyor.⁷²

1.6.2.1 Yorumlayıcı Açıklayıcı Haber

Yorumlayıcı haber verme anlayışı, olayların yalın dökümünü sunan objektiflik anlayışının yerine, gazetecinin olaylar karşısında daha sorgulayıcı bir tavır takınmasını gerektiriyor. Yorumlayıcı gazeteci, haberin "kim, ne, ne zaman" gibi öğelerini ihmal etmemekle birlikte, özellikle 'neden' ögesi üzerinde durmayı tercih etmektedir.⁷³

Bu tür gazeteciliğin 1. Dünya Savaşı'nın etkisiyle birlikte ortaya çıktığı görülüyor. Savaşın başlamasıyla birlikte, dünyayı savaşa sürükleyen etmenlerin kamuoyuna açıklanması ve bu konu üzerine yorumlarda bulunulmasının gerekliliği ortaya çıktı. Ancak ABD gazeteleri olayı sadece bildirmekle sınırlı kalmış, savaşın ardında yatan nedenleri halkın anlamasına yardımcı olamamışlardır. Bundan ders çıkaran Amerikalılar 2. Dünya Savaşı'nda aynı hataya düşmemişler ve savaşın çıkacağını kamuoylarına önceden bildirmeyi başarmışlardır. 1930 ve 1940'lı yılların önemli gelişmelerinden biri sayılan yorumlayıcı habercilik anlayışıyla; politika,

⁷¹ Tokgöz, ss.348-351.

⁷² Nezih Demirkent, *Sayfa Sayfa Gazetecilik*, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1982, ss. 44-45.

⁷³ Gökmen H. Karadağ, *Fay Hattında 15 Yıl - TV Haber Programcılığı ve Bir Örnek: 32.gün*, İstanbul, Etika Yayıncılık, 2000, s.47.

ekonomi, iş dünyası gibi konuların ele alınışı uzman muhabirler tarafından yapılmıştır. Ne söylendiği ve yapıldığı şeklinde yapılan objektif habercilik anlayışı, okuyucunun arka planı da görebilmesi için yapılan yorumlayıcı ve açıklayıcı gazetecilik anlayışına yerini bırakmıştır.⁷⁴

1929 yılında yaşanan ekonomik kriz de bu tür haber sunmayı hızlandıran bir ortam hazırladı. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ise yorumlayıcı ve açıklayıcı haber anlayışının hızlandığı söylenebilir. Oya Tokgöz, günümüzde yorumlayıcı haber anlayışını sürdüren muhabirlerin, bilim adamları gibi büyük sorumluluk taşıdıklarının kabul edildiğini hatırlatıyor.⁷⁵

1.6.2.2 Araştırmacı Haber

Araştırmacı haber, gizli kalan, kamuoyu tarafından öğrenilmesi istenilmeyen birtakım olayların uzun süreli bir çalışma sonucunda ortaya çıkarılmasını amaçlayan bir etkinliktir. Bu çalışmada muhabir, haber kaynaklarıyla sık sık görüşmeler yaparak, konuyla ilgili belgeleri elde etmeye çalışarak, olayı derinlemesine olarak araştırır.

Erol Mutlu "İletişim Sözlüğü" adlı kitabında araştırmacı gazeteciliği, 'muhabirin yazacağı haberle ilgili enformasyon arayıp bu enformasyonun üzerindeki örtüyü kaldırdığı bir gazetecilik biçimi' olarak tanımlıyor.⁷⁶

Oya Tokgöz, araştırmacı gazetecilerin toprağı kazanlar gibi hükümete ait sorunlardaki doğru ve yanlış uygulamaların takipçisi olduğunu söyleyerek, bu tür gazeteciliğin ele aldığı konuları sıralıyor:

"Araştırmacı haber vermeye çeşitli polis-adliye haberlerinin açığa kavuşturulmasında olduğu kadar, hükümetin işleyişi yönünden parasal yolsuzluklar, vergi sorunları, hastane, çocuk suçlulukları, ruhsal hastalıkları değerlendirme yönünden başvurulmaktadır."⁷⁷

Magazin gazeteciliğinin öncülerinden sayılan Joseph Pulitzer de, araştırmacı haberciliğe büyük önem vermiş; sistematik olarak kötülüklerin karşısında yer almıştır.

⁷⁴ Karadağ, ss.48-50.

⁷⁵ Tokgöz, ss. 353-354.

⁷⁶ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları - Ark, 1998, s.44.

⁷⁷ Tokgöz, s.354.

Adına düzenlediği ödüllere de araştırmaçı haber örneklerinin yapılmasında öncülük etmiştir.

2. ARAŞTIRMACI GAZETECİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI, ÖZELLİKLERİ, UYGULANAN TEKNİKLER VE ABD'DE BİLGİ EDİNME ÖZGÜRLÜĞÜNÜN HUKUKİ DURUMU

2.1 Araştırmacı Gazeteciliğin Tanımı

Araştırmacı gazeteciliğin, yeni gelişmeye başlayan bir gazetecilik türü olduğu rahatlıkla söylenebilir. Amerika'da Bob Woodward ve Carl Bernstein adlı iki gazeteci tarafından ortaya çıkarılan "Watergate Skandalı", bu gazetecilik türünün gelişerek yaygınlaşmasında önemli bir kilometre taşı oluşturuyor.

Milliyet Gazetesi Dış Haberler servisinin duayen isimlerinden gazeteci Sami Kohen de, Washington Post gazetesi tarafından ortaya konulan bu olayı, "Başkanın Adamları" filminin çok canlı olarak gösterdiğini söylüyor. Yeni habercilik türünün dikkat çeken örneklerinden biri olarak gördüğü skandalın, kamuoyuna yansımaları aşamasında gazetecilerin izledikleri yolu özetleyerek, bir anlamda araştırmacı gazeteciliğin tarifini de yapmış oluyor: "Washington Post, uzun soruşturma ve araştırmadan sonra klasik haber sınırlarını da aşarak, çok önemli bir olayı, bütün ayrıntılarıyla yakalıyor, çok büyük titizlikle doğruluğunu tahkik ediyor, ilgililerin ifadelerini alıyor ve haberi patlatıyor."⁷⁸

Günümüzde önemli bir çalışma türü olarak gelişme gösteren araştırmacı gazetecilik; olaylar, konular ve görüşlerin ağırlıkta olduğu ancak yorum ve değerlendirmelerin de yer aldığı 'fikir gazeteciliği'nin alt bölümleri arasında yer alabilir.⁷⁹

Araştırmacı habercilik, insanın ilgisini çeken yorum ve analizlerin yer aldığı, derinlemesine, ayrıntılı bir şekilde yapılan, Amerikalıların "Soft news" yani basit haber diye ifade ettikleri haber kategorisi içinde değerlendirilmiştir. Bu haber çeşidinin bir başka şekli olarak tanımlanan türün, genel olarak haksızlık ve yolsuzlukların ortaya çıkarılmasını sağlayan bir gazetecilik çalışması olduğu ortaya konuyor.⁸⁰ Başka bir

⁷⁸ Sami Kohen, *Genç Gazeteciler Eğitim Semineri*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1986, s.56.

⁷⁹ Seyfettin Turhan, *Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Basım Yayımcılık Bölümü Ders Notları*, Eskişehir, s.4.

⁸⁰ Marlan D.Nelson, George R.Rhoades, *Basics of Writing for the Mass Media*, Iowa, Kendall/Hunt Publishing Company, 1986, s.19.

tanımlamada da derinlemesine yapılan bir habercilik çeşidi olarak dile getirilen araştırmacı gazeteciliğin, bir proje liderinin yönetimindeki haberciler ekibi tarafından yürütüldüğüne atıfta bulunuluyor.⁸¹

Farklı biçimlerde tanımları yapılan araştırmacı gazeteciliği, iletişim bilimci Haluk Şahin, “Güç odaklarının bilinip yayınlanmasını istemedikleri bilgileri bulup yayınlayan gazetecilerin yaptığı iş” olarak tanımlıyor.⁸² Aradan geçen yılların sonunda Şahin, Radikal Gazetesi’ndeki köşesinde ‘araştırmacı gazetecilik’ diye ayrı bir gazetecilik türünün olmadığını belirterek, bu terimin ‘soruşturmacı gazetecilik’ olarak değiştirilmesinin daha doğru olacağını söylüyor. Her gazetecinin araştırma yapsa da, her gazetecinin soruşturmacı gazeteci olamayacağını ifade eden Şahin, “Soruşturmacı gazeteci, güç odaklarının bilinmesini istemediği olguları derinlemesine araştırma, soruşturma ve iz sürmeyle ortaya çıkarıp belgeleriyle sunan gazetecidir” diye konuşuyor.⁸³ Araştırmacı muhabirlik, soruşturma muhabirliği olarak da ifade ediliyor. Bu gazetecilik türünde çoğu kez yayın müdürlerinin herhangi bir katkısı olmadan muhabir kendi başına düşünüp, araştırarak haberi ortaya çıkarıyor. Muhabir, istihbarat şefinden, bir okuyucudan veya başka bir kaynaktan aldığı fikir ya da ipucu sayesinde derlediği; resmi kanallardan ve bilinen kaynaklardan elde edemeyeceği bir haberi araştırarak sonuca ulaşmaya çalışıyor. Bir polis hafiyeliği halini alan soruşturma muhabirliği, aslında çok daha geniş bir alanı kapsıyor.⁸⁴

Bu tür gazetecilik, gündelik haber çalışmasından ‘kusursuzluk’ derecesi açısından farklılık gösteriyor. Gazeteciliğin tüm çeşitlerinde soru sorma, mülakat yapma, araştırma gibi benzer temel araçlardan yararlanır. Ancak bu silahlar araştırmacı gazetecilikte daha hünerli olarak kullanılır. Kamuoyunun ilgisini çeken gizli kapaklı durumların gün ışığına çıkarıldığı niteliklere de sahip olan araştırmacı gazetecilik, ciddi

⁸¹ Brendan Hennessy, F.W. Hodgson, *Journalism Workbook – A Manual of Tasks, Projects and Resources*, Great Britain, Focal Press, 1995, s.221.

⁸² Haluk Şahin, *Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü*, İstanbul, Basın Konseyi Bilimsel Araştırması, 1991, s.65.

⁸³ Haluk Şahin, “Araştırmacı değil, soruşturmacı gazeteci”, Radikal Gazetesi, 2 Mayıs 2003, s.6.

⁸⁴ Hohenberg, s.338.

bir konuyla ilgili, bilgiyi biraraya getirme aşamasında engellerin bulunduğu, konunun önemini tam olarak açıklayan ve keşfeden her hikayeye uygulanabilir.⁸⁵

Eski araştırmacı gazetecilerden biri, günlük gazetede imzasını görmekten hoşlanan habercinin bu çalışmayla ilgilenmeyeceğini söylüyor. Araştırmacı gazetecinin haber kaynağına güven vermesi gerektiğini hatırlatarak, nasıl soru yönelteceğini bilmesinin zorunlu olduğunu belirtiyor.⁸⁶

Birçok araştırmacı ve akademisyenin çok çeşitli yönlerden üzerinde çalışmalar yaptığı bu gazetecilik türü için en yaygın alıntı yapılan tanımlamalardan biri Investigative Reporters and Editors (IRE) tarafından hazırlanan bir yayında ortaya çıkıyor. IRE'ye göre gazetecinin kendi çalışmasıyla ürettiği ve girişimde bulunduğu, bazı kişi ve kuruluşların saklı kalmasını istediği önemli konuların araştırmasıyla yapılan habercilik türüne araştırmacı gazetecilik adı veriliyor. Bunun yanında araştırmayı gerçekleştiren gazetecinin çalışmasında üç temel ögenin yer alması gerekiyor. Bunlardan ilki, bir başkası tarafından yapılan bir araştırmayla ilgili bilgi veya ihbardan yola çıkarak haberin yapılmaması gerekliliği; ikincisi araştırma konusunun izleyici ya da okuyucuyu ilgilendiren haklı bir öneme sahip olması ve habere taraf olan diğer kişi veya kurumların incelenen konunun halktan saklanması için teşebbüste bulunması gibi koşullardır.⁸⁷ Araştırmacı gazetecilik yapacak muhabirin karmaşık yasal konuları çözümlayebilmesi, ayrıntılı bilgileri hassas bir şekilde inceleyebilmesi, önemli kaynaklara ulaşmayı başarabilmesi ve iyi haber yazma yeteneğine sahip olması beklenir. Bu nedenle araştırmacı gazeteciler meslekte 'kusursuz' profesyoneller olarak görülürler.⁸⁸

Paralel yönde bir diğer tanımlamada, araştırmacı gazetecilik 'saklı kalması istenen bilgilerin açığa çıkarılması' şeklinde ifade ediliyor. Bazı gazeteciler, bu nitelendirmenin gereksiz olduğunu iddia ederek, iyi gazeteciliğin (good reporting) tüm ürünlerinin zaten araştırmacı gazeteciliği oluşturduğunu söylüyor.⁸⁹ Bu tartışmaların

⁸⁵ Judith Bolch, Kay Miller, *Investigative and In-Depth Reporting*, New York, Communication Art Books, Hastings House – Publishers, 1978, ss.2-3.

⁸⁶ Bolch, Miller, s.4.

⁸⁷ Margaret H. De Fleur, *Computer - Assisted Investigative Reporting, Development and Methodology*, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1997, s.17.

⁸⁸ Bryce T. Mc Intyre, *English News Writing: A Guide for Journalists Who Use English as A Second Language*, Hong Kong, The Chinese University Press, 1996, s.5.

⁸⁹ Melvin Mencher, *News Reporting and Writing*, McGraw Hill, 1997, s.681.

yaşanmasına karşın araştırmacı gazetecilik, sosyal ve politik öneme sahip, ünlü ve güç sahibi kişiler tarafından gizli kalması istenen bir olayın soruşturulmasını kapsıyor. Anavatanı sayılan ABD’de bu tür çalışma yapan muhabirler ‘muckrakers’ olarak biliniyor.⁹⁰

IRE’nin yaptığı tanımlamanın yanı sıra araştırmacı gazeteciliği, diğer gazetecilik türlerinden ayıran 4 özellik bulunduğunu söyleyenler de yer alıyor. Buna göre araştırmacı - soruşturmacı gazetecilik, ‘orijinal bir araştırma’ yürütülerek gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla diğer muhabirlerin bulduğu bilgilerin bir parçası ya da özeti olamaz. Söz konusu çalışma, gazeteciler tarafından ‘en ham materyaller’ kullanılarak sürdürülebilir. Olayda adı geçen kişilerle yoğun görüşmeler yapmak, elde edilen bilgileri karşılaştırarak daha önce bilinmeyen bağlantıları gün ışığına çıkarmak bu tür gazeteciliğin özellikleri arasında nitelendirilebilir. ‘Haksızlık ve ihmalin’ yaşandığına dair şüphelere sahip olunan bir konu, araştırmacı gazetecilerin dikkatini çeken alanlar arasında bulunuyor. Böyle bir konu, daha fazla kanıtın ve zamanın ayrılmasını zorunlu kılar. Gizli kalması istenen bilgilerin açıklanmasının, bazı kişiler tarafından engellendiği bir durumun var olması da, bu gazeteciliği diğer türlerden ayıran nitelikler arasındadır. Güncel haber takibi yapan muhabirlerin araştırmalarını bitirdikleri yerden işe başlanır. Araştırmacı gazeteciliğin diğer farklı özelliği de, gazeteciye büyük bir onur ve ödül kazandırmasıdır. Bir diğer deyişle yapılan haber, birçok uygulamanın sağlıklı hale getirilmesine katkıda bulunabilir.⁹¹

Araştırmacı gazetecilik, uzun bir dönem içinde, ayrıntılı, derinlemesine habercilik olarak da ifade ediliyor. Ayrıntılar üzerine daha dikkatlice eğilmek, haber kaynaklarıyla düzenli olarak görüşmeler yapmak, ele geçirilen belgeleri dosyalamak bu tanımlamanın yapılmasını sağlayan özellikler arasında yer alıyor.⁹²

Gazetelerde sadece birkaç santimetre yer kaplayan, kısa bir özet halinde sunulan gündelik haberlerin dışında, uzun zaman harcayarak çeşitli konularda derinlemesine araştırma yapan ve bunları kaleme alan muhabirler de bulunuyor. Derinlemesine şekilde yazılan makale, temel haber metninin çok ötesinde, geniş araştırma ve mülakat

⁹⁰ Richard Keeble, *The Newspapers Handbook*, London, Routledge, 1998, s.305.

⁹¹ David Randall, *The Universal Journalist*, Chippenham, Pluto Press, 2000, ss. 99-100.

⁹² F.W. Hodgson, *Modern Newspaper Practice – A Primer on the Press*, Jordan Hill, Oxford, Focal Press, 1996, s.37.

çalışması yapılarak oluşturulan bir yazı türü olarak tanımlanabilir. Bu tür habercilik aracılığıyla gazeteciler, insanların daha mutlu, güvenli, yararlı ve daha iyi bilgilendirilmiş bir yaşam sürdürmelerini sağlayan ayrıntılı enformasyon sağlar.⁹³

Günümüzün gelişen dünyasında özellikle Amerika gibi ülkelerde, hükümet kayıtlarının bilgisayar ortamında yerini almasıyla birlikte yapılan tüm bu tanımlamaları genişletme zorunluluğu ortaya çıkıyor. Son 30 yıllık bir süreç sırasında hükümet kayıtlarının saklanması için bilgisayarların kullanılması araştırmacı gazetecilerin görevlerini daha karmaşık bir hale getirdi. Önceki yıllarda hükümetin yaptığı işlemler gerekli belgeler üzerinden incelenirken, günümüzde muhabirler dilediklerinde bu kayıtlara ve mahkeme tutanaklarına manyetik kasetler, yazılımlar, bilgi analiz stratejileri yoluyla ulaşabiliyorlar. Bu da bilgisayarlı ortamdaki hükümet kayıtları için yeni bir çağın başlangıcı olurken, araştırmacı habercilik için yapılan eski tanımlamaların değişmesine yol açıyor.⁹⁴

2.2 Araştırmacı Gazeteci ve Sahip Olduğu Özellikler

Araştırmacı gazetecilik, muhabirin araştırma yapacağı konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmesi, en ince noktasına kadar olayın takipçisi olması gibi özellikleriyle diğer gazetecilik türlerinden ayrılıyor. Amerikalılar da bu nedenle bu tür gazeteciliği ‘derinlemesine gazetecilik’ olarak tanımlıyorlar. Peki böylesine zor, yapılan araştırmaların aylar hatta yıllar sürdüğü bir çalışmayı yapan kişiler hangi özelliklere sahip bulunuyor. Onları böyle güç araştırma konularına iten nedenler ne?

Bu konuda Washington Post Gazetesi genel yayın yönetmenlerinden Howard Simons’a göre pek normal olmayan araştırmacı muhabir diye bir tip bulunuyor. Bu tip araştırmacı muhabirler, diğer muhabir arkadaşlarından farklı birtakım ortak özellikleri paylaşıyorlar. Bu özelliklerden en başta geleni araştırmacı muhabirlerin okudukları her konuda her şeyin birbiriyle ilgisini bulma ve öğrenme becerisine sahip olmaları geliyor. Karşılarında bulunan insanın göz hareketlerini özel bir dikkatle izlemeleri ve araştırma

⁹³ Bruce D.Itule, Douglas A. Anderson, *News Writing and Reporting For Today's Media*, Amerika, Mc Graw - Hill College International Editions (Journalism Series), 2000, s.338.

⁹⁴ De Fleur, ss.17-18.

konusu olarak seçtikleri kişilerin mimiklerini incelemeleri de onları diğer muhabirlerden ayıran nitelikler arasında yer alıyor. Bu muhabirler çevrelerindeki fısıltıları ve karşısında bulunan insanın sözlerini fesatça dinleyerek dağınık düzende kaleme alıyorlar.⁹⁵

AP (Associated Press) haber ajansının habercilik el kitabında da, araştırmacı gazetecilik yapacak bir muhabirde bulunması gereken özellikler üçe ayrılıyor. Buna göre araştırmacı gazeteci, hoş olmayan soruları yöneltme konusunda korkusuz, karmaşık olayları düzenleme becerisine sahip ve zor bir çalışmada yer almaya istekli bir kişi olarak tanımlanıyor.⁹⁶

Araştırmacı gazeteciyi bu özellikleriyle tanımlayanlar olduğu gibi bu tür muhabirliğin daha agresif, saldırganlığın ötesine geçen bir çalışmayla yapıldığını ortaya koyan nitelermelerde de bulunulmuştur.

William Lambert araştırmacı gazeteciliğin gerektirdiği kişilik yapısı için temel şartı 'öfke eşiğinin biraz alçak olması'na bağlıyor. Araştırmacı muhabirlerin saldırganlık sıkıntısı çeken insanlardan oluştuğunu ve bunların her türlü ihanet karşısında öfkelenediklerini söylüyor. Les Whitten de saldırganlık ve güvensizlik karışımı bir duygu içinde bulunan 'şımarık papazlar'ın oluşturduğu küçük bir grubun üyeleri olarak tanımladığı araştırmacı gazetecilerin, kendilerini kişisel ve sosyal ahlak standartlarına adadıklarını ifade ediyor. Bu standartların kamuoyu ve çalıştıkları gazetenin editörü tarafından takdir edilmesine ihtiyaç duyduklarını sözlerine ekliyor.⁹⁷

David Murphy gazeteciliğin üç farklı aşamada değerlendirilebileceğine dikkat çekiyor. Bu aşamaların ilkinde gazeteciler olayları pasif bir konumda izliyorlar. Daha çok genel, rutin haberleri takip eden muhabirler tarafından yapılır, konuyla ilgili yeterli ayrıntılı bilgi bulunmaz. Gazeteci, önemli haber kaynakları ya da medya tarafından belirlenen gündemi takip ederek, yapılan açıklamaları aktarmakla yetinir.

İkinci aşama belirli bir konu üzerinde uzmanlaşmış muhabirler tarafından ayrıntılı olarak yapılan gazetecilik uygulamasıdır. Bu gazeteciler düzenli olarak dosya

⁹⁵ Seyfettin Turhan, *Araştırmacı Gazetecilik (Özellikleri, Kuralları ve Örnekleriyle)*, Ankara, um:ag Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, 1997, s.18.

⁹⁶ Jerry Schwartz, *Associated Press Reporting Handbook*, Mc Graw Hill Companies, 2002, s.174.

⁹⁷ Turhan, ss.19-20.

haberler yapmayı umar. Konuyla ilgili bağlantılarıyla sık sık görüşme yaparlar, bilgiye ulaşmak için kime gideceklerini çok iyi bilirler.

Üçüncü aşama ise araştırmacı gazetecilik etkinliğidir. Araştırmacı gazeteciler bilgi alınabilecek her haber kaynağıyla rahatlıkla konuşabilen, rutin haber gündeminin dışında hareket edebilen kişilerden oluşur. Onlar birçok meslektaşlarından daha çok zamana sahip olduklarından haberi oluşturmak için fazla aceleci davranmazlar. Birilerinin baskı altında tuttuğu gerçekleri biraraya getirmeye çalışırlar.⁹⁸

Bu tür çalışma yapacak gazetecilerin, işlerinin kolaylaşmasını sağlayacak bazı yeteneklere sahip olması gerekiyor. Bilgi edinme özgürlüğüyle ilgili hukuki düzenlemeleri gerçekleştiren ülkelerdeki gazeteciler, yasaların kendilerine tanıdıkları hakları bilmek durumundadır. Araştırmacı gazetecinin devlete ait kayıtları elde etmesi hayati derecede önem taşıyor. Çünkü birçok araştırma, gizli belgelerin kamuoyuna açıklanmasıyla amacına ulaşıyor. Özellikle ABD’de 1966 yılında kabul edilen ve 1971 yılında değişikliğe uğrayan Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası’yla (FOIA) gazetecilerin her türlü belgeye erişme imkanı bulunuyor. Nitekim bu hakkın tanınmasıyla; ABD’de nükleer santrallerde yaşanan ancak kamuoyuna açıklanmayan kazalar, yüksek oranda radyasyon yayan X-Ray makinelerinin kullanımı, doğum sırasında verilen uyuşturucu etkiye sahip ilaçların bebeklerin beyinlerine zarar vermesi gibi skandallar basın tarafından ortaya çıkarıldı.⁹⁹

Yine gazetecinin standart referans kaynaklarını tanıması gerekirken; avukat, telefon operatörü, otomobil kiralama hizmeti sunan yetkililer gibi bilgi alabileceği bağlantılarla ilişki içinde olması gerekiyor. Bilgisayar destekli araştırmacı gazeteciliğin ortaya çıktığı günümüzde, muhabirlerin veritabanlarıyla ilgili yazılımları kullanma yeteneğine de sahip olması şarttır.¹⁰⁰

Araştırmacı gazetecinin sahip olması gereken en önemli özellikler arasında, kişiliği ve geçmişiyle haber kaynaklarına güven vermesi geliyor. Bunun yanı sıra arşivlemeyi, bunlardan yararlanmayı, belgeleri incelemeyi ön planda tutması, olayların birbirleriyle ve insanlarla ilişkilerini iyi kavraması gerekmektedir. Kurum ve

⁹⁸ David Spark, *Investigative Reporting: A Study in Technique*, Jordan Hill, Oxford, Focal Press, 1999, ss. 5-6.

⁹⁹ Randall, ss.103-104.

¹⁰⁰ Randall, s.104.

kuruluşların işleyiş düzenlerini ve buralarda kilit noktalarda görev alan kişileri yakından tanıması da onun taşıdığı nitelikler arasında yer almak zorundadır. Araştırmacı gazeteci, haber yazımına geçmeden önce, elde ettiği bilgi, belge ve verileri değişik kaynaklardan doğrulamalı, yaptığı çalışma sonucunda malzeme hazırladığı polis, yargıç ve savcılarla ilişkilerini iyi ayarlayabilmelidir.¹⁰¹

Bu nedenle bu tür çalışma yapacak muhabirlerin, dedektiflerin sahip olduğu yetenekleri taşıyan ve geniş bilgi birikimine sahip kişiler olması gerekir. Büyük bir araştırma, serbest çalışan muhabirler (freelances) ve gazetenin kendi muhabirleri tarafından bir ekip çalışması yapılarak izlenebilir.¹⁰²

2.3 Araştırmacı Gazeteciliğin Başlangıcı ve Öncüleri

Amerika’da bazı üniversiteler tarafından oluşturulan ekipler tarafından araştırmacı gazetecilik konusunda yapılan çalışmalara göre, bu gazetecilik türünün ortaya çıkışının 17. yüzyıla kadar uzandığı görülüyor. 1690’da Benjamin Harris adlı gazetecinin dönemin koloni yönetimine yönelttiği eleştiriler araştırmacı gazeteciliğin başlangıcı olarak değerlendiriliyor.

Massachussetts’te basımevi sahibi ve işletmecisi, aynı zamanda “New England Courant” gazetesinin sahibi olan James Franklin’i de bu tür gazeteciliğin önde gelen isimlerinden biri olarak sayabiliriz. Franklin, yönetimin emir ve talimatlarıyla yayın yapmaya karşı çıkarak ve bu itirazını sosyal ve siyasal konularda yaptığı araştırmalardan güç alarak savunduğu için önemli bir araştırmacılık ortaya koyuyordu.¹⁰³

James Franklin, 1721 yılında gazetesi New England Courant’la ülkede yaşanan çiçek aşısı sorunu üzerine savaş vermesiyle Amerikan gazetecilik tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Uzun ve kararlı bir çalışma sonucunda yanlış olduğuna inanılan faaliyetleri durdurmak ya da doğru yapılan çalışmalara destek vermek şeklinde ortaya çıkan, Amerikalıların “crusading journalism” diye ifade ettikleri bu araştırmacı gazetecilik türündeki ilk önemli çalışmayı yapma onurunu Franklin kazandı.

¹⁰¹ Bülül, s.226.

¹⁰² Hodgson, s.38.

¹⁰³ Turhan, s.14.

Amerika'da bu isimlerin yanı sıra bu gazetecilik türünün ortaya çıkması ve gelişmesi yolunda önemli adımlar atan kişilerden biri de John Wentworth'tur. Wentworth, İç Savaş öncesi 'Chicago Democrat' gazetesine ülkedeki okulların eğitim sistemlerinin geliştirilmesi, yangın koruma önlemlerinin artırılması, kent yaşamı içinde önemli bir yeri bulunan parkların yapımının desteklenmesi gibi konulardaki kampanyalarıyla tanındı. Yine ünlü karikatüristlerden Thomas Nast, 1870'li yıllarda New York Times gazetesine birlikte çalışan Harper's Weekly aracılığıyla New York'ta önemli bir yolsuzluğu ortaya çıkarmayı başardı.

1887 yılında haberlerinde kullandığı takma adıyla Nellie Bly, gerçek ismiyle Elizabeth Cochrane, bir deli gibi davranarak 10 gün boyunca New York Eyaleti Akıl Hastanesi'nde kaldı. Akıl hastanesinin içinde bulunduğu kötü koşulları gözlemleyen Cochrane, Joseph Pulitzer'in New York World gazetesinde bir hafta boyunca süren bir yazı dizisi hazırladı. Akıl hastalarının tedavisinde reform yapılmasını sağlayan Cochrane, saklanan, gizli kalması istenen olayları gün ışığına çıkaran ilk gazeteciler arasında yer alıyordu.¹⁰⁴

20. yüzyılın başlarında gazeteciler iki farklı yöntemle haberlerini izlemeye başladı. Bunlardan ilki 'göstermek', diğeri ise 'kanıtlarla ortaya koymak'tı. İnsanların daha önce gitmediği, yerini dahi bilmediği uzak ülkelere giden muhabirler, tanıklıklarını anlattıkları haberleri okuyucularla paylaştı. Fransa'da Louise Weiss, Henri Beraud, Albert Londres gibi muhabirlerin temsil ettiği bu tür gazeteciliği, gerçeğin ortaya çıkarılması için belge ve kanıtlardan yola çıkılarak haberin yapıldığı diğeri tür takip etti.¹⁰⁵ Bu tür, soruşturmacı gazetecilikte izlenen yöntemin bir benzerini oluşturuyor.

Bu dönem içinde Amerika'da araştırmacı, olayları derinlemesine şekilde inceleyerek gerçekleri bulmaya çalışan iki önemli gazete bulunuyordu. Bunlar Joseph Pulitzer tarafından kurulan New York World ve St. Louis Post Dispatch gazeteleriydi. Bu gazeteler halkın görüşlerini yansıtarak gizli kalmış gerçekleri aydınlatma ve mücadeleci, savaştı bir habercilik yapma anlayışına sahipti. Bu iki gazete haberciliğin; sevk, yetenek, cesaret ve hayal gücünün biraraya geldiği en zor türünü temsil etti.

¹⁰⁴ Bruce Porter, Timothy Ferris, *The Practice of Journalism – A Guide To Reporting and Writing The News*, New Jersey, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1988, s.276.

¹⁰⁵ Jean Marie Charon, *Medya Dünyası*, Yayına Hazırlayanlar: Korkmaz Alemdar, İrfan Erdoğan, Çeviren: Oya Tatlıpınar, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s.30.

Pulitzer haberlerin sadece basılmasıyla asla tatmin olunmaması gerektiğini söyleyerek, muhabirlerin izleyebildiği, gelişmeleri bire bir görebildiği haberlerin okuyucuya sunulmasının önemine dikkat çekmiştir. Bu, onun gizli gerçekleri ortaya çıkarabilmek için zorunlu ve aynı zamanda tehlikeli olarak, olayın saldırgan bir şekilde ve derinlemesine araştırılması gerektiğine olan inancını kanıtıyor. Pulitzer özellikle gizli kalan yolsuzluklar ya da önemli kişilerin yaptığı hatalı davranışlar konularında bu tür araştırmaların yapılması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Kendisini güçlü bir editoryal sayfa yapma zorunluluğuna adanmasına karşın, korkusuzca eleştiri yapabilen gerçek anlamda bir haberciliğin, kamuoyuna hizmet eden gazetelerin kalbi olduğuna inanıyordu. Habercilik, korkusuzca ve bir kasaba polis memuru kadar hazır şekilde, Amerikan Devlet Başkanı'nın faaliyetlerini soruşturacak kadar cesaretli olarak yapılmalıydı.

Pulitzer'in gazetelerinin başında olduğu dönem, uzun ve kararlı bir biçimde yanlış uygulamalara karşı izlenen habercilik anlayışının yani "crusading journalism" in en parlak olduğu yıllardı. Bu dönemde atak araştırmacı gazeteciler yani "muckraker" lar varlığını sürdürürken, hükümet ve iş dünyasında suç ve anti sosyal davranışlar Collier's ile McClure's gibi dergiler, Lincoln Steffens, Ida M. Tarbell, David Graham Phillips gibi yazarlar tarafından ortaya çıkarıldı. Pulitzer, 1905 yılında poliçe sahiplerinin yatırımlarını yanlış bir şekilde kullanan sigorta şirketlerine karşı kendisinin düzenlediği en büyük kampanyanın öncülüğünü yaptı.¹⁰⁶

2.4 Araştırmacı Gazeteciliğin Gelişimi

2.4.1 Basının "Dördüncü Güç" Olarak Ortaya Çıkışı ve Araştırmacı Gazetecilik

Tarihsel olarak araştırmacı gazetecilik, gazetelerin kurulmaya başladığı yılların başlarında basının "dördüncü güç" olarak nitelenen işlevine olan inançla birlikte evrim geçirmeye başladı. Basının bu fonksiyonu ve bu genel kavram çoğunlukla Fransa, İngiltere ve Amerikan kolonilerinde 18. yüzyılda gelişti. Bu dönem içinde basın, günümüzde halk adına olayların takipçiliğini yapan, yani bir anlamda "bekçi köpeği"

¹⁰⁶ Mitchell V.Charnley, *Reporting*, University of Minnesota, Holt, Rinehart and Winston, 1965, ss. 275-276.

fonksiyonunu yerine getiren bir anlayışa sahip değildi. Tamamıyla gazetecilerin belli konulardaki düşüncelerini temel alan bir gazetecilik yapıyordu. “Dördüncü güç” kavramı ağırlıklı olarak hükümetin yaptığı faaliyetler ile onun görevlilerine yapılan eleştirilerin yayımlanmasıyla kullanılıyordu. Haber hikayeleri şeklinde, birtakım gizli kalmış olayların; gerçeklere, olgulara dayanan bilgiler yardımıyla sistematik şekilde toplanmasına dayanan araştırmacı yöntemler üzerine temellenmemiş bir habercilik anlayışı hakimdi. 19. yüzyıla kadar da bu tür gazetecilik basında görülmedi.

Günümüzde araştırmacı gazeteciliğin ideolojik temellerinin oluşumunu sağlayan temel politik kazanımlar, 17. yüzyılda Avrupa’da sosyal felsefede yaşanan büyük devrimin bir parçası olarak ortaya çıktı. Bu politik kazanımlar, araştırmacı gazeteciliğin manevi ve ahlaki gerekçelerini sağlayan ilkeler ve kavramlar üzerine odaklanırken, Amerika’da bu gazetecilik evrim geçiriyordu. Bu dönemdeki tartışmalar, sansürün kabul edilemeyeceği, basın özgürlüğünün önemi, insanların sahip olduğu hakların tanınması gibi konuları içeriyordu.¹⁰⁷

Çağdaş araştırmacı gazeteciliğe ulaşmayı sağlayan kazanımların temeli, baskıcı hükümete karşı yapılan tartışmalara yol gösteren genel politik teorilerden türetilmiştir. Uzun yıllar geçmiş olmasına karşın günümüzde hala önemini koruyan bu teoriler, karşı çıkılan fikirler ve hükümete yapılan eleştirileri, vatandaşların doğal bir hakkı olarak savunmuş ve biraraya getirmeyi başarmıştır. Bu görüşleri açıklayan kişiler düzenli bir şekilde hapse atılmış hatta idam edilmiştir. Buna karşın 17 ve 18. yüzyıl felsefecileri, teorileri Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri anayasalarına dahil edilmeden önce, içinde özgür basınla ilgili maddelerin de yer aldığı, demokratik hükümet için yapılan ayrıntılı bir tasarı hazırlamışlardır. Bu yüzyıllarda Batı toplumlarında büyük siyasi düşüncelerde önemli değişimlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunan birçok önemli yazar bulunmasına karşın, özel destek veren önemli isimler tarihteki yerlerini almışlardır. John Milton tarafından 1644’te yazılan “Areopagitica” adlı ünlü kitapçık sansüre karşı yapılan tartışmaların ortaya çıkmasını sağladı. Thomas Hobbes, 1651’de geleneksel monarşiye meydan okuyan ve demokratik bir hükümetin temeli olarak gördüğü ‘sosyal anlaşma’ nın kaynağıyla ilgili açıklama yaptığı “Leviathan” adlı eserini yayımladı. 1690’da John Locke, “Two Treatises of Government” eseriyle mutlak

¹⁰⁷ De Fleur, s.6.

hükümdarların güçlerine karşı çıkan, kişisel hakları ve çoğunluğun egemenliğini destekleyen, 1748’de “Spirit of the Laws” eseriyle Charles – Louis de Montesque, demokrasinin üstünlüğü ve etkili bir hükümet içinde güçler ayrılığı doktrininin akılcı bir temel üzerine kurulması gerektiğini belirten görüşler ileri sürdüler. 1762 yılında Jean Jacques Rousseau, “Social Contract” la halkın vazgeçilmez ve bölünemez bir hak olan egemenliğinin bir kısmını devretmesiyle ilgili doktrinini dile getirdi.¹⁰⁸

2.4.2 Baskı Tekniğinin Gelişimi ve Araştırmacı Gazetecilik

Dönemin yazarları tarafından ortaya atılan bu düşünceler, öncelikle monarşik yönetimlerin sonunu hazırlayarak, demokratik yönetimlerin hakim olmasına yardımcı oldu. Özgür bir basın ortamının ortaya çıkmasına katkı sağlayarak, günümüzde araştırmacı gazeteciliğin ideolojik temellerinin atılmasına yol açtılar. Basının dördüncü güç fonksiyonuna olan inanca, dönemin sosyal felsefecilerinden çok önce Johannes Gutenberg tarafından katkıda bulunulduğunu da unutmamak gerekmektedir. Gutenberg’in matbaayı icat etmesi, birçok kitap ve diğer basılı medya aracılığıyla görüşlerin hızlı şekilde yayılmasına neden olmuştur.

Amerikan ve Fransız Devrimleri’nin ideolojik temellerinin ve insan haklarıyla ilgili fikirlerin yayılmasında devrin sosyal felsefecilerinin katkısı büyük yer tutuyor. Bununla birlikte iki asırdan fazla bir süre önce baskıda elde edilen gelişmeler, tarihçiler tarafından nadiren vurgulansa da, insan iletişimde her mektubun, satırın ve sayfanın el yazımıyla çoğaltıldığı çalışma sürecinin yerini alarak büyük bir dönüm noktası olmuştur. Gutenberg’in edebiyatçıların elle çoğaltılan yazıları, mekanik şekilde üretilen kitaplara tercih edebileceği korkusuna karşın, Batı dünyasının tüm noktalarında hızlıca benimsenmiştir. Colomb’un ünlü deniz yolculuğundan önce bile milyonlarca kitabın kopyası Avrupa’daki matbaalar tarafından basılıyordu.¹⁰⁹

1600’lü yıllara gelindiğinde matbaalar yalnızca kitap basmakla kalmamış, bunun yanı sıra bir çığ gibi artan sayıda politikayla ilgili kitapçıklar, dini broşürler, dergi ve gazetelerin ilk yıllardaki biçimlerini oluşturan haber sayfaları çoğaltılmıştır. Bu bir

¹⁰⁸ De Fleur, s.7.

¹⁰⁹ Aynı.

anlamda “Baskı Çağı”nın gerçekten de başlamış olduğunu kanıtlayan önemli bir gelişmeydi.¹¹⁰

Araştırmacı gazeteciliğin gelişme göstermesinde en önemli etken, bu basılı ürünlerin evrensel olarak kabul görmeye başlaması gerçeğidir. Avrupa’daki birçok monarşik yönetim ve dini yetkili bu önemli gelişmeyi kendileri için bir tehdit olarak gördü. Bu nedenle dönemin matbaaları ve yayıncıları üzerinde sıkı kontrol ve baskı uyguladılar. Dini ve siyasi otorite tarafından uygulanan, kendi iktidarlarının sarsılmasını önlemek için yapılan baskıcı uygulamalara karşı, felsefecilerin ifade özgürlüğünün ortaya çıkması amacıyla baskı faaliyetlerine destek verdiği görülüyor. Çünkü bu faaliyetlere verilecek destek, basın özgürlüğüne de katkıda bulunmak anlamına geliyordu. Özetle felsefi oluşumlar ile iletişim ve politik sistemde değişiklik yapılmadan, o dönem içinde ‘araştırmacı habercilik’ kavramının ortaya çıkamadığı görülüyor.

2.4.3 Araştırmacı Habercinin Rolünün Ortaya Çıkışı

Sıradan olayları izleyen, baskı tekniğinin gelişmesiyle birlikte baskıcı uygulamalar altında sorunlar yaşayan gazetecilerin, düzenli araştırmalar yapmak için etkin şekilde gerçeklerin peşinden koşmaları ve gizli kalmış gerçekleri açığa çıkarmaları hiç de kolay olmamıştır. Amerikan tarihinde yaşanan yaklaşık bir yüzyıllık bu geçiş döneminde, Anayasanın ilk ek maddesinde yani “First Amendment” da basına verilen birtakım hakların önemli rol oynadığı söylenebilir. O dönemde bir tarım toplumuna sahip olan Amerika’da yeni federal hükümet, vatandaşlarının yaşamlarına çok fazla müdahale etmeyen bir anlayışa sahipti. Fakat ardından gelen başarılı iki yüzyıllık bir dönem sonrası ABD’nin büyük, kentli, sanayileşmiş bir toplum olmasıyla beraber hükümet, vatandaşlarının ekonomik ve politik yaşamlarını etkileyen kontrol mekanizmalarını ve düzenlemeleri uygulamaya başladı. Eyalet ve yerel yönetimler bile daha karmaşık, sıradan vatandaşın anlamasının gittikçe zorlaştığı bir yapıya büründü.¹¹¹

Günümüz Amerikan toplumunda halkın bu karmaşık yapı içinde, hükümetin izlediği siyaset ve yaptığı çalışmalar hakkında bilgi edinerek, gerçeklere ulaşması büyük

¹¹⁰ De Fleur, s.8.

¹¹¹ Aynı.

önem taşımaktadır. Tabii ki bu noktada kamuoyunun sesi konumundaki gazetecilerin daha dikkatli bir şekilde olayları izlemesi ve derinlemesine bir araştırma yapması gerekiyor. Önceki yıllarda izlenen, sıradan ve gazetecinin edilgen bir konumda olduğu habercilik anlayışının günümüzde geçerlilik taşımadığı bir gerçektir. Oldukça karmaşık bir yapıya dönüşen devlet örgütlenmeleri, gazetecinin araştırmacı yönünü daha çok ortaya çıkarmasına ve olayın üzerindeki perdeyi kaldırma çabası göstermesine neden olmaktadır. İşte bu noktada “araştırmacı gazetecilik” kavramına, gelişen ve önemli değişimler gösteren siyasi yapılarla birlikte ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Basının yerine getirdiği “bekçi köpeği fonksiyonu”, hükümetlerin yaptıkları faaliyetler ve performansları hakkında bilgi sahibi olmayı isteyen vatandaşlar için yaşamsal bir haberleşme bağlantısını yerine getiriyordu. Çünkü toplumun, anlaşılması oldukça güç bürokratik sistem içinde sorunlarına sahip çıkabilmesi çok zordu. Bir anlamda araştırmacı gazetecinin rolünün ortaya çıkışına o dönemdeki karmaşık, anlaşılması ve çözümlenmesi oldukça zor olan bürokratik yapılanmanın neden olduğu görülüyor. Halkın, devlet yapısında yer alan sorumsuz ve kanun dışı davranışları, ahlaki olmayan faaliyetleri anlayabilmek için basının “bekçi köpeği” işlevine ihtiyaç duyduğu ortaya çıkıyor.¹¹²

Sosyal yaşamın ve hükümetin karmaşık yapısının arttığı 1800’lü yıllarda gazeteler, Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygın bir şekilde benimsenmeye başladı. Sonrasındaki yıllarda gün geçtikçe Amerikan basınının geleneksel ‘gözetim’ fonksiyonu ve ‘dördüncü güç rolü’ genişleyerek olgun ve güçlü bir hale geldi. Basında araştırmacılık fonksiyonu gelişme gösterdi. Gazeteciler; federal, eyalet ve yerel hükümetlerin halkın öğrenmesini istemedikleri bazı gizli çalışmalar hakkındaki haberler üzerindeki örtüyü kaldırmaya ve olayların altına kazmaya başladı. 19. yüzyılda araştırmacı gazetecilik geleneği ve teknikleri, Amerikan gazetecilerinin çalışmalarının standart bir parçası olarak gelişme gösterdi. Bu gazetecilik türünün öncüleri günümüz gazeteciliğinde silinmez bir iz bırakmakla kalmadılar, aynı zamanda halkın bağımsız ve özgür basının taşıdığı önemin farkına varmasını sağladılar. Popüler gazeteler ilk kuruldukları dönemde gazeteciler, editörleri tarafından hükümetin yaptığı resmi işlemler hakkında bilgileri içeren toplantı tutanaklarını incelemekle görevlendirilmiş kişiler

¹¹² De Fleur, s.9.

olarak görev yapıyordu. Aslında haberci terimi 1830'lu yıllar öncesine kadar editörler tarafından kullanılan unvanlar arasında bile yer almıyordu. Gazeteciler bu dönem içinde haberi oluştururken herhangi bir araştırmaya başvurmuyor ve haber hakkında hiç kimseye soru yöneltmiyorlardı. Ortaya konulan kurallar dizisi içinde gazetecinin bu tür hareketlerde bulunması yakışıksız ve çirkin olarak değerlendiriliyordu. Yapılması gereken araştırmalar, polise ve diğer yetkililere bırakılarak haber için gerekli bilgi çoğunlukla resmi kaynaklar tarafından sağlanıyordu.¹¹³

Amerika'da gazetelerin yaygın bir şekilde halka ulaştığı bu dönemde gazetecilerin resmi kaynaklardan aldıkları bilgileri haber haline getirmeleri, habercilerin araştırmacı yönünün ortaya çıkmamasında en önemli nedenlerden biriydi. Tanımında da belirtildiği gibi araştırmacı habercilik bir olayın derinlemesine bir şekilde ele alınması ve incelenmesiyle ortaya çıkıyor. Kamuoyuna yansımaları istenilmeyen yolsuzluk, rüşvet, ülke menfaatlerini ilgilendiren yanlış yönetim uygulamaları gibi konularda ağırlıklı olarak uygulanan bu gazetecilik türünün, içinde bulunulan koşullar itibariyle gelişme göstermesi beklenemezdi. Haberde araştırmacılığın ortaya çıkabilmesi, gazetecinin statik bir konumdan kurtulup gerçekler hakkındaki bilgiye ulaşmak için daha saldırgan ve istekli bir şekilde olayları takip etmesiyle mümkün olmuştur. Bu tür haberciliği başlatan isimlerden birinin de James Gordon Bennett olduğunu görüyoruz. Bennett'in bir gazeteci olarak başarısının altında yatan sır, onun haber takibinde çok zekice ve dikkatli bir şekilde hareket etmesiydi. Bennett'in becerileri Ellen Jewett cinayetiyle ilgili yazıyla ortaya çıktı. "Olay yerine ziyaret" başlığını taşıyan yazısıyla okuyucularına cinayetin gizli kalmış yönlerini aktarmayı başardı.¹¹⁴

Gerçeklere ulaşmak adına yaptığı araştırmada ilk mülakatı gerçekleştiren isim olduğuna inanılan New York Herald gazetesinin editörü Bennett, 11 Nisan 1836 tarihinde hem kendi gazetesinde hem de Benjamin Day'in New York Sun'ın da yayımlanan uzun cinayet haberleriyle kendinden söz ettirmeye başladı. Sorgu yargıcı tarafından "Balta cinayeti" olarak rapor edilen, genç fahişe Ellen Jewett'in yatağında ölü olarak bulunduğu olayla ilgili olarak Bennett'in yazdığı haber geniş yankı uyandırmıştı. Olaydan sonra yapılan incelemelerde Jewett'in cesedinde derin yara izleri

¹¹³ De Fleur, s.9.

¹¹⁴ Mitchell Stephens, A History of News, Orlando, Florida, Hartcourt Brace College Publishers, 1997, ss. 234-235.

bulunmuş, yatağının ise ateşe verilmiş olduğu ortaya çıkmıştı. Genç bir adam tutuklanarak cinayeti işlediği iddiasıyla suçlanmıştı.

James Gordon Bennett bu aşamada cinayetle ilgili olarak araştırmasını daha ileriye götürmeye karar verdi. İlk olarak Ellen Jewett'in çalıştığı genelevin sahibi Madam Townsend'le konuştu, ek bilgiler elde edebilmek için genelev yakınındaki binalar ve orada yaşayan insanlar hakkında araştırma yaptı. Soru - cevap yöntemini uyguladığı, bir gazetecinin araştırma yaparken kullandığı ilk biçimsel mülakat olarak kabul edilen çalışmasını böylece tamamladı. Bennett aynı zamanda Jewett'in yatağını, odasını, onun tüm kişisel eşyasını inceleyerek, cinayetin tüm sahnelerini gerçekten yaşamış oldu. Bu cinayet hikayesi hakkında topladığı bilgiler, 4 Haziran 1836 tarihinde yayımlanan New York Herald gazetesinin ilk sayfasının tümünde yer aldı. Kısa zaman içinde iki ek hikaye, yapılan bu çalışmayı takip etti. Bennett'in yaptığı haberciliğin, sadece doğru bilgiye ulaşmak adına yapılan bir çalışmanın ötesinde; gizli kalmış, üstü örtülü gerçeklerin ortaya çıkarılması için yapılan kararlı bir çabanın ürünü olduğu ortaya çıkıyor.¹¹⁵ Bennett, gazetecilerin daha aktif bir rol kazanmalarında öncülük etmiş isimlerin başında geliyordu. Onun yeni rolü, araştırmacı gazetecilerin ilk örneğini oluşturuyordu.¹¹⁶

Bennett'in yaptığı çalışmalar, Amerikan basın tarihinde yeni bir dönemin açılmasını da beraberinde getirmiştir. Önceki yıllarda olaylar karşısında durgun kalan, resmi kaynaklardan aldıkları bilgilerle yetinen gazeteciler, Bennett'in öncülük ettiği yeni habercilik anlayışıyla, gizli kalmış gerçeklerin gün ışığına çıkarılmasında daha etkin bir rol oynamaya başladı. Habercilere yüklenen bu yeni misyon, aynı zamanda Amerikan gazeteciliğinde daha agresif (saldırgan) bir dönemin başlamasına da neden olmuştur.

2.5 Atak Araştırmacı Gazeteciliğin Başlangıcı ve 'Muckraker'lar

1900'lü yılların başlarında Amerikan basılı medyası yalnızca hızlı baskı tekniklerine sahip gelişmiş bir teknoloji kullanmanın ötesinde, telgraf ve kablo hizmetleriyle sağlanan geniş bir iletişim ağına da sahipti. Pahalı olmayan posta

¹¹⁵ De Fleur, s.10.

¹¹⁶ Stephens, s.236.

hizmetleri ve hızlı ulaşım imkanları, hem gazetecilerin hem de çıkardıkları gazetelerin çok sayıda insana sunulmasını sağlıyordu. İç Savaş sonrası dönem sırasında Amerikan sanayi büyüdü, büyük tekeller ve tröstler ortaya çıktı. Sanayinin bu büyük kaptanları imparatorluklarını bazı politikacıların desteğiyle sürdürdüler. Bu dönem içinde magazin gazetecileri, Amerikan toplumundaki sorunları acımasız bir şekilde ortaya çıkararak araştırmacı gazeteciliğe büyük katkı sağlamışlardır.¹¹⁷ “Kaliteli araştırmacı gazetecilik” diye adlandırılan ve Watergate skandalıyla gündeme oturan gazeteciliğin temelini “Muckraker”lar oluşturmuştur. Siyasal rüşvet ve yolsuzlukların üzerine yılmadan giden kaliteli araştırmacı gazetecilik, tabloid bulvar gazetelerinin izlediği yayın politikasına karşı çıkıyor. Amerikan “muckraker”larının, “Haber, bir yerlerde birilerinin basılı olarak görmek istemediğidir” ilkesinden hareket eden araştırmacı gazeteciler, siyasal iktidarları gözetim altında tutarak, kamusal tartışmaya yurttaşların da katılımını sağlamışlardır.¹¹⁸ Bu tür gazetecilik yapan muhabirler haberlerini; politik, ekonomik ve ahlaki problemler üzerine adanmışlardı. Onlar, hükümette, işçi sendikalarında, iş dünyasında, yiyecek endüstrisinde yapılan hatalı uygulamaların üzerine gittiler. Çocuk işçilerin sömürülmesi, kadın – erkek eşitliğinin sağlanması ve uyuşturucu ticaretine karşı savaş açtılar. Francis H. Nichols’un 9’lu yaşlardaki çocukların Pennsylvania’daki kömür madenlerinde kötü şartlarda çalıştırıldığını ortaya koyan araştırması ses getirdi. Yine Upton Sinclair, yiyecek endüstrisindeki sağlıksız üretim koşullarını gözler önüne serdi. Sinclair’in kitabı en çok satanlar listesinde yerini alırken, altı ay sonra Kongre’den konuyla ilgili yasanın çıkmasını sağladı.¹¹⁹

1903 ve 1912 yılları arasında küçük yazar grupları, ulusal yolsuzluk ve düzensizlik üzerine yaklaşık 2000 adet ayrıntılı, gerçeklere dayanan makale yazmıştı. Bu makaleler dikkat çeken, etkileyici başlıklarla okuyuculara sunulurken onların yazılara ilgisi çekilmek isteniyordu. İçeriğini yolsuzluğun oluşturduğu konular suçlayıcı, itham edici bir şekilde sunuluyordu. Bu tarz gazetecilik yapanlara ilk kez Amerika Birleşik Devletleri’nin eski Başkanı Theodore Roosevelt, ‘muckraker’ adını vermiştir. Roosevelt ‘muckraker’ları ‘Amerikan toplumundaki pislikleri karıştıran kişiler’ olarak

¹¹⁷ De Fleur, s.11.

¹¹⁸ John Keane, *Medya ve Demokrasi*, çev: Haluk Şahin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1999, ss. 133-134.

¹¹⁹ Hugo de Burgh, *Investigative Journalism: Context and Practice*, London, Routledge, 2000, ss.80-81.

tanımlayarak onları eleştirmekten geri durmamıştır. Fakat sonraki yıllarda ‘muckraker’ların ihtiyaç duyulan reformların yapılmasında ulusa büyük hizmette bulduklarını kabullenmiştir.

Yeni yüzyılın ilk 10 yıllık döneminde çok sayıda araştırmacı gazeteci herkes tarafından tanınan kişiler haline gelmiştir. Örneğin McClure’s Magazine’de 1903 yılının Ocak sayısında Lincoln Steffens’in yayımladığı makale “Minneapolis’in Utancı: Satılan Bir Şehri Kurtarma ve Geri Alma” başlığını taşıyordu. Makalede Ida Tarbell’in “Standard Petrol Şirketinin Tarihi” adıyla yaptığı geniş bir incelemede yer alan, 1872’deki petrol savaşı üzerine yazılmış bir bölüm de bulunmaktaydı. Aynı zamanda Ray Stannard Baker’ın Pennsylvania’daki taşkömürü yataklarında yazdığı “Çalışma Hakkı, Grev Yapmayan Madencilerin Öyküsü” başlıklı makalesi de Steffens’in yazısında kullandığı kaynaklar arasında yer almaktadır. Her bir makale hükümetin ve Amerikan sanayinin içinde bulunduğu, halkın üzüntü duyarak takip ettiği olayları ayrıntılı olarak gösteren nitelikteydi. Yapılan bu çalışmalar araştırmacı habercilik için yeni standartların hazırlanmasına yol açtı. Adı geçen araştırmacı gazetecilerin çalışmalarının tümü, eksiksiz ve iyi bir şekilde belgelenmişti. Her biri geniş kişisel gözlem, sayısız mülakat ve devlete ait kayıtların gözden geçirilmesi üzerinde temellenmiştir.¹²⁰

Ida Tarbell incelediği konularda getirdiği standartlarla dönemindeki araştırmacılara yol gösteren bir rol oynamıştır. Özellikle “History of Standard Oil Company” başlıklı yazısı araştırmacı gazeteciliğin nasıl yapılması gerektiğini gösteren bir ders niteliği taşımaktadır. McClure Magazine’de 1902 yılının Kasım ayından, 1903’ün Ocak ayına kadar yayımlanan 18 yazı dizisi, Standard petrol şirketi hakkında yapılan geniş kapsamlı bir araştırmanın sonucuydu. Tarbell’in yanı sıra Lincoln Steffens, New York Tribune gazetesinin muhabiri Jacob Riis, roman yazarları Frank Norris, Upton Sinclair gibi dönemin diğer isimleri, Amerikan ekonomik sisteminin karanlık yüzünü ortaya çıkaran araştırmalar yaptı. Yolsuzluklardan, fakir halkın çektiği acılara, Chicago’da bulunan bir et paketleme tesisindeki sağlıksız koşullara kadar birçok

¹²⁰ De Fleur, s.12.

¹²¹ Porter, Ferris, s.276.

konudaki sorunları dile getirdiler. Çalışmalarıyla, ABD Başkanı Roosevelt'in kendileri için "muckraker" tanımlaması yapmasına giden yolu da açmış oldular.¹²¹

Tarbell'in araştırmacı gazetecilikle ilgili stratejilerinin anlaşılması kolay ve oldukça basitti. Şirketin yer aldığı düzinelerce dava dosyasını mahkeme kayıtlarından bularak araştırdı. Dosyaların ülkenin çeşitli yerlerinde dağılmış olması bu işin zorluğunu artırıyordu. Petrol şirketinin çalışmalarından zarar görmüş kişiler ve şirketin faaliyetlerinin önemli bir parçasını oluşturan çalışanlarla mülakatlar gerçekleştirdi. Tarbell bu çalışmalarla da yetinmeyerek şirketle ilgili hazırlanmış ek rapor ya da kayıtlara ulaşabilmek için eski gazeteleri araştırarak arşiv taraması yaptı. Hükümetin konuyla ilgili araştırmalarının kayıtlarını inceledi. Özetlemek gerekirse, Ida Tarbell yazısını kaleme alabilmek için sürekli ve titiz bir çalışma yöntemi izlemiştir. Tarihiçi C.C Reiger de onun çalışmasında izlediği titiz ve ayrıntılı çalışmayı doğrulayan bir açıklamada bulunmuştur. Reiger, Tarbell'in yazısını kaleme alması için üç yıllık bir sürenin geçtiğini, araştırma tamamlandığında ise beş yıllık bir sürenin geride kaldığını söylemiştir. Ancak uzun yıllar süren bu çalışma sonrasında Tarbell'in şirketin tarihini başarıyla incelediğini ve karmaşık, anlaşılması zor bir hikayeyi, ortalama bir vatandaşın anlayabileceği şekilde hazırlamayı başardığını ifade etmiştir.¹²²

Tarbell'in yazdığı çoğu makalede, araştırmacı habercilik yapılırken izlenen aşamaların kullanıldığı görülüyor. Bu aşamaları şöyle sıralayabiliriz: Öncelikle araştırma yapılacak konuyla ilgili belgelerin ve kayıtların eksiksiz olarak incelenmesi, ardından konuyla ilgili bilgi alınabilecek kişilerle mülakatlar yapılması, son olarak da konuyla ilgili çalışma alanları üzerinde kişisel gözlem gerçekleştirilmesidir.

Yukarıda sayılan tüm aşamaları Tarbell çalışmasında uygulamış ve petrol şirketi hakkında gerçeklere ulaşarak önemli bir araştırmacı gazetecilik çalışması ortaya koymuştur. Muckrakerlar'ın önde gelenleri arasında sayılan Ida Tarbell, döneminin gazetecilerine 'araştırmacı habercilik' türünün ne olduğu konusunda çalışmalarıyla önemli örnekler sunmuştur.

Muckrakerların başlattığı gelenek 1920'li ve 1930'lu yıllarda da sürdü. 2.Dünya Savaşı'nın ardından savaş muhabiri Ed Murrow, CBS'de yaptığı programlarla (See it now) bu türün devamını sağladı. Jessica Mitford, ülkede uygulanan cenaze işlemleri

¹²² De Fleur, s.13.

konusunu inceledi, 1963 yılında çıkan ve ceza sistemini ele aldığı “Amerikan Ölüm Yolu” adlı kitabıyla ün kazandı. 1969 yılında Seymour Hersh’ün My Lai katliamıyla ilgili yaptığı araştırma, savaş karşıtı hareketin ortaya çıkmasını sağlayarak, “Pentagon Belgeleri”ne uzanan yolun açılmasını sağladı. ¹²³

Modern zamanların önemli “muckraker”larından bazıları, günlük bir gazetede görev yapmayan kişilerden oluşuyordu. Bu isimlerden deniz biyologu Rachel Carson, 1961 yılında böcek ilaçlarının ekolojik dengeye olan zararını anlattığı kitabıyla, çevresel hareketin başlamasını sağladı. Yine serbest yazar Michael Harrington, ABD’deki yoksulluğu betimlediği “Öteki Amerika” adlı kitabıyla yoksulluğa karşı 15 yıl sürecek bir kampanyanın öncülüğünü yaptı. Avukat Ralph Nader de, Amerikan otomobillerinin üretiminde uygulanan kalitesiz mühendislik çalışmalarını ortaya çıkardığı kitabıyla, 1963 yılında tüketici haklarının doğuşunu başlattı. Günümüzde de araştırmacı gazetecilik, Amerikan gazeteciliğinin önemli türlerinden birini oluşturuyor. St. Louis Post-Dispatch ve Los Angeles Times gibi gazeteler yalnızca bu tür araştırma haberlerinin peşinden koşan gazetecileri bünyesinde barındırıyor. Tam zamanlı araştırmacı habercileri kiralayamayan küçük gazeteler ise gündelik haberleri yapan muhabirleriyle bu tür bir çalışma yapmayı umut ediyor. ¹²⁴

Muckrakerların 1913 ile 1970 yılları arasında etkinliklerinin azaldığını söylemek yanlış olmaz. Bundan rol oynayan etkenlerden biri, 20. yüzyılın başında “objektif habercilik” anlayışının egemen hale gelmesiyle birlikte gazetecilerin daha ağırbaşlı ve profesyonelce hareket etmeleri idi. Artık gazeteciler herhangi bir haber için para ödemiyor, adalet yetkililerinin rolüne soyunmuyorlardı. Sansasyonel haber yapma anlayışı terk edilmişti. ¹²⁵

2.6 Araştırmacı Gazeteciliğin Uygulanışı ve Teknikleri

2.6.1 Araştırmacı Gazeteciliğin Ele Aldığı Konular

Araştırmacı gazeteciler çeşitli konularda kendilerine yapılan ihbarlardan yola çıkarak, büyük paraların geldiği yerleri inceleyebilirler. Bu inceleme sonrasında

¹²³ Burgh, s.82.

¹²⁴ Porter, Ferris, s.277.

¹²⁵ Edwin Diamond, *Good News, Bad News*, The Massachusetts Institute of Technology Press, 1978, ss.234-235.

istimlak yolsuzlukları ve arazi spekülasyonları ortaya çıkarılıp, büyük ihalelerde yaşanan “bit yenikleri” bulunabilir. Bu noktada önemli olan ölçüt, kimsenin yolsuzluk yapacağına imkan vermediği, dürüstlüğünden emin olduğu birtakım kuruluşlarla ilgili gerçeklerin üzerindeki perdenin kaldırılmasıdır. Örnek olarak, 1974 yılında Amerika’da yapılan araştırma sonucunda Amerika İzciler Birliği’nin daha çok federal yardımdan yararlanmak için üye sayısında tahrifat yapması ülkede büyük yankı uyandırmıştı. Sonuç olarak, parasal faaliyetlerin döndüğü bu tür kurumlarda yapılan kanun dışı uygulamalar, araştırmacı gazetecilerin ele aldığı konular arasında yer alıyor.¹²⁶

Gazetecinin soruşturacağı konular arasına; yasadışı otomobil ticareti, yolsuzluk iddiaları gibi olayın siyasi boyutunun öne çıkarılabileceği incelemelerin yanı sıra uyuşturucu madde kullanımı, gençlerin karşı karşıya kaldığı sorunlar gibi sosyal içerikli olaylar da girebilir.¹²⁷

2.6.2 Araştırmacı Gazetecilikte Bilgi Toplama

Gazeteciliğin diğer türlerinden ayrılan araştırmacı gazetecilikte bilgi toplama, gerçekten uzun ve yorucu bir çalışmayı beraberinde getiriyor. Gerçeği ortaya çıkarmak ve derinlemesine bir şekilde incelemek için, araştırma yapılacak konuyla ilgili kişilerin, kuruluşların, belgelerin ve diğer materyallerin dikkatlice ele alınması gerekiyor. Bu nedenle araştırmacı habercinin günlerini, aylarını, hatta yıllarını bu çalışmaya vermesi; ortaya koyduğu gerçekleri ‘sıradan’ insanların bile anlayabileceği şekilde yazması şarttır. Böyle uzun ve zor bir çalışma düzeni, araştırmacı gazetecileri, rutin haberleri izleyen diğer meslektaşlarından ayıran en önemli özelliklerden biridir.

Amerikalılar deyişiyle ‘derinlemesine habercilik’ olarak tanımlanan araştırmacı gazetecilik, muhabirin seçtiği bir çalışma olarak ifade edilebilir. Çünkü bu tür habercilik gazetecilere, belirli bir konuyu eksiksiz olarak inceleme imkanı sunmasının yanı sıra çoğu insanın öğrenme şansına sahip olmadığı şeyleri öğrenme fırsatı sağlar. Aynı zamanda muhabir, yaptığı haberin kısaltılma korkusunu yaşamadan yazısını kaleme alır. Dolayısıyla yazı, ön sayfadan başlayan ancak iç sayfalarda da kendine yer bulan uzunlukta ya da çeşitli günlerde verilen diziler halinde gazetede yayımlanabilir.

¹²⁶ Turhan, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Basım Yayımcılık Bölümü Ders Notları, s.9.

¹²⁷ Hodgson, s.37.

Gazeteci Uğur Dündar, Haluk Şahin’le birlikte hazırladıkları “Haramzade” adlı kitabında demokratik ülkelerde kamuoyunun sağlıklı bilgilendirilmesinin büyük önem taşıdığını söyleyerek, araştırmacı gazeteciliği ‘demokrasilerin keşif kolu’ olarak tanımlıyor. Bu kolun zor tepelere ve yalçın kayalara tırmanmaya çalıştığını belirterek, araştırmacı gazetecilerin bilgiye ulaşmada yaşadığı güçlükleri şöyle anlatıyor:

“...Hedefleri ‘güç odakları’ olduğu için, yaptıkları bazı çevrelerin hoşuna gitmez. Bu güç odaklarının medya içinde de dostları, yandaşları, çıkardaşları vardır. Bu yüzden araştırmacı gazetecinin adımını sağlam atması gerekir. Belgeli çalışma bunun için gereklidir”¹²⁸

Araştırmacı gazetecilik çalışmaları birbirlerine konu olarak benzemeseler bile, izlenen yöntem açısından genel olarak 3 uygulama aşamasından geçtikleri söylenebilir. İlki haberi takip eden gazeteciye, haber kaynağı tarafından gönderilen gizli bilgidir ya da bilgi sızıntısıdır. Sızan bilgiler kullanışlı olmasının yanında tehlikeli de olabilir.¹²⁹ İkinci aşama, gazetecinin kendisine ulaşan bilgi kırıntılarının doğruluğunu kanıtlamaya çalıştığı “araştırma” sürecidir. Belge ve kişilerden elde edilen verilerin rahat bir şekilde değerlendirilmesi, gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için önem taşıyor. Bu amaçla ABD’nin birçok eyaletinde düzenlenen FOIA (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası) hükümlerine göre hükümete ait kayıtlar gazeteciler tarafından incelenebiliyor. Hakkında araştırma yapılan kişi ile gazetecinin “yüzleşmesinin” bu tür gazeteciliğin üçüncü halkasını oluşturduğu söylenebilir. Yüzleşme, gazetecinin haberle ilgili eksik parçaları birleştirmesini amaçladığı gibi, yeterli bilgiye sahip olan gazetecinin sözkonusu kişiye söz hakkı vermek istemesinin de bir sonucu olabilir.¹³⁰

Araştırmacı gazetecilik hiç kuşkusuz çok yorucu bir çalışmayı beraberinde getirir. Haberci aylarını hatta yıllarını bilgisayarının başında, belirli bir alanda konuyu araştırarak, telefonda ilgili kişilerle görüşmeler yaparak ve bunları yazarak harcar. Buna verilebilecek örneklerden biri “Sun Sentinel” gazetesinin araştırmacı takım lideri gazeteci Fred Schulte’nin yaptığı çalışmada görülüyor. Schulte, dört yıl boyunca “Veteranlar Yönetimi” hastanelerini incelemiş, özellikle Miami’de bulunan hastane hakkında araştırma yapmıştır. Schulte ve gazetesi, hastanenin tıbbi olarak nasıl idare

¹²⁸ Uğur Dündar, Haluk Şahin, **Haramzade**, İstanbul, AD Yayıncılık, 1995, s.159.

¹²⁹ Porter, Ferris, ss.283-286.

¹³⁰ Porter, Ferris, ss.286-291.

edildiğini gösteren kayıtları inceleyebilme hakkını kazanmak için mahkemede savaş vermiştir. Verdiği savaşta başarılı olan gazeteci, hazırladığı yazı dizisiyle Miami hastanesinin kardioloji bölümünde 11 yıl içinde; hastanenin imkanlarının olması gerekenden az bir şekilde hastalara sunulması, acemice uygulanan cerrahi teknikler, personel yetersizliği, sağlık standartlarının altında bir tedavinin verilmesi gibi nedenlerle çok sayıda kişinin öldüğünü ortaya çıkarmayı başarmıştır.¹³¹

Schulte'nin ortaya çıkardığı skandalın, başarılı bir araştırmacı gazetecilik çalışmasının ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü gazeteci, yaptığı araştırmayı, olayla ilgili kişilerin görüşlerini alarak, uzun bir hukuki mücadelenin ardından hastanenin kayıtlarına ulaşarak tamamlamıştır. Schulte, kulaktan dolma bilgilerle yazısını kaleme almamış, ilgili kişilere ve dokümanları bir av köpeği gibi ulaşmayı bilmiştir.

Elbette çoğu habercinin bir konu üzerinde uzun süre araştırma yapma lüksü bulunmuyor. Bu durumdaki gazeteciler düzenli olarak yaptıkları özel haberler yoluyla derinlemesine bir araştırma gerçekleştiriyorlar. Araştırmacı ya da derinlemesine gazetecilik; inceleme, ilgili kişilerle yapılan görüşmeler, habercinin gözlem yeteneği, yazma ve gerekirse tekrar yazma etkinliklerinin birleşiminden oluşan bir türdür. Ve bu alanların tümü dikkatli bir çalışmayı gerektiriyor.

Ana hatlarıyla tanımlanan bu gazetecilik türü, muhabirlerin izledikleri farklı uygulamalarla da karşımıza çıkıyor. Örneğin Woodward, Bernstein ve Hersh'in çalışmaları, araştırmacı gazeteciliğin ağırlıklı olarak "haber kaynak"larından yararlanılarak yapıldığı türüdür. Çünkü gazeteciler geniş haber bağlantıları ve kendilerine özel bilgiler veren kişilerle görüşerek haberi takip etmişlerdir. İkinci araştırmacı gazetecilik türü ise belirli bir görüş noktasından yola çıkarak yapılan "nedenselliğe" dayalı haberdur. Ralph Nader'in otomobil güvenliği ve Rachel Carson'ın böcek ilaçlarının hatalı kullanımı üzerine yaptığı araştırmalar bu türe örnek oluşturabilir. "Analitik" ya da "Bilgisayar Destekli Habercilik" olarak tanımlanabilecek üçüncü tür araştırmacı gazetecilik ise birçok yazılı ve bilgisayar ortamındaki kaynak incelenerek, ilgili kişilerle mülakatlar yapılarak uygulanıyor.¹³²

¹³¹ Itule, Anderson, s.340.

¹³² Diamond, ss.237-238.

2.6.3 Araştırmada Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar ve İzlenecek Yöntem

Derinlemesine yapılan haberciliğin yazımına başlamadan önce atılması gereken ilk adım, konu ve kaynaklarla ilgili iyi bir inceleme yapmaktır. Dikkatli bir araştırma yapmak, araştırmacı gazetecilikte hayati önem taşır. Çünkü karmaşık bir konunun anlaşılması için haberci öncelikle bilgilenmek durumundadır. Bu nedenle gazeteci, sürekli olarak karşısına çıkacak problemleri ortadan kaldırmak için konunun uzmanlarına ya da yardım alabileceği diğer kişilere gitmek zorunda bulunuyor.

Gazeteci, daha önceki yıllarda benzer bir konuda açıklama yapmış kaynaklardan da yararlanabilir. Çünkü bir haberciye bilgi vermiş bir kişi genellikle bunu tekrar yapacaktır. Haber kaynağından bilgi almak isteyen gazeteci, cevaplanmasını istediği sorular ya da açığa çıkarılması istenmeyen konular hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Aynı konuda kaleme alınmış diğer yazılar da araştırmaya başlamadan önce gazeteciyi bilgilendiren önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu yazılar, haber konusuyla ilgili kişiler üzerine olmasa bile, medya tarafından açıklanmış olayla ilgili birkaç önemli konu halinde görülebilir.

Kaynaklarla yapılan mülakatlar sırasında olayla ilgili daha geniş bilgi ortaya çıkarılabilir. Kayıtlar ve belgeler üzerinde yapılmış dikkatli bir çalışma çok sayıda enfomasyona ulaşmada rol oynar. Schulte yaptığı 4 yıllık araştırmada, görüşme yaptığı kişilerden çok, tıbbi belgelerde yaptığı çalışmayla birtakım gerçekleri su yüzüne çıkarmıştır.¹³³

2.6.4 Araştırmacı Gazetecilikte Bilgi Kaynakları

Araştırmacı gazetecinin üzerinde araştırma yapacağı konuyla ilgili çalışmaya başlayabilmesi için, bilgi kaynaklarını iyi belirlemesi ve hızlı bir şekilde onlara ulaşması gerekiyor. Bu bilgi kaynakları, yazılı belgeler halinde bulunabileceği gibi, mülakat yapılması gereken kişiler olarak da gazetecinin karşısına çıkacaktır.

Daha önceki yıllarda yaşanmış olaylar hakkında bilgi edinebilmek, inceleme yapabilmek için en genel bilgi kaynakları arasında; Internet, gazete, halk kütüphaneleri

¹³³ Itule, Anderson, s.340.

ile elektronik veritabanları sayılabilir. Ancak araştırmacı habercilik yapacak olan kişi, bu geleneksel kaynakların dışında, daha derinlemesine bir ‘kazi’ çalışması yaparak bilgiye ulaşmak zorundadır. Örneğin gizli devlet kayıtları, bu tür gazetecilik yapan muhabirler için önemli bir haber kaynağını oluşturmaktadır.

Miami Hastanesi’nde yaşanan sağlık skandalını ortaya çıkaran gazeteci Schulte, araştırmasına her zaman öncelikle adliyeye giderek başladığını söylüyor. Bunun yığınla bilgi toplamanın en basit yolu olduğunu ifade ediyor.

Mahkemede yapılacak çalışmada, tüm davacı ve davalıların isimlerinin bilinmesi gerektiğini söyleyen Schulte, daha sonra konuyla ilgili olan kişilerin indekse bakılarak bulunabileceğini belirtiyor. Kendi yaptığı çalışmaya atıfta bulunarak, büyük bir hastaneyle ilgili yapılacak araştırmada, anahtar konumda bulunan tüm personel ve idareciler hakkında bilgi sahibi olmanın şart olduğunu söylüyor. Çünkü bu yolla davalı durumda bulunan kişilerin kolaylıkla bulunabileceğini sözlerine ekliyor.¹³⁴

Schulte verdiği bu örnekle, mahkeme kayıtlarının bir araştırmacı gazeteci için ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. İzlediği çalışma yönteminde bilgi kaynakları arasında öncelikle sırayı bu kayıtların aldığını açıkça ifade ediyor. Tabii ki her gazetecinin bu yöntemle araştırmasına başlaması gerekmiyor ancak mahkeme kayıtlarının en önemli kaynaklardan biri olduğu inkar edilemez. Araştırmacı gazetecinin, gerçekleri açığa çıkarma ve kişiler hakkında birtakım iddialarda bulunabilmesi, mahkeme kayıtlarının dikkatli bir şekilde incelenmesiyle mümkün olmaktadır.

2.6.4.1 Muhbirler ve Haber Sızdırıcılar

Araştırmacı gazetecinin bilgi aldığı en önemli kaynaklardan biri de muhbirlerdir. Haber uçuracak bu kişiler, bilgi verecekleri muhabirin çalıştığı gazetenin yayın politikasına büyük önem verirler. Bu nedenden dolayı araştırmacı gazetecinin etkili olduğu araştırma alanı, çalıştığı kurumun muhalif bir gözle değerlendirdiği alandır. Bunun yanı sıra muhbirlerin bilgi vereceği gazeteciler; çok ünlü, kamuoyunun yakından

¹³⁴ Itule, Anderson, s.341.

tanıdığı, olayların üzerine cesaretle giden, üst bürokraside haber uçurmaya meraklı ‘özel kulakları’ bulunan kişilerdir.

Muhabire bilgi verecek kişilerin yalnızca devlet bürokrasisinde görev alan kişiler olması şart değildir. Bir yolsuzluk veya kanundışı bir uygulama hakkında bilgi verebilecek, haksızlıklara isyan eden bir vatandaş ya da o yolsuzluk olayında bulunan fakat çıkarı zarar gören bir kişi de olabilir. Bu aşamada araştırmacı gazeteci için önemli olan ihbarda bulunan haber kaynağından öte, haberin kendisi ve doğruluk derecesidir.¹³⁵

Araştırmacı gazeteciliğin ‘insan kaynakları’ olarak ifade edilebilecek bu kişiler, ‘köstebek’ ya da ‘haber sızdırıcılar’ olarak da tanımlanabilir. İnsan kaynakları arasında olaydan zarar gören kişiler önemli bir yer tutmaktadır. Bu kişilerin, uğradıkları zararı, gazetecilere bilgi vererek bir anlamda telafi etmeyi düşündükleri görülüyor. Bu davranışın altında bir anlamda intikam duygularının da yattığını söylemek mümkündür. Halk ve gazetecilik dilinde ‘köstebek’ diye ifade edilen ‘haber sızdırıcılar’ da bulunmaktadır. Para karşılığında haber sızdıran kişiler bulunduğu gibi, bunu ücretsiz yapan kişiler de yer almaktadır. Bu tür kaynakların çoğu, isimlerinin açıklanmaması koşuluyla gazetecilere bilgi sağlar. Siyasi anlamda muhalefet partilerine mensup kişiler, iktidar partisinin olumsuz yönlerini ortaya çıkarmak için gazetecilere kaynaklık edebilmektedirler. Bunun yanı sıra rekabetler, düşmanlıklar, eziyet çekenler, kurbanlar çoğu kez bilgi sızdırma işlevini yerine getirmektedirler. Uzmanlar, polisler, sıkıntıda olan insanlar da sorunlarını çözebilmek amacıyla gazetecilere çalışmalarında yardımcı olan bilgi kaynakları arasında yer almaktadırlar.¹³⁶

ABD Başkanı Nixon’ın görevden ayrılmasına neden olan, Watergate skandalının ortaya çıkmasında büyük katkıları bulunan “Deep Throat” lakaplı kişi de bir haber sızdırıcıydı. Washington Post gazetesinin deneyimli iki muhabiri Carl Bernstein ve Bob Woodward, bu kişinin ismini hiçbir zaman açıklamamış, haber kaynaklarının kimliğini bugüne kadar saklamayı başarmışlardır.

Araştırmacı gazetecinin insan kaynaklarını yönetmesinin hiç de kolay olduğu söylenemez. Olayla ilgili görüşme yapılan kurbanlar, kişinin düşmanları ve yakın

¹³⁵ Turhan, s.10.

¹³⁶ Bülbul, s.228.

arkadaşları, konuyla ilgili uzmanlar farklı beklentiler içinde gazeteciyi yaklaşıyor. Bu noktada gazetecinin bilgi aldığı grubu iyi değerlendirmesi gerekir.¹³⁷

Elde edeceği 'küçük bir nokta', gazetecinin çalışmasında ilerlemesini sağlayacak tanıklara ya da belgelere ulaşmasını sağlayabilir. Haber kaynaklarından gazeteciye bilgi sızabileceği gibi, çeşitli amaçlarla kendiliğinden bilgi aktarımında bulunmaya niyetli kişiler de muhabirin işini kolaylaştırabilir. Ancak gazeteci, kendisine yanlış bilgi verebilecek haber kaynaklarını da göz önüne alarak hareket etmeli, çok dikkatli bir inceleme yapmalıdır.

Jean Marie Charon, araştırmacı gazetecinin işinin, gerçeğin bilerek gizli tutulmasına tanık oluşu dolayısıyla zor olduğunu söylüyor. Muhabirin, bilgi alacağı kaynaklar polis ve istihbarat servisleri olsa bile, bu kişileri konuşurma yetisine sahip olması gerektiğini belirtiyor. Bilgi veren haber kaynaklarının hareket mantığını kavrayan gazetecilerin başarılı olacağını düşünen Charon, araştırmacı gazetecinin izlediği yöntem ve meslek ahlakıyla ilgili olarak kaygı taşıması gerektiğini savunuyor. Fransız gazetecilerin kişinin özel yaşantısına saygı gösterilmesini uygun bulduğunu ifade ederek, Anglosakson ülkelerdeki muhabirlerin bu tip haberleri kullanmaktan çekinmediklerini dile getiriyor.¹³⁸

2.6.4.2 Arşivler ve Diğer Yazılı Kaynaklar

Arşivler, araştırmacı gazetecinin bir diğer önemli kaynağını oluşturuyor. Bu bilgi kaynaklarını; herkese açık olanlar, vatandaşa kapalı olanlar, insanların varlıklarından bile habersiz oldukları diye üçe ayırabiliriz. Başarılı bir araştırmacı muhabir kendi kaynağına kendisi ulaşır, ulaşamadığı durumlarda kaynağına yakın bir meslek grubundan biriyle bağlantı kurarak bilgi almaya uğraşır. Bu aşamada önemli olan, hangi tip haberin hangi kaynaktan daha çabuk ve kolay çıkacağını, o kaynağa kimlerin daha yakın olduğunu bilmektir.

Araştırmacı muhabirlerin izleyebileceği bir diğer yöntem de, ona çalışmasında yardımda bulunabilecek veya ipucu verebilecek kaynaklara ulaşmasıdır. Bu kaynaklar

¹³⁷ Brian S. Brooks, George Kennedy, Daryl R. Moen, Don Ranly, *News Reporting and Writing*, New York, St. Martin's Press, 1992, ss. 431-432.

¹³⁸ Charon, ss.31-32.

arasında, uçak yolcu listeleri, ölüm – doğum kayıtları, istatistik yıllıkları, tapu – kadastro kayıtları, hayır kurumlarının defterleri ve bağış listeleri, parlamento tutanakları, evlilik kayıtları, maaş bordroları, gazete koleksiyonları, polis ve sabıka kayıtları sayılabilir. ¹³⁹

Aynı zamanda Schulte'nin ifade ettiği gibi mahkeme zabıtları da başvurulması gereken öncelikli 'ipucu kaynakları' arasında yer almaktadır.

Yazılı kaynaklar olarak niteleyebileceğimiz bu kaynakları da kamu ve özel kaynaklar olarak ikiye ayırabiliriz. Bu tür kaynaklar, yazılı bir halde bulduklarından gerçeği ortaya koyan bir belge özelliğini taşırlar. Nüfus kütükleri, vergi, vilayet, hastane, okul, muhtar kayıtları bunlar arasında yer alır. ¹⁴⁰

Kamu kaynakları arasında yer alan "mülkiyet kayıtları", araştırma yapılacak kişinin mal varlığı hakkında bilgi edinilmesinde önemli rol oynar. Söz konusu mülkün kime ait olduğunun, ne kadara alındığının ve vergilendirildiğinin ortaya çıkarılabileceği bu kayıtlar sayesinde geçmiş yıllara ait sahiplik durumu bile görülebilir. ¹⁴¹

"Şirket kayıtları" diğer yazılı kaynaklar arasında bulunuyor. Her şirket, bulunduğu eyaletteki yetkililere, şirketin üyeleri ve başkanı, hissedarlar, mali durum, diğer şirketlerle yapılan anlaşmaların yer aldığı belgeyi sunmak zorundadır. Kar amacı gütmeyen dernek ve vakıflar da elde ettikleri parayı nereye harcadıklarını bir formla yetkililere bildirmek zorundadırlar. ABD'de her şirket, düzenli olarak federal ve eyalet kurumları tarafından denetlenir. Örneğin sigorta şirketleri buldukları eyaletin yetkili sigorta memurları tarafından, yayıncılar Federal İletişim Komisyonu (FCC) tarafından, kamyon şoförleri Eyaletlerarası Ticaret Komisyonu tarafından denetlenir. Bu nedenle araştırmacı gazetecinin halk kütüphanesinden ya da gazetenin iş dünyasıyla ilgili uzmanlarından yardım alması gerekebilir. ¹⁴²

Şirketlerin ya da hükümet kurumlarının finansal durumlarının izlenmesi, hesap denetimi raporlarının incelenmesi, birçok yasadışı işlemin ortaya çıkarılmasına neden olabilir. Bu nedenle yerel düzeyde görev yapan yetkililer, hesap denetimiyle ilgili

¹³⁹ Turhan, s.10.

¹⁴⁰ Bülül, s.229.

¹⁴¹ Brooks, Kennedy, Moen, Ranly, s.433.

¹⁴² Aynı.

bilgileri basına vermek konusunda isteksiz davranıyor.¹⁴³ Bu yüzden muhasebeciler, gazetecilerin en önemli haber kaynakları arasında bulunuyor. Watergate skandalının ardından Woodward ve Bernstein da, bir muhasebeciden, başkan Nixon'ın yeniden seçilmesi için yapılan gizli ödemelerle ilgili önemli bilgiler elde etmişlerdi.

Yazılı özel kaynakları ele geçirmenin, kamuya ait kaynaklara ulaşmaktan çok daha zor olduğu söylenebilir. Bu kaynaklar arasına kişiyle ilgili soruşturma dosyaları, tutuklamalar, banka kayıtları, gelir vergisi kayıtları ve alınan krediler girer. Geçmiş yıllarda işlenen suçlara ulaşmanın, soruşturma dosyalarını ele geçirmekten daha basit olduğu söylenebilir. Polis yetkilileriyle yakın ilişki içinde bulunan araştırmacı gazeteci, önemli bilgilere kolaylıkla erişebilir.¹⁴⁴

2.6.4.3 Konuyla İlgili Kişilerle Yapılan Mülakatlar

Araştırmacı gazetecinin en önemli bilgi kaynaklarından biri de konuyla ilgili kişilerle yapılan mülakatlardır. Derinlemesine yapılan habercilikte yalnızca bir ya da iki kaynakla yapılan mülakat sonrasında yazı kaleme alınmaz. Araştırma ve yazma aşaması için ayrılan zaman kadar, kaynaklarla yapılan mülakat süreci için de yoğun bir çalışma programı izlenmelidir. Gazetecinin, yazısını kaleme almadan önce ihtiyaç duyduğundan daha fazla kişiyle mülakat yapması, bu çalışmanın araştırmacı gazetecilik niteliği kazanması için önemli bir koşuldur. Bu gazetecilik türü Amerikalılar'ın deyişleyle 'derinlemesine' yapılan, habercinin olayın üzerindeki perdeyi kaldırabilmek için 'kazı' çalışması yaptığı bir etkinliktir. Gerçeğe ulaşabilmek ve kamuoyuna eksiksiz, doğru bilgi vermek için gazetecinin gerekirse yüzlerce kişiyle görüşme yapması gerekebilir.

Mülakat yapılan kişinin hangi amaçla gazeteciye bilgi verdiği, olayın ortaya çıkmasının çıkarlarına uygun olup olmadığı gibi soruların da yanıtlanması gerekmektedir. Araştırma yapan gazeteci, kendisini yönlendirmek isteyen, menfaatleri doğrultusunda bilgi sızdıran birçok kişiyle karşılaşabilir. Bundan dolayı gazeteci, bilgi veren kişinin açıklamalarını iyi değerlendirerek, yapabildiği kadar çok kişiyle mülakat gerçekleştirmek zorundadır.

¹⁴³ Porter, Ferris, s.288.

¹⁴⁴ Brooks, Kennedy, Moen, Ranly, ss.435-436.

Derinlemesine yapılacak araştırmada verilen tavsiyeler arasında da, gazetecilerin bilgi alabilecekleri herkesle görüşme yapmaları yer almaktadır. En iyi kaynaklar arasında çoğunlukla, ufak ipuçları vererek gazeteciyi büyük bir olaya gttren kişiler gösterilmektedir. Mülakat sürecinin bitmesine ve araştırmanın tamamlanmasına kısa bir süre bile kalsa, gazetecinin bu çalışmayı sürdürmesi tavsiye edilmektedir.

Görüşme yapılacak kişilerden, olayla ilgisi bulunan diğer kaynakların isimlerinin alınması da bilgi edinebilmenin bir başka yolunu oluşturuyor. Hiç düşünmediği isimlerin mülakat yapılan kişiler tarafından verilmesi, gazetecinin onlarca yeni kaynağa sahip olmasını sağlar.

Kaynakların her zaman doğru bilgi vermeyeceği gerçeğine hazır olmak gerekir. En zor, gerçekleri inkar edebilecek kaynaklarla, elde edilmesi gereken bilginin büyük bir kısmı toplandıktan sonra görüşülmelidir. Çünkü tersi yönde izlenebilecek bir yöntem araştırmanın geleceğini zorlaştıracadı gibi, bilgi alınabilecek diğer kaynakların da elden kaçırılmasına neden olabilir.

Uzun süre yapılacak görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılması tercih edilebilir. Bu, görüşme zamanının tümünü not tutarak geçirmek istemeyen gazetecilerin başvurduğu yöntemlerden biridir.¹⁴⁵

2.6.4.3.1 Dıştan İ Halkaya Doğru Yapılan Mülakatlar

Amerikalı araştırmacı gazetecilerin sıklıkla kullandıkları mülakat yöntemlerinden biri de “dıştan içe doğru yapılan mülakatlar”dır. Görüşme yapılacak kişilerin bir dairenin halkaları şeklinde düşünüldüğü bu yöntemde, gazeteci en az önemli kişilerden, en önemli kişilere doğru bir mülakat sırası takip eder. Yani araştırmacı gazeteci önemli bir kaynakla ilk önce görüşmek yerine, bir anlamda dairenin ortasında yer alan kişi, daha dıştaki halkada bulunan kişiyle mülakat yapar. Böylece dairenin merkezinde bulunan ve önem sırası daha üstte yer alan kişi hakkındaki bilgilere de bu kişi sayesinde ulaşabilir.

Araştırmacı gazeteci Schulte, görüşme yapacağı kişiyle randevusuna gitmeden önce, o kişi hakkında her şeyi öğrendiğini ve stratejisinin bu olduğunu söylüyor. Bu

¹⁴⁵ Itule, Anderson, s. 344.

yöntemin izlenmesini, gazetecinin ev ödevini yapmasına benzeten Schulte, bundan sonra mülakatın çok kolaylaşacağını belirtiyor. Mülakatı her zaman cevabını bildiği soruları yönelterek başlattığını sözlerine ekliyor. Araştırmacı gazeteciler bu mülakat yöntemiyle, olayla ilgili önemli kişiler hakkında ürkütmeden bilgi toplayabiliyorlar. Dairede bulunan en dıştaki halka, konuyla ilgili önem sırası düşük bir halkayı oluştursa da, gazetecinin merkezdeki önemli kaynaklara ulaşabilmesi için büyük önem taşıyor.¹⁴⁶

2.6.4.3.2 “Smoking gun” ya da “Shotgun” Mülakatlar

Gazetecinin mülakat yapacağı kişiye genel sorular sormak yerine, görüşme yaptığı kişinin hatalı uygulamalarını, video kaset ve diğer kanıt yöntemleriyle ortaya dökmesi yoluyla yapılan mülakat türüdür. Belirli bir olay hakkında doğrudan sorular yönelten gazeteci, mülakat gerçekleştirdiği kişinin inkar ettiği gerçekleri, suçlu olduğunu ortaya koyan kanıtları göstererek kamuoyuna sunar.

Bu mülakat türüne karşı çıkan çoğu gazeteci, karşıdaki kişiye açıklama yapmak için bir şans daha verilmesi görüşünü benimserler. Editörler, gazetecilerine bu kurala uymaları yönünde tavsiyelerde bulunurlar. Bu konuda Fred Schulte ise karşılaştırmalı ya da yüzleştirmeli mülakatların televizyon ortamında iyi görünebileceğini, ancak basılı ürünlerde bu yöntemin uygulanmaması gerektiğini söylüyor.¹⁴⁷

Araştırmacı gazeteci tüm bu haber kaynaklarından yararlanarak olay hakkında gerçek bilgilere ulaşmayı amaçlar. Ama yalnızca kaynaklardan bilgi alınması aşamasında dikkat etmesi gereken önemli noktalar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, gazetecinin çalışmasında, her kaynaktan aldığı bilgiyi ikişer ya da üçer kez diğer kaynaklara doğrulatmasıdır. Hızlı bir şekilde haberini oluşturmak zorunda olan, günlük olayların takibini yapan meslektaşlarına göre, zaman sınırlaması bulunmayan araştırmacı gazeteciler bu imkana sahip durumdadır. Derinlemesine habercilik yapan bu kişiler üç, dört hatta daha çok kez aldıkları bilgiyi doğrulatırlar. Genel kural iki kaynağın yeterli olduğu yönünde olsa bile çok daha fazla bilgi kaynağıyla gerçekleştirilen kontroller tavsiye edilir.

¹⁴⁶ Itule, Anderson, s. 344.

¹⁴⁷ Itule, Anderson, s.345.

Gizli, ismi belirtilmeyen kaynaklardan alınan bilgilerle haber yazmak da habercilerin en sık karşılaştıkları durumlardan biridir. Çoğu gazeteci, isminin açıklanmasını istemeyen kaynaklardan bilgi kullanmaya sıcak bakmasa da, çok önemli konularda bu yolu denemek zorunda kalmaktadır. Örnek olarak “Deep Throat” lakaplı haber kaynağı sayesinde “Watergate Skandalı” ortaya çıkarılmış ve ABD Başkanı Richard Nixon istifa etmek zorunda kalmıştı. Bernstein ve Woodward bu kaynağı isminin saklı kalmasını istediği için görmezden gelselerdi skandal açığa çıkmayacak, Amerikan kamuoyu gerçekleri öğrenemeyecekti.¹⁴⁸

2.7 ABD’de Bilgi Edinme Özgürlüğünün Hukuki Durumu

Bilgi edinme özgürlüğü, demokratik toplumlarda “şeffaf devlet” ilkesinin yerine getirilmesinde önem taşıyan bir kavram. Bu özgürlüğün hukuki açıdan güvence altına alındığı toplumlarda, o ülkenin bireyleri ve kurumları, devletlerinin yaptığı işlemleri denetleyebiliyor. Kamuoyunun sesi olan gazeteciler, öğrenmek istedikleri belge ve bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyor. Özellikle araştırmacı gazetecilik projelerinin gerçekleştirilmesi, olayın tüm yönlerinin derinlemesine bir çalışmayla gün ışığına çıkarılması, “bilgi edinme” özgürlüğünün bulunduğu ülkelerde mümkün olabiliyor.

Bilgi edinme hakkı ilk kez İsveç’te 1766 yılından bu güne anayasal nitelikte bir hak olarak uygulanıyor. İsveç’in ardından diğer İskandinav ülkeleri de bu hakkı vatandaşlarına tanımıştır. ABD’de Mc Carthy döneminin ardından kabul edilen bu hak, 1990’lı yıllarda Fransa, İtalya ve Yunanistan’da yasal olarak düzenlenmiştir. 1966 yılında Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası’nı (FOIA) kabul eden ABD’de, ‘devlet sırrı’ kavramı yargı denetimine bağlı durumda bulunuyor. CIA raporları, Vietnam’daki katliamı ortaya çıkaran belgeler ve nihayet Watergate olayı yargı kararıyla ortaya çıkarılmıştır. Ülkede ‘haksız sır saptaması’ Anayasanın Birinci Ek maddesi nedeniyle basın özgürlüğüne aykırı olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁹

Araştırmacı gazeteciliğin anavatanı kabul edilen ABD’de bilgi edinme özgürlüğüyle ilgili düzenlemelerin çok eskilere dayandığını söylemek yanlış olur.

¹⁴⁸ Itule, Anderson, s.345.

¹⁴⁹ Çetin Özek, *Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına*, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999, s.63.

Gerçekten de neredeyse yarım yüzyıl boyunca federal birimlerden, devlet kayıtlarının saklanması bile istenmemiştir. Bununla birlikte federal bilgilerin saklandığı belgelerde 2. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda bir değişim yaşanmıştır. İlk önemli adım, 1946 yılında Administrative Procedure Act'ın ABD Kongresi'nde kabul edilmesiyle yaşandı. Bunu 1960'lı yılların ortalarında "Bilgi Özgürlüğü" yasasının kabul edilmesi izledi. Eyaletlerin tümü devlet kayıtlarına ulaşılması yolunda, günümüzde talep edilenden daha açık temeller üzerinde bir yasa üzerinde anlaştı. Tüm bu olumlu değişikliklere karşın, bugün bile devlet kayıtlarına ulaşmak için araştırma yapacak kişi karmaşık bir görevi yerine getirmeye ihtiyaç duyuyor. Belki de bunun asıl nedeni, federal hükümet dosyalarının hassas bilgileri barındırıyor olması. Vergi kayıtları, gelir ve kazançta ait kayıtlar, pasaport uygulamaları, askerlik hizmeti ve insanları ilgilendiren diğer birçok bilgi bu dosyaların içinde yer alıyor.¹⁵⁰

2.7.1 The Administrative Procedure Act of 1946

ABD Anayasası'nda, vatandaşların federal hükümet birimlerine ait kayıtlara erişmesine izin veren bir madde bulunmuyordu. Gerçekten de 1946 yılında Administrative Procedure Act (APA) kabul edilene kadar, saklı tutulan bu kayıtlar, hukuki olarak federal hükümet birimlerinden talep edilemiyordu. İlk kez bu yasa, "devlet kayıtları" kavramını ortaya attı. Kanunlar, tüzükler ile resmi kayıt maddeleri tarafından saklanması talep edilen, yayınlanma kuralına uygun olan kayıtların, talepte bulunan kişiye doğru bir biçimde sunulması kabul edildi. APA ayrıca halkın, kesin ve güvenli bilgi talebini karşılamak için her devlet biriminin; organizasyon tanımı, kuruluş yeri ve metodunun Federal Register^{*}da yayımlanması zorunluluğunu getiriyordu.

Yasa "agency" terimini, devlet birimlerinden kayıt ve bilgi talebinde bulunan kişi veya ekip olarak açıkça belirtiyor, ancak "hükümet kayıtları" kavramını neyin oluşturduğunu tanımlamıyor. Öte yandan yasa, bilgisayarın o dönemde fazlaca kullanılmamasından dolayı, "belgeler, formlar, raporlar" gibi yayıncılıkla ilgili terimleri kullanıyor. Değişikliğe uğramış olmasına karşın yasa; kağıt, evrak temelli dili

¹⁵⁰ D.Fleur, s.51.

^{*} Federal Register: Hükümetin yayınladığı bildirimlerin ve açıklamaların yer aldığı resmi gazete.

saklamayı sürdürüyor. En önemlisi yasada, record (kayıt) terimiyle ilgili bir düzenlemenin yapılmamış olması dikkat çekiyor.¹⁵¹

2.7.2 Freedom of Information Act of 1966 (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası)

Freedom of Information Act (FOIA) yani Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası, talepte bulunan “her kişinin” devlet kayıtlarına ulaşmasına imkan veriyor. Bu yasa uygulamada; Amerikan vatandaşlarının yanı sıra ülkede sürekli oturan yabancıları, tüzel niteliği olmayan dernek ve kurumları, üniversiteleri, eyalet ve yerel düzeydeki hükümetler birimlerini ve Kongre üyelerini kapsıyor.¹⁵²

1960’lı yıllarda çoğu Amerikalı gittikçe hükümetlerine karşı memnuniyetsizlik duymaya başlamıştı. Federal hükümet birimleri ve bürokratik kurumların etkinliklerinin tam olarak açığa çıkarılmasını isteyen, bunun için baskı yapan Amerikalıların sayısı arttı. 1966 yılında Kongre, Administrative Procedure Act (APA) üzerinde büyük değişiklikler yapmayı kabul etti ve sonucunda çıkarılan bu yasayla ABD vatandaşlarının hükümet kurumlarından bilgi isteme hakkı getirildi.

Yasadan önce, hükümetten bilgi talebinde bulunulması durumunda, niçin böyle bir talepte bulunulduğunun açıklanması gerekiyordu. Oysa günümüzde bu ağır yük hükümetin sorumluluğunda bulunuyor, istenilen bilginin niçin gizli kalmasının gerektiği hükümetin cevaplandırması gereken bir soru. FOIA, federal hükümetin tüm kurumları ve bölümlerini kapsamına karşın, ABD Kongresi’ni ve federal mahkemeleri içine almıyor.¹⁵³ Yasanın kabul edilmesinin ardından resmi bürokrasiler, belge ya da bilginin gizli kalması için bağımsız yargı organlarından onay almak zorunda kaldı. Günümüzde ABD vatandaşları gizli polis raporlarından, gizli toplantı tutanaklarına kadar her türlü bilgiyi öğrenebilmek için yüzbinlerce başvuru yapıyor.¹⁵⁴

Bu yasa, halkın haklarını bilmesini sağlayarak, “açık bir topluma” ulaşmak gibi bir amaçla kaleme alınmıştı. Yasa, başkan Lyndon B. Johnson tarafından 1966 yılında

¹⁵¹ De Fleur, s.52.

¹⁵² Melvin Mencher, *News Reporting and Writing*, Dubuque, Brown and Benchmark Publishers, 1994, ss.604-605.

¹⁵³ Jane T. Harrigan, *The Editorial Eye*, New York, St. Martin’s Press, 1993, s.156.

¹⁵⁴ Şahin, s.65.

imzalandığında sadece hükümete ait bilgilere halkın erişimini sağlama hakkını vermekle kalmıyor, bu hakkın uygulanabileceğini, kabul ettirilebileceğini gösteriyordu. Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'nın taslağı, federal hükümet kuruluşlarının büyük çoğunluğunun, kayıtlarını kağıt belgeler şeklinde (mikrofilm üzerindeki ya da bu dokümanlar üzerinde küçük fotoğraflarda) saklamaya başladığı dönem içinde çizilmişti.¹⁵⁵

Yasayla birlikte, devlet kurumlarının ellerindeki belge ve bilgileri saklamak zorunda oldukları 9 muafiyet maddesi de belirlendi. Bu maddeler ana hatlarıyla ulusal güvenlik, özel hayatın dokunulmazlığı, ticari sırlar gibi başlıklar altında düzenleniyor. Muafiyet maddelerinden yararlanarak yasanın işleyişini sınırlandırmaya çalışanlar da ortaya çıktı. ABD Başkanı Ronald Reagan döneminde, CIA'in (Merkezi Haberalma Teşkilatı) sahip olduğu dosyaların açıklanması konusunda bazı engeller konuldu.¹⁵⁶

Benzeri şekilde İngiltere'de de bu tür bilgilerin öğrenilmesi, 'ticari sır' ve ülkenin 'ulusal çıkar'larına aykırı olduğu gerekçeleriyle engellendi. Bilgiye erişime izin verildiğinde de gazetecilerin ve halkın nadiren devlete ait kayıtları görmesine imkan tanındı. Ya da bir basın ve halkla ilişkiler yetkilisi tarafından belgenin içeriği, isteyenlere özet olarak açıklandı. Yani doğrudan değil, dolaylı olarak bilgiye erişmek mümkün olabiliyordu. 1994 yılında yapılan değişikliklerle bir adım atılarak, 'parlamento ombudsmanı'na başvuru hakkı getirildi. Bununla beraber ombudsmanın yürütme gücü bulunmuyordu.¹⁵⁷

2.7.2.1 Yasaya Başvuruda Bulunmak ve Süre Sınırları

ABD'de her vatandaş bu yasada yer alan koşullar çerçevesinde "hükümet kayıt"larını inceleme talebinde bulunabilir. Sıklıkla uygulanan prosedür, kayıtların

¹⁵⁵ De Fleur, s.51.

¹⁵⁶ Şahin, s.65.

¹⁵⁷ John Wilson, *Understanding Journalism – A Guide to Issues*, London, Routledge, 1996, s.230.

öncelikle gayri resmi yollardan istenmesidir. Buna karşın ilgili kurumdan bir cevap gelmemesi durumunda yazılı olarak resmi talepte bulunulması gerekebilir. ¹⁵⁸

FOIA'ya göre devlet kurumlarının kendilerine yapılan ilk başvuruya 10 çalışma günü; idari başvuruya ise 20 çalışma günü içinde cevap vermesi gerekiyor. Kurum, istenilen bilgileri diğer devlet kurumlarından alabilmek ve onları tasnif edebilmek için, yani “olağanüstü koşullar” nedeniyle, ek 10 günlük bir süre alabilme hakkına sahip bulunuyor. Devlet kurumu zaman sınırlamalarına uygun davranmazsa, talepte bulunan kişi mahkemeye başvurarak yasal yolları kullanabilir. Bununla birlikte kurum, gereken çabanın gösterildiği ve “istisnai durumların” mevcudiyetini kanıtlarsa, mahkeme yargılama kararını erteleyerek, sözkonusu kuruma ek süre tanıyabilir. Talepte bulunan kişi ya da kuruma bilginin kasten verilmediğine karar verilmesi durumunda FOIA, kayıtların hızlı bir şekilde verilmesine hükmedebilir. ¹⁵⁹

Görüldüğü gibi yasa, başvuruda bulunan kişinin mahkeme kararıyla da olsa, istediği belge ve bilgiyi almasını sağlıyor. Tabii ki bu aşamada ortaya çıkan tek istisna, yasada bulunan 9 muafiyet maddesidir.

2.7.2.2 Başvuruda Bulunacak Kişinin İzleyebileceği Stratejiler

Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'ndan daha etkin bir şekilde yararlanmak, belge talebinde bulunan kişinin izleyeceği stratejiyle de yakından ilgilidir. Talep edilecek kayıtlar için daha spesifik (belirli) bir tanımlamanın yapılması, belgeye daha kısa sürede ulaşılmasını sağlayabilir. Aksi durumda söz konusu devlet kurumu, daha açıklayıcı bir tanımlama yapılması konusunda uyarıda bulunarak, başvuru sahibinin zaman kaybetmesine neden olabilir. Taleplerde izlenebilecek yöntemler şöyle sıralanabilir:

- İstenilen bilginin sınırlandırılması. Belirli bir konuyla ilgili tüm dosyaların istenmesi, devlet kurumunun bu isteği ertelemesine ya da gereksiz yere araştırma yapmasına neden olabilir.

- Kayıtların cilt numaralarının talepte belirtilmesi.

¹⁵⁸ Harrigan, s.156.

¹⁵⁹ Mencher, ss.604-605.

- Aranılan konular arasında “ve” “ya da” gibi kelimelerin kullanılarak farklı iki konu hakkında bilgi alınabilmesi.

- Talep edilen materyalin bazı öncelikler sırasına göre (tarih ve coğrafi sıralama gibi) görülmesinin istenilmesi. Bu yolla kayıtların tümünün gözden geçirilmesi için zaman kaybedilmemiş olur.

- Talebin arasında, gazete kupürleri, makaleler ve kongre raporları gibi yayımlanmış materyallerin bulunması durumunda, özellikle bu ürünlerin istenildiğinin belirtilmesi.¹⁶⁰

2.7.2.3 FOIA'nın Uygulanma Biçimindeki Farklılıklar

ABD'deki federal yazılı hukuka ek olarak, her eyalet kendi bilgi özgürlüğü kanunlarına sahip bulunuyor. Bu eyaletler, hükümetin yaptığı görüşmeler hakkındaki bilgilere vatandaşların ulaşmasını garanti altına alıyor. Hukuki düzenlemeler farklı eyaletlerde farklı isimlerle anılıyor. Open meetings law (Açık toplantı yasası), Right-to-know law (Doğruyu bilme yasası), Sunshine Law (Gün ışığı yasası) bu isimlerden bazıları.¹⁶¹

Ülkenin çoğu eyaletinde uygulanan yasal düzenlemeler bazı ilerlemeleri ve gelişmeleri beraberinde getirdi. Örneğin en az 34 eyaletin yasalarında bilgisayar kayıtlarıyla ilgili düzenlemeler bulunuyor. Sözkonusu eyaletler devlet kayıtlarını, devlet teşkilatları tarafından fiziksel (maddi) ortamda ve nitelikte saklanması gereken bilgiler olarak ifade ediyor. New York eyaleti hukuku, “kaydı” ‘her fiziksel ortamda ne içeriğe sahip olursa olsun bilgisayar diskleriyle sınırlandırılmamış her türlü bilgi’ olarak tanımlıyor. Buna ek olarak 14 eyaletin kanunları bilgisayar kayıtlarındaki bilgilerden açık bir şekilde yararlanılması konusunda yeteri kadar geniş açıklamalarda bulunuyor.

Bilgisayar kayıtları kamuoyunun bilgilenmesi için kullanılmasına karşın, yasal soruların tümüne cevap veremiyor. Rhode Island, New Hampshire, Kansas ve Montana gibi dört eyaletteki devlet kurumları, yalnızca istenilen bilginin basılı kopyasının ya da çıktısının verilmesine onay veriyor. Sadece 3 eyalet (Texas, Washington ve Wisconsin)

¹⁶⁰ Mencher, ss.604-605.

¹⁶¹ Harrigan, s.157.

özel olarak bu bilgilere herkesin amaç farklılığı gözetilmeksizin ulaşabilmesine izin veriyor. 17 eyalet ise kayıtların üretimi için belirli zaman sınırları getiriyor.

En az 16 eyaletin devlet kayıtlarıyla ilgili kanunlarında, açıkça bilgi muafiyetinin ortadan kaldırılmasına izin veriliyor, ancak birkaç eyalet, yazılım programlama ve bilgi işleme konularında açıklamada bulunuyor. Araştırmacı Sandra Davidson Scott, bilgisayar ortamında bulunan kayıtlara erişimle ilgili iyi bir eyalet kanunu için bilgisayar ortamında yer alan bilgilerin yer aldığı geniş devlet kayıtlarının tanımlanması gerektiğini söylüyor. Scott, dar bir şekilde yorumlanmış bir talep ve tüm vatandaşların bilgiye erişiminin garanti altına alınmasının da gerekli olduğunu belirtiyor.¹⁶²

2.7.2.4 FOIA'da Yapılan Değişiklikler

1966 yılında kabul edilen Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'nda, 1974 yılında yapılan ek değişiklikle, bilgi almak için başvuruda bulunan kişilere verilecek cevap süreleri düzenlendi. Devlet kurumunun, 10 işgünü içinde talepte bulunan kişiye cevap vermesi zorunluluğu getirildi. Ayrıca başvuru karşılığı alınan ücretlerin "kamuoyunun tamamının çıkarı"nın gerektiği durumlar dikkate alınarak, düşürülebileceği veya artırılabilceği kararına varıldı.

Freedom of Information Act'ta (FOIA) 1986 yılında "Bilgi Edinme Özgürlüğü Reform Yasası" düzenlemesiyle, talepte bulunan kişi ve kurumlar; basın, eğitim amaçlı ve ticari olmayan bilimsel kullanıcılar gibi kategorilere ayrıldı. 1986 değişikliği, hukuki zorlamayla kayıtların derlenmesi ve açıklanması muafiyetini daralttı.¹⁶³

1974 ve 1986 yıllarındaki değişiklikler, vatandaşların bilgisayar ortamına aktarılmış hükümet kayıtlarına ulaşmasıyla ilgili sorunların çözümünde yetersiz kaldı. Yazılı belgelere ulaşmayı sağlayan bir uygulama olarak kalan değişiklikler, çözüm bekleyen sorunların üstesinden gelemedi. Bilgisayar destekli araştırmacı gazeteciliğin gelişiminde doğrudan etkide bulunan problemler sayesinde, olması arzulanan FOIA ile eyalet düzeyinde uygulanan yasa arasında karşılaştırma yapılması mümkün oldu.¹⁶⁴

¹⁶² De Fleur, s.62.

¹⁶³ De Fleur, ss.53-54.

¹⁶⁴ De Fleur, s.52.

Günün koşulları, fiziksel ortamda bilgiye erişmenin yetersizliğini gösteriyordu. Bu nedenle ABD’de 1990’lı yılların başında elektronik ortamda bilgiye erişmenin yolları tartışılmaya başlandı.

Senatör Patrick Leahy, ABD Senatosu’nda 1991 yılında “Elektronik Bilgi Özgürlüğü Yasası” olarak anılan yasa tasarısıyla, elektronik formattaki bilgiye halkın erişimini amaçlayan değişiklikler önerdi. Yasanın giriş kısmında Leahy, yeni teknolojilerin daha çok anlam kazanması gerektiğini, bunun hükümete ait bilgilere erişimde kolaylık sağlayacağını ifade etti. Leahy, bazı devlet kurumlarının talepte bulunan kişilere yardımda bulunmaktan ziyade, bilgisayarların kullanımını engellediğine dikkat çekti. Bu yasa tasarısı kabul edilmemesine karşın ‘record’ (kayıt) terimini tanımladığı için önem taşıyor. Bu tanıma göre; “Tüm kitaplar, belgeler, haritalar, fotoğraflar, veriler, bilgisayar programları, yazdırılabilir materyaller, bilgisayar ortamına, dijital ortama aktarılmış elektronik bilgiler, bunların saklandığı araçların tamamında bulunan veriler, fiziksel ortamda ve nitelikteki diğer belgesel materyaller” kayıt teriminin kapsamında bulunuyor. 1995 yılında yine senatör Leahy, FOIA’da değişiklikler öngören başka bir yasa tasarısını gündeme getirdi. Electronic Freedom of Information Improvement Act (Elektronik Bilgi Özgürlüğünün Gelişimi Yasası) olarak tanımlanan tasarı, kayıt terimini dört yıl önceki şekliyle kabul ediyor. Devlet kurumlarının, hangi formatta yer alırsa alsın, istenilen bilgiyi talepte bulunan kişiye vermesini zorunlu kılıyor.¹⁶⁵

Elektronik ortamda bilgiye ulaşma konusundaki yasal düzenlemelerin, vatandaşların ve gazetecilerin işini kolaylaştırdığı sanılsa da bu verilere ulaşmanın çok da kolay olmadığı görülüyor. Enformasyona ulaşma konusunda FOIA’nın yetersiz kaldığı durumları da gözardı etmemek gerekiyor. Ulusal Güvenlik Arşivi’nin sorumlu yöneticisi Scott Armstrong elektronik ortamdaki verilerin güvenliğinin sağlanmasının daha zor olduğuna işaret ederek, kayıtların ortadan kaldırılması için bir tuşa basılmasının yeterli olacağını belirtiyor. Bu bize, bilgisayar tabanlı verilerin, gazeteciliğin anındalık, kesinlik, tarafsızlık ilkelerine darbe indirebileceğini gösteriyor.¹⁶⁶

¹⁶⁵ De Fleur, ss.63-64.

¹⁶⁶ Marilyn J. Matelski, *TV Haberciliğinde Etik*, Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.87.

2.7.2.5 Araştırmacı Gazeteciliğin Yükselişinde FOIA'nın Rolü

ABD'de araştırmacı gazeteciliğin gelişiminde ve bu tür haberciliğin kamuoyu üzerinde büyük bir etkide bulunmasında bilgi edinme özgürlüğü yasalarının payı inkar edilemez. ABD Başkanı Roosevelt'in ifadesiyle 'muckraker'larla yükselişe geçen, ardından bir sessizlik dönemi geçiren araştırmacı gazetecilik, 1970'li yıllarda yeniden şahlanma dönemine adım attı. Daha saldırgan, bilgiyi elde edebilmek için her şeyi yapmayı göze alan habercilik anlayışı, yasal düzenlemelerin uygulanmasıyla yerini daha demokratik bir ortama bıraktı.

Araştırmacı gazeteciliğin bu yıllarda patlama yapmasıyla, devletin elindeki belgeleri elde etme imkanına sahip olan araştırmacı gazeteciler karanlıkta kalan birçok olayı aydınlattılar, politik skandalların ortaya çıkarılmasını sağladılar. FOIA, gazeteciler için önemli haber kaynaklarından birini oluşturdu. Günümüzde de bilgisayar tabanlı teknolojiler sayesinde bilgileri elde etme ortamı değişikliğe uğradı. Artık gazeteciler elektronik ortamda birçok belge ve bilgiye ulaşabiliyor. Bilgisayar destekli araştırmacı gazeteciliğin önemli isimlerden Elliot Jaspın, hükümetin sahip olduğu bilgileri federal ve eyalet düzeyinde kullanmasının, gazetecilerin elektronik kayıtları izlemesini zorunlu kıldığına dikkat çekiyor.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Şahin, s.65.

3. 1990 SONRASI TÜRK BASININDA ARAŞTIRMA GAZETECİLİĞİ ÖRNEKLERİ: İLKSAN, İSKİ VE ENGİN CİVAN SKANDALLARININ ORTAYA ÇIKARILIŞI VE GAZETECİLERİN İZLEDİĞİ YÖNTEMLER

3.1 İLKSAN (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) İçin Usulsüz Arazi Satın Alındığına Yönelik İddianın Ortaya Çıkışı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler:

İLKSAN Skandalı olarak adlandırılan, özetle Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmenler için usulsüz ve yüksek fiyatla arazi almasının ortaya çıkarıldığı olay, Anavatan Partisi Genel Başkanı (ANAP) Mesut Yılmaz'ın ele geçirdiği bilgi ve belgeleri Hürriyet Gazetesi'yle paylaşmasıyla gündeme geliyor. Yılmaz, Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin (SHP) oluşturduğu koalisyon hükümetinin 500.gününde açıklamayı düşündüğü olayı bir gün öncesinden gazete aracılığıyla kamuoyuyla paylaşıyor.

7 Nisan 1993 Çarşamba günü Hürriyet Gazetesi, ilk sayfasında “Yılmaz'ın intikamı” başlıklı manşet haberiyle, “İlksan Skandalı” olarak adlandırılacak olan arazi yolsuzluğunun fitilini ateşlemiş oldu.

Yılmaz'ın usulsüz arazi alımında sorumluluğu bulunan bakanların isimlerini vermeden dosya hakkında bilgi vereceğini açıklayan Hürriyet, olayı ayrıntılarıyla sayfalarına taşıyarak bakanların isimlerini tek tek açıkladı.

3.1.1 Usulsüz Arazi Alımının Gerçekleştirilmesi ve İLKSAN'a Aktarılan Paralar

Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi altında bulunan İLKSAN (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) 1990 yılında Ankara, İstanbul ve İzmir'de öğretmenler için uydu kentler projesini hayata geçirdi. Bu proje kapsamında İstanbul'da 10 bin konut yapılabilecek bir arsanın satın alınması için sandığın yönetim kurulu onay verdi. DYP'ye yakınlığıyla tanınan bir gazete sahibinin (daha sonra bu kişinin Kemal Ilıcak olduğu açıklandı) böyle bir arsaya sahip olan Sedat Çolak ve Hakkı Koyutürk ile sandığın yetkilileri ve bazı bakanlarla görüşmesinde aracılık yaptığı iddia edildi. İstanbul'un Pendik ilçesine bağlı Kurtdoğmuş köyü sınırları içinde bulunan 6

milyon 200 bin metrekarelik arsa için pazarlığa oturan tarafların, metrekaresi 57 bin 500 liradan 346 milyar lira karşılığında burasının alınması konusunda anlaşma imzaladığı açıklanıyordu.

Arazinin bu kadar yüksek fiyata satın alınabilmesi için İLKSAN'a verilmek üzere 1993 yılı bütçesinden 10 milyar lira ödenek ayrıldığı, bu paranın kullanımı için Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın izin verdiği, haberde yer alan bir diğer önemli bilgiydi. 10 milyar liralık ödenekle konut projesinin gerçekleştirilmesi imkansız olduğundan, İLKSAN öğretmenlerden kesilen Tasarruf Teşvik Fonu ile Konut Fonu'nun kendisine aktarılmasını talep etti. Bu isteğine olumsuz karşılık alması üzerine, sandığın Maliye ve Gümrük Bakanlığı'ndan 300 milyar liralık destek istediği görülüyor. Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'ın geri çevirdiği bu istek, Tunus Milli Eğitim Bakanı'nın davetlisi olarak Ankara'dan ayrıldıktan sonra yeniden dile getiriliyor. Toptan'ın yerine bakanlığa vekalet eden Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz'dan, İLKSAN Genel Başkanlığı tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilen 8 Şubat 1992 tarih 3244 sayılı yazıyla "çok acil" olarak bu para için onay isteniyor. Yılmaz'ın bu onayı vermesinin ardından, Maliye ve Gümrük Bakanlığı da gelen öneriyi uygun bularak, şubat ayı içinde istenen 300 milyarlık paranın 50 milyarlık kısmını İLKSAN'a gönderiyor.¹⁶⁸

Böylece İLKSAN yönetimine bütçe ödeneği yoluyla verilen para da hesaplanırsa, proje için toplam 60 milyar lira verilmiş oldu. Habere göre burada dikkati çeken en önemli nokta, İLKSAN'ı denetimi altında bulunduran Milli Eğitim Bakanlığı'nın Köksal Toptan'ın onayı olmadan 50 milyar liranın sandığa aktarılmasına onay vermesidir. Ödeme onayının, bakanın yurtdışı gezisinde bulunduğu sırada alelacele istenmesi de başka soru işaretlerinin ortaya çıkmasına neden oluyor.

Siyasilerin olayda oynadıkları rolün gündeme taşındığı gün, sandığın başındaki kişi de önemli açıklamalar yapıyor. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın arsa alımıyla ilgili olarak açıklama yapacağını duyduklarını söyleyen İLKSAN Genel Başkanı Bilal Büyükkaya, Hürriyet'e yaptığı açıklamada konut projesinin siyasi malzeme olarak kullanılmasının siyasilere zarar getireceğini savunarak, onay yazısının Mehmet Ali Yılmaz tarafından imzalanmasının doğru bir uygulama olduğunu dile

¹⁶⁸ Hürriyet Gazetesi, 7 Nisan 1993, s.27.

getirdi. Büyükkaya arsa alımında adı geçen gazete patronuyla ilgilerinin olmadığını söyleyerek, yaptıkları her şeyin yasal olduğunu belirtti.

3.1.2 İki Bakan Olayla İlgili Birbirini Suçluyor

Hürriyet Gazetesi'nin olayı manşetine taşımasının ardından, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz da bir basın toplantısı düzenleyerek, İstanbul'da bir arazinin Milli Eğitim Bakanlığı'na alınmasıyla ilgili iddiaları inceleyerek yanıt vermesi için Başbakan Süleyman Demirel'e çağrıda bulundu. Yılmaz, yolsuzluk iddialarını isim belirtmeden, sadece olayı aktararak anlattı. Koalisyonun 500. günü nedeniyle yaptığı açıklamada Yılmaz, hükümetin İstanbul'da koruma sahası içinde olan imarsız bir arazinin satın alınması için hiçbir resmi senet olmadan milyarlarca lira ödeme yaptığını savundu. Ödenen paranın ne kadarlık kısmının devlet bütçesinden karşılandığı ve hangi araçlara neyin karşılığı olarak ödendiği sorularının cevaplandırılmasını istedi.

Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haber ve Mesut Yılmaz'ın koalisyon hükümetinin 500. gününde yaptığı açıklamalar, adı geçen bakanlar arasındaki anlaşmazlığı da su yüzüne çıkardı. Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, kendisi Tunus'ta bulunduğu dönemde, Yılmaz'ın onay verdiğini söylerken, Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz ise "Toptan isteseydi parayı ödetmezdi" diye konuştu. Toptan, para verilmesine karşı çıktığına yönelik iddiaları doğrulayan açıklamalarda bulundu. Hürriyet muhabirine konuşan Mehmet Ali Yılmaz, paranın bakanlığa vekalet ettiği süre bittikten sonra ödendiğini söyleyerek, "Toptan, isteseydi bu parayı verdirtmezdi" şeklinde konuşarak kendisini savundu.¹⁶⁹

Skandalda "zordaki patron" olarak ifade edilen Tercüman Gazetesi sahibi işadamı Kemal Ilıcak, adının karıştığı arsa satımıyla ilgili dosyanın açıklanması üzerine beyin kanaması geçirerek yoğun bakıma alındı. Eşi Nazlı Ilıcak, eşinin olaya isminin karıştırılmasına üzüldüğünü ifade ederek, bu olayın yolsuzlukla ilgisinin bulunmadığını söyledi.

¹⁶⁹ Hürriyet Gazetesi, 8 Nisan 1993, s.24.

3.1.3 Ekspertiz Raporu, İLKSAN Genel Başkanı Bilal Büyükkaya'yı Yalanlıyor

Mesut Yılmaz'ın, satın alınan arsanın mutlak koruma alanı içinde olduğuna dair açıklamaları üzerine İLKSAN Genel Başkanı Bilal Büyükkaya yaptığı basın toplantısında, aldıkları arsanın tümünün mutlak koruma alanı içinde olmadığını iddia etti. Büyükkaya, tapuda 7 milyon 258 bin metrekare olarak gösterilen arsanın, mutlak koruma alanı içinde kalan 839 bin 200 metrekaresi düşüldükten sonra geriye kalan 6 milyon 418 bin 800 metrekarelik bölümünü satın aldıklarını söyledi.

Hürriyet Gazetesi, Büyükkaya'nın bu açıklamalarının ekspertiz raporuyla çeliştiğini ortaya koydu. Buna göre İLKSAN'ın, Şekerbank eski müşaviri mimar Selahattin Acuner başkanlığında, yüksek mühendis mimar Canan Sarısözen ve inşaat mühendisi Tanzer Demirkıran'dan oluşan bir kurula yaptırdığı ekspertiz raporunda toplam arsa alanı 6 milyon 19 bin 399 metrekare olarak gösteriliyor. Buna karşın Büyükkaya'nın olmadığını söylediği mutlak koruma alanı içinde kalan arsa alanı ise 1 milyon 296 bin 342 metrekare olarak belirtiliyor. Aynı raporda kısa mesafeli koruma alanı içinde kalan arsa alanı da 1 milyon 407 bin 535 metrekare olarak gösteriliyor. Ekspertiz raporunda mutlak ve kısa mesafeli koruma alanında konut yapımına izin verilmediği de ifade ediliyor. Satın alınan arsanın üzerinde konut yapılabilecek bölümü ise raporda 3 milyon 315 bin 522 metrekare olarak gösterildi ve bu alan içinde 10 bin 26 konutun yapılabileceği vurgulandı.

Hürriyet'in gündeme getirdiği ekspertiz raporu, İLKSAN'ın satın aldığı arsanın neredeyse yarıya yakınına konut yapılamayacağını gözler önüne sermiş oluyor. Yani sandık, projede yararlanamayacağı, imar yetkisi bulunmayan milyonlarca metrekare araziye milyarlarca lira harcamış oldu. Gazetenin Ankara bürosu tarafından ortaya çıkarılan bu haberin ardından İLKSAN'la ilgili bir diğer önemli haberi Saygı Öztürk kamuoyuna aktardı.

Öztürk, İlköğretim Genel Müdürlüğü'nde eğitim uzmanı olarak görev yapan ve aynı zamanda İLKSAN'ın Genel Başkanı olan Bilal Büyükkaya'nın, sandığın 6.5 milyar liralık ihalesini İlköğretim Genel Müdürü Ekrem Yangın'ın oğlu Ertan Yangın'a verdiğini bildirdi. İLKSAN'ın Alanya'da aldığı otelin onarımı ve kat ilavesi işi

ihalesinin tümü ilkokul öğretmeni olan yönetim kurulu üyelerinin onayıyla verildiğinin ortaya çıkması Milli Eğitim Bakanlığı yönetiminde yankı uyandırdı.

Yaşanan tüm bu gelişmelerin ardından Hürriyet Gazetesi, ödeme emrinin kim tarafından verildiğine dair soruya, olayla ilgili 3 bakanın açıklamalarını ilk sayfasına taşıyarak yanıt arıyor. Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz istifaya etmeye hazır olduğunu açıklarken, Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral, olayın kendilerini ilgilendiren yönünün bütçe tekniği açısından olduğunu ifade ediyordu.

Eleştirilerin odak noktasında bulunan Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan ise arsa alımı olayını sonradan öğrendiğini ifade ederek, Maliye Bakanlığı'ndan gelen parayı İLKSAN'a ödemek zorunda kaldığını söyledi. Toptan, "O zaman bir usulsüzlük olduğunu bilseydim, paranın ödenmemesi için çaba gösterirdim" diyerek kendini savundu.

Öte yandan Köksal Toptan, İLKSAN hakkında soruşturma başlatılması talimatını verdi. Soruşturma süresince sandığa, devlet yardımı yapılmayacağı ve arsa borcuna mahsuben ek ödenek verilmeyeceği belirtildi. Müfettişler, 6 şirketi bulunan İLKSAN'ın tüm birimlerinde inceleme yapmayı amaçlıyor.

3.1.4 Başbakan Demirel'den İLKSAN Olayıyla İlgili Önemli Açıklamalar

İLKSAN Skandalı'nın ortaya çıkmasından sonra sessizliğini koruyan Başbakan Süleyman Demirel, olayı gündeme getiren Hürriyet Gazetesi'ne önemli açıklamalarda bulundu. Sedat Ergin'le yaptığı mülakatta her şeyin bilgisi dahilinde olduğunu söyleyen Demirel, "Farz edin ki parayı da ben verdim. Burada yanlış olan ne" diye konuştu.

İLKSAN'a yapılan ödemeler konusunda görüşlerini açıklayan Demirel'in iki bakanı hakkında farklı açıklamalar yaptığı dikkati çekiyor. Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'ın, bu kuruluşa sıcak bakmadığını söylemesine karşın birinci 10 milyar liralık ödemenin altında imzasının bulunduğunu belirten Demirel, "İtirazı olan muamelenin karşısına çıkar. Toptan neyi engellemiş, şakır şakır ödemiş işte diyerek" bakanını suçladı.

Yapılan 10 milyarlık ödeme nedeniyle Toptan'ı eleştiren Demirel, 50 milyarlık ikinci ödemede ise Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz'ın yanı sıra Milli Eğitim

Bakanlığı umum müdürünün, muavininin, şube müdürünün imzasının yer aldığını söyleyerek bakanları hakkında farklı değerlendirmelerde bulunuyor.¹⁷⁰

Demirel, arsa alınması olayını en başından beri bildiğini belirterek, Kemal Ilıcak ve İLKSAN yönetim kurulu üyelerinin kendisini ziyaret ettiği iddialarını doğruluyor. İlk günden beri adı İLKSAN Skandalı'nın içinde anılan Kemal Ilıcak'ın ölümünün ardından, Başbakan'ın bu konuda açıklama yapması olayın netliğe kavuşturulması için önem taşıyor. Hatırlanacağı gibi Tercüman Gazetesi sahibi Kemal Ilıcak'ın, arsanın satın alınmasında devreye girdiğine ilişkin iddialar gündeme gelmiş, bu haberler üzerine fenalaşan Ilıcak hayatını kaybetmişti.

“Kemal Bey'in beni görmesi için hiçbir kayıt kuyuda ihtiyaç yok” diyen Demirel, Ilıcak'la 6 Ocak günü kahvaltı ettiğini söylüyor. Her şeyin kendi bilgisi dahilinde yaşandığını sözlerine ekleyerek, “Bana bu mesele nedir diye soruldu da ben bu meseleden haberim yok mu dedim” diyor. Ancak Demirel, mülakatta Ilıcak'la yaptığı görüşmenin ayrıntıları hakkında fazla bir bilgi vermiyor.

Arsanın değerinin çok üstünde satıldığına yönelik iddiaların hatırlatılması üzerine Süleyman Demirel, bunun devletin değil, İLKSAN ile arsayı satanın meselesi olduğunu açıklıyor. Sandığın aldığı parayı çarçur etmesinin ayrı bir problem olduğunu söyleyerek, İLKSAN'ın kanunla kurulmuş bir teşekkül olduğunu hatırlatarak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde çalışmalarını sürdürdüğünü kaydediyor.¹⁷¹

Muhalefet, Demirel'in olayla ilgili savunması karşısında, yeni sorular yöneltmeye devam ediyor. Skandalın kamuoyuna yansımaları sağlayan ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, Süleyman Demirel'in Meclis Bütçe Komisyonu'nda arsa için verilen 10 milyar lirayı gündeme getirmesi üzerine, derneğe yedek ödenekten ödendiğini iddia ettiği 300 milyar liranın hesabını soruyor. Bu miktarda bir paranın ödeniş şeklinin Cumhuriyet tarihinde bir benzerinin yaşanmadığını söyleyen Mesut Yılmaz, tapusu olmayan yere para harcandığını kaydediyor.

ANAP Genel Başkan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli de olayla ilgili olarak gensoru verecekleri belirterek, arsanın 120 milyar liraya alındığını ancak 360 milyara devlete satıldığını ileri sürerek, Sedat Çolak'ın hangi bakanla ortaklığı olduğu sorusuna cevap verilmesi gerektiğini söyledi.

¹⁷⁰ Hürriyet Gazetesi, 13 Nisan 1993, s.1.

¹⁷¹ Hürriyet Gazetesi, 13 Nisan 1993, s.29.

Koalisyonun diğeri ortağı Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Erdal İnönü'nün, muhalefetin de eleştirilerin dozunu artırdığı bir dönemde, gelişmeleri izlemekle yetindiği görülüyor. İnönü'nün Başkanışmanı Güneş Gürseler de, konu hakkında Erdal İnönü'nün tavrını belirlemesinin beklendiğini, gelişmelerin dikkatlice izlendiğini belirtiyor.

3.2. Öğretmenlerden Toplanan Paraların Arsa Sahiplerine Ödendiğinin Mesut Yılmaz Tarafından Ortaya Çıkarılması:

Hükümetin üç bakanının yüksek fiyata arsa alınmasında rolü olduğunu açıklayarak İLKSAN Skandalı'nı ortaya çıkaran ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, sandıkla ilgili ikinci önemli olayı, yine Hürriyet Gazetesi'yle paylaşarak gündeme getirmeyi başarıyor. Yılmaz, öğretmenlerden aidat ve otomobil kampanyası için toplanan 70 milyar liranın şaibeli arsa sahiplerine ödendiğini iddia ediyor.

Yılmaz'ın açıklamasına göre devletten alacağı paraya güvenen İLKSAN, ilk aşamada arsa sahiplerine çeşitli tarihlere yayılmış 346 milyar liralık Halk Bankası çekleri verdi. Bu çeklerin karşılığını vadesi geldiğinde ödemek durumunda olan sandık, arsa sahiplerine 130 milyar liralık ödemede bulundu. Mesut Yılmaz'ın iddiasına göre bu ödemenin 60 milyarlık bölümü Hazine'den gelen, 70 milyarlık kısmı ise öğretmenlerden alınan aidatlardan ve otomobil kampanyası için öğretmenlerden toplanan paralarla yapıldı.¹⁷²

Mesut Yılmaz'ın ileri sürdüğü iddialar, İLKSAN'ın yalnızca devletten aldığı parayla yetinmediğini, kendi kurumunun çalışanları olan öğretmenlerin paralarını da kullanarak arsa alımını gerçekleştirdiğini gösteriyor. Sandığın kullanımına ayrılan paraların bu şekilde harcanması, arsa skandalının boyutlarının görüldüğünden daha da büyük olduğunu ortaya koyuyor. Burada dikkati çeken diğeri önemli nokta, skandalın bu aşamasının da Mesut Yılmaz tarafından açıklanmasıydı.

¹⁷² Hürriyet Gazetesi, 14 Nisan 1993, s.1.

3.2.1 Yılmaz, İLKSAN Nedeniyle Hükümete Yüklenmeyi Sürdürüyor

Mesut Yılmaz, İLKSAN skandalını ortaya çıkardıktan bir hafta sonra, sandıkla ilgili ikinci iddiasını yine Hürriyet Gazetesi'yle paylaştı. Gazetenin Ankara bürosunda görev yapan Mehmet Güler'e açıklamalarda bulunan Yılmaz'a göre, olay İLKSAN'ın 346 milyar liralık arsa alım bedeli olan çeki, aracı kişi olarak gündeme gelen Sedat Çolak'a vermesiyle başlıyor. Verilen çeklerin Ulus Halk Bankası'nın çeşitli aylara yayılmış çekleri olduğu görülüyor. Bu çekleri alan aracı kişiye 130 milyar lira ödeme yapılmış. Yılmaz, yüksek miktarda yapılan bu ödemenin 10 milyarının bütçe ödeneğinden, 50 milyar lirasının sonradan alınan ek ödenekten, geri kalan 70 milyar lirasının ise öğretmen aidatlarından ve İLKSAN'ın düzenlediği otomobil kampanyasında biriken paralardan karşılandığını açıklıyor. Ortaya attığı bu iddiaya dayanak olarak da, İLKSAN'ın otomobil kampanyasında bir süredir öğretmenlere teslimat yapmamasını gösteriyor.

346 milyar liraya, bir aracıyla İLKSAN'a satılan arsada satış işleminin yalnızca bir ön protokolle yapılmasını da eleştiren Yılmaz, hükümeti, tapusu olmayan bir satış için sandığa ödenek aktarmakla suçluyor.

Partisinin grup toplantısında açıklamalarda bulunan Mesut Yılmaz, kendi döneminde İLKSAN'a sembolik olarak ödenek konulduğunu, bunun daha sonra 10 milyar liraya çıkarıldığı hatırlattı. Yedek ödenekten aktarılan 300 milyar liranın hesabını sorduklarını söyleyen muhalefet partisi lideri, satın alınan arsanın su havzasında bulunan bir tarla olduğunu, böyle bir yere milyarlarca lira para ödenmesinin denetlenmediğini belirtiyor.

Bu arada İLKSAN yöneticilerinin skandalla ilgili belge ve bilgileri sızdıran kişiyi belirlemeye yönelik çalışmalarının gündeme geldiği bir dönemde haber kaynağı ortaya çıkıyor. Yılmaz, İLKSAN'a yapılan yardımı başından beri izlemesini 'köstebek' adı verilen namuslu devlet memurlarına borçlu olduğunu ifade etti.¹⁷³

¹⁷³ Hürriyet Gazetesi, 14 Nisan 1993, s.30.

3.2.2 Hürriyet, DYP'li Milletvekillerinin İmzası Bulunan Önergeyi Ele Geçiriyor

Hürriyet Gazetesi, İLKSAN Skandalı'nda Mesut Yılmaz tarafından açıklanan bilgileri kamuoyuna yansıtmasının ardından, başlangıçta 300 milyar lira olan, daha sonra TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda 10 milyar liraya indirilen bütçe ödeneği önergesini ele geçirmeyi başarıyor. Önergede 300 milyar liralık ödenek talebinin DYP Denizli Milletvekili Haluk Müftüler, Ordu Milletvekili Refaiddin Şahin ve Balıkesir Milletvekili Hüseyin Balyalı tarafından yapıldığı ortaya çıkıyordu. Daktiloyla yazılan önergede ödenek aktarılması istenen kuruluş Milli Eğitim Bakanlığı ve ödenecek miktar 300 milyar lira olarak görülürken; bu yazıların silinerek yerine kalemle “Maliye ve Gümrük Bakanlığı” ve “10 milyar” yazıldığı belirlendi.

Hürriyet, bu düzenlemenin önerenin resmi bir kuruluş tarafından hazırlanarak milletvekillerine verilmesi ihtimalini ortaya çıkardığı yorumunda bulunuyor. Milletvekilleri konunun gündeme gelmesi üzerine Başbakan Süleyman Demirel'den talimat almadıklarını, öğretmenlere hayırlı bir iş yapmak amacıyla önergeyi imzaladıklarını söylüyor.

TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nun ANAP'lı üyelerinin de görüşlerinin alındığı haberde, muhalefet partisi milletvekilleri, Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'ın onay vermemesi üzerine önerenin Maliye ve Gümrük Bakanlığı bütçesiyle üyelerden kaçırılır gibi hızlı şekilde geçirildiğini öne sürdü.¹⁷⁴

Sandığa yapılan ödenek miktarıyla ilgili tartışmaların yaşandığı günlerde Emin Çölaşan, “Çağlar istifa, Yılmaz istifa” başlıklı köşe yazısında, arsa satışından komisyon alacak kişilerin Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz'la yakın ilişkisinden bahsediyor. Yılmaz'ın komisyon alan ve arsayı satan kişilerle olan ilginç ilişkilerine dikkat çekiyor:

“...İLKSAN olayında durum kötü. Ortalıkta değersiz, üzerine ev yapılması mümkün olmayan, ancak milyarlarca liraya satılan bir arazi var. Bu satış işleminden komisyon alacak biri var. Bu kişi belki yirmi belki 50 milyar komisyon alıp kendini kurtaracak. Bütün olup bitenden

¹⁷⁴ Hürriyet Gazetesi, 14 Nisan 1993, s.30.

Demirel'in haberi var. Komisyon alacak kişi, Mehmet Ali Yılmaz'ın yakını. Yazıyı imzalayan ise Mehmet Ali Yılmaz'ın ta kendisi !"¹⁷⁵

Skandalın bu boyutlara ulaşmasında ve koalisyon hükümetinin köşeye sıkışmasında ANAP lideri Mesut Yılmaz kadar önemli bir diğer isim de Yılmaz'a arsa alımıyla belge ve bilgileri ulaştıran "köstebek"ti. Zaten Mesut Yılmaz da iddiaların gündeme taşınmasıyla birlikte, namuslu bir devlet memurunun kendisine yardım ettiğini ve arsa alımıyla ilgili tüm gelişmeleri başından beri bildiğini açıklamıştı. "Köstebek" olarak adlandırılan devlet memurunun bulunması için İLKSAN yönetimi de seferber olmuştu. İşte bu günlerde Hürriyet, bu kişinin İLKSAN yönetim kurulu üyesi Ahmet Özgür olduğuna yönelik bir habere sayfalarında yer verdi. Saygı Öztürk'ün haberinde, Milli Eğitim Bakanlığı ve İLKSAN çevreleri Ahmet Özgür'ün bu bilgileri sızdırması karşılığında "Keçiören Belediye Başkanlığı" sözü aldığını ileri sürüyorlardı.¹⁷⁶ Milli Eğitim Bakanı Toptan'a yakın bir kaynak gazeteye verdiği demecinde, Özgür'ün ANAP'ın kongre ve seçim çalışmalarına yıllardır fiilen katıldığını söyleyerek, bu kişinin partinin içindeki bölünmeden sonra Mesut Yılmaz'ı desteklemeye başladığını savundu. İLKSAN yetkilileri de bu görüşü destekler yönde bir açıklama yaparak, bu bilgileri yönetim kurulu üyesinin dışında kimsenin bilmesinin mümkün olmadığını söylediler.

3.2.3 Arsa Alımı İçin Verilen 300 Milyar Liranın Perde Arkası Aralanıyor

İLKSAN'a arsa alımı için verilen 300 milyar liralık kredinin öyküsü Hürriyet'in 16 Nisan günü yayımladığı haberle netlik kazanmaya başladı. Daha önce Mesut Yılmaz tarafından ek ödenek yoluyla karşılandığı söylenen para için sandık yöneticilerinin iki kez Toplu Konut İdaresi'ne başvurduğu ancak olumsuz yanıt aldıkları ortaya çıktı. Bunun üzerine Başbakanlık Müsteşarı Necdet Seçkinöz'ü devreye sokan İLKSAN bu girişiminde de başarısız olunca, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'ndan ödenek çıkarılması için gerekli önergeye yöneldi. Ama bu da olmayınca yöneticiler 1993 yılının

¹⁷⁵ Emin Çölaşan, "Çağlar istifa, Yılmaz istifa", Hürriyet Gazetesi, 15 Nisan 1993, s.26.

¹⁷⁶ Hürriyet Gazetesi, 15 Nisan 1993, s.27.

Ocak ayında Başbakan'a çıkararak, Maliye Bakanlığı aracılığıyla bu yüksek miktarda kredinin tahsisini sağladılar.

Hürriyet Gazetesi'nin Ankara bürosu tarafından hazırlanan haberde, 300 milyarlık kredi alınmadan önce İLKSAN ve hükümet yetkilileri arasında yaşanan pazarlık görüşmeleri aydınlanıyor. Skandalda düğümün çözüldüğünü müjdeleyen haberde, yaşanan gelişmeler özetleniyor.

İLKSAN, 18 Haziran 1992 tarihinde Toplu Konut İdaresi'ne (TOKİ) başvuruda bulunarak Ankara, İstanbul ve İzmir'de temin edilecek arsalar üzerinde toplu konut projelerini gerçekleştirmek için kredi istiyor. Dört gün sonra cevap veren TOKİ bu isteğin mümkün olmadığını açıklıyor. Sandık, bir sonraki gün genel kurulunda aldığı karar doğrultusunda konut projesi hakkında bilgi vererek, bunun için 70 milyar lira ödenek ayırdığını ancak bu miktarın yetersiz olduğunu belirtiyor. Geliştirme ve Destek Fonu'ndan kaynak isteyen İLKSAN'ın talebi TOKİ tarafından ikinci kez reddediliyor. İdare gerekçesinde böyle bir tahsis yetkisinin Yüksek Planlama Kurulu'na ait olduğunu söylüyor.¹⁷⁷

Habere göre TOKİ'ye yapılan başvuruların sonuç vermemesi üzerine İLKSAN, Başbakanlık Müsteşarı Necdet Seçkinöz'ü devreye soktu. Seçkinöz'ün imzasıyla yapılan başvuruda 300 milyar liralık finansman sağlanması için istekte bulunuldu. 24 Ekim günü yapılan bu isteğe, 6 Kasım günü cevap gelen cevapta, İdare'nin arsa büyüklüğünün 30 bin konutluk tahsise imkan vermediği, bu yönde kredi kullandırmanın da mümkün olmadığı belirtildi.

TOKİ'den istediği yanıtı bir türlü alamayan İLKSAN'ın kredi başvurusu için, hayatını kaybeden Tercüman Gazetesi sahibi Kemal Ilıcak'ın da devreye girdiği belirlendi. Ilıcak'ın, TOKİ Başkanı Yiğit Gülöksüz'ü arayarak kredinin verilmesi için istekte bulunduğu iddia edildi. Ayrıca İLKSAN Yönetim Kurulu Başkanı Bilal Büyükkaya ve diğer yönetim kurulu üyelerinin de Gülöksüz'le görüştikleri belirtildi. TOKİ Başkanı Yiğit Gülöksüz, ortaya atılan bu açıklamaları doğrulayarak, İLKSAN yönetiminin arsa alımı için kendilerinden kredi talebinde bulunduğunu belirterek, ancak böyle bir uygulamanın mevzuatlarına uymadığı için mümkün olamayacağını söylediklerini belirtti.

¹⁷⁷ Hürriyet Gazetesi, 16 Nisan 1993, s.25.

İLKSAN'a gerekli kaynağın sağlanması için yapılan bir diğer hamle Hürriyet'in Ankara bürosu tarafından ele geçirilen önerenin açıklanmasıyla gün ışığına çıkmıştı. DYP'li üç milletvekilinin 300 milyar lira ödenek çıkarılması için Meclis Plan ve Bütçe Komisyonu'na önerge sundukları belgelenmişti. İLKSAN yöneticileri son bir hamle olarak, doğrudan Başbakan'a çıktı ve konut projesi için Maliye Bakanlığı kanalıyla paranın tahsisini sağlamayı başardı.¹⁷⁸

SHP Genel Merkezi ve Meclis Grup yönetimi öğretim örgütleriyle işbirliği yaparak, sandığın tüm faaliyetleri hakkında bir araştırma başlatmıştı. SHP Grup Başkanvekili Ercan Karakaş da birkaç gün önce yaptığı açıklamada, Eğitsen ve Eğitim - İş gibi kuruluşlardan İLKSAN'ın diğer ticari faaliyetleriyle ilgili aldıkları bilgilerde çeşitli yolsuzluk iddialarının bulunduğunu söylemişti. Son gelişmeler üzerine eleştiri dozunu artıran koalisyonun diğer ortağı SHP'nin Genel Sekreteri Cevdet Selvi, sandık yönetiminin görevden alınmasını ve olayın tüm boyutlarıyla ortaya çıkarılmasını istedi.

3.2.4 İLKSAN'ın Konut Projesinin Çevresel Boyutu Aydınlanıyor

Hürriyet Gazetesi'nin açıkladığı ekspertiz raporları, İLKSAN'ın satın aldığı arazinin büyük bir kısmının imara kapalı olduğunu ortaya koymuştu. Bu gelişmenin ardından ANAP lideri Mesut Yılmaz, arsayı imar uzmanlarına incelettirerek arsanın göle 2 kilometre uzakta bulunan bölümlerinin ancak yüzde 30'una iki katlı villalar yapılabileceğini söyledi.

Ekspertiz raporlarında belirtilen koruma alanlarını yeniden gündeme getiren Yılmaz, arsada yer alan gölden itibaren 300 metrenin mutlak koruma alanı, 1000 metreye kadarın kısa mesafeli koruma alanı, 2000 metreden sonrasının ise uzak mesafeli koruma alanı olarak gösterildiğini açıkladı. Yapılaşmaya uygun küçük bir alanda yüzde 30 yapılaşma izninin bulunduğunu söyleyen Yılmaz, arsanın bir bölümünün Devlet Su İşleri'nce (DSİ) istimlak edildiğini ve bu işlemin nasıl yapıldığının açıklanmasının zorunlu olduğunu belirtti. Yılmaz'ın açıklamalarının yanı sıra Hürriyet muhabirlerinin skandalın çevresel boyutuyla ilgili bir gerçeği okuyuculara sunduğu görülüyor. Ömerli'deki arsaya giden Süleyman Sarılar ve Hicri Kınay,

¹⁷⁸ Hürriyet Gazetesi, 16 Nisan 1993, s.25.

İLKSAN'ın imar izni olmayan arsada yol açmak için 2 milyar lira harcadığını ve bu çalışma nedeniyle binlerce çam ağacının kesildiğini belirledi. Kesilen alanın yeni yapılan Şile yoluna kadar olan 8 kilometre uzunluğunda, 10-15 metre eninde bir bölge olduğu ortaya çıktı. Muhabirler bu bilgileri arsanın bulunduğu Emirli Köyü Muhtarı Süleyman Sarısoy ve köylülerin açıklamalarına dayandırıyor. Sarısoy, devletin köylerini kamulaştırıp kaldırmak istediğini söyleyerek, yol açmak için ormanın kesildiğini, ihbarda bulunulmasına karşın kimsenin ilgilenmediğini savundular.¹⁷⁹

İLKSAN'ın 346 milyar lira ödeyerek usülsüz ve yüksek fiyata arsa olarak devleti zarara uğrattığı iddialarından, öğretmenlerden kesilen aidatların konut projesi için kullanılmasına kadar skandalla ilgili önemli gerçekler hükümeti her geçen gün daha da sıkıntıya sokmuştu. Skandal ortaya çıktığı günden bu yana Hürriyet Gazetesi'nin manşetinden inmedi. Ta ki siyaset dünyasını sarsan, 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümüne kadar. 17 Nisan 1993'te Özal'ın hayatını kaybetmesi, politik arenada dengelerin değişmesine, Başbakan Süleyman Demirel'e Cumhurbaşkanlığı yolunun açılmasına yol açtı.

Mesut Yılmaz'ın açıklamalarıyla gün ışığına çıkan olayın takipçiliğini yapan Hürriyet Gazetesi de, diğer medya organları gibi, değişen gündemin rüzgarına kapıldı. İLKSAN'la ilgili haberlerin yerini, Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın kim olacağına yönelik spekülasyonlar doldurmaya başladı. Skandal, 1 Mayıs günü SHP Meclis Grup Yönetimi tarafından hazırlanan raporun ilk sayfanın manşetinde yer almasıyla yeniden hatırlandı. "İnönü'nün İLKSAN bombası" başlığını taşıyan özel haberde, SHP'nin, İLKSAN'a yapılan fazla ödemede Demirel'i "birinci sorumlu" olarak suçladığı belirtiliyordu.

3.2.5 SHP Raporu Koalisyonu Sarsıyor

Koalisyon hükümetini sarsan SHP Meclis Grup Yönetimi'nin raporunda İLKSAN'a arazi satılması olayının baştan aşağı vurgun ve yolsuz bir işlem olduğu vurgulanıyor. Olaydan başından beri haberdar olduğunu söyleyen ve ödeme talimatının

¹⁷⁹ Hürriyet Gazetesi, 17 Nisan 1993, s.28.

da kendisi tarafından yapıldığını açıklayan Süleyman Demirel, hiçbir noktayı aydınlığa kavuşturamadığı için eleştiriliyor.

Raporda Demirel ve yakın arkadaşı Kemal Ilıcak'ın yapılan 280 milyar liralık fazla ödemede birinci derecede sorumlulukları olduğu belirtilerek, arsayı satan Sedat Çolak'ın, Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz'la yakınlığı; aracılık eden kişilerden Kemal Ilıcak'ın; Demirel, Toptan ve Oral'la yakın ilişkilerinin anlamlı olduğu açıklandı. Hürriyet'in ulaştığı bütçe ödeneği önergesine de değinilen raporda, üç DYP milletvekilinin önergede imzasının yer almasının rastlantı olarak değerlendirilemeyeceği vurgulandı. Kemal Ilıcak'ın borçlarının, arsa olayından gelecek parayla kapatılmasının düşünüldüğü de iddia edilerek, Tercüman Gazetesi'nin "Demirelci" gazete olarak yayın hayatına devam etmesinin tasarlandığı düşüncesi dile getirildi.¹⁸⁰

Raporda, İLKSAN'da tutarı trilyonları bulan yolsuzluk, zimmet, resmi evrakta sahtecilik, paravan şirketlere para aktarma, usule aykırı yolluk ve benzeri ödeme yapma gibi suçların teftiş kurulları tarafından belirlenerek rapor edilmesine karşın sürdürüldüğü açıklanıyor. Koalisyon ortağı SHP, Milli Eğitim Bakanlığı'nın haberdar olduğu yolsuzluk ve usulsüzlük işlemlerini de raporunda tek tek açıklıyor.

İLKSAN olayında baş sorumlu olarak gösterilen Demirel, İnönü'yle görüştüğünü ve SHP yönetiminin, raporun partiyi bağlamadığı konusunda kendisine güvence verdiğini söyledi. Koalisyon ortakları arasındaki gerginliğin azalmasını sağlayan bu gelişmelerin sonrasında SHP Grup Danışmanı Hasan Uysal, raporu grup başkanvekillerinin isteği üzerine hazırladığını söyleyerek parti içinde yeni bir tartışmanın yaşanmasına neden oldu.¹⁸¹

Grup Başkanvekili Ercan Karakaş'ın talimatıyla İLKSAN raporunu hazırlayan Hasan Uysal, rapordaki bilgilerin doğruluğunu sonuna kadar savunduğunu söyledi. Uysal, raporu hazırlarken basındaki haber ve köşe yazılarından yararlanmasının yanında, İstanbul Belediyesi, İSKİ ve TOKİ'den de Pendik'teki arazi olayıyla ilgili belge, bilgi ve raporları aldığını dile getiriyor. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü de

¹⁸⁰ Hürriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1993, s.24.

¹⁸¹ Hürriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1993, s.29.

olayla ilgili olarak basını suçlayarak, “Basının bilgisayarımızdaki bilgileri alıp iç işimize karışmasını anlamıyorum” diye konuştu.¹⁸²

Faruk Bildirici'nin SHP'nin İLKSAN raporunu gündeme taşıyan haberi, sandığın arsa alımı olayının dışında, gerçekleştirilen birçok işlemde de usulsüzlük yapıldığını gözler önüne serdi.

Hasan Uysal tarafından hazırlanan raporla Süleyman Demirel suçlamaların baş hedefi haline gelmişti. Olayda adı geçen diğer bakanların da zor duruma düşmelerine yol açan raporun açıklanmasının ardından, hükümet bu kez ANAP'ın söz konusu kişiler hakkında suç duyurusunda bulunması nedeniyle sıkıntılı günler yaşamaya başladı. Mayıs ayının ortalarına gelindiğinde, 346 milyar liralık arsa olayının soruşturması, Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerince sonuçlandırılmıştı. Soruşturmanın ardından İLKSAN'ın arazi için 140 milyar lira ödeme yaptığı ve arsanın pazarlamasını yapan Sedat Çolak'ın çekleri kıldırıldığı ortaya çıkarıldı.¹⁸³

İLKSAN skandalında 16 Mayıs 1993 önemli tarihlerden birisini oluşturuyor. Merhum Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümünün ardından, bu makama Başbakan Süleyman Demirel seçilerek, Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı oldu. Skandalın baş sorumlusu olduğu iddia edilen Demirel'in cumhurbaşkanı olarak seçilmesi, gündemin bir anda değişmesine yol açtı. Hürriyet Gazetesi'nin, ilk sayfalarına taşıdığı İLKSAN skandalıyla ilgili haberler yavaş yavaş azalmaya başladı.

Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından gazetenin olayla ilgili kullandığı haber “İLKSAN skandalında son perde” başlığını taşıyordu. Saygı Öztürk'ün Ankara mahreçli yazısında, Milli Eğitim ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı müfettişlerinin skandalla ilgili bulduğu önemli gerçekler anlatılıyordu. Müfettişler, İLKSAN Yönetim Kurulu Başkanı Bilal Büyükkaya ve Başkan Yardımcısı Ahmet Özgür'ün, arsayı satın aldıkları Sedat Çolak'a ait AY-BA şirketinin yönetim kurulunda görev aldıklarını belirlemişlerdi. Ayrıca söz konusu arsanın, değerinin oldukça üzerinde bir fiyatla alındığını ortaya çıkaran müfettişler; İLKSAN'a satışı yapılan arazinin büyük bir bölümünün Çolak'ın şirketine ait olmadığını gün ışığına çıkardılar.¹⁸⁴

¹⁸² Hürriyet Gazetesi, 3 Mayıs 1993, s.27.

¹⁸³ Hürriyet Gazetesi, 15 Mayıs 1993, s.27.

¹⁸⁴ Hürriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1993, s.31.

Yaklaşık 1 aylık sessiz bir dönemin sonunda, Hürriyet Gazetesi yine Saygı Öztürk'ün skandalla ilgili özel haberiyle İLKSAN'ı gündeme taşıyor. 13 Haziran günü Doğru Yol Partisi'nin (DYP) yeni lideri olan Tansu Çiller'in skandalla ilgili sorunlarla karşılaştığı hatırlatılarak, müfettişlerin tamamladığı soruşturma raporunun Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na verildiği dile getiriliyor.

Yüksek fiyat ödenerek alındığı iddia edilen arazi için düzmece ekspertiz raporu hazırlandığının vurgulandığı haberde, raporu hazırlayanların Sedat Çolak'ın yanında çalışan kişiler olduğu açıklanıyor. İLKSAN'ın aldığı arazinin sahiplerinin sözkonusu satıştan haberlerinin bulunmadığı ifade edilerek, aracılık yapan Sedat Çolak'ın metrekaresini 57 bin liradan sattığı arsayı, 6 ay sonra sahiplerinden 20 bin liraya aldığı dile getirildi. Müfettişlerin başsavcılığa sundukları raporda Çolak'a 139 milyar lira ödendiği, AY-BA şirketinde İLKSAN'ın üç yöneticisinin yönetim kurulu üyesi olmasının da ek protokolda yer aldığı belirtildi.

İLKSAN skandalının ortaya çıkarılmasında önemli katkısı bulunan ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın, alınan arazide konut yapılmasının mümkün olmadığına dair açıklamalarının, doğruluk payı taşıdığı görüldü. Raporda, araziye ancak 250 metrekaresine 2 bina yapılabileceğini söyleyen İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin açıklamaları da yer aldı. Arazide, proje kapsamında öğretmenler için 10 bin konut yapılacağı vurgulanıyordu.¹⁸⁵

Milli Eğitim ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı müfettişlerinin hazırladığı raporda dile getirilen açıklamalar, önemli gelişmelerin yaşanmasına neden oldu. Soruşturma sırasında ifadeleri alınan İLKSAN yöneticileri, Süleyman Demirel'in arsa alımında, başından beri haberi olduğunu söyleyerek eski Başbakan'a suçlamada bulundu. Ardından Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, İLKSAN yöneticilerinin malvarlıklarının araştırılması için 6 müfettiş görevlendirdi ve sandık yönetimini feshetti.¹⁸⁶ İLKSAN'ın otomobil kampanyasını yürüten İLKSAN Turizm, İşletmecilik, Yatırım ve Ticaret AŞ'nin Genel Müdürü Mustafa Özgümiş, baskılar karşısında istifa etmek zorunda kaldı. Aylarca taksit ödemelerine karşın otomobillerini alamayan öğretmenlerin

¹⁸⁵ Hürriyet Gazetesi, 17 Haziran 1993, s.1.

¹⁸⁶ Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1993, s.29.

tepkileri üzerine istifa eden Özgümüş'ü, şirketin muhasebe müdürü Engin Başustaoğlu izleyerek görevinden ayrıldı. ¹⁸⁷

Soruşturma raporu üzerinde incelemesini tamamlayan Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, İLKSAN'ın 20 yöneticisi hakkında 5'er yıla kadar hapisleri istemiyle dava açtı. Cumhuriyet Savcısı Kadri Tekin'in hazırladığı iddianamede, sanıklar usulsüz olarak arsa alımı ve satımı gerçekleştirmek, arsanın metrekaresine gerçek değeri olan 20 bin lira yerine, 57 bin lira ödemekle suçlandı. ¹⁸⁸

3.2.6 İLKSAN Yönetiminde Gerçekleştirilen Operasyonlar

İLKSAN yöneticileri hakkında her geçen gün yeni iddiaların ortaya çıkması, 11 Temmuz'da yapılması düşünülen sandık genel kurulu toplantısının durdurulmasına yol açtı. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu kararını, İLKSAN'ın otomobil kampanyasının 23 Ağustos'ta durdurulması izledi. Yönetim Kurulu Başkanlığı'na kayyum olarak atanan yargıç İsmail Ağar, yeni bir düzenlemenin ardından kampanyanın başlatılabileceğini söyledi. ¹⁸⁹

Sandıkta yaşanan gelişmeler büyük bir operasyonun sinyallerini veriyordu. Nitekim İLKSAN'ın iştirakiyle kurulan 6 anonim şirketin (İlksan İnşaat AŞ, Basın-Yayın Ticaret AŞ, DE-HA AŞ, Özel Eğitim Öğretim AŞ, Turizm İşletmeleri Yatırım ve Ticaret AŞ, İLKSAN Pazarlama) yönetim kurulu üyeleri görevlerinden alındı. Sandığa kayyum olarak atanan yargıç İsmail Ağar; bu şirketlerin yönetim kurulu başkanlıklarının diğer üyeler Necmettin Şimşek ve Gülderen Altınörs tarafından yapılacağını açıkladı. ¹⁹⁰

Ertesi gün Hürriyet Gazetesi'nde yer alan haber yorumunda, haklarında dava açılan ve 5 yıldan az olmamak üzere hapis cezası öngörülen 20 kişinin ifadelerinin bile alınmadığı belirtilerek, İLKSAN olayının unutulmaya bırakıldığına dikkat çekiliyordu. Ayrıca arsa alımında sanık olarak mahkeme karşısına çıkacak kişilerin isimleri de

¹⁸⁷ Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1993, s.31.

¹⁸⁸ Hürriyet Gazetesi, 30 Haziran 1993, s.31.

¹⁸⁹ Hürriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1993, s.30.

¹⁹⁰ Hürriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1993, s.30.

yayımlanıyor. Bu isim listesinde İLKSAN Yönetim Kurulu Başkanı Bilal Büyükkaya, Yönetim Kurulu Başkanvekili Ahmet Özgür, yönetim kurulu üyeleri, Aydın Milli Eğitim Müdür Yardımcısı İrfan Oğuz, öğretmen Mustafa Zor, Türkoğlu Halk Eğitim Müdürü Yunus Kılınç, öğretim görevlisi Hidayet Sulak, Malatya Halk Eğitim Müdür Yardımcısı Sabahattin Karakaş, öğretmen Esat Avşar, denetim kurulu üyeleri, Muş Hürriyet İlkokulu Müdürü Zeki Güngör, Erzurum 50.Yıl İlkokul Müdürü Hulki Ömeroğlu, Sincan Mehmet Akif Ersoy İlkokulu Müdürü Ahmet Yalçın, İlköğretim Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Ahmet Şükrü Cömert, Yayınlar Daire Başkanı Cemil Bacak, İLKSAN Genel Müdürü Durmuş Temel Sakaoğlu, Genel Müdür Yardımcısı Talat Haşimioğlu, İLKSAN Pazarları Genel Müdürü Vekili Yaşar Yaralı, AY-BA Yönetim Kurulu Başkanı Sedat Çolak, mimarlar Selahattin Acuner, Tanzer Demirkıran, Canan Sarısözen yer alıyordu. ¹⁹¹

3.2.7 İLKSAN’da Ortaya Çıkan Yeni Usulsüzlükler

İLKSAN’ın yapılaşma izni bulunmayan bir araziye ödediği milyarlarca liranın ardından, bu kez sandığın zarar eden şirketlerinden, yönetim kurulu üyelerine “hakkı – huzur ücreti” olarak 695 milyon lira ödeme yapıldığı belirleniyor. Usulsüz ödeme işlemi, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişlerinin yaptığı soruşturma sonrasında ortaya çıkarıldı. Müfettişlerin hazırladıkları rapora göre; yönetim kurulu üyeleri Bilal Büyükkaya, İbrahim Şen, Ahmet Özgür İLKSAN ortaklığıyla kurulan 5 şirkette; İrfan Oğuz, Sabahattin Karataş, Mustafa Zor, Yunus Kılınç, Esat Avşar ve Hidayet Sulak da 4 şirkette yönetim kurulu üyeliklerinde bulundu. Her şirketten hakkı – huzur ücreti alan bu kişiler, sözkonusu şirketlerden bir tanesi dışında hepsini zarara uğrattılar. Ayrıca yapılan inceleme ve sayımlar sonucu İLKSAN’ın kar eden şirketlerinden “Öğretmen Pazarları”nda 260 milyon liralık malın kayıp olduğu da görüldü. ¹⁹² “İLKSAN’da yeni soygunlar” başlığını taşıyan haber yine gazeteci Saygı Öztürk’ün imzasını taşıyor. Öztürk, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı müfettişleri tarafından hazırlanan raporu ele geçirerek haberini yazıyor.

¹⁹¹ Hürriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1993, s.29.

¹⁹² Hürriyet Gazetesi, 19 Eylül 1993, s.36.

3.2.8 İLKSAN Davası Sona Eriyor

İLKSAN davasının görüldüğü Ankara 19. Asliye Ceza Mahkemesi'nde, 5'i tutuklu 17 sanık yargılanıyordu. 12 Ekim günü İLKSAN yöneticileri ile arsayı satan AY-BA şirketinin sahibi Sedat Çolak'ın duruşması sürüyordu. Olayla ilgili tutuklanan İLKSAN yöneticileri Bilal Büyükkaya, Talat Haşimioğlu, Ahmet Özgür, Cemil Bacak ve Ahmet Şükrü Cömert mahkemedeki yerlerini almıştı. Haklarında gıyabi tutuklama kararı bulunan diğer 12 sanık ise duruşmaya katılmadılar. Hakim Hacı Mehmet Koçak, duruşma sonunda Eğitsen ve Eğitim – İş sendikalarının suçtan doğrudan zarar görmedikleri için davaya müdahil olamayacaklarını ancak sandığa üye, şikayette bulunmak isteyen öğretmenlerin davaya katılabileceklerine karar verdi.¹⁹³

Yaklaşık bir ay sonra yapılan duruşmada tutuklu durumdaki 5 İLKSAN yöneticisi sanık tahliye sevinci yaşadı. 19. Asliye Ceza Mahkemesi'ndeki duruşmada sandığın düzenlediği üç otomobil kampanyası ile arsa yolsuzluğu davası birleştirildi. İLKSAN'ın eski Yönetim Kurulu Başkanı Bilal Büyükkaya, otomobillerin öğretmenlere tesliminde yaşanan gecikmeyi anlaşmalı oldukları firmanın protokolü tek taraflı olarak feshetmesine bağladı.¹⁹⁴ Tarihler 7 Aralık 1993 Salı gününü gösterdiğinde, İLKSAN davasında tutuklu sanık kalmadı. Yapılan duruşmalara katılmayan, aralarında Tercüman Gazetesi'nin sahibi Sedat Çolak'ın da bulunduğu 12 sanık, ifade vermelerinin ardından tahliye edildi. Böylece 7 Nisan günü Hürriyet Gazetesi tarafından, Mesut Yılmaz'ın yardımıyla gün ışığına çıkarılan İLKSAN arazi yolsuzluğu da unutulmuş skandallar arasındaki yerini aldı.

3.3 İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'in Eski Eşi Nurdan Erbuğ'un Nokta Dergisi'ne Açıklamaları Sonrası Skandalın Ortaya Çıkışı

İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'in gündemi uzun süre meşgul eden yolsuzluk skandalı, eski eşi Nurdan Erbuğ'un Nokta Dergisi'ne yaptığı açıklamalar sonrası patlak veriyor. Göknel'in, yanında basın danışmanı olarak çalışan Feray Karvar'la evlenmesi

¹⁹³ Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1993, s.31.

¹⁹⁴ Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1993, s.29.

ve bunun için Erbuğ'a yüklü miktarda tazminat ödemesi, yolsuzluğun gün ışığına çıkarılmasında önemli bir kilometre taşı oluşturuyor.

21 yıllık bir evliliğin ardından eşinden ayrılan Nurdan Erbuğ'un, boşanma tazminatı olarak gazetelerde yer aldığı gibi 2.5 milyar lira değil, 8 milyar lira nakit para, bir daire ve otomobil aldığını söylemesi, tazminatın kaynağının ne olduğu sorusunu gündeme taşıdı. Çünkü Erbuğ'un açıklamasına göre Göknel'in aylık maaşı 45 milyon liraydı. Annesi ve babasının durumu iyi olmadığından yüklü bir miktarda miras kalması da beklenemezdi. Bu arada Çiftelhavuzlar'daki dairenin 2.5 milyar lira değerinde olduğu ve otomobil için verilen parayla da Erbuğ'un son model Toyota aldığı söyleniyordu.

Erbuğ, Nokta muhabiri Ayşe Önal'a boşanma protokolünde kendisine verilen paranın 1 milyar lira olarak görüldüğü, bunu Ergun Göknel'in kamuoyunun dikkatine çekmemek için planladığını anlatıyor. Tazminatın toplam tutarının 11 milyar liraya ulaştığı hatırlatıldığında Nurdan Erbuğ, aldığı bu paranın eski eşinin sahip oldukları yanında lafının bile edilemeyeceğini belirterek, Göknel'in İsviçre bankalarında yüklü miktarda hesabı bulunduğunu söylüyor. En çok içerlediği konunun da, bu bankalarda bulunan hesapların eski eşi tarafından gizlice değiştirilmesi olduğunu ifade ediyor.¹⁹⁵

Bu açıklamalar, boşanma tazminatının kamuoyuna yansıyandan çok daha fazla olduğunu ortaya çıkarmasının yanı sıra İsviçre bankalarında Göknel'e ait bir hesabın bulunduğunu da gözler önüne serdi. Nokta Dergisi'nin, "Bu para nereden geliyor" başlıklı haberi, yolsuzluk skandalının diğer basın organları tarafından ele alınması için büyük katkı sağladı. Özellikle Hürriyet Gazetesi, derginin 4-10 Temmuz 1993 tarihli nüshasındaki haberin ardından olayı manşetine taşıyarak gündemde kalmasına öncülük etti.

3.3.1 Nurettin Sözen İddiaların Ardından Göknel'in Görevden Alınmasını İstiyor

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, 1989 yerel seçimlerinden sonra İSKİ Genel Müdürü yaptığı Ergun Göknel'in görevden alınması için İçişleri Bakanlığı'na başvuruda bulundu. Hakkında yayın organlarında çıkan söylentiler

¹⁹⁵ Ayşe Önal, "Bu para nereden geliyor", 4-10 Temmuz 1993, Nokta Dergisi, ss. 44-45.

nedeniyle Göknel'e olan güveninin sarsıldığını söyleyen Sözen, İSKİ Genel Müdürü'nün görevden alınmasının parasal konularla ilgili olduğunu açıkladı. Hürriyet Gazetesi muhabiri Asım Ertan'ın sorularını yanıtlayan Sözen, 20 yıllık arkadaşı olarak nitelendirdiği Göknel'in yaptığı düğün harcamalarını eleştirerek, İSKİ'nin tüm hesaplarını inceleyeceğini belirtiyor. Ergun Göknel'i, Sözen'in "sağ kolu" olarak niteleyen gazete, Nokta Dergisi'nin haberine de atıfta bulunuyor.¹⁹⁶

Görevden alınması istenen Ergun Göknel, siyasi hısımlarının komplosuna kurban edilmek istendiğini söyledi. Göknel, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı için aday olacağına yönelik basında yer alan iddiaların, Sözen tarafından görevden alınmasına yol açtığı ifade etti. Sözen ise Ergun Göknel'in adaylığını ciddi bulmadığını belirterek, bu yöndeki iddiaları Hürriyet Gazetesi aracılığıyla yalanladı.

Nurettin Sözen'in başvurusu İçişleri Bakanlığı tarafından 19 Temmuz günü uygulandı ve Göknel görevinden alındı, yerine de yardımcısı Hüseyin Doğan vekaleten atandı. Ergun Göknel'in görevden alınması, kurumdaki hesapların inceleneceğinin Sözen tarafından açıklanması, olayla ilgili gizli kalmış gerçeklerin aydınlatılması yönünde adım atılacağına bir göstergesiydi. Nitekim olayın takipçiliğini yapan Hürriyet Gazetesi'nde Yıldırım Çavlı'nın hazırladığı dosya haberler, gündeme gelmemiş gerçeklerin kamuoyu tarafından öğrenilmesini sağladı.

3.3.2 Yıldırım Çavlı, İSKİ'deki Yolsuzluk İddialarının Dosyasını Açıyor

İSKİ'de yaşandığı dile getirilen yolsuzluk söylentileri basın - yayın organlarında yer alıyor, ancak somut belge ve bilgilerle, olayın tanıklarının açıklamalarıyla, bu iddiaların kanıtlanması gerekiyordu. Hürriyet Gazetesi iki haftalık süre içinde yalnızca Ergun Göknel ve Nurettin Sözen'le mülakatlar yapmış, iki tarafın birbirleri hakkındaki iddialarına sayfalarında yer vermişti.

Çavlı, "Kalbi Kırık Bir Eşin İntikamı – Göknel Dosyası" adını verdiği dizi yazılarının ilkinde, Ergun Göknel'in İSKİ Genel Müdürü olduğu 1989 yılından, 1993 yılına kadar olan dönemde servetinde yaşanan inanılmaz artışın kaynağını sorguluyor. Eski eşi Nurdan Erbuğ'a göre en az 150 milyar, özel kaleminde çalışan kuzeni Duygu

¹⁹⁶ Hürriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1993, s.28.

Uskan'a göre ise 400 milyarın üzerinde serveti bulunan Göknel'in bu noktaya nasıl ulaştığının cevabı aranıyor.

İpotek altında bir dairenin sahibi olduklarını söyleyen Nurdan Erbuğ, olayın gizli kalmış yönlerinin aydınlatılmasına yaptığı açıklamalarla katkıda bulunuyor. Eski eşinin babasının Sümerbank'ta muhasebeci, annesinin İş Bankası'nda memure olarak çalıştıklarını belirten Erbuğ, Göknel'in ilk eşinin Hayri İpar'ın yeğeni olduğunu söylüyor. Göknel'in Almanya'daki eğitim masraflarının İpar Ailesi tarafından karşılandığını açıklayan Nurdan Erbuğ, eski eşinin maddi sıkıntı içinde bulunduğunu gösteren kanıt niteliğindeki mektupları da Yıldırım Çavlı'ya veriyor.

Yaşadıkları sıkıntı dolu günleri anlatan Erbuğ, eşinin çalıştığı Plastel, Meysu gibi şirketlerin de iflasın eşine geldiğini, bunun üzerine 1985 yılında kendi şirketlerini kurdukları söylüyor. Ancak bu şirketin de durumunun kötüye gittiğini, Göknel'in annesinin ölümünden kalan mirasla borçlarının bir kısmını ödeyebildiklerini vurguluyor. Maddi açıdan geçirilen zor günlerin, Göknel'in 1989 yılında İSKİ Genel Müdürü olmasıyla geride kaldığı görülüyor. Skandalın ortaya çıkmasının ardından Ergun Göknel'in, ne Vilayet'e ne de İçişleri Bakanlığı'na servet beyanı göndermediği Nurettin Sözen tarafından, Hürriyet muhabiri Yıldırım Çavlı'ya açıklanıyor. Soruşturmayı yürüten Maliye Başmüfettişi Ebrar Berk, bu beyanı İSKİ'de bir kasa içinde bularak inceleme altına alıyor. Servet beyanının gerekli mercilere verilmeyerek, kasa içinde saklanması, Nurdan Erbuğ'un itiraflarının haklılığını göstermesi açısından önem taşıyor.

Göknel'in bir dönem çalıştığı Plastel şirketinin patronu Aron Habib'le yakın ilişki içinde olduğuna dikkat çekilen haberde, Habib'in yeni evlenen çifte 6 milyarlık dubleks evinin anahtarlarını verdiği dile getiriliyor. Göknel'in, yeni eşi Feray Karvar'a aldığı ev olarak sunulan bu dubleks villanın, tapuda gerçekten de Aron Habib'in üstüne görüldüğü ortaya çıkıyor.

Yıldırım Çavlı hazırladığı yazı dizisini, Ergun Göknel'in boşanma kararıyla başlayan olaylar zincirinin ve bu zincirin en büyük halkası olan tüyler ürpertici rüşvet iddialarının öyküsü olarak tanımlıyor. Elindeki belge ve iddiaların sadece bir bölümünün bile doğru olmasının, Cumhuriyet tarihinin en büyük "sistemik rüşvet" olayıyla karşılaşmamızı sağlayacağına dikkat çekiyor. Bu dosyada elde edilen bilgilerin önemli bir bölümünü, eski eş Nurdan Erbuğ ve Göknel'in özel kaleminde çalışan emekli

polis memuresi Duygu Uskan veriyor. Yıldırım Çavlı, iki haber kaynağından aldığı bilgileri, Ergun Göknel ve Nurettin Sözen'e de yönelterek bir gazetecinin yapması gereken çifte kontrolü (double check) yerine getiriyor:

“... İddiaların asıl kaynağı, Ergun Göknel'in 21 yıllık evliliğinden sonra boşandığı eşi Nurdan Erbuğ. Kendisiyle nisan ve mayıs aylarında Çiftehavuzlar'daki dairesinde şahitler önünde, kritik noktaları banda kaydedilen uzun görüşmeler yaptım. Bir diğer önemli tanışım ise Ergun Göknel'in özel kaleminde çalışan emekli polis memuresi Duygu Uskan'dır. Duygu Uskan'ın beyanları gündeme “organize rüşvet” ve “siyasi destekli rüşvet” iddialarını getirmektedir. Ergun Göknel ile üçüncü nikahından üç gün sonra, 7 Temmuz Çarşamba günü Hilton Oteli'nde iki tanışın önünde görüştüm. Eski eşinin ve özel kalem memuresinin iddialarını tekrarladım ve tek tek cevaplarını istedim. Bu görüşmeden bir gün sonra Belediye Başkanı Nurettin Sözen ile konu hakkında uzun bir görüş ve bilgi alışverişinde bulunduk...”¹⁹⁷

Çavlı, skandalı ortaya çıkaran dosyayı Göknel çiftinin boşanmasıyla birlikte hazırlamaya başlıyor. Nurettin Sözen'in, Göknel'in görevden alınmasını istemesi ve daha sonra Mülkiye Baş Müfettişi Ebrar Berk'in olaya el koyması üzerine Çavlı topladığı bilgilerin yazılabilir hale geldiğini düşünüyor, 1 Ağustos günü Hürriyet Gazetesi'nde yazılar yayımlanmaya başlıyordu. Siyaset dünyasında tanınmış birçok ismin haberde yer alması, gündemi bir anda değiştirmeye yardımcı oldu. Hakkında yolsuzlukla ilgili önemli suçlamalarda bulunulan isimlerin tepkileri çok gecikmeden gelmeye başladı.

Müteahhitlerden alınan rüşvetin SHP'ye ve Göknel'in İsviçre'deki hesabına aktarıldığının yazılması, SHP İl Başkanı Yüksel Çengel ve Çalışma Bakanı Mehmet Moğultay'ın bildirdiği müteahhitlere ödemelerinin anında yapıldığının iddia edilmesi, partinin İstanbul İl Kongresi'nde yankı uyandırdı. Moğultay, kongrede basını suçlayarak, “Şerefim ve namusum üzerine yemin ediyorum böyle bir şey yoktur” dedi.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in kardeşleri Ali ve Ziya Sözen'in İSKİ'de iş takip ettiğinin, Ali Sözen'in bir betoncunun gizli ortağı olduğuna yönelik yazılara da cevap gecikmedi. Ali Sözen, hakkındaki ifadeleri yalanlayarak, tazminat davası açacağını söyledi.

¹⁹⁷ Hürriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1993, s.9.

3.3.2.1 Erbuğ'a Ödenen Tazminatın Kaynağı Araştırılıyor

Dosya haberin ikinci gününde, boşanma protokolünde yer alan tazminat bedeli ile gerçekte Nurdan Erbuğ'a verilen 12 milyar liranın izi sürülüyor. 1993 yılının nisan ayında yapılan resmi boşanma anlaşmasına göre, Göknel'in eski eşine 1 milyar lira nakit para, bir otomobil, Çiftelhavuzlar'da bir daire ve aile altınları verdiği görülüyor. Ancak bu anlaşmada belirtilenlerin dışında gerçekte aldığı tazminatı Nurdan Erbuğ kendi ağzından tek tek sayıyor. Buna göre listede; 9 milyar lira nakit para, otomobil için 340 milyon lira nakit para, Çiftelhavuzlar'da bir daire ve 450 Cumhuriyet Altını bulunuyor. Erbuğ, Nokta Dergisi'ne verdiği mülakatta aldığı altınlardan bahsetmemiştir, bu haber boşanma tazminatında alınan her şeyi ortaya koymuş oldu.

Erbuğ, yazı dizisinin bu bölümünde, kocasının rüşvet bağlantılarıyla ilgili önemli açıklamalarda bulunuyor. Kocasının rüşvet bağlantılarını anlamaya başladığı dönemi şöyle anlatıyor:

“Kocamın rüşvet aldığından ilk şüphelenişim, halasından kalan Üsküdar'daki hisseli araziye kendi parasıyla 9 daire ve bir dükkan yaptırmasıyla ortaya çıktı. Ergun, diğer hissedarların parasını ödemiş ve inşaatı yaptırmıştı. Nereden para bulduğunu sorduğum zaman, ‘Sen güzel kafanı böyle şeylere yorma’ dedi. Kullandığım yerli otomobili değiştirmek istiyordum. Değil yabancı otomobil, Renault 21 almama dahi izin vermedi. Sürekli olarak ‘Aman dikkat çekeriz’ diyordu. Boğaz'da o zamanın parasıyla 500 milyon liraya kelepirci bir köşk bulmuştum. Dairemizi satıp biraz sıkıntıyla alabileceğimizi düşünüyordum. Bana, ‘Sen çılgın mısın, her şeyin zamanı var. O da ev mi?’ diyordu”¹⁹⁸

Yıldırım Çavlı, Ergun Göknel'in annesinin sağlığında, halası tarafından evlat edinildiğini söylediğini, ancak yetkililerin bu yönde bir mahkeme kararını bulamadığını hatırlatıyor. Çavlı, bu nedenle Göknel'in, halasından kalan mirasla bu arsayı satın aldığı söylemesinin gerçeği yansıtmadığını belirtiyor.

Eski eşinin kendisine sadece bir İsviçre firmasından rüşvet aldığı itiraf ettiğini söyleyen Erbuğ, “Ergun bana 9 milyar lira teklif edince bu kadar parayı nereden bulduğunu sordum. Bana ‘Biliyorsun ya İsviçre firmasının parası vardı’ dedi” şeklinde

¹⁹⁸ Hürriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1993, s.9.

konusuyor. Ergun Göknel ise bu açıklamaların ispatı mümkün olmayan iddialar olduğunu savunarak, ileri süren kişilerin kanun önünde hesap vereceğini söylüyor.¹⁹⁹

3.3.2.2 Ergun Göknel'in Siyasete Girmek İçin Verdiği Mücadele

Dosyanın üçüncü bölümünde Ergun Göknel'in siyasete girmek için verdiği mücadele, Nurettin Sözen ve Duygu Uskan'ın açıklamalarına dayanılarak işleniyor. Hürriyet muhabiri Yıldırım Çavlı, Ergun Göknel'in büyük maddi imkana sahip olmasından sonra siyaset dünyasına girmek için hazırlık yapmaya başladığına işaret ediyor ve olayın bu boyutunun "kara para" koktuğunu söylüyor. Nurettin Sözen, Ergun Göknel tarafından büyük bir kuruluşa anket yaptırıldığını belirlediklerini vurgulayarak, Göknel'in böylece kendisine rakip olacak kişilerin ve özellikle Genel Sekreter Tuğrul Erkin'in halk arasında ne kadar tanındığını ölçtüğünü ileri sürüyor. Anketin masraflarının da İSKİ müteahhitlerinden gazetede isim ve soyadının baş harfleri verilerek bahsedilen Şeyhmus Tatlıcı tarafından karşılandığı, bir İSKİ yetkilisince açıklanıyor.

Tatlıcı'nın isminin Duygu Uskan'ın verdiği bilgilerde de yer alması dikkat çekiyor. Göknel'in eski eşi Nurdan Erbuğ'a elindeki altınlardan küçük bir bölümünü verdiğini savunan Uskan, "Üç tane özel kasa vardı ve bu kasalarda müteahhit Ş.T'nin verdiği 3 bin Cumhuriyet altını da duruyordu. Altınlardan 2 binini karısına göstermedi, 937 tanesini paylaştılar" diye konuşuyor. Skandalın siyasi boyutuyla ilgili iddialardan bir diğeri de Nurdan Erbuğ'dan geliyor. Eski eşinin siyasette başarılı olmak için önemli odakları kontrol etmesi gerektiğine inandığını ifade ederek, masonlarla ilişkilerini Prof. Selçuk Erez ve üstat Pınar Aran'ın yürüttüğünü söylüyor. Yeni eşi Feray Karvar'ın Alevi kökenli olmasından da kocasının yararlanmak istediğine değinen Erbuğ, son hanımıyla nişanlandığı dönemde eşinin kendisine "2 milyon Alevi oyu artık arkamda" diye açıklama yaptığını kaydediyor. Erbuğ, Göknel'in Musevi cemaatiyle de yakın ilişkiler kurduğunu dile getirerek, eski patronu Aron Habib aracılığıyla İstanbul Musevi cemaatinin ikinci adamı Bensiyon Pinto'yla görüşmeler yaptığını ileri sürüyor.

¹⁹⁹ Hürriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1993, s.9.

Pinto'nun siyasi desteğin yanı sıra, bazı büyük dolar transferlerinin gerçekleştirilmesinde de eski eşine yardımcı olduğunu ekliyor.²⁰⁰

Olayın bir başka siyasi boyutu Ergun Göknel'in, SHP delegelerinden 186'sının kendisinden ve yan şirketlerinden maaş aldığını söylemesiyle açığa çıkıyor. Özel Kalem Müdürü Duygu Uskan bu açıklamalara yenilerini ekliyor. Ergun Göknel'in ödeme emirlerini kendi eliyle hazırladığını dile getiren Uskan, Çalışma Bakanı Mehmet Moğultay'ın telefon açıp müteahhit ismi verdiği zaman ödemelerin hemen gerçekleştirildiğini ileri sürüyordu. Uskan, Yüksel Çengel ve Mehmet Moğultay'ın müteahhitlerinin bekletilmediğini açıklayarak, normal yapılacak ödeme için müteahhitlerin yüzde 10 ödemeye hazır olduğunu ifade ediyor. Duygu Uskan, SHP'ye yapılan bağışların nasıl gerçekleştiğini, Göknel'in kendine düşen payı nasıl aldığını ayrıntılarıyla anlatıyor:

“Ödeme emirlerini Ergun Göknel kendi el yazısıyla hazırlardı. Bazen firma adı yazılır, yanına hakedişi konulur, onun yanına partiye makbuzla yapılacak bağış miktarı not edilir, onun yanına Yüksel Çengel açık hesabı açılır ve en son olarak da ‘içerde’ hesabı bulunurdu. İçerde hesabı Ergun Bey'e kalan miktardı. Bu mekanizmayı Atakan Erentop bilir. Fakat onun asıl görevi, yeni ihaleleri takip etmek ve ilgili müteahhitlerle ön temas kurmaktır. Muhasebe Müdürü Ziya Bey bilir. Ziya Bey'in sekreteri bilir. Benden başka belki bir veya iki özel kalem mensubu da evrakları görmüştür”²⁰¹

Uskan'ın, Çavlı'ya yaptığı açıklamalarda adı geçen Atakan Erentop İSKİ'de başdanışmanlık görevini yürütüyordu. Ziya Bey olarak geçen kişi ise İSKİ'nin Muhasebe Müdürü Ziya Kurtaran'dan başkası değildi. Sözen tarafından görevden alınan iki kişinin de, Göknel'le Plastel şirketinde beraber çalışmaları dikkat çekiyor.

3.3.3 Hürriyet Rüşvet Belgesini Açıklıyor

Yıldırım Çavlı “Kalbi Kırık Bir Eşin İntikamı – Göknel Dosyası”nda ortaya atılan iddiaları, ilk kez bir belgeyle gün ışığına çıkarıyor. Çavlı'nın ele geçirdiği 4 sayfalık belgeden ikisi, Göknel'in kendi adını taşıyan, kendi el yazısının bulunduğu

²⁰⁰ Hürriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1993, s.9.

²⁰¹ Aynı.

antetli bir kağıt. 73 firma hakkında düzenlenen ödemelerin el yazısıyla not edildiği belgede, bazı şirketlerin karşısına ödeme miktarından sonra artı işareti konularak yüzde 2 ile 5 arasında değişen ikinci bir rakam eklendiği görülüyor. Başlığında “Dr. İ. Ergun Göknel” yazan sayfalardan birinde genel müdürün el yazısıyla 15 firma sıralanmış olarak görülüyor. Üç firmanın yanına yıldız işareti konulmuş, yedi firmanın rakamının yanına ise artı işaretiyle ekleme yapılmış durumda. Çavlı, bu kağıtın İSKİ'nin bir haftalık ödemesi olan 22 milyar 600 milyon lirayı gösterdiğini söylüyor. Artı işaretinden sonraki rakamların toplamı ise 650 milyon lira. Ergun Göknel'in özel kalemi olarak çalışan Duygu Uskan, bu belgedeki rakamların anlamını şöyle yorumluyor: “Evet, bu ikinci rakamlar, toplanan rüşveti gösteriyor”²⁰²

Boşanma tazminatı olarak verilen para miktarına yönelik tartışmaların yaşandığı bir dönemde, eşinin iddialarının aksine 9 milyar lira nakit para aldığını bir kez daha itiraf ediyor. Parayı Gayrettepe'deki Sacura Bank'tan aldığını, bir kısmını hazine tahvili olarak değerlendirdiğini söyleyerek, makbuzun kendisinde olduğunu ifade ediyor. 9 milyar liranın ödenmesi sırasında Erbuğ'a, eniştesi emekli Korgeneral Ramiz Ertem kefil oluyor. Böylece Göknel'in böyle bir ödeme yapmadığına dair açıklamalarının da gerçeği yansıtmadığı ortaya çıkıyor.

Göknel Dosyası'nın son gününde yazı dizisinin başında olduğu gibi yine Nurdan Erbuğ ve Duygu Uskan'ın açıklamaları yer alıyor. Erbuğ, eski eşinden Toyota Corolla marka otomobil için 340 milyon lira ek para aldığını söyleyerek, İş Bankası Levent Şubesi'nde bulunan Cumhuriyet altınlarını paylaştıklarını belirtti. Nurdan Erbuğ'un boşanma tazminatında sözü edilen 450 altının kaynağını, bu bankada bulunduğu iddia edilen 937 altın oluşturuyor. Bu altınları Göknel'e veren kişinin Ş.T (ileriki günlerde Şeyhmus Tatlıcı olduğu açıklanacak) isimli müteahhit olduğunu söyleyen Yıldırım Çavlı, Tatlıcı'nın aldığı ihaleleri inceliyor. Toplam keşif bedeli 17 milyar lira olan dere projesinin tümünün ihalesiz olduğunu görüyor. Pendik'te terfi hattı ve içme suyu için açılan ihaleye başvuran 4 müteahhitten ikisinin safdışı bırakıldığını açıklayan Çavlı, bu müteahhitlerden birinin İSKİ yönetiminin yakını, diğerinin ise bu işlerde adı çok sık geçen bir bakanın yakını olduğunu ifade ederek, ihalenin kardeş payı yapıldığını ve dosyanın Nurettin Sözen imzasına takıldığını savunuyor.²⁰³

²⁰² Hürriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1993, s.9.

²⁰³ Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1993, s.9.

Ergun Göknel'in Özel Kalemî'nde çalışmasından dolayı en önemli haber kaynaklarından biri olan Duygu Uskan, SHP İstanbul milletvekillerinin bazılarının müteahhit ödemelerini takip ettiğini öne sürerek, Nurettin Sözen'in kardeşleriyle ilgili çarpıcı sözler söylüyor:

"Nurettin Sözen'in kardeşleri Ali Sözen ve Ziya Sözen hep İSKİ'dedirler. Sürekli iş takip ederler. Ergun Bey her ikisiyle de yakın arkadaştır. Ziya Sözen, bazı beton işlerini takip eder. Bu olaylarda Ergun Bey'e makamında silah çekilmiştir. Ziya Bey, zannedersen bir betoncunun gizli ortağı. Sözen kardeşler İSKİ'de neler döndüğünü gayet iyi bilirler. Ancak Nurettin Bey'in bundan haberi yoktur"²⁰⁴

Çavlı, bu açıklamaların ardından, Ergun Göknel ve İSKİ'nin avukatlığını yapan Ali Sözen için kendisinin de benzer bilgilere sahip olduğunu söylüyor. Ali Sözen'in, Ergun Göknel'in ipotek altındaki dairesinin kurtarılması için avukatlık yaptığını hatırlatıyor.

Yazı dizisinde adı geçen bazı kişi ve kuruluşlar cevap haklarını kullanıyor. Bu kuruluşlardan İSKİ Basın Bürosu, Feray Karvar'ı tanımadığını açıklarken; Plastel şirketinin patronu Aron Habib, evini gizlice Ergun Göknel'e sattığı, hibe ettiği ya da bedavaya verdiğine yönelik iddiaların doğru olmadığını dile getiriyor. Musevi Cemaati de Göknel'le hiçbir döviz alışverişi veya para transferi ilişkisinin bulunmadığını söylerken; İSKİ eski genel müdürünün masonlarla ilişkisinde köprü rolü oynadığı yazılan Pınar Aran, bu iddiaları yalanlıyor.

3.3.4 Göknel Dosyası'nın Ardından Yaşanan Gelişmeler

Gazeteci Yıldırım Çavlı'nın hazırladığı "Kalbi Kırık Bir Eşin İntikamı - Göknel Dosyası" yazı dizisine yönelik açıklamaların ilki, Hürriyet Gazetesi Yayın Koordinatörü Seçkin Türesay'dan geldi. Gazetenin 9 Ağustos 1993 tarihli nüshasında "Hürriyet'ten" adlı köşesinde Türesay, Çavlı'nın araştırma gazeteciliğinin başarılı bir örneğini verdiğini belirtiyor. İnanılmaz belge ve bilgilerin sürükleyici bir üslupla yazıldığını dile

²⁰⁴ Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1993, s.9.

getiren Türesay, “Ergun Göknel Dosyası’, Hürriyet’te haberin bütün unsurlarıyla verilme geleneğinin de yeni bir örneği idi. Ayrıca bir haber araştırmanın bütün unsurlarını taşıyordu” diye konuşuyor.

Hürriyet, İSKİ skandalıyla ilgili çalışmasının üzerinden henüz 3 hafta geçtiği bir dönemde, Göknel’in boşanma protokolünü ele geçiriyor. Zaten bu protokol Çavlı’nın yazı dizisinde, Nurdan Erbuğ tarafından açıklanmış, sözü geçen 1 milyar lira nakit para ile diğer malların tam listesi gazetede yer almıştı. Protokolün ele geçirilmesinden öte önemli bir gerçeği vergi kontrol memurları ortaya çıkarıyor. Memurlar, Göknel’in resmi ifadesinde reddettiği 9 milyarı nerede döviz olarak bozdurduğunu belirliyor.

Göknel’in eski patronu Aron Habib, hakkındaki iddiaları yalanlayarak, evini gizli satışla devretmediğini söylemişti. Ancak Hürriyet, ilk resmi ödeme dekontunun 4 Ağustos tarihini taşımasının vergi kontrol memurlarının dikkatini çektiğini yazıyor.²⁰⁵

Göknel Dosyası’nda adı geçen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen’in kardeşi avukat Ali Sözen de hakkındaki iddialara yanıt vermekte gecikmedi. Sözen, İSKİ’nin avukatlığını ve iş takibini yapmadığını söyleyerek, 1 Ağustos günü kendisinin, 7 Ağustos günü ise kardeşi Ziya Sözen’in bir betoncunun gizli ortağı olduğunun ifade edildiğini hatırlattı. İki haberin birbiriyle çeliştiğini ve doğru olmadığını savundu.²⁰⁶

Gazeteci Yıldırım Çavlı, kendisine “yalan ve iftira” attığını söyleyen Ali Sözen’e belge, tanık ve kendi açıklamalarına dayanarak cevap veriyor. Ergun Göknel’in avukatlığını yapmadığını söyleyen Sözen’e, Bakırköy 7. Noterliği’nin 46697 numara ve 9 Ağustos 1993 tarihini taşıyan ve kendi imzası bulunan yazıyı kanıt olarak gösteriyor. Bu yazıda Ali Sözen, 1989 seçimlerinden önce genel müdürün icra davasına ve ceza davasına baktığını söylüyor. Çavlı, 27.11. 1990 tarih ve İSKİ 1. Hukuk Müşavirliği 3840 numaralı belgeyi gündeme getirerek, Sözen’in hakem kurulunda İSKİ’yi temsil ettiğini ortaya koyuyor.

Ali Sözen’e bu iki olayda belgeyle cevap veren Çavlı, gazeteci Metin Oral’ın seçim kampanyasında Ali Sözen’e destek verdiği, Sözen’in İSKİ’de iş takipçiliği yaptığı, bir betoncunun gizli ortağı olduğuna dair iddiaları ise tanıklara dayanarak

²⁰⁵ Hürriyet Gazetesi, 9 Ağustos 1993, s.30.

²⁰⁶ Hürriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1993, s.28.

savunuyor. Bu kişilerin, Metin Oral'la ilgili söylentilerde Nurettin Sözen, diğer olaylarda ise özel kalemde çalışan tanık (Duygu Uskan) olduğunu belirtiyor.

Dosyanın siyaset dünyasında yarattığı deprem ve tarafların birbirleri hakkındaki açıklamaları, Cumhuriyet Savcılığı'nın da harekete geçmesine neden oldu. Başsavcı vekili Uğur Poyraz'ın "İSKİ Genel Müdürlüğü, Fatih ilçesi sınırlarında olduğu için Fatih Cumhuriyet Savcılığı'na bir yazı göndererek soruşturma başlatılmasını istedik" açıklamasının ardından, 10 Ağustos günü Fatih 2. Sulh Ceza Mahkemesi de savcılığın talebi üzerine Ergun Göknel'e yurtdışına çıkış yasağı koydu. Soruşturmayı yürüten Fatih Cumhuriyet Savcısı Selim Ulaş'ın talebi üzerine nöbetçi mahkeme 12 Ağustos'ta, Göknel ailesinin tüm fertlerine yurtdışına çıkış yasağı koydu.

3.4 Hürriyet Gazetesi, İSKİ Skandalı'nda İkinci Dosyayı Açıyor

Ergun Göknel eşi Nurdan Erbuğ'la yaptığı boşanma tazminatında, 9 milyar lira nakit para ödediği iddialarını sürekli yalanlıyor, yalnızca 1 milyar lira verdiğini ifade ediyordu. Ancak Erbuğ, tazminat miktarının 9 milyar lira olduğu yönündeki ısrarlarını sürdürüyordu. Hatta parayı nasıl ve hangi bankadan aldığını Yıldırım Çavlı'ya ayrıntılarıyla aktarıyordu. Yapılan çelişkili açıklamaların netlik kazanması, Ergun Göknel'in üç bakanlık ve beş kuruluş tarafından yapılan soruşturmalarda söylediği sözlere ait dosyanın Hürriyet Gazetesi tarafından ele geçirilmesiyle mümkün oldu. Müfettişlerin kanıtları ortaya koymaları üzerine, Göknel karısına 9 milyar lira verdiğini itiraf ediyor. Paranın kaynağı olarak da yurtdışındaki Musevi cemaatlerini gösteriyor.

3.4.1 Müfettişlerin Ortaya Çıkardığı Gerçekler

Mülkiye Müfettişi Ebrar Berk ve Mali Şube Müdürü Salih Güngör tarafından sorgusu yapılan Göknel, eski eşine 9 milyar lira verdiğini itiraf etmesinin yanı sıra bu paranın kaynağını da açıklıyor. Bu paranın kendisine Amerikan ve Dünya Musevi teşkilatının liderleri tarafından verildiğini söyleyen Göknel, 800 bin doları Heathrow Havaalanı'nda tanımadığı bir kişiden aldığını belirtti. Göknel, İstanbul Musevi Cemaati lideri Bensiyon Pinto'nun kefaletiyle paranın şahsi özel kredi olarak kendisine

ödendiğini dile getiriyor.²⁰⁷ Göknel, ertesi gün parayı veren kişinin Amerikan Musevi Cemaati'nden Nesim Bemsat olduğunu açıkladı. Cemaatin liderleri Bemsat'ı tanımadıklarını söyledi. Mali Şube dedektiflerine kredi anlaşmasında kefil olduğunu yalanlayan Pinto'dan söylediklerini kanıtlaması istendi. Göknel ise tüm yalanlamalarına karşın Musevi cemaatinin bu iki önemli ismiyle yaptığı borç – alacak anlaşmasının metnini açıklayacağını belirtti.²⁰⁸

Göknel, Yeşilköy'deki evinde bulunan ses kasetlerini karısının şantaj yaparak kendisine sattığını savunuyor.

İSKİ hesaplarını inceleyen müfettişler, ödeme yapılacak şirketleri belirlemeyi başardı. Bu şirketlerden en az üçünün para transferinde adı geçen Temiz Üstün ve Emekli Korgeneral Ramiz Ertem'e ait olduğu belirlendi. Bu iki isimden Temiz Üstün'ün, Ergun Göknel'in çocukluk arkadaşı olduğu ve aralarında aile bağı bulunduğu iddia edilirken, Ertem ise Nurdan Erbuğ'un eniştesi.

Müfettişlerin hazırladıkları dosyaya göre Ergun Göknel, nişanlısı Feray Karvar'la yaptığı tüm özel harcama, otel ve gece kulübü masraflarını bankerlik kuruluşlarından Meryll Linch adına açılan hesaba fatura etmiş. Hesapların 196'sını özel eğlence faturası, bunlardan 182'sini de ziyafet, gece kulübünde yapılan harcamalar oluşturuyor. Konu hakkında inceleme yapan uzmanlar, en az 62 milyon liralık faturanın İSKİ bütçesine girdiğini ortaya çıkardı. Ayrıca Göknel'in, görevden alındığı gün kendisine ve eşine yeşil pasaport verildiği de müfettişlerin gün ışığına çıkardığı gerçekler arasında bulunuyor.²⁰⁹

3.4.2 Göknel'in Randevu Notlarının Ele Geçirilmesi ve Servet Beyanı Oyunu

Hürriyet, müfettişlerin hazırladığı dosyayı yayımlamasının ardından, bu kez önemli isimlerin bulunduğu söylenen İSKİ bilgisayarındaki notları gündeme getirdi. Yıldırım Çavlı, Ergun Göknel'in randevu notlarının yer aldığı bilgisayardaki sayfaların silinmek istenmesine karşın, bunda başarılı olunamadığını açıkladı. Olay, "Um"

²⁰⁷ Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1993, s.1.

²⁰⁸ Hürriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1993, s.32.

²⁰⁹ Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1993, s.34.

bilgisayar şirketinden Umur Tekin'in, İSKİ bilgisayarlarının beynine girerek "Randevu" adlı 49 ekran sayfası notu silmesiyle başlıyor. Kendisine bu konuda bilgi ulaşan Nurettin Sözen, açtırdığı soruşturma sonucu Tekin'in, Göknel tarafından İSKİ'ye davet edildiğini öğreniyor. Tekin verdiği ifadede bu iddiaları doğruluyor:

"... Beni çağırarak kişisel programı olan 'Randevu' isimli programın kısmen silinmesini istedi. Ben de aldığım talimata uyararak bilgisayarın beynine girdim ve gerekeni yaptım. Bazı delillerin yok edilmek istendiği hakkında herhangi bir bilgim yoktu"²¹⁰

Soruşturmayı yapan belediye müfettişleri bu notların ele geçirilmesini, silinme işlemi gerçekleştirildiğinde tesadüf eseri beyne giren ve bilgileri kaydeden bir uzmana borçlu olduklarını açıklıyor. 49 sayfalık programda silinen kısımların yüklenmesiyle bazı önemli isimlere ulaşıldığı belirtildi.

Çavlı, 4 yılda dört kez servet beyanı vermesi gereken Ergun Göknel'in mal beyanlarını İçişleri Bakanlığı'na göndermediğini, kasasında tuttuğunu vurguluyor. Göknel'in verdiği beyanların aynı tip, renk, ebat ve kalite kağıda, aynı mürekkep ve kalemle yazılmış olduğuna dikkat çekerek, Göknel'in 1989 yılı beyanında 2.5 milyar lirası olduğunu beyan ettiğini hatırlatıyor. Bunun yanında 6 daire, eşinin 47 adet mücevheri, bin Cumhuriyet Altını ve hisse senetleri de mal beyanında yer alıyor. Oysa, Nurdan Erbuğ, Çavlı'ya yaptığı açıklamada, 1989 yılında ipotekli dairelerinin dışında hiçbir şeylerinin olmadığını söylemişti.

Ergun Göknel'in 1989 ve 1992 yılları arasında yaptığı servet beyanı listesini tek tek açıklayan Çavlı, acemice de olsa her şeyin hesaplanmış olduğunu, yalnızca eski eşine ödediği 9 milyar lira için tedbir alınmadığını dile getiriyor.

Skandalın soruşturulması aşamasında İçişleri Bakanlığı tarafından görevlendirilen Mülkiye Müfettişi Ebrar Berk, İSKİ'de incelemelerini sürdürüyor. Defterdar Sezai Onaral'ın kurduğu üç kişilik vergi kontrol uzmanları çalışma yapıyor. Soruşturmayla görevlendirilen Fatih Cumhuriyet Savcısı Selim Ulaş, bu çalışmaları yürüten Mali Şube Müdürü Salih Güngör ve Mali Şube Dolandırıcılık Masası'ndan Başkomiser Muhsin Kalın olayla ilgili çalışma yapan diğer önemli isimleri oluşturuyor.

²¹⁰ Hürriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1993, s.32.

3.4.3 Skandalda SHP'nin Rolü Olduğunun Ortaya Çıkarılışı

İSKİ Skandalı'nın Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) ile ilişkilendirilmesinden bir gün önce, Ergun Göknel, eşi Feray Göknel ve oğulları Demir ve İlhan Göknel dört günlük bir süre için gözlem altına alındılar. Mali Şube yetkilileri, araştırmalar sonucu yeterli delilin toplanmasını bu karara gerekçe olarak gösteriyorlardı.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen aynı gün Hürriyet Gazetesi'nde Yalçın Bayer'e verdiği mülakatta, Göknel'in rüşvet aldığına ve para yediğine emin olduğunu söylüyordu. Sözen, SHP'ye makbuz karşılığında bağış yapıldığını bildiğini, ancak kendisinin ne makbuz ne para gördüğünü belirtiyordu. Metro ihalesinden rüşvet alarak bu parayı seçim kampanyasına ayırdığı iddiasını 'yalan' olarak değerlendiriyordu.

SHP'nin olay ortaya çıkmadan önce İSKİ'deki yolsuzluktan haberdar olduğuna yönelik iddiaları da Genel Sekreter Cevdet Selvi yalanlıyor. Böyle bir dosyanın Genel Başkan Erdal İnönü'ye ulaşmadığını sözlerine ekliyor. Buna karşın SHP'de bir dönem bilirkişilik görevinde bulunan Fertaş AŞ'nin Genel Koordinatörü Cahit Deniz, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün yolsuzluk dosyasını bildiğini, 1992 yılında kendisinin bu dosyayı partiye sunduğunu açıklıyor.

Ertesi gün İnönü'nün politikaya girmesine yardımcı olan işadamı İbrahim Cevahir, Cahit Deniz'in sözlerini doğrular nitelikte açıklamalarda bulundu. Hürriyet Gazetesi'nden Yalçın Bayer'in sorularını yanıtlayan Cevahir, İnönü'ye bazı bakanlık ve belediyelerdeki yolsuzluk olaylarını anlattığını belirterek, İstanbul'da da aynı konuşmayı yaptığını şu sözlerle anlatıyor:

"The Marmara Oteli'nde yapılan SHP'nin program kurultayıyla ilgili İstanbul İl Danışma Kurulu toplantısında da; bunları yeniden tek tek söyledim. İşin üzerine gidelim dedim. Toplantıda Nurettin Sözen, Yüksel Çengel, profesörler, gazeteciler vardı. Ama kimse ciddiye almadı. Bunları o zamanki İl Başkanı Bozkurt Nuhoglu açıkladı. İSKİ'de yolsuzluklar, hırsızlıklar vardır dedi, ama kimseye anlatamadı"²¹¹

²¹¹ Hürriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1993, s.31.

İbrahim Cevahir, konuyla ilgili iddiaların Sevinç İnönü tarafından da Erdal İnönü'ye söylendiğini vurguluyor. Hürriyet Gazetesi de yolsuzluk iddialarının ortaya çıkmasıyla, İnönü'nün SHP Genel Başkanlığı'ndan ayrılacağına dair açıklamasının kısa zaman aralıklarında olduğuna işaret ederek, İSKİ Skandalı'nın Erdal İnönü'nün siyasetten ayrılmasında etkili olduğu görüşünün dillendirildiğini belirtiyor.

Bu dönem içinde 18 Ağustos 1993 günkü Hürriyet Gazetesi'nde "Vay, Vay, Vay" başlığıyla İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel'in Yeşilköy'deki evinde Çalışma Bakanı Mehmet Moğultay ve SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel'i maaşa bağlayan belgenin ele geçirildiği yazılıyordu.

Aramayı yapan dört Maliye ve iki İçişleri Bakanlığı müfettişi, Göknel tarafından yazılmış "SHP'li Çalışma Bakanı Mehmet Moğultay'a aylık 150, İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel'e aylık 100 milyon lira" ibaresinin yer aldığı bir not buldular. Burak Ersemiz'in haberine göre müfettişler, diğer belgelerden Ergun Göknel'in 29 gazeteciye her ay para verdiğini de meydana çıkardılar.

SHP'ye yolsuzluk dosyasını sunan partinin eski birikişisi Cahit Deniz, bu notun varlığını doğrulayan ilk kişi oldu. Bu belgenin savcılıkta olduğunu söyleyen Deniz, yolsuzluk dosyasının parti içindeki bazı kişiler tarafından hasıraltı edildiğini iddia ediyor.

Suçlamaların yöneltildiği kişilerden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay ortaya atılan iddiaları 'korkunç' ve 'gülünç' olarak tanımlayarak, soruşturmada ele geçirildiği söylenen notların, doğruluğu belirlenmeden basına sızdırılmasını eleştirdi. Bu durumun soruşturmanın gizliliği açısından sakıncalı olduğunu belirtti.

SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel de soruşturmanın bu aşamasında bir şey söylemenin doğru olmayacağını, olayın basın tarafından abartıldığını dile getirdi. Partinin bağış almasının normal olduğunu söyleyerek, "Her partinin kampanya yapmak için paraya ihtiyaca vardır. Her parti bağış alır" diyerek görüşlerini ifade etti.

29 gazeteciye maaş ödendiğine ilişkin iddialar konusunda ise Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Necmi Tanyolaç, İstanbul Valiliği ve Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan bilgi talebinde bulunarak, bu kişilerin isimlerinin açıklanmasını istedi.

3.4.4. Göknel, Klor Yolsuzluğunu İtiraf Ediyor

Ergun Göknel, üç gün süren sorgusunun ardından çıkarıldığı Fatih 2. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından tutuklanarak, cezaevine gönderildi. “İhtisalen zimmet, mal beyanında bulunmamak ve evrakta sahtekarlık” suçlamalarıyla tutuklanan Göknel’in eşi ve oğulları serbest bırakıldı. Skandalın baş aktörü Ergun Göknel’in cezaevine gönderilmesinin yanı sıra sorgusunda yaptığı önemli itiraflar, İSKİ Skandalı’nın boyutunun daha da genişlemesine neden oluyor. Yapılan yolsuzluklar ve bunların dış bağlantılarıyla ilgili bilgiler veren Göknel, İstanbul’un içme suyunun temizlenmesi için kullanılan klorun, piyasanın fiyatının 3 kat fazlasına satın alındığını itiraf etti. Bir yöneticinin gözaltına alınmasına neden olan itiraf, klor alımında imzası bulunan Nurettin Sözen’i de zor günlerin beklediğini gösteriyordu.

Açıklamalar üzerine öncelikle İSKİ Su Arıtma Daire Müdürü Şerif Çil ve Su Arıtma Daire Başkanı Mehmet Kahraman’ın ifadeleri alındı. Çil, ifadesinin ardından gözaltına alınırken, klor satımını yaparak 100 milyar liralık haksız kazanç elde ettiği öne sürülen Halil Bezmen bulunamadı.²¹²

Klor yolsuzluğunda yetkili kişi olarak imzası bulunduğu için suçlamaların hedefi olan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, İSKİ’nin yüksek fiyata klor satın aldığını doğrulayarak, “Ancak o zaman klor üretin tek firma vardı. Sonra başka bir firma daha ortaya çıkınca, fiyatlar çok ucuzladı. Müfettişler konuyu inceliyorlar. Kusur var mı, yok mu ortaya çıkacak” diye konuşuyor.²¹³

Bu arada Fatih Cumhuriyet Savcılığı, Ergun Göknel’in cezaevine konulmasının ardından, eski eşi Nurdan Erbuğ’un boşanma tazminatı olarak aldığı 8 milyar liranın iade edilmesine karar verdi. Çeşitli hesaplarda bulunan parayı topladığını belirten Erbuğ, parayı ödemeye hazır olduğunu söyledi.

Göknel’in sorgusunda yaptığı açıklamalar klor yolsuzluğunun yanında, Büyükşehir Belediyesi personel taşımacılığında yapılan bir diğer yolsuzluğun da gün ışığına çıkmasını sağladı. Araştırma sonucu personel servisi için ‘Albayraklar’ şirketine aylık olarak verilen 108 milyon liranın, muhasebe kayıtlarında 400 milyon lira olarak gösterildiği ortaya çıkarıldı.

²¹² Hürriyet Gazetesi, 21 Ağustos 1993, s.1.

²¹³ Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1993, s.29.

3.4.5 Nurdan Erbuğ Nafaka Pazarlığıyla İlgili Kaseti Açıklıyor

Yıldırım Çavlı'nın hazırladığı dizi haberde en önemli haber kaynağı olan Nurdan Erbuğ, eski eşi Ergun Göknel'le yaptığı boşanma tazminatı pazarlığında geçen gizli isimleri yine Hürriyet Gazetesi'ne açıklıyor. Bantta, İSKİ ve belediyede görev alan bazı idarecilerin metreslerinin olduğu Ergun Göknel tarafından açıklanıyor. Göknel'in isimlerini saydığı yöneticiler arasında; İSKİ Genel Müdür Muavini Ziya Kurtaran, Göknel'in danışmanı Atakan Erentop, İSKİ Genel Müdür Vekili Hüseyin Doğan, Nurettin Sözen'in danışmanı Biltin Toker, Göknel ve Sözen'in arkadaşı olan Prof. Dr. Selçuk Erez yer alıyor.²¹⁴

Aynı gün Göknel'in sorgulamasını gerçekleştiren Mali Şube Müdürlüğü'nden dikkat çekici bir açıklama geliyor. İstanbul Mali Şube Müdürü Salih Güngör, İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel'in sorgusu sırasında verdiği bilgiler ışığında, ellerinde üzerine gidilmesi gereken birçok dosyanın bulunduğunu söylüyor. Güngör'ün bu açıklamayla skandalda adları geçen siyasetçi ve işadamlarına çağrı yaptığı görülüyor.

3.4.6 İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinin Göknel Raporu

Hürriyet Gazetesi İSKİ Skandalı'nın başından beri olayın takipçisi olmuş, özellikle Yıldırım Çavlı'nın yaptığı haberler yolsuzluk iddialarının gündemden düşmesini engellemiştir. Bu kez Sedat Ergin, İçişleri Bakanlığı müfettişleri tarafından hazırlanan 4 sayfalık raporu ele geçirerek, yolsuzluk yapıldığı açıklanan konuları yazıyor.

Müfettişlerin gizli raporuna göre Ergun Göknel, eski ve yeni eşi için yaptığı harcamaların kaynağını kanıtlayamamıştı. İSKİ'nin iş yaptığı bazı müteahhitlere "kolay ve çabuk" bir şekilde ödeme yapması, bu kişilerin rahat bir şekilde istihkak alabilmeleri cevaplanması gereken bir diğer soruydu. İSKİ'nin iş yaptığı 1648 firma ile Ergun Göknel arasında parasal bir ilişkinin olup olmadığı da müfettişler tarafından belirlenmeye çalışılan bir noktaydı.

²¹⁴ Hürriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1993, s.1.

Hürriyet tarafından önceki günlerde açıklandığı gibi Göknel'in mal beyanını usulüne uygun olarak yapmadığı dile getirilen raporda; klor ihalesine fesat karıştırarak 28 milyar lira fazla ödeme yapılması, bir İngiliz firmasına başkalarına yaptığı ağırlama masraflarının hesabını ödetmesi de İSKİ eski genel müdürüne yöneltilen diğer suçlamalar arasında bulunuyor.

3.4.7 Göknel, Mali Şube'deki İfadesinde Sözen'i Suçluyor

Sorgusu sırasında Mali Şube müfettişlerine verdiği ifadelerle Ergun Göknel, karanlıkta kalan birçok sorunun aydınlığa kavuşmasında yardımcı oluyor. Göknel, daha önceki ifadesinde, klor alımında yolsuzluk yapıldığına ilişkin itiraflarda bulunmuş ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'i suçlamıştı. Bu kez, İSKİ'nin verdiği her ihaleden yüzde 3 veya 4 komisyon aldığını söyleyen Göknel, "Ama bunları, İSKİ Yönetim Kurulu Başkanı Sözen'in bilgisi dahilinde yaptım" açıklamasında bulunarak olayın sorumluluğunu yine Sözen'in üzerine atıyor. Kasetteki ifadesinde Göknel, alınan komisyonun İsviçre'deki hesabına, bağış olarak SHP'ye, Belediyespor ve başka kulüplere aktarıldığını dile getiriyor.²¹⁵

Gazeteci Vahap Munyar, maliyecilerin ihalelerden alınan rüşvetin miktarını 200 milyar olarak hesapladıklarını söylüyor. Bu rakam, İSKİ'nin Göknel döneminde yaptığı 5 trilyon 400 milyar liralık yatırım miktarının; komisyon olarak alındığı iddia edilen yüzdelik dilime bölünmesiyle ortaya çıkıyor. Hesaplamalara göre Ergun Göknel'in 1989'da 26.5 milyar, 1990'da 48 milyar, 1991'de 64 milyar, 1992'de ise 72 milyar liralık komisyon aldığı tahmin ediliyor.²¹⁶

Öte yandan 1990 yılında İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için Yalova'dan yapılan su taşıma işine de rüşvet karıştırıldığı iddia edildi. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı olayla ilgili soruşturma açılmasını kararlaştırıyor. Başsavcılık ayrıca Ergun Göknel'in eşi Feray Göknel ile oğulları hakkında dava açılması yönünde talimat veriyor. Boşanma tazminatının Nurdan Erbuğ'a verilmesinde aracılık eden işadamı Temiz Üstün, emekli korgeneral Ramiz Ertem ve eşi de mahkeme karşısına çıkacaklardı.

²¹⁵ Hürriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1993, s.34.

²¹⁶ Hürriyet Gazetesi, 25 Ağustos 1993, s.32.

3.4.8 Çıkar Sağlanan Sanayi Tesislerinin Listesi Açıklanıyor

Ergun Göknel'in cezaevine konulmadan önce sorgusu sırasında yaptığı açıklamalar, olayın gizli kalan yönlerinin aydınlatılmasına katkı sağladı. Klor alımındaki usulsüzlük, ihalelerden alınan komisyon oranının ortaya çıkması, bunlardan yalnızca birkaçını oluşturuyor. Rüşvet skandalıyla ilgili gelişmeler bunlarla sınırlı kalmadı. Ergun Göknel'in çevreye kirli atık su boşaltan 154 sanayi tesisine kesilen 200 milyar liralık cezayı iptal ettiği, bu tesislere çıkar sağladığı iddiası gündeme gelen yeni bir gelişmeydi.

Hürriyet Gazetesi bu şirketlerin adlarının yer aldığı, bazılarının karşısında artı işareti bulunan listeyi ele geçirdiğini belirtiyordu. "Atıksu bedellerini ödemeyen tesislere, yasal sonuç alınıncaya kadar fatura gönderilmemesi"nin teklif edildiği ve Ergun Göknel'in onayladığı İSKİ yazışması 4 Şubat 1990 tarihini taşıyordu. Haberde listedeki tesislerin karşısında yer alan artı işaretinin rüşvet bağlantısını gösterdiği savunuluyor.

Önceki günlerde yapılan haberlerin yansımaları, Hürriyet Gazetesi'nde yer almayı sürdürüyordu. Bunlardan biri de Ergun Göknel'e ait randevu listelerinin İSKİ bilgisayarından silinmesine yönelik haberle ilgiliydi. Ortaya atılan yeni iddiada yok edilen dosyaların randevu listeleriyle sınırlı kalmadığı, şaibeli ihalelere ait 5349 dosyanın da silindiği belirtiliyordu. Um bilgisayar şirketinden Umur Tekin, talimatın İSKİ Bilgi İşlem Daire Başkanı Ersin Ertekin tarafından verildiğini öne sürüyordu.²¹⁷ İddialara cevap veren İSKİ Genel Müdür Vekili Hüseyin Doğan, "İSKİ bilgisayarında herhangi bir eksiklik yoktur. İhale dosyası da iddia edildiği gibi 5349 değildir" diyerek çıkan haberi yalanlıyor.²¹⁸

3.5 İSKİ Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran'ın Skandalın Siyasi Boyutunu Aydınlatması ve Bağışların SHP'ye Nasıl Aktarıldığının Ortaya Çıkması

İSKİ Skandalı'na SHP'nin de karıştığına ilişkin iddialar 18 Ağustos günü Hürriyet Gazetesi'nin haberiyle birlikte ortaya atılmıştı. Ergun Göknel'in evinde arama

²¹⁷ Hürriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1993, s.32.

²¹⁸ Hürriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1993, s.33.

yapan müfettişler, İSKİ eski genel müdürü tarafından yazılan, üzerinde ‘‘Çalışma Bakanı Mehmet Moğultay’a aylık 150, İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel’e aylık 100 milyon lira’’ ibaresinin bulunduğu bir not bulmuşlardı. Ayrıca SHP’de bir dönem bilirkişilik yapan Cahit Deniz ve işadamı İbrahim Cevahir’in, Erdal İnönü’nün skandalı daha önceden bildiğine dair açıklamaları partiyi daha da sıkıntıya sokmuştu. İşte bu dönemde İSKİ Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran, yaptığı açıklamalarla skandalın siyasi yönünün gün işığına çıkarılmasında önemli rol oynuyor.

3.5.1 İSKİ’den SHP’lilere Yapılan demelerin Sırrı Çözülüyor

İSKİ’nin demeler ve Mali İşlerden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran’ın, bazı SHP’lilere İSKİ’den devamlı olarak ödeme yapıldığını açıklaması skandalda yeni bir sayfanın açılmasına neden oldu. Kurtaran, Mali Şube’de verdiği ifadesinde, polise Göknel’in düzenlediği ve bir bakan ile SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel’e para ödendiğini gösteren belgeleri sunduğunu ifade ediyor. Kurtaran kendisine gönderilen notlarla partililerin de yer aldığı birçok kişiye ödeme yaptığını itiraf ediyor.²¹⁹

Kurtaran’ın itirafları, polisin evinde bulduğu ve rüşvet dağıtılan kişilerin not edildiği mavi kaplı defterdeki bilgilerle bire bir örtüşüyor. Kurtaran’ın kendi el yazısıyla tuttuğu defterde; Mehmet Moğultay ve Yüksel Çengel’in yanı sıra ten fazla SHP saymanının da adı yer alıyor. Ergun Göknel’in evindeki belgelerde 29 gazetecinin de rüşvet pastasından paylarını aldıkları belirtilmiş ancak bu iddia daha sonra yalanlanmıştı. Ele geçirilen bu defterde para aldığı ne sürülen gazetecilerin isimlerinin not edildiği ileri sürülüyordu.

Gazeteci Yıldırım Çavlı, kendisini Ziya Kurtaran’ın avukatı olarak tanıtan bir kişiden aldığı bilgileri okuyucularla paylaşıyor. Defterin sayfalarını karıştırdığını belirten adı açıklanmayan bu kişi şunları söylüyor:

‘‘22 sayfadan fazla el yazısıyla yazılmış isimler ve karşılarında rakamlar var. Bazı demelerde hem paranın nereden geldiği, hem de nereye gittiği aynı anda yazılmış. Bazılarında ise para değişik kaynaklardan toplanıyor, sonra bir veya iki ayrı ödeme yapılıyor. Moğultay’ın

²¹⁹ Hürriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1993, s.30.

ismi beş kezden fazla geçiyor, karşısındaki rakamları not edemedim ama kimi 8, kimi 9 sıfırlı...”²²⁰

Defterin bazı yerlerini not aldığını söyleyen bu kişi, Yüksel Çengel’in karşısında “Bakırköy: 2.5 milyar lira”; yine Çengel’in isminin karşısında “300 milyon lira - Alınan: Şe-tat, Muha” ibarelerinin bulunduğunu savunuyor. Bu açıklamaların Çengel’e ödenen paranın miktarını gözler önüne serdiğini belirterek, “Şe-tat” olarak adı geçen firmanın Şeyhmus Tatlıcı’ya ait olduğunu ileri sürüyor.

3.5.2 İSKİ’nin Su Boruları Faik Akdil’in Tatil Köyünde Kullanılıyor

Ziya Kurtaran’ın mavi kaplı defterinde ortaya çıkan isimler, skandalın siyasi yönünün ön plana çıkmasına yol açtı. Sonraki günlerde Hürriyet’te yayımlanan haberlerde, defterde yer alan kişiler üzerinde yoğunlaşma görülmeye başlandı. Ancak 30 Ağustos günkü Hürriyet Gazetesi’nde gündemdeki isimlerin dışında başka bir kişiden bahsediliyordu. Bu kişi, İSKİ’de bir dönem memurluk yaptıktan sonra kurumun müteahhitliğini yapmaya başlayan Faik Akdil’den başkası değildi. Haberde, Akdil’in Antalya’da yaptırdığı “Attaleia” tatil köyünde İSKİ’ye ait 2420 metre su borusu kullandığının muhabirler tarafından ortaya çıkarıldığı yazılıyordu. Serik Savcısının emriyle yapılan kazıda, gümrüksüz olarak İSKİ tarafından ithal edilen “Thyssen – Duktıl” marka boruların kullanıldığı görüldü.²²¹

Akdil’in AK-ÖZ inşaat firmasının merkezinde yapılan aramada borulara ait faturaların bulunamadığı belirtilen haberde, aynı zamanda Beşiktaş kulübü yöneticisi olan müteahhidin Yüksel Çengel’in yakın arkadaşı olduğu söyleniyor. Fatih Cumhuriyet Savcılığı haberin sonrasında İSKİ’ye, Faik Akdil’e boru satışı yapıp yapılmadığının bildirilmesi için yazı gönderdi. Hüseyin Doğan cevabi yazısında Akdil’e fondüktıl boru verilmediğini söyledi.

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde SHP kendini hareketli bir gündemin içinde bulmuştu. Bakanı ve İl Başkanı hakkındaki iddiaların yanı sıra parti için müteahhitlerden bağış toplandığının gündeme gelmesi Erdal İnönü’yü rahatsız etmişti.

²²⁰ Hürriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1993, s.30.

²²¹ Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 1993, s.1.

SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel, alınan bağışların makbuz karşılığı ve yasal olduğu yönünde açıklama yapıyor, bağış yapanların listesini açıklayabileceğini söylüyordu. SHP lideri Erdal İnönü, Çengel'in sözlerinin ardından kendisiyle görüşme yapma ihtiyacı hissetmişti. İnönü'ye bağışlar konusunda önemli bilgiler veren Çengel, 2.5 yılda partiye 5.5 milyar lira bağış alındığını söylüyordu. İSKİ'ye iş yapan müteahhitlerin bağışlarının 'makbuz karşılığında' kabul edildiği itirafında bulunuyordu.²²²

Ortaya atılan yeni iddialar sonucunda İSKİ Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran "nüfuzunu kullanarak çıkar sağlamak" suçundan tutuklandı. İfadesi alınan Ergun Göknel hakkında ise Türk Ceza Kanunu'nun 209'uncu maddesi gereği "irtikap" suçlamasıyla ikinci tutuklama kararı verildi. Soruşturmayı yürüten Savcı Selim Ulaş da, soruşturmanın her geçen gün boyut kazandığını ifade ederek, skandalda birçok politikacının adının geçtiğini açıklıyor.

Zor günler yaşayan SHP'nin 4. Olağan Kurultayı'nda yeni bir lider partinin başına geçiyor ve İnönü'nün genel başkanlıktan ayrılıyordu. 11 Eylül günü düzenlenen kurultayda 559 oy alan Murat Karayalçın, genel başkanlık koltuğuna oturdu. Aradan geçen birkaç gün içinde ANAP, İSKİ skandalıyla ilgili Meclis araştırması açılması talebinde bulunuyor. Muhalefet partisi adli kovuşturmanın başladığı skandalın siyasi boyutunun ele alınması gerektiğini belirtiyordu.

3.5.3 İSKİ'den SHP'ye Yapılan Para Transferi Ortaya Çıkıyor

İSKİ ile SHP arasında yaşandığı iddia edilen parasal ilişkiler bir türlü belgelenememiş, herkesin kafasında konuyla ilgili soru işaretleri oluşmuştu. Ancak Hürriyet Gazetesi'nde 17 Eylül günü yayımlanan bir haber bu belirsizliğin ortadan kalkmasına yardımcı oldu. İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel'in yardımcısı Ziya Kurtaran ile muhasebecisi Özkal Oral'ın ihale alan müteahhitlerden topladıkları milyarlarca lirayı SHP Genel Saymanı Fikret Ünlü'ye verdikleri ortaya çıktı. Ünlü'nün imzası bulunan bir tutanakta, sadece 1991 yılının bir ayında İSKİ'den SHP'ye 2 milyar 700 milyon lira aktarıldığı görülmüyordu.

²²² Hürriyet Gazetesi, 31 Ağustos 1993, s.1.

Tutanakta, söz konusu paraların Türkiye İş Bankası Necatibey Şubesi'ndeki 340558 numaralı parti hesabına yatırıldığı ifade ediliyor. SHP saymanlarının yasadışı bir işlemin yapılmasına da göz yumdukları, tutanağın incelenmesi sonucu belirleniyor. Bir kişi veya kuruluşun bir siyasi partiye 1 yıl içinde 50 milyon liradan fazla bağış yapmasını yasaklayan Siyasi Partiler Yasası'nın maddesinin delindiği, buna karşın bazı firma ve şahıslardan bu yolla bağış alındığı dikkati çekiyordu.

İSKİ'nin müteahhitliğini yapan Şeyhmus Tatlıcı'nın şirketi Şetat'ın adının çok sık bir şekilde listede yer alması da göze çarpan bir diğer önemli gelişmeydi. Parti yetkililerinin, bağış miktarına sınırlama getiren yasa maddesini aşabilmek için Şetat şirketinin harflerinin yerini değiştirerek, başka şirket gibi gösterdikleri anlaşıldı. Haberde şirketinin adının; Şefat, Sefat, Şegat, Safat, Şefaaf gibi değişikliklere uğratıldığı ve 1 milyar liralık bağışın 50'şer milyon liradan 20 ayrı parçaya bölüdüğü belirtiliyor. Partinin o dönem saymanlığını yapan Fikret Ünlü de tutanağı doğrularak, rakam hanesi boş makbuzlarla para topladıklarını itiraf ediyor. Paraların kimden geldiğini bilmediğini savunan Ünlü, bu tür yardımların tüm partilere yapıldığını, ancak bu durumun rüşvet olarak adlandırılmasının yanlış olduğunu söylüyor.²²³

3.5.4 Skandalın Ekonomik Boyutuyla İlgili Gelişmeler

Yıldırım Çavlı, İSKİ Skandalı'nın siyasi boyutunu ortaya çıkarırken, Erkan Çelebi de ekonomik boyutuyla ilgili haberler yapmaya başlamıştı. Çelebi, Hürriyet'in ekonomi sayfasında yayımlanan haberinde, Maliye Bakanlığı'nın İSKİ aracılığıyla SHP'ye bağış yapan ve rüşvet veren 300 müteahhidin hesaplarını incelemeye başladığını açıklıyor. İstanbul Defterdarlığı tarafından İSKİ ihalelerini alan ve SHP'ye bağış yaptıkları belirlenen 300 müteahhitin listesinin çıkarıldığı ifade ediliyor.

Gazetede yer alan diğer haberde, polislin İSKİ'nin Ödemelerden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran'ın evinde ele geçirdiği mavi defterde, çeşitli adlara kayıtlı toplam 17 milyar liranın yazılı olduğu dile getiriliyor. Mavi defterde İSKİ'yle iş yapan müteahhitlerin, Kurtaran'a birçok kez 50-500 milyon lira arasında değişen miktarlarda para verdikleri vurgulanıyor. Bir başka önemli açıklama Fatih Cumhuriyet

²²³ Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 1993, s. 28.

Savcısı Selim Ulaş'tan geliyor. Ulaş, STFA şirketinin 1991 yılında İSKİ'ye ihale karşılığı 250 milyon lira ödediğine dair belgeye sahip olduklarını, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen haricinde herkesin paranın alındığını doğruladığını söylüyor.²²⁴

Erkan Çelebi, tatil köyünde İSKİ'ye ait boruları kullandığı iddiasıyla suçlanan müteahhit Faik Akdil'in devlete vergi borcu bulunduğuna ilişkin haberiyle yine skandalın ekonomik yönüne dikkat çekiyor. Akdil'e ait Ak-Öz İnşaat Ticaret A.Ş ve Aköz Turizm şirketlerinin zarar ettiğinin gerekçe gösterilerek, 650 milyon liralık vergi borcunun ödenmediği belirtiliyor. Çelebi, ertesi günkü haberinde de Maliye Bakanlığı'nın SHP'ye bağış yapan şirketleri gruplara ayırdığını, Şeyhmus Tatlıcı ile Faik Akdil'in de bulunduğu 50 kişinin en ince ayrıntısına kadar inceleneceğini okuyuculara bildiriyordu.²²⁵

Çelebi'nin yaptığı haberi destekleyen gelişme, Hürriyet Production'ın hazırladığı Uğur Dündar yönetimindeki Arena'dan geldi. Arena, Şeyhmus Tatlıcı'nın 10 milyar 995 milyon lira bedelli iki İSKİ ihalesinden 4 yıl içinde 245 milyar 30 milyon lira istihkak aldığını ortaya çıkardı.²²⁶

Arena ekibi aynı zamanda Ergun Göknel'in kendinden önceki İSKİ yönetimini de suçlayan ve kurumdaki rüşvet ilişkilerini gözler önüne seren kaseti yayınlıyor. Ele geçirilen kasette Göknel şu açıklamalarda bulunuyor:

"...Ben aldım, ASKİ (Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi) Genel Müdürü Şükrü Barutçu'nun da boru ithalinden yüzde 5 komisyon aldığını biliyorum. Bizden önceki dönemde de yüzde 8 komisyon alınmış. Bunu Atom Damalı ve etrafındakiler almış. Diğerlerinin de komisyon aldıklarını boru aldığımız Alman yetkilileri bana söylediler. Komisyonların yüzde 60'ını ben, yüzde 40'ını da aracı alıyordu."²²⁷

Kasette adı geçen Atom Damalı, İSKİ'nin eski Genel Müdürü olarak görev yapıyordu. Ergun Göknel'in suçlamaları karşısında Damalı, komisyonu boru olarak

²²⁴ Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1993, s.29.

²²⁵ Hürriyet Gazetesi, 24 Eylül 1993, s.6.

²²⁶ Hürriyet Gazetesi, 25 Eylül 1993, s.1.

²²⁷ Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1993, s.29.

aldıklarını söylüyor. Arena ekibi ele geçirdiği kaset yoluyla İSKİ'deki rüşvet sistemini, Göknel'in açıklamalarına dayanarak ortaya çıkardığını söylüyor.

3.5.5 İSKİ'yle İlgili Dava Süreci Yoğunlaşıyor

İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel ekim ayı içinde, “İhtilâsen zimmet, resmi evrakta sahtecilik ve 3628 sayılı yasanın 13.maddesinin ikinci fıkrasına aykırı olarak mal bildiriminde bulunmamak ve kaynağı belirsiz parayı saklamak suçlamalarıyla toplam 17 yıl hapis istemiyle yargılanıyor. Bu davada sanık olarak yargılanacak kişiler arasında Feray Göknel, İlhan Göknel, Mahmut Demir Göknel, Ramiz Ertem, Altan Ertem, Temiz Üstün, Azize Üstün, Umur Tekin de bulunuyordu. Mahkemede konuşan Göknel, eski eşi Nurdan Erbuğ'u kendisine şantaj yapmakla suçlayarak, ABD gezisi sırasında tanıdığı Nesim Benbesat'tan 800 bin dolar borç aldığını doğruluyor.²²⁸ Göknel, Nurdan Erbuğ'a verdiği ve kaynağını gösteremediği 9 milyar lirayla ilgili yargılandığı davadan 20 Aralık günü, dört aylık tutukluluk hali ve ikametgahının sabit olması gerekçeleriyle tahliye edildi.

Bu arada yargılanmasına başlanılan müteahhit Faik Akdil, İSKİ'den aldığı ihaleler karşılığında Ergun Göknel ile yardımcısı Ziya Kurtaran'a ödeme yaptığını itiraf ederek, ihalelerden aldığı işleri 5 milyara kadar komisyonla başka şirketlere devrettiğini de söylüyor.²²⁹ Yaptığı açıklamaların ardından Akdil, olayla ilgili olarak cezaevine giren üçüncü isim oldu. Daha önce Ergun Göknel ve Ziya Kurtaran tutuklanarak cezaevine konulmuşlardı. 3 yıl 4 ay hapisle cezalandırılan Akdil, 23 Kasım'da “ikamete rapten” tahliye ediliyor.

ANAP'ın Meclis araştırma önergesinin DYP tarafından da kabul edilmesiyle TBMM'de 12 milletvekilinden oluşan bir komisyonun kurulması ve İSKİ olayının siyasi yönünün araştırılmasına karar verildi.²³⁰

Ekim ve kasım ayları, skandalla ilgili dava sürecinin yoğunluk kazandığı dönemlerdi. “Klor yolsuzluğu” yapıldığına ilişkin açılan dava, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in de sanıklar arasında bulunması nedeniyle dikkatleri

²²⁸ Hürriyet Gazetesi, 26 Ekim 1993, s.30.

²²⁹ Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1993, s.29.

²³⁰ Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1993, s.31.

üzerine çekiyordu. Göknel ve Sözen'in 15 yıl hapis istemiyle yargılanacağı davada, Ziya Kurtaran'ın yanı sıra yönetim kurulu üyeleri Metin Kavuk, Turgut Balıkçioğlu, eski yönetim kurulu üyesi İbrahim Akdoğan, Ticaret Daire Başkanı Ahmet Haluk Berksoy ve eski satın alma müdürü İlknur Ataşehirli diğer sanıklar arasında yer alıyordu. Halil Bezmen'e 15 milyar lira haksız kazanç sağladıkları iddiasıyla hakim karşısına çıkacak olan kişilerin yanı sıra Bezmen'in suça iştirak etmesi nedeniyle 10 yıl hapsinin isteneceği ifade ediliyordu.²³¹ 9 sanıklı klor yolsuzluğu davası, 26 Kasım günü İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülmeye başlandı. Duruşmanın ardından Ergun Göknel ve Ziya Kurtaran hakkında ikinci kez tutuklama kararı alınırken; Kurtaran'ın, Halil Bezmen'e yapılacak ödemelerin hızlandırılması için yetkilileri uyardığını söyleyen İSKİ Ticari İşler Daire Başkanı Ahmet Haluk Berksoy, serbest geldiği mahkeme salonundan tutuklu ayrıldı.

Nurettin Sözen'in adının geçtiği bir diğer davada İSKİ'de müteahhitlerden şantaj karşılığı toplanan bağışlarla 33 milyar 265 milyon liralık yasadışı bir fon oluşturmakla suçlanıyor. Savcılığın iddianamesinde, Sözen'in korumalarına elbise alındığı, Yüksel Çengel'e yasadışı fondan parçalar halinde toplam 1 milyar 950 milyon lira ödeme yapıldığı belirtiliyor. Yasadışı fon oluşturulduğu iddia edilen irtikap davasında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen, İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel, SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel, SHP İstanbul İl İkinci Başkanı Baki Durulmuş, Sözen'in yeğeni ve Özel Kalem Müdürü Muharrem Alpaslan, İSKİ eski Mali İşlerden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran, Kurtaran'ın sekreteri Zühal Taşkın, Göknel'in Basın Danışmanı Metin Oral'ın de yer aldığı 16 sanık yargılanıyordu. Mahkeme Nurettin Sözen ve Yüksel Çengel'i duruşmadan varestede tutarken, Ergun Göknel ve Ziya Kurtaran'ın tahliye istemlerini reddetti ve 64 tanığın dinlenmesi için duruşmayı erteledi.²³²

Ertelenen duruşma 4 Ocak 1994 tarihinde yeniden görülmeye başlandı ve 12 yıl hapis istemiyle yargılanan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen ve SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel davayla ilgili olarak suçsuz bulundu. İSKİ eski

²³¹ Hürriyet Gazetesi, 15 Ekim 1993, s.25.

²³² Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1993, s.35.

Genel Müdürü Ergun Göknel ile yardımcısı Ziya Kurtaran da tahliye olmanın mutluluğunu yaşadı.²³³

Bu arada Fatih Cumhuriyet Başsavcılığı, İSKİ skandalında, “irtikapa iştirak” suçlamasıyla dokunulmazlığının kaldırılması istenen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Mehmet Moğultay hakkında “kovuşturmaya yer olmadığı”na karar veriyor. Fatih Cumhuriyet Başsavcısı Servet Köseoğlu, Moğultay’a isnat edilen suçla ilgili “kesin deliller elde edilemediği” gerekçesiyle kovuşturmaya yer olmadığını açıklıyor.²³⁴

3.5.6 Yıldırım Çavlı'nın “Göknel Dosyası” Ödül Kazanıyor

İSKİ skandalının gün ışığına çıkarılmasını sağlayarak, olayın basit bir boşanma haberi olmadığını gösteren gazeteci Yıldırım Çavlı, hazırladığı “Göknel Dosyası” yazı dizisiyle başarılı gazetecilik ödülü kazanmayı bildi. Sedat Simavi Vakfı'nın verdiği ödülü Milliyet Gazetesi'nden Zülfikar Doğan'la paylaşan Çavlı, şöyle konuşuyor:

“...Skandalın başlangıcında olaya genellikle terk edilen kadının itirafları gözüyle bakılıyordu. Bu yazıyla, adli tatile rağmen, savcı yardımcılarını resen olaya el koydu ve bir gün sonra da yazılı ve görsel tüm Türk basını olaya, Hürriyet'in malı olduğuna bakmaksızın tamamen sahip çıktı”²³⁵

“Temiz Toplum” kampanyasıyla ödül kazanan gazeteci Zülfikar Doğan da, araştırmacı gazetecinin işlevini şöyle dile getiriyor:

“...Devletten nemalananlar, devletin parasını vuranlar, devlete vergi ödemiyor. Trilyonlara hükmeden bürokrat, kolayca şeytana uyuyor. Onun için bu tür olayların üzerine gidip, yapılanları, yapanları teşhir etmek gerekiyor. Burada da basına büyük görev düşüyor. Yazılı ve sözlü basının belgelere dayalı olayları, tüm çıplaklığıyla toplumun gözünün önüne sermesi gerekiyor. Burada da araştırmacı gazetecilik boyutu devreye giriyor. Gazetecinin görevi de bunları ortaya çıkarmak, teşhir etmek, toplumun sesi çıkmayan kesimlerinin sesi olmaktır”²³⁶

²³³ Hürriyet Gazetesi, 5 Ocak 1994, s.27.

²³⁴ Hürriyet Gazetesi, 3 Aralık 1993, s.33.

²³⁵ Hürriyet Gazetesi, 16 Aralık 1993, s.25.

²³⁶ Hürriyet Gazetesi, 16 Aralık 1993, s.25.

3.5.7 Ergun Göknel, Klor Davasından Mahkum Oluyor

Hakkındaki “irtikap”, “ihtilâsen zimmet” ve “resmi evrakta sahtecilik” gibi suçlardan tahliye edilen Ergun Göknel, 13 Mayıs günü klor yolsuzluğu davasından hakim önüne çıktı. Tahliye edilmeyi bekleyen Göknel’le beraber yardımcısı Ziya Kurtaran ve Ticaret Daire Müdürü Ahmet Haluk Berksoy 8 yıl 4’er ay hapis cezasına mahkum oldu. Göknel’in İnfaz Yasası gereği daha önce yattığı süre de gözönüne alınarak 3 yıl sonra hapis hanesinden çıkabileceği ifade ediliyor. İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen duruşmada, üç sanık devleti zarara uğrattıkları gerekçesiyle 9 milyar lira ödemeye mahkum olurken, ömür boyu memuriyetten men edildiler.

Davanın diğer sanıkları işadamı Halil Bezmen, eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen ve eski İSKİ yönetim kurulu üyesi İbrahim Akdoğan da beraat ediyor.²³⁷

3.6 Engin Civan’ın Vurulmasının Ardından Ortaya Çıkan Skandal

Dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından 1989 yılında ABD’den Türkiye’ye çağrılan ve Emlak Bankası Genel Müdürlüğü’ne getirilen Engin Civan’ın 19 Eylül 1994 gecesi saat 20.45’te vurulmasıyla, medyada “Civangate” olarak adlandırılacak olan skandal başlamış oldu. Civan, bir yakınını ziyaret için Mecidiyeköy’de bulunan Avrupa Hastanesi’ne gittiği sırada arabasının önü kesilerek açılan yayılım ateş sonucu aldığı 4 kurşunla ağır yaralandı.

Silahlı saldırı sonrasında Civan’ı vurdurtan kişilerin kaptırdığı parasını kurtaramayan ünlü bir işadamı olduğu iddiaları ortaya atıldı. Bunun yanı sıra genel müdürlüğü sırasında Emlak Bankası’yla işi olan birinin yer altı dünyasıyla anlaşarak Engin Civan’ı vurdurtmuş olabileceği söylentileri yayıldı. Civan’ın korumalığını yapan ve silahlı saldırıya ateşle karşılık veren emekli başkomiser Savaş Karakaya da bu iddiaları doğrulayan bir açıklama yaparak, “Bize ateş açanlar tanınmış bir babanın adamlarıydı” şeklinde konuşuyor.

²³⁷ Hürriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1994, s.30.

Olayın ardından yukarıdaki iddiaların doğru olduğu yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlıyor. Hürriyet Gazetesi de öne sürülen bu iddiaları sayfalarına taşıyor ve 20 Eylül 1994 Salı günü yayımlanan nüshasında şu cümleler dikkati çekiyor:

“Ünlü bir işadammın büyük miktarda parasını batırıldığı ileri sürülen Civan’ın kendisinden hesap soran işadamına paraları batırıldığını söylediği ve ‘Olur böyle şeyler paranın batması riski de var’ dediği belirtildi. Bunun üzerine işadammın tahsilat işini mafyaya devredip, Civan’dan intikam aldığı iddia edildi. Civan’ın aralarında Selim Edes’in sahibi olduğu ESKA İnşaat ve Kutlutaş şirketinin de bulunduğu bazı şirketlere usulsüz kredi sağladığı gerekçesiyle hakkında açılan 11 ayrı yolsuzluk davası bulunuyor.²³⁸

Engin Civan’ın vurulmasının ardından ortaya atılan senaryolara ilk kez polis yetkilileri netlik kazandırdı. Polisin verdiği bilgiye göre ESKA İnşaat’ın sahibi Selim Edes o zamanlar Emlak Bankası’nın Genel Müdürü olan Engin Civan’a kendisine açacağı çok büyük miktarda kredi için 5 milyon dolar (dönemin kuruyla 170 milyar lira) komisyon verdi. Ancak bu komisyon karşılığı Civan, Edes’e istediği krediyi açmadı ve aldığı parayı geri ödemedi. İddialara göre bunun üzerine Edes de ünlü baba Dünder Kılıç’tan yardım istedi. Civan, Edes ve Kılıç Nişantaşı’nda bir büroda biraraya geldi. Burada yapılan toplantıda Civan borcu olmadığını söyleyince, peşine adam takıldı.²³⁹

Polis, yaptığı bu açıklamalarla vurulma olayının müteahhit Selim Edes tarafından ünlü baba Dünder Kılıç’a yaptırıldığını ortaya çıkarmış oldu. Böylece skandalda baş rolde oynayan kişiler ve aralarında yaşanan parasal anlaşmazlıklar su yüzüne çıktı.

3.6.1 Olayın Ardından Ortaya Atılan İddialar ve Polis Yetkililerinin Açıklamaları

Engin Civan’ın vurulmasının ardından polis yetkilileri, müteahhit Selim Edes’in, Civan’ın genel müdürlüğü döneminde kredi sözü karşılığında 5 milyon dolar komisyon ödediğini, fakat daha sonra bu krediyi alamadığı için parayı geri istediğini açıklamıştı.

²³⁸ Hürriyet Gazetesi, 20 Eylül 1994, s.30.

²³⁹ Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1994, s.1.

Yetkililer, Civan'ın parayı geri ödememesi nedeniyle de baba Dündar Kılıç'ın adamları tarafından vurulduğunu ifade etmişlerdi.

Yapılan bu açıklamalarla birlikte farklı senaryolar su yüzüne çıkmaya başladı. Bu senaryolardan birinde Dündar Kılıç'ın kızı Uğur ve damadı Alaaddin Çakıcı'nın da adı geçiyordu. Buna göre Engin Civan, Nişantaşı'nda bir büroda bulunduğu Dündar Kılıç, Selim Edes, Uğur ve Alaaddin Çakıcı'ya söz konusu parayı ödemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine peşine adam takılarak vuruldu.

Bir başka iddiaya göre ise Selim Edes, Engin Civan'dan kredi talebinde bulundu. Kredi vereceği konusunda Edes'e taahhütte bulunan Civan 5 milyon dolar peşin komisyon istedi. Verdiği parayı geri alamayan Edes, Dündar Kılıç ve Alaaddin Çakıcı'yla anlaşarak, onlara 5 milyon doların geri alınması halinde 1.5 milyon doları kendilerine vereceğini söyledi. Alaaddin Çakıcı'nın, Londra'dan Civan'ı arayarak paranın ödenmesi için baskı yaptığı öne sürüldü.

Dönemin Asayiş Şubesi Müdürü Kutlay Çelik'in yaptığı açıklama gündeme gelen senaryolara yeni bir boyut kattı. Çelik, Dündar Kılıç'a ait büroda tarafların toplandığını ve Kılıç'ın Edes'e paraya ödememekte kararlı davranan Civan'a "Oğlum, tamam sen haklısın, 5 milyon doları ödeme, ama bizim bu iş için bayağı bir masrafımız oldu. Bunun için bize 1.5 milyon dolar vereceksin" dediğini, bu teklife Civan'ın olumsuz karşılık verdiğini aktardı.

Engin Civan'ın ABD'de bankerlik yaptığı, Selim Edes'in yurtdışına kaçırıldığı öne sürülen 5 milyon dolarını borsada ve çeşitli işlerde değerlendirdikten sonra batırıldığı da ortaya atılan iddialar arasında yer alıyordu. Edes'in parayı geri istemesine karşılık Civan'ın "Ticaret bu, batma riskini de gözönünde bulundurmak lazım" ifadesini kullandığı, Edes'in bunun üzerine paranın geri alınması durumunda 1.5 milyon dolarlık kısmı Alaaddin Çakıcı ve Dündar Kılıç'a vermeyi önerdiği ileri sürüldü.²⁴⁰

3.6.2 Civan'ın Emlak Bankası Genel Müdürlüğü Döneminde Edes'le Yaşadığı Anlaşmazlık

Engin Civan ve Selim Edes'in arasının 1990'lı yıllarda yaşanan bir olay nedeniyle açık olduğu, Hürriyet Gazetesi'nin ekonomi sayfasında yer buldu.

²⁴⁰ Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1994, s.7.

Kamuoyuna yansıyan bu haber, Civan ve Edes'in arasında soğuk rüzgarların yıllar öncesinden esmeye başladığını gösteriyor. Skandalın ortaya çıkışının ardından bu haberin yayımlanması, yaşanan ilişkilerin bu boyuta ulaşmasında izlenen yolun takip edilmesi açısından büyük önem taşıyor.

Civan ve Edes arasında anlaşmazlığa neden olan gelişmelere dönecek olursak, şöyle özetleme yapılabilir. İlk olayda Selim Edes, Emlak Bankası'ndan aldığı kredileri ödemeyerek bankaya 1 trilyon lira borçlanıyor ve ardından 1990 yılı sonunda kendisine ait ESKA şirketini, İtalyan kökenli "Mang" şirketine devrederek elinden çıkarıyor. Bunun üzerine Emlak Bankası, kendisine borcu bulunan Edes ve ailesi hakkında bankayı zarara soktuğu, mal kaçırdığı iddiasıyla dava açıyor.

Sonrasında yaşandığı öne sürülen ikinci olaya göre Civan ve Edes'in arası "Anatepe Projesi" nedeniyle açılmıştı. Selim Edes'in sahibi olduğu ESKA inşaat şirketi, Emlak Bankası tarafından İstanbul'un Anadolu yakasında yaptırılan 20 bin konutluk Anatepe konut projesini üstlenmişti. Ancak ESKA, projedeki yüzde 30 oranındaki hissesini, Toplu Konut'a 10 yıl ödeme şartıyla 1991 yılında 270 milyar liraya devretti. Ataşehir Projesi'nin bulunduğu araziyle ilgili usulsüzlüğe adı karıştığı iddia edilen Edes, Emlak Bankası'nı projenin yapımıyla ilgili olarak suçlayarak, Anatepe Projesi'ne katılan firmaların, 50 milyon dolarlık özkaynak ve arsaların satışından sağlanacak gelirle projeyi bitirmeyi planladıklarını ancak Emlak Bankası'nın arsaları, rayiç bedelin altında ve vadeli satması nedeniyle sıkıntıya düştüğünü açıklamıştı.²⁴¹

Selim Edes'in Anatepe Projesi'ne başlamadan önce, evlerin inşa edileceği arsanın satışından gelecek olan gelire güvendiği ortaya çıkıyor. Fakat bölgedeki arsaların rayiç bedelin altında satılmasıyla ESKA'nın beklentileri karşılanamadı ve Edes projeden çekilmek durumunda kaldı. Emlak Bankası'yla, daha doğrusu Genel Müdür Engin Civan'la yaşadığı anlaşmazlığın temelinde de bu projede yaşanan başarısızlığın rol oynadığı görülüyor.

²⁴¹ Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1994, s.7.

3.6.3 Civan Rüşvet Aldığı İddialarını Yalanlıyor

Uğradığı silahlı saldırı sonucu hastanede tedavi altına alan Engin Civan, Selim Edes'ten 5 milyon dolar rüşvet aldığı yolundaki iddiaları reddediyor. Edes'in uydurma senaryolarla kendisinden para istediğini öne süren Civan, Dünder Kılıç ve Selim Edes'le biraraya geldiği yer hakkında farklı açıklamalarda bulunuyor. Başlangıçta buluşmanın yazlığında gerçekleştiğini ifade eden Civan'ın, daha sonra yaptığı açıklamada yazlıkta komşusu olduğunu belirttiği Dünder Kılıç'ın evinde toplandıklarını söylediği ortaya çıkıyor.

Civan ve Edes'in birbirinden farklı açıklamalarda bulunması üzerine Hürriyet, yanıt bekleyen soruları sayfalarına taşıyor. Öncelikle, borcu olmadığını söyleyen Civan ile rüşvet olarak 5 milyon dolar verdiğini iddia eden Edes'ten hangisinin doğruyu söylediği sorusuna cevap arıyor. Edes'in kendi parasını değil, daha önemli kişilerin Civan'dan alacağını tahsil edip, komisyon kapmak isteyip – istemediği soruluyor. Engin Civan ve yakınlarının ilk ifadelerinde silahlı saldırı düzenleyenlerin Dünder Kılıç'ın adamları olduğu yolundaki açıklamalarını niçin sonradan değiştirdikleri, Kılıç ve ailesinin neden olay gecesi yatla denize açılarak geri dönmedikleri, Civan'ın son iki yılı karapara trafiğine aracılık ederek geçirip – geçirmedeği, Engin Civan ve Dünder Kılıç'ın ortak bir şirketlerinin bulunup bulunmadığı yönünde kamuoyunun cevap beklediği diğer soru ve tahminleri gündeme taşıyor.²⁴²

Hakkında yapılan suçlamalar karşısında Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan, Selim Edes'ten şikayetçi olacağını belirtiyor. Edes'in, kendisi görevden ayrıldıktan 3 yıl sonra akla, mantığa uymayan bir iddiayla karşısına geldiğini söyleyen Civan, Edes'in bazı insanlar tarafından sıkıştırıldığını ve kendisini kurtarmak için alacağı olduğunu ifade ettiğini ileri sürdü.

Öte yandan bu iddialara muhatap olan ve yapacakları açıklamalar büyük önem taşıyan Dünder Kılıç ve Alaattin Çakıcı'nın olayın ardından "Gülümse" adlı yatla Ege'nin uluslararası sularına çıktıkları ve Rodos adasına ulaşmaya çalıştıkları öne sürüldü. Olayın diğer aktörü Selim Edes'in, Kanlıca'daki yazlığına giden Hürriyet

²⁴² Hürriyet Gazetesi, 22 Eylül 1994, s.1.

muhabirleri, kızından, “Babam evde yok, nerede olduğunu da bilmiyorum” yanıtını aldı.²⁴³

Civan’ın sözlerinin içinde geçen “bazı insanlar” ibaresinin kafalarda yarattığı soru işaretine, yine Civan’ın kendisi açıklık getiriyor. Ertesi gün yayımlanan Hürriyet gazetesinin manşetinde Civan’ın kendisini vurdurtan babaları devreye sokan kişinin Ahmet Özal olduğu yönündeki açıklamaları kamuoyunun gündemine bomba gibi düştü. Basit bir alacak - verecek meselesi olarak sunulan olay, 8. Cumhurbaşkanı merhum Turgut Özal’ın oğlu Ahmet Özal’ın adının geçmesiyle farklı bir boyut kazandı.

3.7 Engin Civan Skandalı’na Ahmet Özal’ın Adının Karışması

Engin Civan’ın vurulmasının üzerinden geçen dört günün ardından, Civan’dan 5 milyon dolar isteyen Alaattin Çakıcı ile Dündar Kılıç’ın 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın oğlu Ahmet Özal tarafından devreye sokulduğu iddiaları gündeme bomba gibi düştü. Engin Civan, Hürriyet’e yaptığı açıklamada para istenmesi olayının ardından Ahmet Özal’a gidip durumu anlattığını belirterek, “Senin adını kullanıp beni tehdit ediyorlar” şeklinde açıklama yaptığını söylüyor. Özal ise bu sözler karşısında “Olur mu öyle saçma şey” diyerek, Civan’ın bu sözlerini inkar ediyor. İkili arasında yapılan bu konuşmanın ertesi günü silahlı saldırıya uğradığını söyleyen Civan, bunun üzerine Ahmet Özal’ın kendisine telefon edip bu işin bu kadar ciddi olduğunu bilmediğini ifade ettiğini aktarıyor.

Civan hastane odasında, olayın boyutlarının daha da genişlemesini sağlayacak ve kamuoyunda uzun süre tartışılacak bir açıklama yapıyor:

“Dündar Kılıç dün yayımlanan konuşmasında ‘Hatırını kıramayacağım bir kişi bana telefon edip araya girmemi istedi’ diyor. Bazı kişiler bana, bunun Semra Özal olduğunu söylediler. Oysa ben Kanal 6’nın zor günlerinde hep Ahmet’in yanında olmuştum”²⁴⁴

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan, Hürriyet Gazetesi muhabiri Gülçin Telci’yle yaptığı görüşmede kendisini öldürmek isteyen görünürdeki kişinin

²⁴³ Hürriyet Gazetesi, 22 Eylül 1994, s.7.

²⁴⁴ Hürriyet Gazetesi, 23 Eylül 1994, s.1.

Selim Edes, tezgahlayan kişinin ise Alaattin Çakıcı olduğunu söylüyor. Civan bu arada genel müdürlüğü sırasında ESKA inşaat şirketinin sahibi Selim Edes'e 70 milyon mark yani o dönemin kuruyla yaklaşık 1.5 trilyon lira kredi açtığı itirafında bulunuyor. Civan, böyle bir parasal destek verilmesine karşın Edes'in işlerinin kötüye gittiğini ve kurtarılması için yapılan yardımların bile kendisini kurtaramadığını sözlerine ekliyor.

Tabii ki Engin Civan'ın söylediği sözler içinde en çok dikkat çeken ve diğer açıklamaları bir anlamda gölgede bırakan ifadeler, Ahmet Özal'ın adının olayla ilk kez ilişkilendirilmesi oldu. Böylece skandal yeni bir boyut kazandı. Gülçin Telci'nin, Dünder Kılıç'ın "Hatırını kıramayacağım bir kişi beni arayarak araya girmemi istedi" şeklindeki açıklamasını hatırlatması üzerine Civan, Ahmet ve Semra Özal'ın adları telaffuz edildi. Telci'nin olayın baş aktörü durumundaki Civan'la hastane odasında yaptığı söyleşi ve bunun sonucunda çok çarpıcı, ses getirecek açıklamaların kamuoyuna iletilmesi, olayın seyrini değiştiren gelişmelere yol açmıştır.

Öte yandan olayla ilgili adı geçen kişiler tek tek ortaya çıkarılmaya başlanıyor. Engin Civan'ı vurduğu iddia edilen tetikçi Davut Yıldız'ın yakalanmasının ardından, Dünder Kılıç da iki avukatı ve yeğeniyle polise teslim oldu. Yıldız, Civan'ı vuranın kendisi olduğunu söyleyerek "Teslim olmaya gidiyordum" dedi. Yıldız'ın yakalanmasının ardından yaptığı önemli açıklamalardan biri de Alaattin Çakıcı'nın talimatıyla vurma olayının gerçekleştirildiğini açıklaması oldu. Olay sırasında Civan'ın yanında bulunan dayısı da Yıldız'ı teşhis etti. Polis yetkilileri, diğer önemli isim Selim Edes'in denizyoluyla yurtdışına kaçtığını açıkladı.

3.7.1 Dünder Kılıç'ın Açıklamaları Hakkında Civan'ın Yorumları

Dünder Kılıç'ın "Hatırını kıramayacağım bir kişi beni arayarak araya girmemi istedi" şeklindeki açıklaması, Engin Civan olayının yeni bir boyut kazanmasına neden oluyor. Kılıç'ın yaptığı bu açıklamalar, suskun kalan Engin Civan'ın açıklama yapma ihtiyacı hissetmesine yol açtı. Olayın ünlü babalara aktarıldığını söyleyen Civan, Hürriyet'e şu önemli açıklamaları yapmıştı:

"Bana 'Hatırlı bir kişi telefon etti' dediler. Belki Ahmet Özal. Ben bu telefonda sonra Cumartesi günü Ahmet'e gidip, 'Beni telefonla tehdit edenler senin adını kullanıyorlar dedim'

dedim. O da bana ‘Öyle saçma şey olur mu’ dedi. Bugün bazı kişiler bana telefon edip ‘Bu hatırlı kişi Semra Özal’ dediler”²⁴⁵

Engin Civan hastane yatağında Hürriyet muhabiri Gülçin Telci’yle yaptığı mülakatta, kendisini rüşvet almakla ve işlerinin bozulmasına yol açmakla suçlayan müteahhit Selim Edes’e de sert açıklamalarla cevap veriyor. Engin Civan, Edes’in borçlu olduğu bazı kişilerden kurtulmak için kendisini hedef gösterdiğini iddia ederek, Edes’in bu şekilde bir davranışla başkalarına bir ihtarda bulunmak istemiş olabileceğini de tahmin ettiğini söyleyerek vurulma olayına bir açıklama getiriyor:

“Beni öldürmek isteyen görüntürdeki şahıs Selim Edes, tezgahlayan Alaattin Çakıcı. Olay günü de, arabamın önünü kesen, otomobilden inen bir kişi bir cep telefonu uzatarak, ‘Alaattin Çakıcı seni arıyor’ dedi. Ben telefona uzandığım anda ise yayılım ateşi açtı”²⁴⁶

Civan, Dünder Kılıç’la, Silivri’deki yazlığında yaptıkları buluşmaya Edes’in de katıldığını ve kendisini batmasından sorumlu tuttuğunu ifade ediyor. Edes’in suçlamalarına “4 yıl sonra böyle bir olayla karşıma çıkma. Biz banka olarak seni her yönetimde destekledik. Battıysan sorun senin başarısızlığında” şeklinde cevap verdiğini sözlerine ekliyor.

3.7.2 Hürriyet Gazetesi’nin Araştırmasına Göre Olayın Gerçek Yüzü

Hürriyet Gazetesi, ortaya atılan iddialar ve tarafların birbirleri hakkında yönelttikleri suçlamalara sayfalarında yer verdi. Gazete, hastane odasında mülakat yapmayı başardığı Engin Civan’ın, Ahmet Özal’ın da vurulmasıyla ilgisinin bulunabileceği yönündeki iddiaları üzerine olayın geniş boyutlara uzandığını ortaya çıkarmış oldu. Ahmet Özal’ın, Artı Pazarlama ve Kanal 6’nın sahibi olması ve bu iki şirketin Bankekspres’e yüklü miktarda borçlarının bulunması, Hürriyet’i harekete geçirdi. Gazete, iş dünyasındaki bazı kişilerden olayın gerçek yüzünü öğrenerek, Engin Civan’ın vurulması olayı ile bu şirketlerin borçları arasında bir bağlantı bulunup bulunmadığını öğrenmeye çalıştı.

²⁴⁵ Hürriyet Gazetesi, 23 Eylül 1994, s.7.

²⁴⁶ Aynı.

Hürriyet'in adının açıklanmasını istemeyen iş adamlarına dayanarak ortaya attığı iddiaya göre, Bankekspres, 1994 yılının mayıs ayında Doğu Grubu'na satıldı. Bankanın yeni sahibi grup, kayıtları incelerken Ahmet Özal ve sahibi bulunduğu Artı Pazarlama ve Kanal 6'nın 5 milyon dolarlık borcuyla karşılaşılıyor. Doğu Grubu, Bankekspres'e bu parayı tahsil edemeyeceğini gerekçe göstererek, ödemesi gereken parayı bloke ettiğini açıklıyor. Bu paranın ancak Bankekspres tarafından tahsil edilmesi durumunda hisselerin karşılığının ödenebileceği açıklaması yapılıyor. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Bankekspres'in eski ortakları, Ahmet Özal'ın şirketleri üzerinde alacak takibi yapılabilmesi için bir avukat görevlendiriyor. Haciz yöntemini uygulayan bankanın avukatı, hacizler sırasında Kanal 6 televizyonunun yayınlarının kesintiye uğramasına neden oluyor. İddiaya göre bunun üzerine adının Alaattin Çakıcı olduğunu belirten bir kişi, haciz işlemini başlatan Bankekspres'in eski ortaklarını tehdit etmeye başlıyor. Ahmet Özal'ın, bulunduğu Almanya'dan dönerek kestiği 12 Eylül tarihli bir çekin tahsili mümkün olmuyor. Sonuç olarak Özal, bankanın ortaklarıyla gerçekleştirdiği anlaşmada, borcunun 400 bin dolarını peşin olarak ödemeyi, geri kalanının ise taksitlendirilmesini kabul ediyor. Gazetenin işadamlarına dayanarak verdiği bir başka önemli bilgi de Mang şirketine ait hisselerin Ahmet Özal'a devredildiği yönünde ortaya çıkıyor.²⁴⁷

Hatırlanacağı gibi Hürriyet, önceki günlerde sayfalarına taşıdığı bir başka iddiada, Selim Edes'in sahibi olduğu ESKA şirketini, Emlak Bankası'ndan aldığı kredileri ödeyemediği için Mang şirketine devrederek elinden çıkardığını açıklamıştı. Bu nedenle Mang şirketinin hisselerinin Ahmet Özal'a devredilmesi, yaşanan olaylar zincirinin birbirine bağlanması açısından önem taşıyor.

Gazete, iş dünyasında yaptığı araştırma sonrasında olayla ilgili yeni bir tablonun ortaya çıktığına dikkat çekiyor. Buna göre Ahmet Özal ve Selim Edes, Mang şirketinde ortak. Alaattin Çakıcı, Ahmet Özal'ın borcunun tahsil edilmesini önlemeye çalışırken; Engin Civan'dan da 5 milyon dolar almaya uğraşılıyor, bu parayı tahsil edemeyince de adamlarına vurduruyor. Böylece diğer alacaklılara da gözdağı verilmiş oluyor. Hürriyet Gazetesi, böylece Engin Civan olayının yaşanmasında asıl nedenin, Ahmet Özal'ın Artı Pazarlama ve Kanal 6 şirketlerinin Bankekspres'in eski ortaklarına olan borçtan

²⁴⁷ Hürriyet Gazetesi, 23 Eylül 1994, s.6.

kaynaklandığını açıklıyor. Özal'ın, bu borcu azaltmak için devreye soktuğu Çakıcı'nın, bankanın eski ortaklarına borcun makul seviyeye indirilmesi için tehdit telefonu açtığı belirtiliyor. Civan'ın vurulmasının ardından olayı ilk sayfasının manşetinden indirmeyen Hürriyet Gazetesi'nin, Dündar Kılıç ve Engin Civan'ın yaptığı açıklamalardan yola çıkarak, Ahmet Özal bağlantısını ortaya attığı görülüyor.

3.7.3 Selim Edes'in Teslim Oluşu ve Ahmet Özal'ın Hakkındaki İddialara Cevabı

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulmasında azmettirici olduğu öne sürülen müteahhit Selim Edes polise teslim oldu. Cinayet masası tarafından sorgulanan Edes'in avukatı, müvekkilinin Civan'la arasında geçen 170 milyar liralık ödemeyi doğrulayan açıklamalarda bulunuyor. Avukat Muhittin Yüzüak, Edes'in Engin Civan'a 5 milyon dolar borç verdiği söyleyerek, paranın tahsili mümkün olmayınca müvekkilinin Alaattin Çakıcı'dan yardım istediğini itiraf etti.

Selim Edes'in de ortaya çıkmasıyla birlikte, polise teslim olmayan olayın kilit ismi olarak yalnızca Alaattin Çakıcı kalmış oldu. Olayın açıklığa kavuşması yönünde yapacağı açıklamalar büyük önem taşıyan Çakıcı'nın İngiltere'de bulunduğu iddia ediliyor.

Hürriyet'in haberine göre Dündar Kılıç'ın iki adamı hastane odasında Engin Civan'ı ziyaret ederek, davadan vazgeçmesini istiyor. Civan kendisine yapıldığı iddia edilen baskının ardından, silahlı saldırıyı gerçekleştiren Davut Yıldız'ı teşhis etti. Olay sonrasında yaşanan bu gelişmelerden daha da önemlisi, Ahmet Özal'ın hakkındaki suçlamalara karşı verdiği cevaptı. Engin Civan, Hürriyet Gazetesi'ne, vurulmasında Ahmet Özal'ın da parmağının olabileceğini söylemişti. Özal'ın bu açıklamalara yanıtı çok gecikmeden yine Hürriyet Gazetesi aracılığıyla geldi. Engin Civan'ın vurulması olayında başrol oynadığına yönelik iddiaları reddeden Ahmet Özal, Alaattin Çakıcı'yı tanımadığını söyledi. Özal, "Engin Civan bana detayları anlatsaydı, Selim Edes de bunları doğrulasaydı, böyle hadiseye izin vermezdim" diyor. Özal, Bankekspres'e bulunan borcunun ödenmesi konusunda Alaattin Çakıcı'yı devreye soktuğuna yönelik yapılan haberi de yalanlıyor. Bu konudaki iddiaları 'saçma sapan şeyler' olarak

niteleyen Özal, Bankekspres ile şirketleri arasında gerçekleştirdikleri anlaşma çerçevesinde ilk ödemeyi yaptıklarını ve borcun 18 ay vadeye bağlandığını belirtiyor.²⁴⁸

Haberde, banka ile Ahmet Özal arasındaki borcun taksitlendirildiği zaten açıklanıyordu. Ama borcun ödenmesinde Çakıcı'nın devreye girdiği ve Ahmet Özal'a yardımcı olduğundan da söz ediliyordu. İşte bu iddia Ahmet Özal tarafından yalanlandı ve böyle bir olayın yaşanmadığı ileri sürüldü.

Aynı gün Hürriyet Gazetesi'nde Engin Civan'ın iddialı açıklamaları yer alıyor. Mafyaya boyun eğmediğini söyleyen Civan, "Bu benim onur savaşımıdır" açıklamasında bulunuyor. Mert bir şekilde mafyayla görüştüğünü ifade eden Civan, "Eğer ben onlara boyun eğmeseydim, o zaman bu olaylar ortaya çıkmazdı" diye konuşuyor. Öte yandan Başbakanlık Teftiş Kurulu tarafından hazırlanan "Emlakbank Dosyası"nda; Civan'ın, Selim Edes'e ait Eska ve Eksan şirketlerine 1 trilyon lira kullandırdığına yönelik iddialar gündeme geldi.

3.7.4 Alaattin Çakıcı'nın Gündem Yaratan Açıklamaları ve Selim Edes'in Rüşvet İtirafı

Engin Civan'ın vurulmasında devreye girdiği iddia edilen mafya babalarından Alaattin Çakıcı, Uğur Dündar'la yaptığı tele – röportajda önemli açıklamalarda bulundu. "Konuşursam Türkiye sarsılır" diyen Çakıcı, "Beni arıyorlarmış. Ben konuşursam ortalık allak bullak olur" diyerek, kendisi hakkındaki iddialara tepki gösterdi. Alaattin Çakıcı'nın açıklamalarıyla birlikte, olayda adı geçen kişilerin tamamı konuşmuş oldu. Çakıcı'nın söylediklerinin satır aralarına göz atıldığında, Engin Civan'ın vurulmasıyla ortaya çıkan skandalın boyutlarının ne kadar geniş olduğu anlaşılıyor. Basit bir alacak – verecek meselesinin neden olduğu düşünülen olayın, daha karmaşık bir ilişkiler ağından oluştuğu akla geliyordu.

Bu arada Selim Edes'in, Civan'a rüşvet verdiğini avukatı Muhittin Yüzüak itiraf etti. Yüzüak, Edes'in yıllar önce Ataşehir arazisini Emlakbank'a 270 milyar lira karşılığında sattığını ancak parayı alamadığını söyleyerek, "Engin Civan parayı ödemek için 3.5 milyon dolar komisyon istemiş. Bu parayı almasına rağmen, arazinin parasını

²⁴⁸ Hürriyet Gazetesi, 24 Eylül 1994, s.32.

ödemeyeceğini söylemiş” dedi. Yaşanan bu gelişmeler üzerine müvekkili Edes’in parayı tahsil edebilmek için Alaattin Çakıcı’ya başvurduğunu ifade eden Yüzüak, Çakıcı’nın da bazı kişileri görevlendirdiğini, ancak yaralama olayının Edes’in iradesi dışında meydana geldiğini savunuyor.²⁴⁹

Edes’in avukatı aracılığıyla yaptığı açıklamada, Emlakbank’a sattığı Anatepe (yeni adıyla Ataşehir) arazisinden alması gereken parayı tahsil edemediği için Civan’a 3.5 milyon dolar rüşvet verdiğini söylüyor. Bir anlamda rüşveti meşru hale getirebilmek için, daha önce kendisine ödenmesi gereken parayı gerekçe gösteriyor. Sonuç olarak Civan’dan parasını tahsil edemeyeceğini anlayınca Çakıcı’dan yardımcı olmasını istiyor.

Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök, 26 Eylül 1994 tarihinde gazetede “Politika” adlı köşesinde olayda adı geçen Ahmet Özal’ın mali durumuyla ilgili ilginç bir iddia ortaya atıyor. Özkök, özetle şunları yazıyor:

“Bu konuşmanın iki tanığı var. Biri ünlü gazete patronu, öteki şimdi büyük bir TV kanalının üst düzey yöneticisi. Yer, İstanbul’da büyük bir otelin 16’ncı katındaki odalardan biri. Odadaki üçüncü kişi Engin Civan. O tarihlerde Emlakbank’ın genel müdürü. Engin Civan, odadaki iki kişiye şunları söylüyor: ‘Bizim Ahmet’in (Özal) 100 milyon doları var. Bu televizyon işine girip bütün parasını burada yiyip bitirecek’ Engin Civan, Ahmet Özal’ın en yakın arkadaşı. Engin Civan’ı ABD’den alıp getiren insan. Ve bu Engin Civan, o gün ‘Ahmet’in 100 milyon doları var’ diyor. Doğru mu söylüyor palavra mı atıyor bilmiyorum”²⁵⁰

Ertuğrul Özkök, o dönemde Engin Civan ve Ahmet Özal arasındaki yakın ilişkiyi gözler önüne sererek, cinin artık şişeden çıktığını geri hapsedmenin mümkün olmadığını belirtiyor. Mafya babası Dünder Kılıç’ın Emniyet Müdürlüğü’ndeki sorgulamasında, olayda aracılık etmesi için arayan kişinin Semra Özal olduğunu söylediğine ilişkin haber cinin gerçekten de kolay kolay şişesine sokulamayacağı gösteriyordu.

²⁴⁹ Hürriyet Gazetesi, 25 Eylül 1994, s.1.

²⁵⁰ Ertuğrul Özkök, “Ahmet’in 100 milyon doları var”, Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 1994, s.25.

3.7.5 Semra Özal'ın Olayda Aracılık Yaptığına Yönelik İddiaların Gündeme Gelmesi

Mafya babası Dünder Kılıç'ın Emniyet Müdürlüğü'ndeki sorgu sırasında söyledikleri, Ahmet Özal'ın ardından annesi Semra Özal'ın da olayla bağlantısı olduğuna yönelik iddiaları ortaya çıkardı. Kılıç sorgusunda, “Civan olayında aracılık etmemi, sekreterleri aracılığıyla kızım Uğur'u arayan Semra Özal istedi” açıklamasında bulundu. Sorguya katılan Şişli Savcılığı yetkilileri de Dünder Kılıç'ı devreye sokan “hatırlı kişi” nin Semra Özal ile kızı Zeynep Güngör (Özal) olduğunun anlaşıldığını söyledi.

Kılıç'ın ifadelerine göre olay tam olarak şöyle gelişti: Semra Özal, sekreterlerine Uğur Çakıcı'ya telefon açtırıp Dünder Kılıç'ın yardımını istiyor. Özal, “Bunlar kavga edecek, aralarını bulun” diyor. Bunun üzerine harekete geçen Alaattin Çakıcı'nın eşi Uğur Çakıcı, konuyu babası Dünder Kılıç'a anlatıyor.

Aradan çok zaman geçmeden Uğur Çakıcı yeniden alınan ifadesinde, babası Dünder Kılıç'ın Semraları karıştırdığını ileri sürerek, “Biz babama ‘Semra Hanım aradı’ dedik. O da Semra Özal zannetmiş. Halbuki biz Semra Edes'ten bahsediyorduk” diye konuşuyor. Tabii ki iki farklı açıklama, kafalarda soru işaretlerinin artmasına yol açtı. Dünder Kılıç'ın açıkça aracı olan kişinin Semra Özal olduğunu söylemesine karşın, Semra Edes isminin telaffuz edilmeye başlanması, Hürriyet Gazetesi tarafından inandırıcı bulunmadı. Aracı olan kişinin hangi Semra Özal olduğuna dair farklı düşünceler ortaya atıldığı dönemde, müteahhit Selim Edes “adam öldürmeye azmettirmek”, tetikçi Davut Yıldız da “adam öldürmeye tam teşebbüs” suçlarından tutuklanarak Bayrampaşa Cezaevi'ne konuldu. Sorgusunda yaptığı açıklamalarla bir anda gündemi değiştiren Dünder Kılıç'ın ise tutuksuz yargılanmasına karar verildi.²⁵¹

Kılıç'tan yardımcı olmasını istediğine yönelik iddiaların gazetelerde yer alması üzerine açıklama yapan Semra Özal, babaları tanımadığını, kimseye telefon açmadığını söyleyerek, “Sekreterimin de araması söz konusu değil. Seçim ortasında bu bir komplodur” şeklinde konuştu.²⁵²

²⁵¹ Hürriyet Gazetesi, 27 Eylül 1994, s.34.

²⁵² Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1994, s.1.

3.8 Engin Civan'ın, Selim Edes'ten İsteddiği Rüşvetin Belgelenerek Ortaya Çıkarılışı

Engin Civan'ın müteahhit Selim Edes'ten rüşvet istediğine dair iddialar gündemi işgal etmesine karşın, bu ilişki bir türlü aydınlığa kavuşturulamamıştı. Bu rüşvet trafiği ilk kez Hürriyet Gazetesi'nde yayımlanan bir haberle açıklığa kavuşmaya başladı. Gazetede yer alan habere göre Engin Civan, Selim Edes'e arsa alması gerektiğini ve bu nedenle 3.5 milyon dolara ihtiyacı olduğunu söylüyor. Hürriyet, bu bilgileri Edes'in gözaltına alındıktan sonra 24 Eylül günü saat 16.45'te Emniyet Müdürlüğü'nde Savcı Sudi Güner tarafından alınan ifadesine dayandırarak okuyucularına sunuyor. Edes ifadesinde şu önemli açıklamalarda bulunuyor:

“...Engin Civan Emlakbank Genel Müdürü bulunduğu sırada, benim arsamın bankaca vekaletle TOKİ'ye (Toplu Konut İdaresi) satılmasından önce ben burayı satarım, ancak yüzde 5 komisyon alırım deyince, arsanın bedeli olan yaklaşık 120 milyon doların yüzde 5'i olan 6 milyon doları benden kendi adına istedi. Ancak ‘Şu anda 7.5 milyon dolar ve geri kalanını da parayı alınca verirsiniz’ dedi”²⁵³

3.8.1 Rüşvetin Belgesi Hürriyet Gazetesi'nde Açıklanıyor

Edes'in Emniyet Müdürlüğü'nde verdiği ifadenin ortaya çıkmasının hemen ardından rüşvet ilişkisini gözler önüne seren belge de Hürriyet Gazetesi'nde yer aldı. Uğur Dündar'ın “Arena” ekibi tarafından ele geçirilen belgeye göre ESKA'yı satın almak için paravan MANG şirketini kuran 3 ayrı şirket, MANG yöneticilerine yüzde 5'e kadar komisyon ödeme yetkisi tanıdı.

Skanska, Del Favaro ve Federici şirketlerinin yöneticileri, Selim Edes'e ait ESKA şirketinin batık kredileri nedeniyle, MANG'ı kurup bu yönden gelecek alacaklardan kurtulmaya çalıştı. Aynı zamanda bu şirketler, yüzde 5 oranında komisyon ödeme yetkisi tanıyarak MANG'ın rüşveti verebilmesini sağladı. Edes'in, Emniyet'te verdiği ifade hatırlanacak olursa Civan, bankanın aldığı arazinin parasını ödemesi için yüzde 5 komisyon istemişti. MANG şirketinin de bu parayı bulabilmek amacıyla Emlakbank'tan, Anatepe projesi için 10 milyon dolarlık bir avans aldığı ortaya çıkmış

oldu. Bu paranın 3.5 milyon dolarlık kısmı, Selim Edes aracılığıyla yüzde 5 komisyona sayılmak üzere Engin Civan'a ödenmesi için Garanti Bankası Nişantaşı Şubesi'ne yatırıldı. Kısa süre içinde de Necdet Öz isimli kişi tarafından çekilerek Engin Civan'a veriliyor. Rüşvet ağının İngiliz Guernsey Adası'nda kurulu bulunan paravan MANG şirketi aracılığıyla örüldüğü görülüyor. Belgeler, ESKA'yı satın almak için paravan MANG şirketini kuran Avrupalı üç şirketin, sözleşmeye MANG yöneticilerine yüzde 5'e kadar komisyon ödeme yetkisini koyduğunu net bir şekilde ifade ediyor. Bu elde edilen yeni bilgiler, Civan'a ödenen 3.5 milyon dolarlık rüşvetle de birebir örtüşmesi ve rüşvet olayının kanıtlanması açısından önem taşıyor.²⁵⁴

3.8.2 Semra Edes Özalları Kızdırıyor

Semra Özal'ın, Dünder Kılıç'ı arayarak aracılık etmesini istediğine yönelik ortaya atılan iddialar Engin Civan olayında gözlerin bir kez daha Özal ailesine çevrilmesine neden olmuştu. Bu olayın hemen ardından Alaattin Çakıcı'nın eşi Uğur Çakıcı'nın babasının "Semraları" karıştırdığını söylemesi, bu kez de Selim Edes'in eşi Semra Edes'in töhmet altında kalmasına yol açtı.

Dikkatlerin üzerine çevrildiği Semra Edes'in açıklamaları merakla bekleniyordu. Bu bekleyiş fazla uzun sürmedi. Bayan Edes'in, Dünder Kılıç'ı arayan "Semra"nın kendisi olmadığını söylemesi Semra Özal'ı kızdırdı. Özalların aile avukatı olan Bilgin Yazıcıoğlu, Semra Edes için "Öyle kocanın karısından doğru söz mü bekleyeceksin" dedi. Yazıcıoğlu, Semra Özal'ın ifadesine ihtiyaç duyulması halinde kendisinin buna hazır olduğunu söyleyerek, Özal'ın hukuktan kaçacak bir insan olmadığını, savcının çağırması halinde bildiklerini anlatacağını belirtti. Skandalın ortaya çıktığı ilk günlerde adı gündemden inmeyen Ahmet Özal da, Semra Edes'in sözlerine tepki göstererek "Onlar saçmalama döneminde" diyerek kızgınlığını ifade ediyor.

Bu arada Engin Civan 11 gün tedavi gördüğü Avrupa Hastanesi'nden çıkarılarak gözaltına alındı. Civan, götürüldüğü Mali Şube'de 5 milyon dolarlık rüşvet konusunda sorgulamaya alındı. Skandalın başından beri aranılan fakat bir türlü bulunamayan Alaattin Çakıcı'nın Nuri Gezgin adına düzenlenmiş sahte bir pasaportla dolaştığı

²⁵³ Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1994, s. 28.

²⁵⁴ Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1994, s.32.

açıklandı. Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, Çakıcı'nın Nuri Gezgin adına düzenlenmiş pasaportla yurtdışına çıktığının belirlendiğini söyleyerek, "Emniyet'ten yeşil pasaport alan Nuri Gezgin'in ise emekli albay olduğunu tespit ettik" şeklinde açıklamada bulunuyor.²⁵⁵

3.8.3 Ahmet Özal, Hürriyet'e Konuşuyor

Civan Skandalı'nda adı gündemden düşmeyen Ahmet Özal, Hürriyet Gazetesi aracılığıyla cevaplanması istenen soruları yanıtladı. Süleyman Sarılar'ın yaptığı mülakatta, Semra Özal'ın, olayı Dünder Kılıç'a havale ettiğine dair iddiaları yalanlayarak, evindeki televizyona kadar her şeyinin hacizli olduğunu söylüyor. Ahmet Özal, Dünder Kılıç'ın ifadesinde Semra Özal'ın sekreteri olduğunu söyleyen birinin aradığını söylediğini, annesinin Kılıç'ı tanımadığı ve bu olayların tamamıyla komplo olduğunu iddia ediyor. Malvarlığını açıklamayan Özal, "Benim ailemin ve amcam Yusuf Bozkurt Özal'ın malvarlığını, Mesut Yılmaz ve kardeşinin malvarlığıyla değiştirmeye hazırım. Hodri meydan!" açıklamasında bulunuyor.

Özal'la yapılan bu mülakatın yayımlandığı gün, Hürriyet Gazetesi'nin ekonomi sayfasında Vahap Munyar, Engin Civan Olayı'nın başından beri bahsi geçen 5 milyon dolarlık alacak parasına ve Ahmet Özal'ın isminin olayda sürekli geçmesine dikkat çekiyor. Bunun bir tesadüften ibaret olup olmadığını soran Munyar, örneklerle bu durumu ortaya koyarak kafalarda yeni soru işaretlerinin oluşmasına neden oluyor.²⁵⁶

Olayın başlangıcında, Civan'ın vurulmasını izleyen günlerde polis ve savcılıkta verilen ifadelerde 5 milyon dolarlık bir rüşvet ağının bulunduğu görüldü. İşadamı Selim Edes'in verdiği iddia ettiği 5 milyon doları alamadığı için mafyanın yardımını aldığı söylentisi dolaşmaya başladı. Fakat Edes'in avukatı aracılığıyla Civan'a 3.5 milyon dolar verdiği söylemesi, geriye kalan 1.5 milyon dolarlık kısmın mafyaya ayrılan komisyon olduğu anlaşıldı. Yaşanan bu gelişmeler sırasında Civan'ın, Edes'i üzerinden çekmesi için yardım istemesi bu para trafiğinde Ahmet Özal'ın da adının geçmesine neden oldu.

²⁵⁵ Hürriyet Gazetesi, 1 Ekim 1994, s.28.

²⁵⁶ Hürriyet Gazetesi, 2 Ekim 1994, s.7.

Vahap Munyar'ın dikkat çektiği bir diğer 5 milyon dolarlık olay, aslında Hürriyet Gazetesi'nin ekonomi çevrelerinden elde ettiği bilgilere dayandırarak verdiği haberden kaynaklanıyordu. İddiaya göre Ahmet Özal, bir bankaya olan bu miktar kredi borcunu ödemekte zorluk çekmesi üzerine, borç rakamını düşürmek için devreye Alaattin Çakıcı ve adamlarını sokmuştu.

Son olarak Fenerbahçe Futbol Şubesi eski sorumlusu Erol User'le ilgili olay, Civan olayında Ahmet Özal'ın parmağının olduğuna yönelik görüşleri destekler nitelikteydi. Buna göre Fransız finans şirketi olan "Strateji" adlı kuruluş, Erol User'in Chemical Bank'taki hesabına yanlışlıkla 5 milyon dolar gönderildiğini açıklıyor. Geri alamadığı parasını tahsil edebilmek için Türkiye'deki avukatı Cüneyd Gürcan aracılığıyla icraya başvuruyordu. User'in olayla ilgisi, Kanal 6'yı satın almak isteyenler konusunda aracılık yapmasından ortaya çıkıyor. Aynı User, bir süre sonra televizyonun sahibi Özal'ın yanına geçmişti.²⁵⁷ Hürriyet Gazetesi'nin ekonomi muhabiri Vahap Munyar'ın, 5 milyon dolarlık paranın esrarı hakkında yaptığı bu haberde, daha önce yaşanan gelişmelerle ilgili bağlantıyı kurarak, bir anlamda 'fikri takip' yaptığı görülüyor.

3.8.4 Özalların Aracılık İçin Kılıç ve Çakıcı'ya Başvurduğu İddiaları Güçleniyor

Skandalda adı geçen yer altı dünyasının iki tanınmış ismi Dündar Kılıç ve Alaattin Çakıcı'nın telefonlarının dinlendiği iddialarının ortaya çıkmasının ardından Ahmet Özal'ın Çakıcı'ya, Semra Özal'ın da Dündar Kılıç'a telefon açtığı kayıtlardan belirleniyor. Kayıtlar olayın başından beri üretilen çeşitli senaryolara bir yenisini daha ekliyor. Senaryoya göre Ahmet Özal, borçlu olduğu bankanın avukatını ikna etmesi için Çakıcı'dan yardım istiyor. Alaattin Çakıcı ve iki adamı da Özal'ın avukatıyla bankanın hukuk müşaviri Aykut Özorcan'ı tehdit ediyor.

Sürekli dillerde dolaşan 5 milyon dolarlık parayı da Çakıcı aracılığıyla yine Ahmet Özal istetti. İşadamı Edes'i de alacağı tanık olarak gösterdi. Civan, Semra Özal'ı aradı ve sonrasında Semra Özal da Dündar Kılıç'tan bir uzlaşma yolu bulmasını istedi.

²⁵⁷ Hürriyet Gazetesi, 2 Ekim 1994, s.7.

Bu iddiaları güçlendiren bir olay da İnterstar televizyon kanalında yayınlanan “Stüdyo Politik” adlı programında gündeme geldi. Programa telefonla katılan Dündar Kılıç kendisini arayan kişinin Semra Özal olduğunu bir kez daha dile getirdi. Hatırlanacağı gibi Kılıç, daha önce verdiği ifadede Semra Özal’ın kendisini aradığını söylemiş, kızı Uğur Çakıcı ise babasının “Semraları” karıştırdığını öne sürmüştü.

Telefon konuşmalarının kamuoyunun gözü önüne serdiği bir başka önemli gerçek ise 5 milyon dolarlık alacağın tahsilini isteyen kişinin Ahmet Özal olduğunu göstermesi, Selim Edes’in ise bu para alışverişinde tanık rolünü üstlenmesiydi.²⁵⁸ Dündar Kılıç ertesi gün kayıtların su yüzüne çıkardığı gerçekleri destekleyen bir açıklamada bulunarak, olayın Ahmet Özal ve Engin Civan arasında yaşandığını söyledi. Kılıç, “Zeynep Özal, kızım Uğur’a bizi bu olaya karıştırmayın, adımızı açıklamayın ricasında bulundu” diyor.²⁵⁹

3.8.5. Civan’dan, Emlak Bankası’nın Eski Genel Müdürü Şemiler’le İlgili Suçlamalar

Engin Civan, Mali Şube’de yapılan sorgusunda rüşvet olayına adı karışan önemli isimleri açıklamaya başladı. Rüşvetin nasıl verildiği konusunda da bilgi veren Civan, Emlakbank’tan MANG şirketine verilen paranın bir bölümüyle önemli bir kişiye hazine bonusu satın alındığını söyledi. Bu önemli itiraflarda bulunan Civan aynı gün tutuklanarak cezaevine gönderildi.

Hürriyet Gazetesi’ne konuşan üst düzey bir emniyet yetkilisi olayda büyük isimlerin adının geçtiğini, kamuoyunda fırtınaların kopacağını ileri sürüyor. Civan ifadesinde açıkladığı isimlerden birinin Emlakbank’ın eski genel müdürü Bülent Şemiler olduğu ortaya çıktı. Civan, Şemiler’i suçlayarak 46 ayrı yolsuzluk olayını ihbar etti. Şemiler’in bankadaki asistanı Ferizet Vuruşkan’ın bilgisayar kayıtlarına el koyan polis yurtdışına yüklü miktarda para gönderdiğini belirledi. Vuruşkan’ın, Şemiler ve

²⁵⁸ Hürriyet Gazetesi, 3 Ekim 1994, s.29.

²⁵⁹ Hürriyet Gazetesi, 4 Ekim 1994, s.1.

Civan döneminde dış bankalarla ilişkileri sağladığını açıklayan polis, asistanın 4-5 ay önce istifa ettiğini öğrendi.²⁶⁰

Vahap Munyar yine ekonomi sayfasında Şemiler döneminde “fahiş fiyatla” alındığı ortaya atılan arsa olayını aktarıyor. O dönemde Doğu Grubu’na ait bulunan Genoto’nun Kozyatağı’ndaki arsasını, Şemiler’in müdür olduğu dönemde Emlak Bankası 78 milyar liraya satın alıyor. Habere göre holding, arsayı satmadan 8 ay önce burayı 14 milyar liraya satın almıştı. Bu satış işleminin içinde yer alan bankanın yöneticisine göre, holdinge ait bankayı hükümet kapatmayı düşünüyordu. Ancak ardından gelecek paniği göze alamadıkları için bu arsayı Emlak Bankası’nın satın almasına karar verildi. Böylece banka içinde bulunduğu zor durumdan kurtuldu. Yöneticiye göre banka bu işten zarar etmemiş aksine o arsayı Carrefour’a satarak bu işten kar elde etmişti.

Munyar’ın haberine göre Şemiler’in döneminde ayrıca işadamı Ali Rıza Çarmıklı’nın bankaya borcunu kapatmak için Beylikdüzü’ndeki arazisi fahiş fiyata satın alındı. Selim Edes’in ardından kapıcısı Yavuz Ak da polis sorgusunda, Semra Özal ve Kürt İdris’in, Edes’lere gidip geldiğini söyledi. Böylece aracılık yaptığı söylenen Semra Özal hakkındaki iddialar daha da kuvvetlenmiş oldu.²⁶¹

3.9 Hürriyet, Engin Civan Skandalı’nın Dosyasını Açıyor

Türk Basını’nda Engin Civan Olayı’nın üzerine giden ve bu konunun aydınlanması konusunda çaba gösteren gazetelerin başında hiç kuşkusuz Hürriyet Gazetesi geliyordu. Gazete, olayın yaşandığı günden üç hafta sonra, 10 Ekim 1994 Pazartesi günü “Hürriyet Civan Dosyası’nı açıyor” üst başlığıyla perde arkasında yaşanan gelişmeleri okurlarıyla paylaşmaya başladı. Bu dosyayı hazırlayan kişinin kimliği açıklanmıyor, yalnızca “Gölgedeki Adam Anlatıyor” şeklinde bir ifadeye yer veriliyordu.

İlk gün yayımlanan yazıda Ahmet Özal’ın borçlarını ödemek için yolladığı 400 bin dolarlık çekin gecikmesi sonucu alacaklıların, Kanal 6 televizyonunun Çamlıca’daki vericisine haciz koyup yayını kestirdikleri, bu olaya Özal’ın tepki gösterdiği

²⁶⁰ Hürriyet Gazetesi, 6 Ekim 1994, s.28.

²⁶¹ Hürriyet Gazetesi, 7 Ekim 1994, s.7.

açıklanıyor. Yazıda, ertesi gün Ahmet Özal'ın borcunun bulunduğu bankanın hukuk başmüşaviri Aykut Özoran'ın yazıhanesine gelen iki gencin, "Alaattin Çakıcı ağabeyimiz bizimle haber yolladı. Ahmet Bey'i borcu için üzmesinler. Sonu kötü olur" şeklinde tehdit mesajı yolladığı ifade ediliyor.

Haberde bankanın eski ortaklarının, almaları gereken parayı tahsil edebilmek için yer altı dünyasından 'Drej Ali' lakaplı Ali Yasak'la anlaştığı yazılıyor, bunun üzerine Ahmet Özal'ın Alaattin Çakıcı'yı devreye sokmak zorunda kaldığı belirtiliyordu. Ertesi gün hem Ali Yasak hem de bankanın eski sahipleri, bu iddiaları reddeden açıklamayı Hürriyet'e yolladı. Aslında Ahmet Özal'ın kestiği 400 bin dolarlık çek, bankanın avukatlarının eline geç ulaşmış, bu nedenle Kanal 6'nın Çamlıca'daki vericilerine haciz konulması kararından vazgeçilmemişti. İşte bu gelişme üzerine devreye giren Çakıcı, borcun taksitlendirilmesini sağlamıştı.

Yazı dizisinin ikinci gününde, skandalın Engin Civan'la olan bağlantısına netlik kazandırılıyor. Özal Ailesi'yle iyi ilişkiler içinde bulunan Edes çiftinin, bir akşam yemeğinde konuyu ortaya atması üzerine, 5 milyon dolarlık rüşvet olayında da Alaattin Çakıcı sorunu halletmek için aracı oluyordu. Selim Edes'in rüşvet verdiğini söylediği Engin Civan, Çakıcı tarafından sıkıştırılmaya başlayınca, Ahmet Özal'ı arayarak mafyanın adamlarını üzerinden çekmesini istiyordu.²⁶² Emlak Bankası'nın eski Genel Müdürü bu konuşmanın hemen ardından kurşunlara hedef oluyor ve skandalın ortaya çıkmasını sağlıyordu. Olayın başından beri Dünder Kılıç'ı aradığı iddialarını yalanlayan Semra Özal'ın cep telefonu kayıtlarını PTT'den isteyen polis, Özal'ın Yeniköy'deki evinden Çakıcı ve Kılıç'ı aradığını ortaya çıkarıyordu.

Bülent Şemiler, Engin Civan'dan önce Emlak Bankası'nda genel müdürlük yapmış, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde adı sıkça duyulan bir isimdi. Civan, silahlı saldırıya uğradıktan sonra Mali Polis Müdürü Salih Güngör'e Şemiler'le ilgili önemli bilgiler vermişti. Şemiler'in özel kalemligini yapan Ferizet Vuruşkan'da bulunan bilgisayar disketlerinin incelemesi gerektiğini söyleyen Engin Civan, böylece eski bankacının Emlak Bankası'nda yaptığı vurgunun boyutlarının görülebileceğini açıklıyordu.²⁶³ Bülent Şemiler'in malvarlığıyla ilgili iddiaları gündeme getirmesine karşın, Hürriyet'in konunun üzerine gitmediği görülüyor.

²⁶² Hürriyet Gazetesi, 11 Ekim 1994, s.12.

²⁶³ Hürriyet Gazetesi 12 Ekim 1994, s.29.

“Gölgedeki Adam”, Selim Edes’in iş yaşamıyla ilgili ilginç bilgileri de okuyucularla paylaşıyor. Buna göre Selim Edes ve Bülent Şemiler, Emlak Bankası’nın 10 milyon markını batıran bir projede biraraya geldiler. Edes, tatil köyü ve konut projeleri için aldığı kredileri, bankaya geri ödeyemeyince Engin Civan baskı yapmaya başlamıştı. İçinde bulunduğu ekonomik sıkıntıdan kurtulmak isteyen Edes, bir plan yaparak Civan’dan onay almayı başardı. Plana göre Edes, batık durumdaki şirketini MANG adında bir konsorsiyuma devredecek, Anatepe arsasını Toplu Konut İdaresi’ne 2 trilyon liraya satacaktı.²⁶⁴ Bu yolla borçlarından kurtulmayı amaçlayan işadamı, elindeki arsayı 700 milyar liraya satınca, ekonomik darboğazdan kurtulamadı. Selim Edes’i daha sıkıntılı günler bekliyordu. Bankadan alması gereken parayı kurtarmak için Civan’a verdiği rüşvette bir işe yaramamış, Özal Ailesi’ne başvurmaktan başka çaresi kalmamıştı.

3.9.1 Skandalla İlgili Dava Başlıyor

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan’ın vurulmasıyla ilgili dava, 1 Kasım 1994 tarihinde İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülmeye başlandı. Duruşmaya katılan tutuklu sanık Selim Edes, bankadan alacağını tahsile yardım etmesi için Civan’a 3.5 milyon dolar ‘haraç’ verdiğini açıkladı. İşadamı verdiği parayı geri alamayınca Özal Ailesi’ne başvurduğunu söylüyor. Özal Ailesi’nin olayın içinde yer aldığını söyleyen bir diğer kişi ise, yer altı dünyasının ünlü ismi Dünder Kılıç’ın kızı Uğur Çakıcı’ydı. Ahmet Özal’ın borcu konusunda Semra Özal’ın kendilerinden yardım istediğini belirten Çakıcı, Selim Edes’in sorununun ise Zeynep Özal tarafından dile getirildiğini vurguluyor. Böylece ilk davada, olayda Özal Ailesi’nin payının bulunduğu iddiaları gündeme bir kez daha taşınmış oldu.

3.9.2 Vuruşkan’ın Disketindeki Rüşvet Şifreleri

Engin Civan Skandalı’nın önemli ismi Ferizet Vuruşkan’ın İstanbul Adliyesi’ne gelerek ifade vermesi, sözü edilen disketlerdeki rüşvet ilişkilerinin gün ışığına

²⁶⁴ Hürriyet Gazetesi 13 Ekim 1994, s.25.

çıkmasında önemli rol oynuyor. Vuruşkan polisin evinde ve arabasında bulduğu 25 disketin çözümünde bilirkişiye yardım ediyor.

'Gölgedeki Adam', Vuruşkan'ın ortaya çıkmasıyla gündeme gelen bilgisayar disketleri hakkında aldığı bilgileri okuyucularıyla paylaşıyor. Mali Polis'ten elde ettiği bilgilere göre disketlerde Bülent Şemiler ve Engin Civan'ın genel müdürlük yaptığı dönemlerde Emlak Bankası üzerinden yürütülen para transferlerinin kayıtları yer alıyor. Bu transferler çeşitli kodlarla gizlenmiş. En çok kullanılan kodlar arasında EROS, EURO, ALFA, COMFORT bulunuyor. 'Gölgedeki Adam', bu kodların Mali Polis'ten aldığı bilgiler ışığında Selim Edes ve Engin Civan'a ait olabileceğinden bahsediyor. Ancak bu iddiaları somutlaştıracak herhangi bir belge ortaya koyamıyor. Zaten disketlerle ilgili gerçeğin Ferizet Vuruşkan'ın bu şifreleri çözmesiyle gün ışığına çıkacağını belirtiyor.²⁶⁵

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulmasıyla gündeme düşen rüşvet skandalıyla ilgili dava, şifreli disketlerin tartışıldığı bir dönemde 7 Kasım günü açıldı. İstanbul 7. Ağır Ceza Mahkemesi'nin yürüttüğü davanın iddianamesinde 3.5 milyon dolar 'nitelikli' rüşvet almakla suçlanan Civan'ın 15 yıl hapis ve 612.5 milyar lira para cezasına çarptırılması isteniyordu. Rüşvet vermekten suçlanan Selim Edes hakkında ise 18 yıl hapis cezası talep ediliyordu. Edes'in, farklı isimlerle kurduğu paravan şirketlerle, Emlak Bankası'ndan kredi aldığı ileri sürülüyordu.²⁶⁶

Aralık ayındaki dava sürecinde Selim Edes, daha önceden rüşvet olarak verdiğini söylediği 3.5 milyon doları, "borç olarak" verdiğini söyleyerek çelişkili bir açıklamada bulunuyor. Civan'a 10 milyar lira borç olarak verdiği parayı, dolar olarak geri istediğini söyleyen Edes, parayı tahsil edebilmek için Özal Ailesi'nden yardım istediğini bir kez daha ifade ediyor. Bu açıklamaların üzerinden yaklaşık bir ay geçmişti ki, Özal Ailesi'nin adının skandala karışmasında önemli rol oynayan Dündar Kılıç'ın kızı Uğur Kılıç'ın öldürüldüğü haberi gündeme bomba gibi düştü. Uludağ'da tatil yapan Kılıç, boşandığı eşi Alaattin Çakıcı'nın adamı olduğu iddia edilen Abdurrahman Keskin tarafından vurularak öldürülmüştü. Cinayetin ardından televizyon kanallarını arayan Çakıcı, eski eşini kendisini İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mehmet Çağlar'la aldattığı gerekçesiyle öldürttüğünü açıklıyordu. Tabii ki bu açıklamaya basın mesafeli

²⁶⁵ Hürriyet Gazetesi, 3 Kasım 1994, s.28.

²⁶⁶ Hürriyet Gazetesi, 8 Kasım 1994, s.31.

yaklaştı. Uğur Kılıç'ın, rüşvet skandalıyla ilgili olarak Özal Ailesi'ni suçlayan sözler söylediği bir dönemde öldürülmesi kafalarda bazı soru işaretleri oluşmasına neden olmuştu. Kamuoyunun dikkati Uğur Kılıç'ın öldürülmesi ile Özal Ailesi arasında bir bağlantı kurmaya doğru çekiliyordu. Ancak 26 Ocak 1995 günü Uğur Dündar'ın, Engin Civan'la ilgili rüşvet belgesini açıklaması, olayın unutulma sürecini başlatan etkenlerden biri oldu.

3.9.3 Uğur Dündar, Engin Civan'ın İsviçre'deki Gizli Hesabını Açıklıyor

ARENA programının yapımcısı ve Hürriyet Gazetesi yazarı Uğur Dündar ve ekibi, Selim Edes'in rüşveti yatırdığını söylediği 'MEROL' şifreli hesaba ve hesabın bulunduğu İsviçre'deki banka olan Banque Indosuez'e ulaşmayı başarıyor. Edes, daha önce polise verdiği ifadesinde böyle bir hesabın varlığından söz ederek, rüşvet yatırdığını açıklamıştı. Bu sözlerden de yola çıkarak araştırma yapan ARENA sözkonusu hesabın bankanın Zürih Şubesi'nde 8603 numarayla açıldığını ortaya çıkarıyor.

Hesabın kimin adına açıldığı incelendiğinde ise ilginç tesadüflerle karşılaşıldı. Adına hesap açılan Dr. Erol H. Özcan, aynı zamanda Semra Özal'ın kurduğu Türk Kadınına Güçlendirme Vakfı'nın İsviçre şubesini açan kişiydi. Özcan'ın rüşvet skandalına adı karışan kişilerle olan ilişkisi bununla sınırlı kalmıyordu. Selim Edes'in ESKA şirketinin işlerini takip eden Özcan, ARENA'ya yaptığı açıklamada şirketin yeniden yapılandırılması sağlayarak MANG'a dönüştürülmesinde geliştirme projesi hazırladığını söylüyor.²⁶⁷ Özcan'ın önemli itiraflarda bulunmasının nedeni ise kendisine bu iş karşılığı ödenecek 1 milyon İsviçre frangının verilmemesiydi. Selim Edes'in kendisine kazık attığını düşünen Özcan, böylece skandalın ortaya çıkarılmasında önemli bir rol oynamış oldu.

Dündar'ın, Civan'ın not defteri ve İsviçre'deki hesaplarıyla ilgili belgeleri ele geçirmesi, İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Avni Bilgin'in de harekete geçmesine neden oldu. Bilgin, belgeleri Dündar'dan istedi.

²⁶⁷ Hürriyet Gazetesi, 26 Ocak 1995, s.3.

3.9.4 Civan'ın Defterinde Özal Ailesi'ni Çağrıştıran Şifreler

Engin Civan'a rüşvetin aktarıldığı 'MEROL' şifreli hesabın yalnızca bir başlangıç olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Açılan gizli banka hesaplarında dikkati çeken en önemli nokta, şifre olarak seçilen kelimelerin Özal Ailesi'ni çağrıştıran olmasıydı. Şifreler arasında yer alan Magic Box'ın Ahmet Özal'ın bir dönem ortağı olduğu televizyon kanalının, Jaguar'ın ise Zeynep Özal'a hediye edilen bir otomobil markası olması göze çarpıyordu. Magic Box hesabına ait adresin Zeynep Özal'ın Kalamış'taki eviyle aynı olması da dikkat çekiyordu. Hesap isimleri arasındaki yakınlıklar bununla sınırlı değildi. Açılan hesaplardan birinin 'Gotcha' adını taşıması, Efe Özal'ın bir zamanlar kullandığı sürat teknesinin adıyla örtüşüyordu.

Dündar, Civan'ın not defterlerinde para ödemesi yapılan kişilerin isimlerinin de yer aldığını belirterek, bunların arasında 'Elvan' adının ve S, Z, E, EF, A gibi Özal Ailesi'ni çağrıştıran baş harfler bulunduğunu açıklıyordu.²⁶⁸

Hürriyet Gazetesi yazarı Emin Çölaşan, Uğur Dündar'ın, Özallar'ın paralarını yurtdışı bankalarda istif ettiğini belgeleyen ilk gazeteci olduğunu belirtiyor. Aynı gün köşesinde Ahmet Özal'la ilgili bir belge yayımlıyor. Çölaşan, bu belgeyi kendisine bir 'minik kuş' un getirdiğini söylüyor. Bu örnek, Türkiye'de yapılan araştırmacı gazetecilikte bilginin nasıl elde edildiğinin görülmesi açısından önem taşıyor. Bazı 'minik kuşlar' gazetecilere belge ve bilgi getirerek yardımcı oluyor. Çölaşan da "Hanedanın Serveti" başlığını taşıyan köşe yazısında, Ahmet Özal'ın kendi üzerine telefonu ve adresi bulunduğunu, Cenevre telefon defterinden bir sayfayı gazetede yayımlayarak ortaya koyuyor.²⁶⁹

Uğur Dündar, Engin Civan'ın not defterinde "Elvan" olarak geçen ismin Elvankent olabileceği, Emlak Bankası'nın bu projesinde 35 milyon marklık bir paylaşımın yaşandığı iddiasında bulunuyor. Dündar bu iddiayı, Selim Edes'in eski ortağı Ayyıldızlar İnşaat şirketi sahibi Kemal Ayyıldız'ın polise verdiği ifadesine dayandırarak açıklıyor. Ayyıldız, ifadesinde söz konusu paranın Edes, Civan ve bazı yabancı ortaklar arasında paylaştırıldığını ileri sürmüştü.

²⁶⁸ Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1995, s.38.

²⁶⁹ Emin Çölaşan, "Hanedanın Serveti", Hürriyet Gazetesi, 1 Şubat 1995, s.5.

Dündar, sözkonusu belgelerin kendisine hangi yolla geldiğinden çok, Engin Civan'a ait olduğunun kanıtlanmasının önem taşıdığını söylüyor. Bu amaçla ellerindeki notları, Civan'ın orijinal el yazısını bir uzmanın değerlendirmesine sunduktan sonra açıkladıklarını belirtiyor. Araştırmanın sonraki aşamalarında İsviçre'deki gizli banka hesaplarından birinin sahibini bulduklarını, Jaguar şifresini taşıyan hesabın açık olduğunu gördüklerini ifade ediyor.²⁷⁰

Engin Civan Skandalı'nda ismi olayın başından beri anılan, mahkemenin ifade vermek için yaptığı çağrılara uymayan Semra Özal, gazeteci Neşe Düzel'le yaptığı mülakatta son gelişmeler hakkında görüşlerini açıklıyor. 5 Şubat günü Hürriyet Gazetesi'nde tam sayfa olarak yayımlanan söyleşinin ilk bölümünde Alaattin Çakıcı ve Dündar Kılıç'ı tanımadığını belirten Özal, yalnızca Uğur Kılıç'la kızı Zeynep Özal aracılığıyla tanıştığını vurguluyor. Engin Civan ve Selim Edes arasındaki anlaşmazlıkla ilgili olarak hiç kimseyle görüşme yapmadığını kaydediyor.

Mülakatın ikinci bölümünde Engin Civan'la aralarında resmi bir ilişkinin bulunduğu söz eden Semra Özal, gündeme gelen not defteri hakkında şöyle konuşuyor:

“... Bir kere bunu Engin Civan'a sormak lazım. Ona göstermek lazım. Hakikaten o defter, o yazılar kendinin mi, ona sormak lazım. Sonra bu harflerin karşılığında o kadar çok isim var ki. A'ları, E'leri, Z'leri gösteren birçok isim var. Bütün o isimlerin tek tek soruşturulması lazım. Ne münasebet. Artık ayıptır, bu kadar da iftira olmaz. Benim anlayamadığım şu. Medya hem savcı, hem yargıç. Mahkum ediyor, hakkı yok buna. Adli makamlar zaten bunları inceliyor, bakıyorlar. Bıraksınlar adli makamlar yargılasın. Medyanın buna hakkı yok”²⁷¹

Özal, gizli hesapları gösteren belgenin fotokopi olduğuna dikkat çekerek, fotokopinin hukuken bir geçerliliğinin bulunmadığını; belgede ne imza, ne tarih, ne de isim bulunduğunu belirtiyor.

²⁷⁰ Uğur Dündar, “Haydi Civan, konuş artık!”, Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1995, s.21.

²⁷¹ Hürriyet Gazetesi, 6 Şubat 1995, s.15.

3.9.5 Civan'ın Not Defterinin Orijinali Açıklanıyor

Semra Özal'ın, şifreli hesapların yer aldığı not defterinin yalnızca fotokopiden ibaret olduğunu söylemesinin hemen ardından, bu kez Uğur Dündar defterin aslını basın mensuplarıyla paylaştı. Defterde Engin Civan'ın yanı sıra eşi Michele, kardeşi Ergin, oğulları Erol ve Eren'e ait banka hesap numaralarının olduğunu söyleyen Dündar, İsviçre bankalarındaki hesaplarla ilgili belgelerin de asıllarının eline geçtiğini belirtiyor.

12.5 milyar liralık paylaşımın yapıldığı defterde, 'JR' kodunun büyük meblağlı hesaplarda çok sık görüldüğüne dikkati çeken Dündar bazı tahminlerde bulunuyor. Bu şifrenin Dallas dizisindeki bir karakterden hareketle kötü biri için kullanılmış olabileceğini söyleyen Dündar, "Bu şifre, küçük beyefendi anlamında da kullanılmış olabilir. Defterde rastladığımız Willy ismi de, Türkçe bir ad olan Veli'nin şifrelenmiş hali olabilir. Bunları araştırmayı savcılığa bırakıyoruz" diye konuşuyor.²⁷²

Civan'ın not defterindeki şifreli hesapların kimlere ait olduğu konusu netlik kazanmamışken, Emlak Bankası eski genel müdürünün yeni bir not defterinin daha bulunduğu haberi gündeme bomba gibi düştü. Civan'ın vurulmadan önce Moskova'da kaldığı evin eşyaları arasında bulunan not defteri ve ajanda, ev sahibi tarafından ABD Büyükelçiliği'ne teslim edilmişti. Oradan Türk Büyükelçiliği'ne getirilen defter, Adalet Bakanlığı aracılığıyla İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'na ulaştırıldı.²⁷³

3.9.6 Uğur Dündar Şifreleri Çözdüğünü Açıklıyor

Uğur Dündar, Engin Civan'ın not defterinde yer alan şifreli hesapların kimlere ait olduğunu ortaya çıkardıklarını söyleyerek, Magic Box şifresinin Zeynep Özal'a, Gotcha şifresinin Efe Özal'a, Jaguar şifresinin ise Özal Ailesi'nin damadı Adnan Güngör'e ait olduğunu açıkladı. İddiaya göre hesaplarda adı geçen bu üç kişi 1991 yılı mart ayında İsviçre'nin Zürih kentine birlikte gittiler. Efe Özal'ın hesabına 120 bin dolar, Zeynep Özal'ın hesabına 90 bin dolar, Adnan Güngör'ün hesabına ise 10 bin dolar yatırıldı.

²⁷² Hürriyet Gazetesi, 10 Şubat 1995, s.28.

²⁷³ Hürriyet Gazetesi, 15 Şubat 1995, s.31.

Bu arada sürekli olarak şifreli hesabının bulunduğu söylenen Ahmet Özal'ın adına bir para bağlantısı bulunamadı. Daha önce yapılan açıklamalarla çelişkiye düşülen bir başka nokta da 'MEROL' adlı hesapta ortaya çıktı. Engin Civan'a verilen rüşvetlerin toplandığı açıklanan bu hesabın işadamı Erol Özcan'a ait olduğu belirlendi.²⁷⁴

Şifreli hesapların çözüldüğünün açıklanmasının bir hafta sonrasında adı gizli tutulan bir bürokratin açıklamaları Hürriyet'te yer aldı. Bu bürokrat ellerinde, karanlıkta kalan her noktayı aydınlatacak çok önemli belgeler olduğunu söylüyordu. Rüşvetin belgesinin bulunduğunu açıklayan bürokrat, böyle kesin konuşmasının nedenini, devletin resmi kurumu tarafından kayıtlara bu para ilişkilerinin kayıtlara geçirilmiş olmasına bağlıyor. Sözkonusu rüşvet ilişkileriyle ilgili belge ve bilgileri savcıya sunduğunu sözlerine ekliyor.²⁷⁵

Tarihler 2 Mart 1995'i gösterdiğinde Uğur Dündar ARENA programında Engin Civan için açılan rüşvet hesabının belgesini kamuoyuna açıklıyordu. Uğur Dündar, adı gizli tutulan bir holdingden Zürih'teki Bank Leu bankasında bulunan Civan'a ait "Tawson" adlı hesaba, 750 bin dolar yani yaklaşık 30 milyar liralık para akışının yaşandığını belirtiyor. Bu holdingin Emlak Bankası'yla iş ilişkilerinde bulunduğunu hatırlatan Dündar, Banq Indosuez'deki rüşvet hesabının dokümünden 'MEROL' adlı hesabın Engin Civan'a ait olduğunu belirlediklerini söylüyor. ZH 8434 Merol kod adını taşıyan hesapta yaşanan para trafiğini tarihleriyle birlikte açıklıyor. Civan'ın, Credit Suisse'in Zürih Havalimanı'ndaki şubesinde 109393956 numaralı bir hesabı daha bulunduğunu vurguluyor.²⁷⁶

3.9.7 İsviçre'deki Bankada "Turgut" Şifreli Bakana Rastlanıyor

Uğur Dündar ve ekibi, İsviçre'de yaptıkları araştırmayla Engin Civan ve Özal Ailesi'ne ait şifreli hesapları bularak kamuoyuna açıklamayı başarmışlardı. Herkes olayın boyutlarının bununla sınırlı olduğunu düşünmeye başlamışken, ANAP'lı eski bir bakanın Banq Indosuez'de gizli hesabına ulaşıldığı haberi, dikkatleri yeniden bu küçük Avrupa ülkesine çevirdi. Bu eski bakanın, dönemin ANAP İstanbul Milletvekili İmren

²⁷⁴ Hürriyet Gazetesi, 17 Şubat 1995, s.28.

²⁷⁵ Hürriyet Gazetesi, 23 Şubat 1995, s.30.

²⁷⁶ Hürriyet Gazetesi, 3 Mart 1995, s.25.

Aykut olduğu çok geçmeden açıklandı. Aykut, “Turgut” şifresiyle bir hesabın açıldığını itiraf ediyor ancak hiç çalışmadığını sözlerine ekliyordu. Herhangi bir yasadışı para ilişkisinin bulunmadığını kanıtlamak için ARENA ekibinden Aydın Özdalga’ya her türlü banka belgesine ulaşabilmesi için vekaletname veriyordu.²⁷⁷ Yurtdışında döviz taşımamak amacıyla böyle bir hesap açtığını savunan Aykut, ertesi gün Banq Indosuez’de hiç hesap açtırmadığını ileri sürmeye başladı. 1989 yılında hesap açtırmak için bankaya başvurduğunu vurgulayan Aykut, “Ancak hesabın açılabilmesi için gerekli formaliteleri tamamlayamadığımdan olsa gerek, Ankara’daki İsviçre Büyükelçiliği kanalıyla yaptığım müracaat sonucu anılan bankada adıma bir hesap açılmadığını öğrenmiş bulunuyorum” diye bir açıklama yaparak kendini savunuyor.²⁷⁸ İmren Aykut kendisine ait olduğu söylenen bu hesabı kontrol etmek için İsviçre’ye gidiyor. Uğur Dündar’la birlikte araştırma yaptıklarını söyleyen Aykut, Turgut şifreli bir hesabının olmadığını ortaya çıktığını, her şeyin bir yanlışlıktan kaynaklandığını ifade ediyor.²⁷⁹

3.9.8 Engin Civan Skandalı Davasında Karar Açıklanıyor

Engin Civan’ın vurulmasıyla ortaya çıkan rüşvet skandalıyla ilgili İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görülen davanın sonuçları 6 Nisan 1995 günü açıklandı. Yaklaşık 8 saat duruşmada kararı açıklayan Mahkeme Başkanı Azmi Ulu, Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan’ın rüşvet almak suçundan 7.5 yıl ağır hapis ve 62.5 milyar lira ağır para cezasına çarptırıldığını açıklarken, işadamı Selim Edes’in 1 yıl 8 ay hapis ve 111 milyar 111 milyon 111 lira para cezası aldığını açıklıyordu. Edes, İnfaz Yasası hükümlerine göre mahkemenin kararıyla tahliye oldu. Civan’ı vuran tetikçi Davut Yıldız ise adam öldürmeye teşebbüs suçlamasıyla 6 yıl, ruhsatsız silah taşımak suçundan da 15 ay olmak üzere toplam 7 yıl 3 ay hapis ve 567 bin lira para cezası aldı.²⁸⁰

Böylece rüşvet verdiği iddiaları günlerce gazete sayfalarından inmeyen Selim Edes, sadece 7 aylık bir cezaevi sürecinin ardından tahliye olmanın sevincini yaşadı.

²⁷⁷ Hürriyet Gazetesi, 24 Mart 1995, s.28.

²⁷⁸ Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 1995, s.29.

²⁷⁹ Hürriyet Gazetesi, 30 Mart 1995, s.31.

²⁸⁰ Hürriyet Gazetesi, 7 Nisan 1995, s.6.

Engin Civan'ın cezası ise İnfaz Yasası'na göre 3 yıla inecek, kararın kesinleşmesi durumunda en fazla 2.5 yıl hapiste kalacaktı.

3.10 İLKSAN, İSKİ VE ENGİN CİVAN SKANDALLARININ ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ:

Ayrıntılarıyla ele alınan ve yaşanan sürecin anlatıldığı üç skandal; araştırmacı gazetecilik uygulamaları bağlamında; olayın ortaya çıkış biçimi, görüşülen haber kaynakları, bilgiye ulaşma, olayın boyutları gibi parametreler temel alınarak karşılaştırılmıştır. Gazete taraması yöntemi izlenerek incelenen üç örnek olay, skandalın ortaya çıktığı tarihten başlayıp yargılama sürecinin tamamlandığı güne kadar takip edilmiştir. Bu nedenle İLKSAN Skandalı 7 Nisan – 7 Aralık 1993; İSKİ Skandalı 16 Temmuz 1993 – 14 Mayıs 1994 ve Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulmasının ardından ortaya çıkan skandal 20 Eylül 1994 – 7 Nisan 1995 tarihleri arasındaki Hürriyet gazetelerinden yararlanılarak incelenmiştir.

Söz konusu skandalların Hürriyet Gazetesi'nden takip edilmesinde olayların bu gazetede uzun süreli ve ayrıntılı olarak verilmesinin yanı sıra; Yayın Koordinatörü Seçkin Türesay tarafından (özellikle İLKSAN ve İSKİ) "araştırmacı gazetecilik" türü olarak tanımlanmaları etkili olmuştur.

3.10.1 Olayların Ortaya Çıkış Tarihi ve Biçimi Açısından

Doğru Yol Partisi (DYP) ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin (SHP) koalisyon hükümetinde yer aldığı bir dönemde ortaya çıkan İLKSAN Skandalı, Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretmenler için usulsüz ve yüksek fiyatla arazi aldığı gün ışığına çıkarılmasıyla gündeme geldi. Muhalefetteki Anavatan Partisi'nin (ANAP) Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın, hükümetin 500. gününde açıklamayı düşündüğü bir olaydı. Ancak Yılmaz'ın elindeki belge ve bilgileri Hürriyet Gazetesi'ne vermesiyle skandal bir gün önce patlak verdi. Sonraki günlerde Yılmaz'ın Hürriyet Gazetesi'ne yardımcı bulunmasıyla skandalın boyutu daha da genişledi. Doğrudan bir siyasi parti liderinin

yardımla belge ve bilgiye ulaşması, Hürriyet Gazetesi'nin İLKSAN Skandalı'nın bayraktarlığını yapmasına da neden oldu.

İSKİ Skandalı, terk edilen eş Nurdan Erbuğ'un Nokta Dergisi'nde yayımlanan boşanma tazminatıyla ilgili açıklamaları sonrasında gündeme oturdu. Erbuğ'un, derginin muhabiri Ayşe Önal'a aldığı tazminat miktarının 11 milyar liraya ulaştığını açıklaması, gözlerin bir anda İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'e çevrilmesine neden oldu. Göknel'in İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı Nurettin Sözen tarafından görevinden alınmasına yol açan bu gelişme, skandalı su yüzüne çıkarmaya yetti.

ABD'den 1989 yılında gelerek Emlak Bankası'nın Genel Müdürlüğü'ne oturan Engin Civan'ın vurulması, işadamı Selim Edes'le arasındaki rüşvet çarkının açığa çıkmasına neden oldu. Polisin ve gazetecilerin olayın üzerine gitmeleri sonucu 8.Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal ve yeraltı dünyasının ünlü isimlerinin de farklı nedenlerle Civan'ın vurulmasında rol oynadıkları belirlendi.

Araştırmacı gazetecilik çalışmalarının hemen hepsinde görüldüğü gibi başlangıçta sıradan bir olay gibi nitelendirilen bu gelişmelerin altında yatan gerçekler, gazetecilerin derinlemesine haber çalışmasıyla ortaya çıkarılmıştır. Nurdan Erbuğ'un açıklamaları gazeteciler tarafından dikkate alınmayıp araştırılmasaydı, bugün 'İSKİ Skandalı' hakkında konuşulmuyor olacaktı. Sabırlı bir şekilde gerçeklerin üzerindeki örtüyü kaldırmayı amaçlayan araştırmacı gazetecilik etkinliği; gizli kalması istenen birçok olayın gün ışığına çıkarılmasını sağlamıştır.

3.10.2 Olayda Başvurulan Kaynaklar Açısından

Araştırmacı - soruşturmacı gazetecilik yapan muhabirlerin uygulamaları gereken kuralların başında, ulaşabildikleri kadar çok haber kaynağıyla görüşmek gelmektedir. Bunun altında yatan neden, gazetecilerin olayla ilgili hiçbir şeyin gizli kalmamasını istemeleri ve gerçeğe ulaşmayı amaçlamalarından kaynaklanmaktadır. Amerikalıların deyimiyle bir 'kazı' çalışması yapan araştırmacı gazetecinin, halka doğru bilgi aktarmak için yüzlerce kişiyle görüşme yapması gerekebilir. Bu konuda verilebilecek en güzel örneği Watergate olayını ortaya çıkaran Carl Bernstein ve Bob Woodward gözler önüne sermektedir. İki gazeteci gerçeğe ulaşabilmek adına gecelerini gündüzlerine katarak, hem telefonda hem de karşılıklı olarak yüzlerce kişiyle görüşme yapmıştır.

İLKSAN OLAYI'NDA KAYNAKLAR:

- Başbakan Süleyman Demirel
- Anavatan Partisi (ANAP) Genel Başkanı Mesut Yılmaz
- Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Genel Başkanı Erdal İnönü
- Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan
- Maliye ve Gümrük Bakanı Sümer Oral
- Devlet Bakanı Mehmet Ali Yılmaz
- ANAP Genel Başkan Yardımcısı Ekrem Pakdemirli
- SHP Grup Danışmanı Hasan Uysal
- SHP Grup Başkanvekili Ercan Karakaş
- İLKSAN Genel Başkanı Bilal Büyükkaya
- İLKSAN Yönetim Kurulu Başkanvekili Ahmet Özgür
- İLKSAN'a arsayı satan AY-BA şirketinin Yönetim Kurulu Başkanı Sedat Çolak
- Tercüman Gazetesi'nin sahibi Kemal Ilıcak'ın eşi Nazlı Ilıcak
- DYP Denizli Milletvekili Haluk Müftüler
- DYP Ordu Milletvekili Refaiddin Şahin
- DYP Balıkesir Milletvekili Hüseyin Balyalı
- Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Başkanı Yiğit Gülöktüz
- Ömerli'deki Emirli Köyü Muhtarı Süleyman Sarısoy ve köylüler
- İLKSAN Yönetim Kurulu Başkanlığı'na kayyum olarak atanan yargıç İsmail Ağar

İLKSAN olayında kullanılan haber kaynaklarının niteliği incelendiğinde 'insan kaynakları'nın önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu grupta yer alan 'haber sızdırıcılar' ve 'muhabirler' arazi yolsuzluğunun gün ışığına çıkmasına yardımcı olmaktadır. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz, siyasi nedenlerle Hürriyet Gazetesi'ne haber sızdıran bir kişi olarak ön plana çıkarken; kendisine bilgi veren kişiyi de araştırmacı gazetecilik dilinde kullanılan tabiriyle 'köstebek' olarak nitelendirmiştir. Hürriyet'in olayın aktörleriyle mülakatlar yaparak bilgi elde etmeye çalıştığı görülmektedir. Öncelikle İLKSAN Genel Müdürü Bilal Büyükkaya, ardından skandalda adı geçen üç bakan, sonrasında da Başbakan Süleyman Demirel'le yapılan mülakatlar dikkati çekmektedir.

Mesut Yılmaz'ın koalisyon hükümetinin 500. gününde siyasi nedenlerle olayı gündeme taşınması, haber kaynaklarıyla yapılması önerilen 'dairenin dışından içine doğru halka' şeklindeki görüşme yapısını da dağıtmıştır. Yılmaz'ın skandalla ilgili

olarak doğrudan hükümetin üç bakanını ve nihayetinde Başbakan'ı suçlaması; sözkonusu kişilerle araştırma süreci tamamlanmadan mülakatlar yapılmasına yol açmıştır. En zayıf halkadan başlaması gereken sürecin, en güçlü halkadan başlatılması gazetecilerin doğru bilgiye erişmesini zorlaştırmıştır.

Yazılı kaynakları oluşturan belge ve bilgilerin başlangıçta ağırlıklı olarak Mesut Yılmaz tarafından verildiği görülmektedir. Hürriyet, olayın karanlıkta kalan noktalarını aydınlatacak sözkonusu belgeleri elde etmek için özel bir çaba sarf etmemiştir. Kendisine sunulan belgeleri çok fazla sorgulamadan ve doğrulatmadan, 'haber atlamak' endişesi nedeniyle yayımlamayı uygun bulduğu dikkati çekmektedir.

İLSAN Yönetim Kurulu üyesi Ahmet Özgür'ün, Mesut Yılmaz'ın bahsettiği 'köstebek' olduğu Hürriyet tarafından dile getirilmiştir. Böyle bir aşamada Watergate skandalının ortaya çıkarılmasında önemli rolü bulunan Deep Throat ile Bob Woodward arasındaki ilişki dikkate alınabilirdi. Yani Ahmet Özgür'ün ismi ifşa edilmeyerek, olayla ilgili birçok bilgi Hürriyet gazetesinin muhabirleri tarafından öğrenilebilirdi. Başkan Nixon'ın istifasına giden yolu açan Deep Throat'un kim olduğunun hala bir sır olması, Türkiye'deki gazeteciler için bir örnek oluşturabilirdi.

İSKİ OLAYI'NDA KAYNAKLAR:

- İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel
- Göknel'in eski eşi Nurdan Erbuğ
- Göknel'in yeni evlendiği eşi Feray Karvar
- İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen
- Ergun Göknel'in özel kaleminde çalışan emekli polis memuresi Duygu Uskan
- Plastel şirketinin sahibi Aron Habib
- Mülkiye Baş Mütettişi Ebrar Berk
- SHP İstanbul İl Başkanı Yüksel Çengel
- SHP Genel Saymanı Fikret Ünlü
- Çalışma Bakanı Mehmet Moğultay
- SHP'de bir dönem birikişilik görevi yapan Fertaş AŞ'nin Genel Koordinatörü Cahit Deniz
- Sözen'in kardeşleri Ali ve Ziya Sözen
- İSKİ'nin Ödemelerden ve Mali İşlerden Sorumlu Genel Müdür Yardımcısı Ziya Kurtaran
- İSKİ Genel Müdür Vekili Hüseyin Doğan
- İşadamı Şeyhmus Tatlıcı
- İstanbul Musevi Cemaati lideri Bensiyon Pinto

- Nurdan Erbuğ'un eniştesi emekli Korgeneral Ramiz Ertem
- İSKİ soruşturmasını yürüten Fatih Cumhuriyet Savcısı Selim Ulaş
- Mali Şube Müdürü Salih Güngör
- Amerikan Musevi Cemaati'nden Nesim Bemsat
- Ergun Göknel'in işadamı olan arkadaşı Temiz Üstün
- Um Bilgisayar şirketi çalışanı Umur Tekin
- İşadamı İbrahim Cevahir
- AK-ÖZ İnşaat firmasının sahibi müteahhit Faik Akdil
- Klor yolsuzluğu davasında yargılanan işadamı Halil Bezmen

İSKİ olayında Hürriyet muhabiri Yıldırım Çavlı'nın en çok görüşüne başvurduğu kişiler arasında Nurdan Erbuğ, Duygu Uskan, Nurettin Sözen ve Ergun Göknel yer almaktadır. Özellikle "Kalbi Kırık Bir Eşin İntikamı - Göknel Dosyası" yazı dizisi bu isimlerin açıklamalarına yer verilerek oluşturulmaktaydı. Yazı dizisinde sunulan tek yazılı kaynağı, Göknel'in adını taşıyan ve ödemelerin el yazısıyla kaleme alındığı antetli kağıt oluşturmaktadır. Göknel'in boşanma protokolü, bakanlık ve diğer kuruluşlarca hazırlanan soruşturma dosyaları ileriki günlerde yararlanılan diğer yazılı kaynaklar arasında yer almaktadır. Skandalda SHP'ye aktarıldığı iddia edilen bağışların listelerinin yer aldığı Göknel ve yardımcısı Ziya Kurtaran'a ait not defterleri, olayın siyasi boyutunu gözler önüne sermektedir. İSKİ olayının üzerindeki perdeyi kaldırmak için gereken belgelere polis, İçişleri ve Maliye müfettişleri ulaşmıştır. SHP ile İSKİ arasındaki parasal ilişki not defterlerindeki bilgilerden öteye gitmemekteydi. SHP'nin bağış aldığına dair resmi belgenin bulunmasına ihtiyaç duyulduğu dönemde SHP Genel Saymanı Fikret Ünlü'nün imzası bulunan tutanak Hürriyet Gazetesi tarafından yayımlanmıştır. Böylece yazılı kaynaklar kullanılarak gündeme getirilen parasal ilişki, insan kaynakları tarafından doğrulanmaktadır.

ENGİN CİVAN OLAYI'NDA KAYNAKLAR:

- Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan
- ESKA İnşaat'ın sahibi müteahhit Selim Edes
- Civan'ın korumalığını yapan emekli başkomiser Savaş Karakaya
- Yeraltı dünyasının ünlü babalarından Dündar Kılıç
- Dündar Kılıç'ın kızı Uğur Çakıcı
- Kılıç'ın damadı Alaattin Çakıcı

- Asayiş Şube Müdürü Kutlay Çelik
- İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Avni Bilgin
- 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal
- Özal'ın eşi Semra Özal ve kızı Zeynep Güngör Özal
- Civan'ı vuran tetikçi Davut Yıldız
- Selim Edes'in avukatı Muhittin Yüzüak
- Edes'in eşi Semra Edes
- Emlak Bankası'nın eski Genel Müdürü Bülent Şemiler
- Şemiler'in bankadaki asistanı Ferizet Vuruşkan
- Selim Edes'in ESKA şirketinin işlerini takip eden Dr. Erol Özcan
- ANAP İstanbul Milletvekili İmren Aykut

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulmasının ardından ortaya çıkan skandalda, Hürriyet Gazetesi ilk olarak polis yetkililerinin açıklamalarından yararlanarak haberini oluşturmuştur. Civan'ın vurulmasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler Asayiş Şube Müdürü Kutlay Çelik'in açıklamalarıyla kamuoyuna duyurulmuştur. Buna göre olayın arkasında Selim Edes ve Dündar Kılıç gibi isimler yer almaktaydı. Polis yetkililerinin basına yansıyan sözlerinin doğruluk payı ileriki günlerde daha iyi anlaşılacaktır.

Burada basına düşen görev sözkonusu iddiaların gerçek olup olmadığını araştırmak, olayda adı geçen haber kaynaklarıyla görüşmeler yapmaktır. Bu dönem içinde Hürriyet Gazetesi, hastane odasında ziyaret ettiği Engin Civan'la görüşmeyi başarak, 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın olayla ilgili bağlantısını gündeme getirmiştir. Ahmet Özal'ın adının Civan olayıyla birlikte anılması, Özal'ın niçin böyle bir işe kalkıştığının sorgulanmasına neden olmuştur. İş dünyasından adının açıklanmasını istemeyen bazı iş adamları, olayın, Ahmet Özal'ın Artı Pazarlama ve Kanal 6 televizyonunun 5 milyon dolarlık borcundan kaynaklandığına yönelik iddialarda bulunmaktaydı. Hürriyet Gazetesi; polis yetkilileri, Engin Civan ve işadamlarının yanı sıra haber kaynağı olarak Ahmet Özal, Alaattin Çakıcı, Selim Edes'e de başvurmuştur. Hürriyet Gazetesi muhabirlerinin bilgi aldığı kaynakların çoğunlukla "insani kaynaklar" olduğu söylenebilir. Ortaya atılan iddiaların "yazılı kaynaklar" (okul, nüfus, mülkiyet, telefon kayıtları, banka hesapları gibi) tarafından doğrulanması 'araştırmacı gazeteciliğin' en önemli uygulamalarından birini oluşturmaktadır.

İddiaların belgeye dayalı olarak kanıtlanmasına ihtiyaç duyulduğu bir ortamda Hürriyet Production'ın yayınladığı "Arena" programını hazırlayan gazeteci Uğur Dündar, Özal Ailesi'yle ilgili banka hesaplarını araştırmak için gittiği İsviçre'de şifreli hesaplara ulaşmıştır. Dündar, ismini açıklamadığı bir haber kaynağının kendisine gönderdiği Engin Civan'a ait not defterindeki bilgilerden yola çıkarak haberini oluşturmuştur. Dündar'ın izlediği bu yöntem hakkındaki değerlendirme 'bilgi kaynağına ulaşma' bölümünde incelenmiştir.

Özet olarak üç olayda da Hürriyet Gazetesi muhabirlerinin, yazılı kaynaklardan çok insani kaynaklarla yaptıkları mülakatlardan yola çıkarak haberlerini yazmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bunun ardında yatan nedenlerden biri de Türkiye'de, ABD'deki gibi FOIA (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası) düzenlemelerinin yer almasıdır. Yani hükümetin yaptığı işlemlere ait belge ve bilgilerin, gazeteciler tarafından incelenebilmesine olanak tanıyan yasal düzenlemelerin bulunmaması; araştırmacı gazetecilik çalışması yürüten muhabirlerin önündeki önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Yazılı bir kural olmasa da gazetecilerin bir haber kaynağından aldıkları bilgileri başka kaynaklardan doğrulaması gerektiği ilkesinin çoğu zaman uygulanmadığı da eksik noktalardan bir diğeri olarak dikkati çekmektedir.

Araştırmacı gazetecinin elinden geldiği kadar çok kişiyle görüşmesinin önemi daha önceki bölümlerde vurgulanmaktadır. Bu yoğun mülakat süreci, araştırmacı gazetecinin doğru ve eksiksiz bilgiye duyduğu ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Üç skandalda yeteri kadar çok kişiyle görüşme yapılmamıştır. Özellikle İLK SAN skandalının ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz tarafından siyasi amaçlarla gündeme getirilmesi, haber kaynaklarından bilgi alınması sürecini etkilemiştir. Arazi yolsuzluğuyla ilgili her şeyin kısa süre içinde Türkiye'nin gündemini işgal etmesi, Hürriyet Gazetesi'nin kendisine sunulan belgelere bağlı kalarak hareket etmesine yol açmıştır. Çünkü skandalı Hürriyet Gazetesi değil, Mesut Yılmaz'ın kendisi çıkarmıştır. Bu, gazetecilerin en son görüşme yapması gereken haber kaynaklarıyla, olayın başında görüşmesine de yol açmıştır.

3.10.3 Bilgiye Ulaşma ve Olayı Takip Açısından

Bilgiye ulaşma konusunda vatandaşlarına geniş haklar sağlayan ülkelerde, göreceli de olsa gazetecilerin araştırma ve soruşturma çalışmalarını yürütmeleri daha kolay olmaktadır. İletişim teknolojilerinin her geçen gün gelişme gösterdiği günümüzde, gazeteciler, aradıkları belgelere hem fiziksel hem de sanal ortamda ulaşabilmektedir. ABD'deki araştırmacı gazeteciler, gizli kalmış birçok olayı Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'nın (FOIA) getirdiği haklardan yararlanarak gün ışığına çıkarmışlardır. Seymour Hersh'in Vietnam'daki My Lai katliamını; Carl Bernstein ve Bob Woodward'un Watergate skandalını ortaya çıkarmasında bu konuda yapılan hukuki düzenlemelerin payı inkar edilmemektedir.

Daha 'şeffaf' ve 'açık' bir devlet anlayışını benimseyen ülkeler; vatandaşlarının bilgi edinme hakkını gözetten yasalar çıkarmıştır. Konuyla ilgili çalışmanın başlatıldığı dönemde Türkiye'de böyle bir hukuki düzenleme bulunmamaktaydı. 9 Ekim 2003 günü, TBMM tarafından kabul edilen "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu", yayımından 6 ay sonra yürürlüğe girecektir.

Bilgi edinme özgürlüğünün güvence altına alındığı ülkelerde çalışan gazetecilerin, Türkiye'deki meslektaşlarından daha şanslı olduğu söylenebilir. Araştırmacı - soruşturmacı ya da Amerikalılar'ın deyimiyle derinlemesine habercilik yapan muhabirler, sözkonusu yasadan en çok yararlanan grubu oluşturmuşlardır. İnternet'in hayatımıza girmesiyle sanal dünyada da bilgiye erişmek artık daha da kolaylaşmıştır.

Türkiye'de bilgi edinme hakkını düzenleyen yasanın yeni kabul edildiği, İnternet'le yakın bir tarihte tanışıldığı dikkate alınır; İLKSAN, İSKİ ve Engin Civan olaylarını izleyen muhabirlerin ne derece sağlıklı araştırma yaptığı daha iyi değerlendirilebilir.

İLKSAN olayı muhalefet partisi genel başkanı Mesut Yılmaz'ın Hürriyet Gazetesi'ne arazi yolsuzluğuyla ilgili belge ve bilgileri vermesiyle patlak vermiştir. İLKSAN Genel Müdürü Bilal Büyükkaya ve olayda adı geçen bakanlarla yapılan mülakatlar skandaldan sonra yapılan habercilik çalışmalarını oluşturmuştur.

Hürriyet Gazetesi Ankara bürosunun ekspertiz raporunu ele geçirmesi, İLKSAN'ın satın aldığı arazinin yarıya yakınına konut yapılamayacağını ortaya

koymuştur. Koruma alanı içinde bulunan arazinin büyüklüğü raporda açık bir şekilde belirtilmektedir. Bu, Hürriyet'in bulduğu belgeye dayalı ilk haberdir. Çok geçmeden Mesut Yılmaz, öğretmenlerden otomobil alımı ve aidat için toplanan paraların arsa sahiplerine ödendiğini gösteren belgeyle gazeteye yardımcı olmuştur. Yılmaz, arazi yolsuzluğuyla ilgili belgeleri 'köstebek' olarak adlandırdığı bir devlet memurundan aldığını açıklamıştır. Muhalefet partisi liderinin sözleri, gizli belgelerin Türkiye'de nasıl elde edilebileceğine dair fikir vermektedir. Araştırmacı gazetecinin böyle gizli bir dokümanı ele geçirebilmesi, bir siyasetçiye göre oldukça zordur. Ancak Yılmaz, politikacı olmasının getirdiği avantajdan yararlanarak belgeye ulaşmak konusunda fazla bir zorluk çekmemiştir. Kamuoyunun sesi olan, onu yönlendiren, siyasetçilerin faaliyetlerini halk adına denetleyen gazeteciler ise bu aşamada etkisiz kalmıştır.

Hürriyet'in, İLKSAN olayıyla ilgili diğer belgeli çalışması; üç DYP milletvekilinin sandık için 300 milyarlık ödenek talebi yaptığını gösteren bütçe ödeneği önergesinin ortaya çıkarılmasıdır. Skandalın çevresel boyutu da, gazetenin muhabirleri tarafından, Ömerli'deki arsada yol açmak için binlerce çam ağacının kesildiği haberinin yayımlanmasıyla ortaya çıkarılmıştır.

Bunun yanında bilgiye erişme konusunda yaşanan sıkıntıları örnekleyen haberler de Hürriyet'te yayımlanmıştır. Örnek olarak Faruk Bildirici; İLKSAN'a ait diğer şirketlerin yolsuzluktaki rolünü gözler önüne seren haberini, SHP Grup Danışmanı Hasan Uysal hazırladığı rapora dayanarak kaleme almıştır. İLKSAN Başkanı Bilal Büyükkaya ve Yardımcısı Ahmet Özgür'ün arsayı satın alan Sedat Çolak'ın şirketinde görev aldığını belirten Saygı Öztürk de, Milli Eğitim ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı müfettişlerinin bulduğu bilgilerden faydalanmıştır.

İSKİ Skandalı'nda bilgiye ulaşma ve olayın takibi konusunda Yıldırım Çavlı'nın daha düzenli bir çalışma izlediği söylenebilir. Çavlı, olayın kamuoyu tarafından öğrenilmesini sağlayan, Nokta dergisinde yayımlanan haberden daha önce çalışmalarına başlamıştır. İSKİ eski Genel Müdürü Ergun Göknel'in eşi Nurdan Erbuğ'dan boşanması sıradan bir olay olarak değerlendirilirken, Çavlı boşanmanın altında yatan gerçekleri ortaya çıkarmıştır. Ağustos ayının başında yayımlanmaya başlayan yazı dizisi, yaptığı araştırmaların bir özeti niteliğini taşımaktadır. Göknel çiftinin yaşadığı zor yılları, Ergun Göknel'in siyasete girme isteğini, yazı dizisinin ilk günlerinde okuyucularına

sunmuştur. Çavlı'nın, Nurdan Erbuğ ve Duygu Uskan'dan aldığı bilgiler, haberi oluşturmasında büyük katkı sağlamıştır.

Hürriyet Gazetesi ilk kez Çavlı'nın 4 Ağustos 1993 günü yayımlanan haberiyle, ödemelerle ilgili bir belgeyi gün ışığına çıkarmıştır. Üzerinde Ergun Göknel'in adı bulunan antetli kağıtta, firmalara yapılan ödemelerle ilgili notların bulunduğu iddia edilmiştir. Sözkonusu belgeyle ilgili haberde doğrulama yalnızca Duygu Uskan tarafından yapılmasına karşın kullanılmış, gazetecilikte haberin güvenilir kaynaklardan doğrulatmalar yapılmadan kullanılması ilkesi dikkate alınmamıştır. Çavlı'nın doğru bilginin kamuoyuna sunulması adına daha titiz davranması gerekirdi.

İSKİ'nin SHP'ye bağışta bulunduğuna yönelik haberlerde bilgiye ulaşma yöntemi incelendiğinde, polis yetkilileri ve müfettişlerle olan yakın ilişkilerin katkısı inkar edilemez. Adı geçen haber kaynakları, elbette araştırmacı gazetecinin en önemli yardımcılarıdır. Ancak hiçbir arşiv, kütüphane çalışması yapılmadan, diğer kaynaklardan doğrulama gerçekleştirilmeden haberin kaleme alınması; araştırmacı gazeteciliğin amacına uygun düşmemektedir. Çünkü bu gazetecilik türü 'kazı' çalışması yapılarak, gerçeğin üzerindeki örtüyü kaldırmayı amaçlamaktadır.

Olayın ekonomik yönünü ise Erkan Çelebi, Maliye Bakanlığı yetkililerinden aldığı bilgilerin ışığında incelemiştir. Yani skandalın siyasi boyutunu Yıldırım Çavlı, Burak Ersemiz ele alırken; ekonomik boyutunu Erkan Çelebi ve Vahap Munyar takip etmiştir. SHP'nin İSKİ'den bağış aldığına yönelik iddiaların kanıtlanamadığı bir dönemde, SHP Genel Saymanı Fikret Ünlü'nün imzası bulunan tutanağı Hürriyet bulmuştur. Tutanağın varlığını doğrulayan Ünlü, SHP'ye bağış yapıldığını kabul etmiştir.

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan'ın vurulmasıyla Türkiye'nin gündemine oturan skandalda, Hürriyet Gazetesi'nin bilgi kaynaklarına erişme konusunda ilk aşamada polis yetkililerinden yararlandığı görülmektedir. Gazete, Civan'ın vurulmasının ardında yatan nedenleri sorgulamış, işadamı Selim Edes ve Dündar Kılıç'ın olayla ilgili bağlantısını ele almıştır. Engin Civan'la hastanedeki odasında yapılan görüşme sonrasında, olayda Ahmet Özal'ın rol oynadığının ortaya çıkması, boyutu daha da genişletmiştir.

Ahmet Özal'ın, Civan olayıyla birlikte anılması, farklı iddiaların ortaya atılmasına neden olmuştur. İş dünyasından bazı isimlerle konuşan Hürriyet Gazetesi, bu

olayın Ahmet Özal'ın şirketlerine ait borçları ödememesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Hakkındaki iddiaları yanıtlaması için Özal'la da görüşme yapan gazete, haberde 'dengellik' ilkesine uygun hareket etmiştir. Yani Civan'ın vurulduğu tarihten itibaren olayda adı geçen kişilerle yapılan mülakatlar, adının açıklanmasını istemeyen haber kaynaklarından alınan bilgiler kullanılarak olayın takibi yapılmıştır. İleriki günlerde Uğur Dündar'ın 'Arena' ekibi, Selim Edes'e ait ESKA şirketini satın almak için MANG şirketini kuran Avrupalı üç şirketin, sözleşmeye MANG yöneticilerine yüzde 5'e kadar komisyon ödeme yetkisi koyduğunu gösteren belgeyi ele geçirmiştir.

Skandalın ekonomik boyutunu gösteren belgelerdeki para ilişkilerini, gazeteci Vahap Munyar da verdiği örneklerle doğrulamaktadır. Edes'in, Civan'a verdiğini öne sürdüğü 5 milyon dolarlık alacak parasıyla ilgili olaylarda sürekli olarak Ahmet Özal'ın adının geçmesinin tesadüf olup olmadığını sorgulamıştır. Örnek olayları sıralayarak haberini oluşturmuş ancak kanıt olarak bir not ya da belgeden yararlanmamıştır.

Hürriyet Gazetesi'nin "Gölgedeki Adam Anlatıyor" adıyla hazırladığı dosya haberde, Ahmet Özal'ın borcunun Civan'ın vurulma olayına neden olduğu yinelenmektedir. Taraflar arasında yaşanan diyaloglar aktararak, Özal'ın Alaattin Çakıcı'yı devreye soktuğu iddia edilmiş, Semra Özal'ın cep telefonu kayıtlarını PTT'den isteyen polis, Çakıcı ve Kılıç'ın, Özal'ın evinden arandığını ortaya çıkarmıştır. Dört gün boyunca yayımlanan yazı dizisi, kamuoyunun gündemine yansıyan gelişmelerin ayrıntılı olarak sunulmasıyla kaleme alınmıştır. Semra Özal'ın, Kılıç ve Çakıcı'yı aradığının ifade edildiği yazı dizisinde, telefon kayıtlarıyla ilgili araştırmayı polisin yaptığı dikkati çekmektedir. Oysa skandalda Özal Ailesi'nin yer aldığı kanıtlayabilecek bu kayıtlara gazetecilerin ulaşması beklenirdi. 'Gölgedeki Adam', yazı dizisinin ardından yeniden ortaya çıkarak, Şemiler'in Emlak Bankası'ndaki yardımcısı Ferizet Vuruşkan'ın gündeme getirdiği bilgisayar disketleri hakkında Mali Polis'ten aldığı bilgileri okuyuculara yansıtmıştır. Buna göre disketlerde banka üzerinden yapılan para transferleriyle ilgili kayıtlar bulunmaktadır. "Gölgedeki Adam" farklı kodlarla gizlenmiş kayıtların Edes ve Civan'a ait olabileceğini belirtmiştir.

Skandalın son aşamasında Uğur Dündar, Edes'in rüşveti yatırdığını söylediği "MEROL" şifreli hesaba ulaşarak, İsviçre'deki Banque Indosuez bankasında hesap açıldığını ortaya çıkarmıştır. Engin Civan'a ait not defterini de ele geçiren Dündar, burada yer alan şifreli banka hesaplarının Özal Ailesi'ni çağırıldığını söylemiştir. Para

ödemesi yapılan kişilerin S, Z, E, EF, A gibi harflerle ifade edildiğini belirten Dündar, bu isimlerin aile üyelerinin isimleriyle örtüştüğünü vurgulamıştır. Ancak Dündar, haberini harfler üzerinde yaptığı tahminlerle sınırlı tutmuştur. Watergate olayında da Başkanın Yeniden Seçilmesi Komitesi'nden (CRP) ödeme yapılması emrini veren son kişiye ulaşmaya çalışan Woodward ve Bernstein, böyle bir durumla karşılaşmıştır. İki gazeteci, bu kişinin ismini kesinleştirmek için birçok haber kaynağıyla görüşmüş, bu çalışmanın ardından sözkonusu isim Washington Post'ta yayımlanmıştır.

Uğur Dündar, Civan'ın not defterindeki hesap isimlerinden yola çıkarak, hangi hesabın kime ait olabileceğine yönelik tahminde bulunmuştur. Şifreli hesabı bulunduğu söylenen Ahmet Özal'ın aslında böyle bir hesabı bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Yine ANAP İstanbul Milletvekili İmren Aykut'un İsviçre'de "Turgut" şifresiyle hesap açtığı iddia edilmesine karşın, adı geçen hesabın varlığı Aykut tarafından yalanlanmıştır.

Her şeye karşın Uğur Dündar ve ekibinin, İsviçre bankasındaki şifreli hesaplara ulaşması, bir araştırmacı gazetecinin yapması gereken 'olayın izini sürme' çalışmasına örnek teşkil etmektedir. Bunun yanında şifreli hesapların yer aldığı not defterinin nasıl, hangi yollardan elde edildiği de büyük önem taşımaktadır. Uğur Dündar'ın Civan'ın not defterini ele geçirmesi ve sonrasında izlediği gazeteciliğin, bilgi edinmeyle ilgili yasal düzenleme eksikliklerinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu, Hürriyet Gazetesi yazarı Emin Çölaşan'ın ifadesiyle 'minik kuşlar'ın getirdiği belge ve bilgilerle haber yapılmasına neden olmuştur.

Örnek olay olarak ele alınan üç olayda da bu eksikliğin etkileri görülmektedir. Bilgiye ulaşma aşamasında gazetecilerin sıkıntı yaşamaması, haber kaynağı olarak 'muhabirler' ve 'haber sızdırıcılar'ın ön plana çıkmasına yol açmaktadır. İLK SAN'da Mesut Yılmaz, Milli Eğitim ve Maliye Bakanlığı müfettişleri; İSKİ'de Nurdan Erbuğ, Duygu Uskan; Engin Civan olayında Uğur Dündar'ın adını açıklamadığı 'haber sızdırıcılar', karanlıkta kalmış gerçeklerin aydınlatılmasına yardımcı olmuştur.

3.10.4 Olayı Ortaya Çıkaran Gazete ve Muhabirler Açısından

İLKSAN skandalını Türkiye'nin gündemine Hürriyet Gazetesi oturtmuştur. Olayın takibi ve haber kaynaklarıyla olan bağlantının büyük bir kısmını Ankara bürosu muhabirleri gerçekleştirmiştir. Gazeteci Saygı Öztürk, Mesut Yılmaz'dan arazi yolsuzluğuyla ilgili aldığı bilgileri gazetede kullanarak, olayla ilgili ilk haberi yayımlanan kişidir. Öztürk'ün ardından yine Ankara bürosundan Sedat Ergin, Başbakan Süleyman Demirel'le; Mehmet Güler, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'la görüşerek İLKSAN skandalıyla ilgili dikkat çeken iddiaların gündemde yer almasını sağlamıştır.

İLKSAN (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) için satın alınan İstanbul'daki arazinin neden olduğu çevresel felaket de Ömerli'deki köye giden muhabirler Süleyman Sarılar ve Hicri Kınay tarafından ortaya çıkarılmıştır. Köyün muhtarı ve köylülerle görüşen iki muhabir, imar izni bulunmayan arsada yol açılması amacıyla binlerce çam ağacı kesildiğini öğrenmiştir. Koalisyonun DYP'den sonraki diğer ortağı SHP'nin İLKSAN'da yapılan birçok işlemin usulsüz olarak gerçekleştirildiğini belirten raporunu da gazeteci Faruk Bildirici kamuoyuna bildirmiştir. Dava sürecine yaklaşıldığı günlerde yine Saygı Öztürk, İLKSAN'ın diğer şirketlerinde yaşanan usulsüzlükler ve AY-BA şirketi Yönetim Kurulu Başkanı Sedat Çolak'la ilgili yaptığı haberlerle olayın üzerine gitmiştir.

İSKİ skandalı, İSKİ Genel Müdürü Ergun Göknel'in eski eşi Nurdan Erbuğ'un Nokta dergisine yaptığı açıklamalarla patlak vermiştir. Ayşe Önal'ın sorularını yanıtlayan Erbuğ'un, eşinden aldığı tazminat miktarının 11 milyar liraya ulaştığını söylemesi, gözlerin bir anda Ergun Göknel'e çevrilmesine neden olmuştur. Nokta dergisinin fitilini ateşlediği olay, Hürriyet Gazetesi tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, gazeteci Yıldırım Çavlı, hazırladığı dosya haberlerle skandalın izini sürmüştür. Yalçın Bayer, Nurettin Sözen'le mülakat yaparak araştırmaya katkı sağlarken; Burak Ersemiz, Ergun Göknel'in evinde bulunan nottaki ödeme listesini meydana çıkarmaktadır. Vahap Munyar ve Erkan Çelebi ekonomik boyutuyla ilgili haberler yaptıkları skandalda, İSKİ aracılığıyla SHP'ye bağış yapan müteahhitlerin hesaplarını incelemiştir. Hürriyet Gazetesi'nin olayı soruşturmasında büyük payı olan Yıldırım

Çavlı, hazırladığı “Göknel Dosyası”yla Sedat Simavi Vakfı’nın düzenlediği başarılı gazetecilik ödülünü kazanmayı başarmıştır.

Engin Civan’ın vurulmasıyla ortaya çıkan skandal, başlangıçta tüm medya organları tarafından gündemde tutulurken, ilerleyen günlerde Hürriyet Gazetesi yaptığı özel haber ve röportajlarla öne çıkmayı başarmıştır. Gülçin Telci’nin, Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan’la hastane odasında yaptığı görüşme, gizli kalmış olayları su yüzüne çıkarmıştı. Olayın Civan, Selim Edes ve Dündar Kılıç arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklandığı düşünülürken, Telci’nin söyleşisi Ahmet Özal’ın rolünü ortaya çıkarmıştır. Muhabir Süleyman Sarılar gündemdeki bu isimle hakkındaki iddiaları konuşarak, örnek bir gazetecilik çalışmasını yerine getirmiştir. Gazetenin ekonomi sayfası muhabiri Vahap Munyar, İSKİ skandalında olduğu gibi olaydaki parasal ilişkileri araştırmış, skandalla ilgili yazılı kaynaklara ulaşılmasında “Arena” programının yapımcısı gazeteci Uğur Dündar devreye girmiştir. Dündar, İsviçre’ye giderek Özal Ailesi’ne ait olduğu öne sürülen şifreli hesaplara ulaşarak, olayın bilinmeyen yönlerini kamuoyuna aktarmayı başarmıştır.

Araştırmacı gazetecilik, uzun süreli çalışma gerektiren takım çalışmasıyla uygulanabilecek bir gazetecilik türüdür. Ele alınan üç örnek olayda da skandalın ortaya çıkarılmasında tek gazetecinin sivrildiği görülmektedir. Ona destek veren diğer muhabirlerle daha yakın bir çalışma düzeni hayata geçirilebilirdi. ABD’de araştırmacı gazetecilik üzerine verilen eğitimin yaygınlaşmasını sağlayan Bob Woodward ve Carl Bernstein, ekip çalışmasını etkin olarak yürüten örneklerden biridir. İki gazeteci farklı haber kaynaklarından aldıkları verileri biraraya getirerek kontrol etmişlerdir. Bu onların birbirlerini denetlemeleri imkanını da vermiş, yayımlanacak haberdeki hata paylarının en aza inmesini sağlamıştır.

Tabii ki bu noktada araştırmacı muhabirlerin çalıştıkları gazetelerin genel yayın yönetmenlerine, editörlere de büyük sorumluluk düşmektedir. Son denetim mekanizmasının geçtiği bu kişiler, önlerine sunulan bilgilerini doğruluğundan emin olmak zorundadırlar. Yayımlanacak yanlış bir haber araştırmanın geleceğini tehlikeye atabileceği gibi, ilgili kişi ve kuruluşlarca açılacak davalara da neden olabilmektedir.

Kitle iletişim araçlarında yönetici konumunda çalışan kişiler, gazetecilerin hak ve sorumlulukları yanında etik kuralları da dikkate almak zorundadırlar. Yani medya kuruluşlarının ‘oto-kontrol’ mekanizmasını uygulaması, haberlerini bu süzgeçten

geçirdikten sonra halka sunmaları doğru olan yöntemdir. Üç olayda da gazetecilerin bilgi kaynaklarına ulaşmada sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bir diğer dikkati çeken eksiklik de 'oto-kontrol' mekanizmasının yeterince uygulanmamasıdır. İLKSAN, İSKİ, Engin Civan olaylarında gazetecilerin haber kaynaklarından aldıkları bilgileri, doğrulatma ihtiyacı hissetmeden, etik kaygılara kapılmadan kullandıkları dikkati çekmiştir. Bunun sonucunda kişi hak ve özgürlükleri ve gazetecilik etiğinin zarar görmesi kaçınılmazdır. Özellikle 'araştırmacı gazetecilik' yapan muhabir ve editörlerin, basında 'oto-kontrol'a daha çok önem vermesi meslek etiği açısından da büyük önem taşımaktadır.

3.10.5 Olayın Sonuçları Açısından

Arazi yolsuzluğunun ortaya çıktığı günlerde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümü siyaset dünyasında deprem yaratmış, Başbakan Süleyman Demirel kısa süre sonra Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Demirel'in Cumhurbaşkanı olması, İLKSAN skandalının uzunca bir süre gündemden düşmesine neden olmuştur. İlerleyen günlerde Saygı Öztürk'ün kamuoyuna aktardığı yeni yolsuzluk haberleri, skandalla ilgili yargılanan kişilerin sayısını artırmıştır.

İLKSAN davasının görüldüğü Ankara 19. Asliye Ceza Mahkemesi'nde ekim ayı içinde 5'i tutuklu 17 sanık yargılanmıştır. Aralarında Bilal Büyükkaya'nın da bulunduğu tutukluların davası, üç otomobil yolsuzluğu davası ve arsa yolsuzluğu davasıyla birleştirilmiş, 7 Aralık 1993 tarihinde yapılan duruşmada hakim önüne çıkan tutuklular, ifadelerinin ardından tahliye edilmenin mutluluğunu yaşamışlardır. Arsayı yüksek fiyatla sattığı için yargılanan Sedat Çolak; arsanın satın alınmasına onay veren İLKSAN'ın yönetim kurulu üyeleri ve ilgili bakanlar herhangi bir suçlamadan dolayı ceza almayarak serbest kalmışlardır.

İSKİ skandalında baş rolü oynayan Ergun Göknel daha önce yargılandığı üç davadan beraat etmesine karşın, klor yolsuzluğu davasında 8 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırılırken, ömür boyu memuriyetten de men edilmiştir. Yardımcısı Ziya Kurtaran ve Ticaret Daire Müdürü Ahmet Haluk Berksoy da aynı cezalarla mahkum olmuşlardır. İnfaz Yasası'ndan yararlanan Göknel, kendisi hakkında açılan diğer davalarla birlikte

yaklaşık olarak 5 yıl cezaevinde kalmıştır. Göknel, “Sanık Dut Ağacı” adlı kitabında yargılandığı suçların özetini şöyle yapmıştır:

“...İlk olarak kamuoyunda ‘Klor Davası’ olarak bilinen davadan sekiz yıl dört ay hüküm giydim. Ardından 3628 sayılı Mal Beyanı yasasına aykırı hareket etmekten üç yıl ve ilk tutuklanma tarihimden yaklaşık üç yıl sonra da SHP için toplanan bağışlardan dolayı, görevi kötüye kullanma suçundan bir yıl iki ay ceza aldım”²⁸¹

Yıldırım Çavlı’nın başını çektiği Hürriyet Gazetesi’nin muhabir kadrosu yaptığı araştırmaların meyvesini almıştır. İSKİ aracılığıyla SHP’ye bağış yapıldığının ortaya çıkarılması, Ergun Göknel’in mahkum olmasına yol açmıştır. Ancak usulsüz ödeme yaptığı iddia edilen müteahhitler ve adı geçen siyasiler açılan davalarda beraat etmiştir. Yani Çavlı’nın yaptığı araştırmacı gazetecilik çalışması, tam anlamıyla etkili olmamıştır.

Emlak Bankası eski Genel Müdürü Engin Civan davası da benzer sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Civan'a rüşvet verdiği” iddiasıyla 4 Ekim 1994'te tutuklanan Selim Edes, 111 milyar 111 milyon 111 lira para ve bir yıl 8 ay hapis cezasına mahkum olmuş; 6 Nisan 1995'te, yaklaşık altı ay hapis yattıktan sonra tahliye edilmiştir.

İşadamı Edes'ten rüşvet almak suçuyla yargılanan Engin Civan, 7 yıl 6 ay hapis ve 62.5 milyar lira para cezasına çarptırılmış; 550 gün hapis yatan Civan, 2 Nisan 1996'da tahliye edilmiştir. Cezaevinden çıktıktan hemen sonra ABD'ye, eşinin yanına kaçtığı sanılan Civan hakkında para cezasının taksitlerini ödemediği gerekçesiyle gıyabi tutuklama kararı çıkarılmıştır.

Edes ile Civan arasındaki 5 milyon dolarlık rüşvet olayında adı geçen Ahmet Özal, adının politikaya girmesini engellemek için karıştırıldığını iddia etmiştir. İşleri bozulan ve yurtdışına giden Özal bir süre sonra geri dönmüştür.²⁸²

Özet olarak her üç olayda da suçlanan kişilerin büyük bir kısmı beraat ederek özgürlüğüne kavuşurken; hapis cezası alan isimler de kısa bir süre hapis yattıktan sonra

²⁸¹ Ergun Göknel, *Sanık Dut Ağacı*, Derleyen: F. Müjgan Göknel, İstanbul, Timaş Yayınları, 2003, s.24.

²⁸² Arife Avcu, Erkan Dursun, “Civangate tarih oldu”, 1996, <http://www.milliyet.com.tr>, (Erişim: 2 Nisan 2003), (par. 1 ve 2).

serbest kalmışlardır. Araştırmacı gazetecilerin yaptıkları çalışmalarda ortaya çıkarılan birçok isim suçsuz bulunmuştur.

4. ABD'DE WATERGATE VE TÜRKİYE'DE MOBİLYA SKANDALININ ORTAYA ÇIKARILIŞI

4.1 Washington Post Gazetesi

Stilson Hutchins tarafından 1877'de kurulan Washington Post, Demokrat partinin başkentteki sesi olarak yayın hayatına başladı. Bunun en önemli işaretini, daha ilk nüshasında meclisteki demokrat çoğunluğun desteklenmesine destek vereceğini açıklamasıyla verdi. Post'un ilk yıllarında üç önemli özelliği dikkati çekiyordu. Gazete yalnızca Washington'da değil, ülkenin diğer eyaletlerindeki siyasi gelişmeleri de izliyordu. Alaycı bir üslupla kaleme aldığı haberleri, eğlenceli şekilde okurlarına sunuyordu. Dış haberlere sayfalarında yer veren Post, ilk sayısında baş sayfada Osmanlı – Rus Savaşı'yla ilgili habere yer vermişti.²⁸³

İlk yıllarında Demokrat çizgiyi benimseyen Post, sonraki yıllarda daha bağımsız düşünceli ve ılımlı bir politika izlemeye başladı. Post, 1899'a gelindiğinde gazeteci Frank Hatton ve banker Beriah Wilkins'in içinde bulunduğu bir ortaklığa satıldı. Hatton ve Wilkins, bu dönem içinde gazetenin daha ciddi, özenli bir gazete olarak yayın hayatını sürdürmesi için gerekli desteği verdiler. 1905 yılında Wilkins'in ölümünün ardından Cincinnati Enquirer'in yayıncısı John McLean tarafından satın alınan Post, suç ve skandal haberlerine ağırlık vererek sansasyonel habercilik yapmaya başladı.²⁸⁴

Ekonomik sıkıntılar yaşamaya başladığı bir dönemde Washington Post, banker Eugen Meyer tarafından açık artırmayla satın alındı. Deneyimli isimlerin gazetede çalışması için çok para harcandı. Meyer'in kızı Katharine'in, Philip Graham'la evlenmesi gazetenin bir aile şirketi haline gelmesine neden oldu. Graham zamanında Post, hem federal bölgelerdeki hem de başkentte yaşanan olayları okuyucularına sunmaya devam etti. Graham'ın 1963 yılında psikolojik sorunlar yaşayarak intihar etmesi bir dönüm noktasının da başlangıcını oluşturdu. Gazetenin başına geçen Katharine Graham, Newsweek dergisinde çalışan Ben Bradlee'yi yazı işleri

²⁸³ Martin Walker, **Basının Gücü**, Çeviren: Gülden Şen, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1999, ss. 282-283.

²⁸⁴ Walker, ss. 285-287.

müdürlüğüne getirdi. Gazetenin saygınlık kazanmasını sağlayan Watergate olayı da, Bradlee zamanında ortaya çıkarıldı.²⁸⁵ Modern gazeteciliğin ‘mihenk taşı’ olarak nitelendirilen Bradlee dönemi, Post’un yükselişe geçtiği ve ekibe ve yeteneğe yatırımın yapıldığı bir dönem olarak hafızalara kazındı.²⁸⁶

4.2 Demokratik Ulusal Parti Merkezindeki Hırsızlık ve Washington Post’un Olay Hakkındaki Araştırmaları

Washington Post gazetesinin muhabiri Bob Woodward için 17 Haziran 1972 sabahı farklı anlam ifade etmiyordu, ta ki gazetenin şehir editörünün telefonuyla uyandırılana kadar. Washington’daki Demokratik Ulusal Parti’nin genel merkezine giren 5 kişi hırsızlık yaptığı iddiasıyla tutuklanmıştı. Woodward, bir an için olayın sağlıksız restoranlar ve polislerin adının karıştığı yolsuzluklar üzerine yapılan türden bir haber olduğunu düşünmeye başlamıştı.

Tabii ki bu bir tahminden ileri gitmiyordu. Evinin bulunduğu sokaktan çok da fazla uzakta olmayan gazetesine gittiğinde, şehir masasında bir hareketlilik olduğunu gördü. Olayı öğrendiğinde hırsızların küçük, yerel Demokratik parti bürosuna değil de, Demokratik Ulusal Komite’nin genel merkezinin bulunduğu Watergate oteline girildiğini anlamış oldu. Bu binada kalan kişiler arasında eski ABD Başsavcısı ve Başkanın Yeniden Seçilmesi Komitesi Direktörü John N. Mitchell, eski Ticaret Bakanı ve başkanın seçim kampanyasının finans başkanı Maurice H. Stans, Cumhuriyetçi Ulusal Parti’nin Kansas Senatörü Robert Dole, Başkan Nixon’ın sekreteri Rose Mary Woods ve Nixon yönetiminden önemli isimler yer alıyordu.²⁸⁷

4.2.1 Woodward ve Bernstein’in ‘Hırsızlık’la İlgili Yaptığı İlk Araştırmalar

Woodward, Watergate binasında neden böyle bir hırsızlığın yapılmak istendiğini ve bu hırsızlığı yapan kişilerin kimler olduğunu ortaya çıkarmak için çalışmalarına başladı. Haber kaynaklarıyla telefon konuşmaları yapmaya başlayan Woodward,

²⁸⁵ Jean Noel Jeanneney, *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*, Çeviren: Esra Atuk, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1998, ss. 227-228.

²⁸⁶ Walker, s.302.

²⁸⁷ Carl Bernstein, Bob Woodward, *All The President’s Men*, New York, Simon and Schuster, 1994, ss.13-14.

gazetenin Virginia bölgesi siyasi muhabirlerinden Carl Bernstein'in da olayla ilgilendiğini anlamakta gecikmemiştir. Gazetenin şehir editörünün Bernstein'in da bu haberi izlemesine onay vermesinin ardından ikili arasında bir rekabet görülmeye başladı. Bernstein da Watergate olayıyla ilgili ulaşabileceği herkesle telefon görüşmesi yapmaya başlamıştı. Kolej eğitimini tamamlamadan okuldan ayrılan Bernstein, gazeteciliğe 16 yaşında Washington Star'da başlamıştı. 19 yaşına geldiğinde tam zamanlı çalışan muhabir olarak görev alan Bernstein, 1966 yılından beri Washington Post'ta çalışıyordu.²⁸⁸

Watergate olayıyla ilgili ilk ayrıntılı bilgi, Washington Post'ta 35 yıldır polis muhabirliği yapan Alfred E. Lewis'ten geldi. Gazeteyi telefonla arayan Lewis, tutuklanan 5 kişinin üzerinden bir telsiz, 40 makara film, 2 adet 35 mm'lik kamera, kilit açmak için kullanılan maymuncuklar, kalem boyutunda göz yaşartıcı silahlar ve dinleme cihazları bulunduğunu söylüyordu. Söz konusu kişilerin otelde oda kiraladıklarını, tümünün aynı restoranda yemek yediği de dikkat çeken diğer ayrıntılardı. Bob Woodward, Lewis'ten şüphelilerin duruşmaya çıkacaklarını öğrenmesinin ardından mahkemeye katılmaya karar verdi. Mahkeme salonunda sanıklardan Bernard Barker'ın avukatı olduğunu öğrendiği Douglas Caddy'den bilgi almaya çalıştı. Caddy, konuşmak istemiyor olayda binaya giren kişilerin avukatlığını üstlenmediğini söylüyordu. Şüphelilerin isimleri ve adreslerine ulaşmayı amaçlayan Woodward, savcı Joseph Rafferty'in yardımıyla bu bilgilere sahip olmayı başardı. Şüphelilerin dördü Miami bölgesinden, bunların içinden üçü de Küba asıllı Amerikan vatandaşıydı.²⁸⁹

Savcı, mahkeme salonuna giren zanlıların “profesyonel hırsızlık” yaptıkları suçlamasıyla tutuklandıkları açıklandı. Bu iddianamenin ardından söz alan Hakim James A. Belsen, şüphelilere mesleklerini sormaya başladı. Mesleğini devlet hizmetinden emekli “güvenlik danışmanı” olarak açıklayan James W. Mc Cord, hakimın ısrarlı soruları karşısında CIA'de görev aldığını açıklamak zorunda kaldı.

²⁸⁸ Bernstein, Woodward, s.15.

²⁸⁹ Bernstein, Woodward, s.16.

Mc Cord'un sözleri, Woodward'ın haberini şekillendirmişti. Gazetenin yönetici editörü Howard Simons ile şehir sayfalarının editörü Barry Sussman, haberin pazar günkü nüshasının ön sayfasında yayımlanmasına onay verdi. Haberde özet olarak, Watergate kompleksinde yakalanan 5 kişiden birinin eski bir CIA çalışanı olduğu ve zanlıların tamamının Demokratik Ulusal Komite'nin bürosuna dinleyici koymak suçundan tutuklandıkları belirtiliyordu. Şüphelilerin büroya girme nedenleri, başka kişi veya organizasyonlarla ilişki içinde bulunup bulunmadıklarının belli olmadığı da ekleniyordu.

Carl Bernstein da şüphelilerin kimlikleri üzerine bir araştırma yaparak, ilginç sonuçlara ulaşmıştı. Şüphelilerin dördünün de (Bernard L. Barker, Frank A. Sturgis, Virgilio R. Gonzalez, Eugenio R. Martinez) Miami'den olması nedeniyle, Miami Herald gazetesinde çalışan bir muhabir arkadaşından Kübalı sürgüne giden liderlerin bir listesini aldı. Bir başka Post muhabirine Miami'de yaşayan Küba topluluğunun isimleri gelmişti. Bu isimler incelendiğinde dört şüphelinin Castro karşıtı etkinliklerde yer alan ve CIA bağlantıları bulunan kişiler oldukları görülüyordu. Başkan Nixon'ın seçim kampanyası raporlarına göz atıldığında James Mc Cord'un, Başkanın Yeniden Seçilme Komitesi'nde (CRP) güvenlik koordinatörlüğünü yürüttüğü ortaya çıkıyordu. Bu açıklamalara ilk tepki, CRP'nin kampanya yöneticisi John Mitchell'den geldi. Mitchell, Mc Cord'un bu türden ilişkiler içinde bulunduğunu bilmediklerini, güvenlik sistemlerinin kurulmasında yardımcı olması için işe aldıklarını açıklıyordu.²⁹⁰

Bu açıklamanın ardından Demokratik Ulusal Parti'nin Başkanı Lawrence O'Brien, Mitchell'in aydınlatılması gereken soruları cevaplamaktan kaçındığını belirterek, bu sözlerin masumane bir şekilde değerlendirilemeyeceğini ifade ediyor.

4.2.2 İki Gazeteci Mc Cord ve Hunt'ın İzini Sürüyor

Woodward ve Bernstein, Watergate binasında yakalanan beş kişi arasında yer alan Mc Cord hakkında daha fazla bilgi öğrenebilmeyi istiyordu. Bu amaçla Cord'un özel güvenlik danışmanlığı yapan ajansında çalışan kişileri ikiye bölerek, araştırmaya başladılar. Haber kaynaklarından bir savcı, Mc Cord'un bürosunda part – time olarak

²⁹⁰ Bernstein, Woodward, s.20.

çalışan genç bir kızdan bahsetmişti ancak soyadından pek emin değildi. Kaynağın, kızın soyadının “Westall” veya buna benzer bir şey olduğunu söylemesiyle birlikte, iki gazeteci, benzer soyadları bulunan beş kişiyle bağlantı kurdu. Uzun bir araştırmanın sonrasında Woodward, Harlan A. Westrell adında Mc Cord’u tanıdığını söyleyen kıza ulaşmayı başardı. Mc Cord’la ilgili önemli bilgiler veren Westrell, bağlantı kurulabilecek diğer isimleri de Woodward’a ilettili. Mc Cord’u tanıyan kişiler onun emir komuta zincirine saygılı bir kişi olduğunu belirtiyorlardı.

Olayla ilgili tutuklanan kişilerin, Beyaz Saray’la bağlantıları bulunduğuna dair ilk şüpheler, Washington Post’un gece polis muhabiri Eugene Bachinski’nin polis kaynaklarından aldığı eşyayla ortaya çıktı. Watergate binasına gizlice giren iki kişiye ait adres defterinde, Howard E. Hunt’ın telefon numarası ve ismi ve “Beyaz Saray”ı çağrıştıran küçük notlar bulunmuştu. Woodward, birçok kaynakla yaptığı görüşme sonrasında James Mc Cord’un görevini gün ışığına çıkardı. Özellikle Pentagon’la (ABD Savunma Bakanlığı) yapılan onlarca telefon görüşmesinin ardından Mc Cord’un “Acil Hazırlık Bürosu”na bağlı, Washington’da hizmet veren özel bir birimde yarbay olarak görev aldığı ortaya çıkmıştı.²⁹¹

Howard Hunt’a ulaşabilmek için Beyaz Saray’ı arayan Woodward’ın karşısına ABD Başkanı Nixon’ın özel danışmanı Charles W. Colson’ın sekreteri çıktı. Hunt’ın Colson’ın odasında olabileceğini belirten sekreter, ona Washington’da bulunan “Robert R. Mullen ve Company” adlı bir halkla ilişkiler firmasının numarasını verdi. Ulusal haber masasına gittikten sonra Colson’ın, Başkan’ın özel danışmanı olduğunu öğrenen Woodward, araştırmasını daha da derinleştirmeye karar verdi. Beyaz Saray’ı yeniden arayan Woodward, personel bürosundan bir memurdan Howard Hunt’ın, Colson için çalışan bir danışman olduğunu öğrendi. Mullen halkla ilişkiler firmasını arayarak Hunt’la konuşan Woodward, Watergate binasında yakalanarak tutuklanan iki kişinin adres defterlerinde isim ve telefon numarasının bulunma nedenini sordu. Ancak bu soru karşısında sinirlenen Hunt, bir yorumda bulunmayacağını söyleyip, telefonu Woodward’un suratına kapattı. Woodward, Howard Hunt hakkındaki iddiaları güçlendirebilmek için Beyaz Saray İletişim Direktörü Ken W. Clawson’ı arayarak polis

²⁹¹ Bernstein, Woodward, ss.22-23

kayıtları ve adres defteri hakkında bilgiler verdi. Bir süre sonra arayan Clawson, 29 Mart gününe kadar, Hunt'ın kendileri için çalıştığını ancak o tarihten itibaren Beyaz Saray'da hiçbir işte görev almadığını söyledi.²⁹²

Woodward, Hunt'la ilgili yaptığı araştırmada elde ettiği verilerden bir türlü tatmin olmamış, daha derinlemesine bir çalışma yapmanın gerekliliğine inanmıştı. Bu nedenle Mullen Halkla İlişkiler şirketinin Başkanı Robert F. Bennett'le görüşmeye karar verdi. Bennett'in bir haber kaynağı olarak taşıdığı önem, Utah eyaletinin Cumhuriyetçi Senatörü Wallace F. Bennett'in oğlu olmasından kaynaklanıyordu. "Howard'ın CIA'yle çalıştığının bir sır olduğunu sanmıyorum" açıklamasında bulunan Bennett, Hunt'ın CIA bağlantısının ortaya çıkarılmasında katkıda bulundu. Teşkilatı arayan gazeteci, Hunt'ın 1949 ile 1979 yılları arasında CIA için çalıştığını doğrulamayı başardı. Ertesi gün Washington Post'ta yayımlanan haberde, Beyaz Saray Danışmanı Howard Hunt'ın skandal nedeniyle tutuklanan şüphelilerle bağlantılı olduğunu belirtiyordu.

Watergate skandalında gerçeklerin gün ışığına çıkarılmasında Woodward ve Bernstein, ortak bir çalışma yöntemi benimsemişlerdi. Birinin kaldığı yerden öteki devam ediyor, bir bayrak yarışı gibi olayı takip ediyorlardı. Bunun somut örneklerinden biri de, James Mc Cord üzerine yaptıkları çalışmada görülmektedir. Mc Cord'un gerçek kimliği Woodward tarafından bulunmuştur. Bernstein da gazetenin ulusal politika muhabiri ve köşe yazarı David Broder'in yardımıyla, Cumhuriyetçi Ulusal Komite yetkililerinden biriyle Mc Cord hakkında görüşme yaptı. Mc Cord'un hiçbir zaman güvenlik işinde yer almadığını söyleyen parti yetkilisi, onun CRP için güvenlik çalışmasıyla ilgilendiğini dile getiriyordu.

Topladıkları bilgilerin ardından iki gazeteci, birçok rastlantıyla karşı karşıya kaldılar. Örneğin, Howard Hunt'ın patronu Robert Bennett, başkanın yeniden seçilmesi için düzenlenen kampanyaya katkı sağlamak için milyonlarca dolarlık bağış kampanyası düzenleyen kişiler arasında bulunuyordu. Başkan Nixon'ın, Watergate olayıyla ilgili açıklamasından 9 gün sonra Mitchell'in kampanya yöneticiliğinden istifa etmesi de bir diğer dikkat çeken gelişmeydi.

²⁹² Bernstein, Woodward, s.25.

4.2.3 Barker'ın Hesabına Yatırılan Paraların Kaynağının Araştırılması

22 Temmuz günü Woodward, eski Beyaz Saray yardımcısı G. Gordon Liddy'le görüşmeye gitti. Liddy, başkanın seçim kampanyası komitesinde avukat olarak çalışıyordu. Mitchell tarafından, Watergate olayı hakkında FBI'ın sorularını yanıtlamayı reddettiği için görevden alınmıştı. Liddy'nin dikkat çeken en önemli özelliği, onun da Mc Cord gibi eski FBI ajanı olarak görev yapmasıydı. Gazetecinin konuyla ilgili görüşlerini aldığı seçim komitesinin sözcüsü Devan Shumway, Liddy'nin güvenlik ya da istihbarat toplama gibi işlerle ilgisinin olmadığını belirtiyordu. Woodward'ın Liddy'nin olayla ilgili bağlantısını araştırmaya başladığı dönemde, New York Times gazetesi ön sayfadan verdiği haberinde, Watergate şüphelilerinden Bernard L. Barker'ın Miami'deki telefonundan en az 15 kez CRP'nin arandığını açıklıyordu. Telefon görüşmelerinin yarısından fazlasının 15 Mart ve 16 Haziran günleri arasında yapıldığına dikkat çekilen haberde, bu konuşmaların Liddy ve diğer bir avukat tarafından paylaşılan bir ofisteki telefonda gerçekleştirildiği ifade ediliyordu.²⁹³

New York Times'ın haberi, Barker'ın telefon görüşmesi yaptığı kişilerle ilgili kayıtların önemini artırdı. Bunun üzerine çalışmaya başlayan Carl Bernstein, telefon şirketlerini arayarak Barker'ın arama kayıtlarının listesini istedi. Ardından Miami bölgesindeki yerel eyalet avukatlarını aramaya başladı. Dade County eyaletinden avukat Richard E. Gernstein'a ulaştı. Gernstein da yardımcısı Martin Dardis'e yönlendirdi. Barker'ın telefon ve banka kayıtlarının incelendiğini söyleyen Dardis, Miami'deki banka hesabından Barker'ın çektiği iddia edilen paranın 89 bin dolar değil, 100 bin dolardan daha fazla olduğunu söylüyordu. Parayı yollayan kişinin ise Mexico City'de görev yapan bir avukat olduğundan bahsediyordu. Ancak Gordon Liddy olayında olduğu gibi, Barker'a yapılan ödemelerle ilgili gelişmeler de New York Times gazetesi tarafından daha önce kamuoyuna duyuruldu. Dardis'le görüşme yapmak üzere Florida'ya hareket eden Bernstein, Walter Rugaber imzasıyla sözkonusu ödemelerin

²⁹³ Bernstein, Woodward, s.35.

Mexico City bağlantısının haber yapıldığını gördü. Gazete, Barker'a 89 bin doların "Banco Internacional" bankasına dört çek olarak yatırıldığını vurguluyordu.²⁹⁴

Bernstein, konuyla ilgili haberin ilk kez New York Times gazetesi tarafından verilmesine karşın, Dardis'le görüşmesinin ardından beşinci bir çekin varlığını ortaya çıkardı. Yaklaşık olarak 25 bin dolarlık çek, 10 Nisan gününe tarihlenmişti. Bu çekin kopyasını alan Bernstein, Florida'daki bir bankaya yatırılan parayla birlikte Barker'ın hesabına toplam 114 bin dolar aktarıldığını gün ışığına çıkardı. Ayrıca çekte ismi geçen Kenneth H. Dahlberg'in kim olduğu konusunda araştırma yapmaya başladı. Florida'nın Boca Raton bölgesindeki "First Bank and Trust Co."yu arayan gazeteci, çeki imzalayan "Thomas" ön adlı banka yetkililerinden olayla ilgili bilgi almayı başaramadı. Bankanın başkanına ulaşmayı başaran Bernstein, Dahlberg'in 1968 yılında Başkan Nixon'ın Ortabatı bölgesi seçim kampanyasını yürüten kişi olduğunu öğrenmeyi başardı. Aynı günlerde Woodward, Boca Raton bölgesinde Dahlberg'in izini sürmeye başlamıştı. Dahlberg'e telefonla ulaşmayı başaran Woodward, Watergate hırsızlarından birinin banka hesabına 25 bin dolarlık çek yatırılmasıyla ilgili konuşmak istediğini belirterek söze başladı. Çekin üzerinde kendisinin isminin yer aldığını hatırlatan Woodward'a cevap veren Dahlberg, bunun ne anlama geldiğini bilmediğini, tüm parasını başkanın yeniden seçilmesi için kurulan komiteye yönelttiğini söyledi. 25 bin doların Ortabatı finans başkanı olarak kendisinin bağışlarla biriktirdiği para olduğunu iddia etti. Woodward, görüşme sonrasında Washington Post'ta yayımlanan haberinde özetle şunu yazdı:

"Başkan Nixon'ın seçim kampanyası kasasına tahsis edilmiş olan 25 bin dolarlık çek, meğer Nisan ayında, Watergate binasında Demokratik Ulusal Komite'nin genel merkezine giren beş kişiden biri olan, Bernard L. Barker'ın banka hesabına yatırılmış."²⁹⁵

Dahlberg'le bir kez daha konuşan Woodward, paranın CRP'nin Finans Başkanı ve eski Ticaret Bakanı Maurice Stans tarafından verildiğinden emin olmaya başlamıştı. Ancak bunu somut belgelerle kanıtlaması gerekiyordu. Bu amaçla ilk adımı, Genel Hesap Bürosu (GAO) Yeni Federal Seçim Bölümü yöneticisi Philip S. Hughes'la

²⁹⁴ Bernstein, Woodward, ss.36-37.

²⁹⁵ Bernstein, Woodward, s.44.

görüşerek attı. GAO, Kongre'nin soruşturma birimidir ve bağımsız bir şekilde yönetiliyordu. Federal hesap denetimini gerçekleştiren kurumun yöneticisi Hughes, tüm hesapları biraraya getirdiklerini ve ne olduğunu bulmaya çalıştıklarını söylüyordu. Woodward, daha önce 25 bin dolarlık çekiyle ilgili olarak görüştüğü bir GAO yöneticisini, hesap denetimi sürecini kontrol etmek için her gün arıyordu. Bu günlerden birinde yetkili, nakit ödeme yapılan paranın “gizli ödenek”ten karşılanmış olabileceğine yönelik açıklamada bulundu. Bu sözler paranın kaynağına yönelik soru işaretlerini artırıyordu. Beyaz Saray da, Barker'ın hesabına aktarılan paranın kaynağını açıklamak da güçlük çekiyordu. Tarih 16 Ağustos 1972'yi gösterdiğinde CRP Kampanya Yöneticisi Clark Mac Gregor, düzenlediği basın toplantısında sorumluluğu Gordon Liddy'e atan açıklamalarda bulundu. Mac Gregor, Liddy'nin, CRP'nin finans danışmanlığını yaptığı dönemde, kampanya fonunu kendi önceliği için harcadığını iddia ediyordu. Woodward'ın GAO yöneticisini her gün düzenli şekilde araması meyvelerini vermeye başlamıştı. Washington Post'un, 22 Ağustos günkü sayısında, Cumhuriyetçi Parti kongresinin yapıldığı ikinci günde, GAO'nun hesap denetiminde ilk bulunan sonuçlar açıklandı. Buna göre hesap denetim kurumu, CRP'nin kampanya ödeneğinde yer alan 500 bin dolardan fazla miktarda parayı hor kullandığını belirlemişti. Bu paranın içinde en az 100 bin dolarlık kısmın, yasadışı “güvenlik fonu”ndan harcandığı belirtiliyordu.²⁹⁶

4.2.4 Gizli Ödemede Sorumluluğu Bulunan Kişiler Ortaya Çıkıyor

Woodward ve Bernstein, Watergate olayını aydınlatılabilmek için ne kadar haber kaynağı varsa tümüyle görüşmeye çalışıyorlardı. Bilgi almaları gereken kaynaklar, araştırmalarını derinleştirdikçe karşılıklarına çıkıyordu. İki gazeteci yazdıkları tek bir kelime ya da cümle üzerinde uzun süre tartışıyorlardı. Yazılan haberde yapılan vurgunun doğru olmasına dikkat ediyorlardı. Haber merkezinde geç saatlere kadar kalarak, gazete kupürlerini okuyorlar, attıkları adımların taslağını çıkarıyorlar ve bazı teoriler ortaya atıyorlardı. Onların izledikleri bu çalışma yöntemi, aynı zamanda araştırmacı gazetecilik etkinliğinin de genel özelliklerini oluşturuyor.

²⁹⁶ Bernstein, Woodward, ss.47-48.

Elde edilen bilgilerin çok dikkatlice değerlendirilmesi ve olaylar arasında bağlantılar kurma yeteneğine sahip olunması, bu gazetecilik türünün uygulanmasında büyük önem taşıyor. Bu özellikleri taşıyan Bernstein da Miami'den döndüğü günden beri 89 bin dolarlık çeklerin niçin Mexico City'deki bir bankada olduğunu sorguluyordu. GAO yetkililerinden birine göre Maurice Stans, paranın Texas üzerinden geldiğini söylemişti, ancak daha sonra aktarılan bu paranın Meksika yoluyla aktarılması kafaları daha da karıştırmıştı.

Ağustos ayının ortalarına gelindiğinde Bernstein, CRP'nin Texas'ta çalışanlarının tümünü aramaya başladı. Bu arada Federal Soruşturma Bürosu da (FBI) paranın Meksika'ya nasıl aktarıldığını öğrenmeye çalışıyordu. FBI, Texas Komitesi'nin Başkanı Robert H. Allen'in Mexico City'den avukat Manuel Ogarrío Daguerre'le ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmayı başardı. 24 Ağustos günü Bernstein, çeklerle ilgili yeni bilgilere ulaştığını söyleyen Martin Dardis'i bir kez daha aradı. Konuyla ilgili telefonda konuşmak istemeyen Dardis'le yüz yüze görüştü. Çeklerin Meksika bağlantısıyla ilgili olayı bir 'karapara aklama' faaliyeti olarak nitelendiren Dardis, bunun mafya tarafından izlenen bir yöntem olduğunu, Robert Allen'in her şeyin Maurice Stans tarafından hazırlandığına yönelik sözlerini duyduğunu ifade ediyor. Bu bilgileri, Allen'i temsil eden Teksaslı Richard Haynes adlı avukattan öğrendiğini sözlerine ekliyor. Araştırmacı gazeteci olarak Bernstein'ın yapması gereken şey, bu bilgileri bir kez daha Haynes'e doğrulatmasıydı. O da bu yöntemi izledi ve operasyonun bu şekilde işlediği konusunda kafasında herhangi bir şüpheye yer bırakmadı. Stans'ın yıllardır bu operasyonu Nixon'la sürdürdüğünü savunan Haynes, Başkanın seçim kampanyasının Teksas'taki organizasyonunun başı olan Robert Allen'in paranın Meksika'ya taşınmasında sadece aracılık yaptığını düşünüyordu. Aynı zamanda nakit paranın yatırılmasında rolü olduğu iddia edilen Ogarrío'nun döviz alım satımıyla ilgilendiği ve Allen'in verdiği paraları diğer para birimlerine çevirdiği de Haynes'in açıklamalarıyla gün ışığına çıkmıştı.

Hesap denetimi yapan GAO'yla bağlantısını sürdüren Woodward, kurumdan aldığı raporda, Stans'ın en az 350 bin dolarlık gizli ödenek parasına sahip olduğunu gördü. Bu paranın, 25 bin dolarının Dahlberg'in çeki ile 89 bin dolarlık 4 Meksika

çekini oluşturduğu düşünülüyordu. Woodward, GAO'nun raporunu haber haline getirirken, Miami'deki Bernstein ise Haynes'in olayın bir karapara aklama skandalı olduğuna yönelik açıklamalarını kaleme alıyordu. Haynes, Meksika sınırında 750 bin dolarlık paranın amlandığını öne sürüyordu. İki gazeteci tam olarak doğrulayamadıklarını düşündükleri için Stans'ın ödenek artırma taktiklerine haberde yer vermemeyi uygun buldu. Sonraki günlerde GAO yetkililerinden biri karapara aklama operasyonunu Woodward'a doğruladı.²⁹⁷

Başkanın Yeniden Seçilmesi Komitesi'nde (CRP) görev alan kişilerin açıklamaları olayın karanlıkta kalan yönlerinin aydınlatılması açısından hayati önem taşıyordu. Bu nedenle Woodward ve Bernstein çalışanların listesini ikiye bölerek, görüşme yapmaya başladılar. Komite çalışanlarından isminin açıklanmasını istemeyen bir kadın görüşen Bernstein ilginç bilgilere ulaştı. Kadın, önceki yıllarda Beyaz Saray personeli olarak görev yapan ve ardından CRP'ye katılan Frederich La Rue, Herbert L. Porter ve Jeb Stuart Magruder'in; Watergate binasındaki olayı bildiğini ve en azından büyük jüriye bildikleri şeyler hakkında yalan söylediklerini belirtiyordu. Bernstein'in bir sonraki durağı, Stans için çalışan muhasebeci bir bayan oldu. Büyük jüriye erken bir zamanda çağırıldığını ve hiç kimsenin hangi soruları yönelteceğini bilmediğini söyleyen kadın, seçim komitesinin veznedarı Hugh Sloan'u 'kurbanlık koyun' olarak nitelendirdi. Sloan'un, yasadışı işlerin bir parçası olmak istemediği için görevinden ayrılmak zorunda kaldığını belirtti.²⁹⁸

Muhasebeci kadın, 13-14 kişiye gizli fondan ödeme yapıldığını ancak bu kişilerden yalnızca 6 ya da 7'sinin operasyonda yer aldığını söylüyor. Netlik kazanması gereken soruların cevaplarının, Gordon Liddy ve sekreteri Sally Harmony tarafından verilebileceğini öne sürerek, CRP'de seçim kampanyası direktörü olan John Mitchell'in yardımcılarının olayla ilgili bağlantılarını gösteren kanıtların yok edildiğini iddia ediyor. Komitenin parasının nasıl paylaştırıldığı konusunda da bilgi veren muhasebeci, Mitchell'in üst düzey yardımcılarında Magruder'in en tepedeki basamağı oluşturduğunu, onu L (La Rue) ve P'nin (Porter) izlediğini açıklıyor. Böylece

²⁹⁷ Bernstein, Woodward, s.57.

²⁹⁸ Bernstein, Woodward, s.65.

bulmacanın eksik parçaları tamamlanmaya başladı. CRP'de çalışan başka bir haber kaynağı da açıkça bu 3 ismin olayla bağlantısını dile getirmişti. Muhasebecinin sözleri de, bu kişilerin gizli ödenekten yapılan para transferinde rol oynadıklarını doğrular nitelikteydi. Stans'ın yönetiminde olan paranın gizli dinleme operasyonu ile ilgili olduğu netleşmiş, Liddy'in paranın bir bölümünü aldığı ortaya çıkarılmıştı. Belki daha da önemli olan nokta, Mitchell'in yardımcılarının casusluk operasyonunun farkında olmalarıydı.

Tarihler 15 Eylül'ü gösterdiğinde Hunt, Liddy ve Watergate kompleksine giren 5 kişi tutuklandı. Bu 7 kişi casusluk ve hırsızlık yaptıkları, gizli telefon dinledikleri gerekçesiyle suçlanıyordu. Ancak iki gazeteci de söz konusu çeklerle ilgili suçlamada bulunulmamasından dolayı federal soruşturma üzerinde şüphe duymaya başlamıştı.

4.2.5 Woodward'un Yeni Haber Kaynağı Deep Throat'la Buluşması ve İki Gazetecinin Yaptığı Doğrulamalar

Woodward'ın yönetim bölümünden hem Beyaz Saray hem de CRP'yle ilgili bilgilere ulaşmış gizli bir haber kaynağı vardı. Hiç kimse onun kimliğini bilmiyordu. O, asla isimsiz kaynak olarak bile adının kullanılmasını istemiyordu. Woodward'la yaptığı görüşmede sadece bilgiyi doğrulama işlevini yerine getiriyordu. Woodward ondan "arkadaşım" olarak bahsederken, Washington Post'un Yönetici Editörü Howard Simons ona "Deep Throat" adını koymuştu. Başlangıçta Woodward ve Deep Throat (Derin Boğaz) telefonla konuşurlarken, Watergate olayının genişlemesi üzerine her ikisi de bu yöntemi terk etmeyi uygun buldu. Woodward'ın dairesinin perdelerinin açık olması, o gece ikilinin buluşacakları anlamına geliyordu. İşaret sistemiyle belirledikleri buluşmalarının mekanı ise, "yeraltı otomobil garajı" oluyordu. Deep Throat'un görüşmek istediği zamanlar da ise farklı bir uygulama devreye giriyordu. Her sabah Woodward, New York Times gazetesinin 20. sayfasını kontrol ediyordu. Eğer buluşma talep edilirse sayfa numarası daire içine alınıyor; buluşma saati ise sayfanın alt köşesinde bir saatin kadranda bulunan yelkovan ve akrebin yönü gösterilerek belirtiliyordu.²⁹⁹

²⁹⁹ Bernstein, Woodward, ss.71-72.

Woodward bir buluşmalarında yazdığı haberi okudu. Haberde, federal soruşturmayı yürüten kişilerin Nixon kampanyasında çalışanlardan bilgi aldığı, Watergate operasyonunun parasal olarak fonlanmasında CRP'nin üst düzey yetkililerinin payının bulunduğu ifade ediliyordu. Deep Throat, haberin çok 'yumuşak' bir üslupla kaleme alındığını söyleyerek, Woodward'a daha etkili ve sert olabileceğini hatırlattı.

Bernstein'in görüştüğü muhasebeci kadın, paranın Stans'ın kasasından çıktığını doğrulamıştı. Deep Throat da sözkonusu parayla Watergate'deki gizli dinleme operasyonunun finanse edildiğini ve diğer istihbarat toplama çalışmalarında kullanıldığını söylüyordu. John Mitchell'in yardımcılarının da fonun kontrolünü sağladıkları ortaya çıkmıştı. Elde edilen tüm bilgilerin ışığında, Deep Throat'la yaptığı görüşmenin katkısıyla Woodward, haberinin ilk cümlesini şöyle yazdı:

“Watergate casusluk operasyonunun fonlanması, Başkan Nixon'ın eski kampanya yöneticisi John N. Mitchell'in üst düzey yardımcılarının kontrolünde yapıldı ve Washington Post'un öğrendiğine göre bu kişiler CRP'de özel bir hesabın da sahibiydi”³⁰⁰

Haberde ayrıca bu fonun 300 bin dolardan fazla miktarının hassas siyasi projeler için tahsis edildiği de yazılıyordu. Gordon Liddy bu fondan para alan kişiler arasında yer alıyordu; sözkonusu hesaplara ilgili kayıtlar ortadan kaldırılmıştı; Hugh Sloan'un istifası, Watergate hakkındaki şüphelerinin bir sonucuydu. CRP iddiaları kabul etmiyor, fondaki paraların geri ödemeler ve seyahat masrafları gibi çeşitli yasal amaçlar için kullanıldığını ileri sürüyordu. Bernstein haber kaynaklarından biri olan The Bookkeeper'la (muhasebeci) görüşerek, seçim komitesine ait paranın nasıl paylaşıldığı hakkında bilgi almıştı. Ancak kadın, olayla ilgisi bulunan kişilerin isimlerinin ilk harflerini vermişti. “L”, “M” ve “P” harflerinin tam olarak kimleri temsil ettiği kesinlik kazanmamıştı. İki gazeteci kendi aralarında yaptıkları sohbetlerde bu kişiler hakkında fikir yürütüyorlardı. Öncelikle akıllarına gelen isimler Liddy, La Rue, Mc Cord, Mitchell, Magruder ve Porter'dı. Ne kadar para ödendiği ve listede başka isimlerin bulunup bulunmadığı da diğer önemli soruları oluşturuyordu. Bu yüzden her ikisi de muhasebeciyle görüşmeye karar verdi. Fondan ödeme yapan ve “L” harfiyle tanımlanan

³⁰⁰ Bernstein, Woodward, s.73.

kişinin Liddy olduğunu söylediklerinde, muhasebeci bunu doğruladı. Liddy ve Magruder'in fondan 50 bin dolardan fazla para aldıklarını söyledi. "P" harfiyle sembolize edilen kişi ise Bart Porter'dı ve onun da 50 bin dolardan fazla para aldığını doğruladı.³⁰¹

Bu dönemde iki gazetecinin de görüşlerine başvurduğu haber kaynaklarını The Bookkeeper (Muhasebeci) ve Deep Throat oluşturuyordu. Bernstein ve Woodward ilk kaynaktan aldıkları bilgileri, Deep Throat aracılığıyla doğruluyorlar. Yani gazetecilik deyimiyle çifte kontrol (double check) yaparak kaleme alıyorlardı. Washington Post'un konuyla ilgili yaptığı haberler Beyaz Saray ve FBI çevresini de rahatsız ediyordu.

Deep Throat, Magruder ve Porter'la ilgili iddiaları onaylayarak, her ikisinin de Stans'ın bilgisi dahilinde, onun emanetindeki kasadan en az 50 bin dolar aldıklarını söylüyordu. Woodward aldığı bilgilerden hareketle haberinin ilk cümlesini şöyle yazdı:

"Watergate soruşturmasına yakın kaynaklardan alınan bilgiye göre, Başkan Nixon'ın üst düzey iki kampanya yetkilisinin her biri, Demokratik Ulusal Komite genel merkezini dinleme çalışmalarında kullanılmak üzere 'gizli ödenek'ten 50 bin dolardan fazla para çekti"³⁰²

Woodward genel hatlarıyla yukarıdaki açıklamalarının yer aldığı haber metnini CRP'nin Basın Direktörü Powell Moore'a okudu. Moore haberin yanlış olduğunu söylüyordu. Magruder de haberde geçen fondan para aldığı iddialarının gerçeği yansıtmadığını ve para almadığını öne sürüyordu.

Hugh Sloan'ın gizli dinleme skandalından haberi olmadığı ve bu oyunun parçası olmak istemediği için CRP'nin veznedarlığından ayrıldığını Deep Throat da doğrulamıştı. Haber, muhasebeci kadının ismi verilmeden yazıldı. Ancak sözkonusu paranın Demokratlara karşı istihbarat toplama çalışmalarını desteklemek için kullanıldığı iddiası, Deep Throat tarafından onaylanmasına karşın; muhasebeci kadın bunu doğrulamıyordu. Bu nedenle "Bir suçlamayı iki kaynak doğrulamadıkça, belirli bir iddia gazetede kullanılmaz" şeklindeki gazetecilik kuralı devreye girdi ve iki gazeteci bu haberin yayımlanmasını ertelemek zorunda kaldı.

³⁰¹ Bernstein, Woodward, s.75.

³⁰² Bernstein, Woodward, s.77.

CRP'de sayman olarak görev yapan ve haber kaynakları tarafından edinilen bilgilerin ışığında olayla ilgisi olmadığı söylenen Hugh Sloan, kilit isimlerden biri haline gelmişti. Bunun farkında olan Bernstein, onunla görüşmek için evine gitmeye karar verdi. Sloan, Mitchell'in gizli dinleme yapılacağını bildiğini ancak para transferi gerçekleştirdiğine ilişkin bir kanıt olmadığını söylüyordu. La Rue'nin Mitchell'in yardımcısı olduğunu belirten Sloan, Mardian'ın para transferinin ardından komiteye katıldığına ve 17 Haziran'dan sonra CRP'de siyasi koordinatör olarak göreve başladığına dikkat çekiyor. Muhasebeci kadının açıklamalarına paralel olarak, Sloan da bu ikilinin Mitchell'le birlikte para transferiyle ilgili kayıtların imha edilmesinde yer aldığını açıklıyor.³⁰³

Bernstein, Mardian ve La Rue'nin kayıtların ortadan kaldırılmasında oynadıkları rolü ve Mitchell'in kendilerine verdiği görevleri dile getiren haberi Sloan'a da doğrulattıktan sonra taslak haline getirdikleri haberi, Washington Post'un Şehir Haberleri Editörü Harry Rosenfeld'e sundu. Önceki yıllarda New York Times ve Washington Post'un Dış Haberler editörlüğünü de yapan Rosenfeld, haberi onaylayarak, yayımlanmasına izin verdi.³⁰⁴

4.2.6 Sloan, Watergate Skandalıyla İlgili Yeni İsimleri Gündeme Getiriyor

Sloan hiç şüphesiz ki Bernstein'ın en önemli haber kaynaklarından birini oluşturuyordu. CRP'nin eski saymanı, elde edilen bilgilerin doğrulanması aşamasında devreye giriyor ve Bernstein'ın işini kolaylaştırıyordu. Para trafiğinin siyasi amaçlarla yapıldığına dair iddiaların netlik kazanmasını yine Sloan sağladı. Mitchell'in ödemelerin bizzat Magruder, Porter ve Liddy'ye yapıldığını bildiği iddialarını kafasını sallayarak onayladı. İlk dönemlerde harcamalardan yetkili tek kişinin Mitchell olduğunu anlatan Sloan, bu yetkinin sonradan diğer kişilere geçtiğini ifade ediyordu. Muhasebeci kadın da 6 kişinin fonla ilgisi bulunduğunu ve bu kişilerden 3'ünün (Porter, Liddy, Magruder) para aldığını söylemişti.³⁰⁵

³⁰³ Bernstein, Woodward, s.83.

³⁰⁴ Bernstein, Woodward, s.89.

³⁰⁵ Bernstein, Woodward, ss.97-98.

Sloan'la yapılan görüşmeye katılan iki gazeteci de, Beyaz Saray'da sadece 3 kişinin fonun kontrolünü elinde bulundurduğunu düşünüyordu. Bu kişiler H.R. Haldeman, Charles Colson ve John Ehrlichman'dı. Sloan, yapılan açıklamalara açık bir şekilde yanıt vermiyor ancak kafasını sallayarak onaylıyordu. Beyaz Saray Personel Şefi ve Başkanın Yardımcısı H. R. Haldeman, Nixon'ın seçim kampanyasında 'gözü kulağı' olarak nitelendiriliyordu. Politik yardımcısı olan Gordon Strachan aracılığıyla CRP'de alınan her önemli karar hakkında bilgilendiriliyordu ve Magruder de Haldeman'ın komitedeki adamıydı.

Daha önce adı Watergate olayıyla anılmayan kişiler, Sloan'la yapılan görüşmede ortaya çıkmaya başladı. Bu isimlerden biri de Başkan Richard Nixon'ın kişisel avukatı Herbert W. Kalmbach oldu. Bernstein'in gündeme getirdiği bu isim Sloan'ı şaşırtmışa benziyordu. Bernstein, New York Times gazetesinde Kalmbach'ın, başkanın ve Beyaz Saray'ın özel projelerinde sıklıkla görev aldığıyla ilgili bir haber okumuştur. Bir tahmin oyunu oynamak isteyen gazeteci bu yüzden Kalmbach'a yönelmişti.³⁰⁶

Carl Bernstein ve Bob Woodward; Mitchell, Stans ve Magruder'in isimlerini doğrulamış ancak fonun kontrolünü sağlayan diğer iki kişiyi ortaya çıkaramamıştı. Bu bilgileri Yönetici Editör Benjamin C. Bradlee'ye aktaran gazeteciler, haberin hazırladıkları haliyle yayımlanması için onay aldılar. Haberde özet olarak şunlar yazıyordu:

“John N. Mitchell, Demokratlar hakkında bilgi toplamak için kullanılan Cumhuriyetçi Parti'ye ait gizli bir fonu, kişisel olarak kontrol ediyor. 1971 yılının bahar döneminin başlarında, Başkan Nixon'ın kampanya yöneticisi olmak için Adalet Bakanlığı'ndan ayrılmadan 1 yıl önce bu fondan para çekilmesine onay verdi. Mitchell'den başka 4 kişi gizli fondan yapılan ödemeler için yetkili kılındı. Onlardan biri eski Ticaret Bakanı Maurice H. Stans, şimdi Başkanın seçim kampanyasının finans başkanı; diğeri ise Mitchell'den önce seçim kampanyasının yöneticisi olan ve şu anda kampanyanın yönetici yardımcısı Jeb Stuart Magruder. Diğer ikisi ise, haber kaynaklarına göre, Washington'ın dışında kampanyaya yardımcı olan bir kişi ile kampanyanın içinde yer alan üst düzey Beyaz Saray yetkilisi.”³⁰⁷

³⁰⁶ Bernstein, Woodward, s.100.

³⁰⁷ Bernstein, Woodward, s.103.

Fonun nasıl işletildiğini gözler önüne seren haber; Sloan'ın Mitchell'le yaptığı telefon konuşmalarından, Liddy, Porter ve Magruder'in para çekmesi olayına; GAO'nun fonun varlığının bile yasadışı olduğuna yönelik kararına kadar birçok gizli kalmış gerçeği gün ışığına çıkarıyordu. Yazıda, Watergate olayını soruşturan Yüksek Jüri'nin; fonun, gizli telefon dinlemek amacıyla kurulmadığına yönelik açıklamalarına da yer veriliyor. Bununla birlikte Washington Post, haber kaynaklarına dayanarak, gizli fonun öncelikli amacının, Demokratlara karşı yaygın bir istihbarat toplama operasyonunun finanse edilmesi olduğunu belirtmekten geri kalmıyor. Mitchell de haberin gazetede yer almasının ardından fonun varlığını inkar etmiyor, para ödemesi yapıldığı iddialarını yalanlamıyordu. Bernstein'in telefonla ulaştığı Mitchell, Washington Post'un sahibi Katharine Graham'ı tehdit ediyordu.

Alfred C. Baldwin III, Watergate olayının çözülmesinde anahtar isimlerden biri olarak görülüyordu. Bernstein onun eski bir FBI ajanı olduğunu ve Watergate operasyonuna katkı sağladığını duymuştu. CRP'de güvenlik görevlisi olarak çalışan Baldwin iddialara göre; binada gözetim altında olan yerleri bildirmiş, Demokratların telefon görüşmelerine ait gizli kayıtları kopyalayarak CRP'ye gönderilmesini sağlamıştı. 11 Eylül günü iki gazeteci bu haberi gazetelerinde kullandı. Bir hafta sonra haber kaynakları olan muhasebeci kadının yardımıyla Baldwin'in gerçek kimliğini ortaya çıkardılar.³⁰⁸ Haberin bu aşamasında, araştırmacı gazetecilik çalışmasında gazeteciler ve çalıştıkları kurumların uyması gereken etik kurallarla ilgili ders niteliğinde bir gelişme yaşandı. Baldwin'in avukatı John Cassidento, müvekkilinin yapacağı açıklamalar karşılığında para talep ettiğini iletti. Cassidento'yla konuşan Bob Woodward, Post'un hiçbir zaman haber karşılığı para vermeyeceğini söyleyerek bu teklifi reddetti. Olayla ilgili çok önemli bir haber kaynağı kaçırılmasına karşın, Washington Post örnek bir şekilde ilkelerinden taviz vermeden araştırmasına devam etme kararı aldı.

³⁰⁸ Bernstein, Woodward, ss.108-109.

4.2.7 Bernstein'a Sızdırılan Haber Sonrası Gün Işığına Çıkan Gerçekler

28 Eylül gecesi Bernstein'ı, kendisini hükümette görevli bir avukat olarak tanıtan bir kişi aradı. Bu kişi Watergate araştırmasıyla ilgili hiçbir şey yapılmadığını söylüyordu. Bu konuda kendisine bazı bilgiler verebileceğini ifade ediyordu. Watergate'le ilgili haber tavsiyeleri artmaya başlamıştı.

Telefondaki avukat, Nixon'ın seçim kampanyası için çalışan bir arkadaşı olduğundan söz ediyordu. Arayan kişi, arkadaşının isminin Alex Shipley olduğunu ve Tennessee eyaletinde başsavcı yardımcısı olarak görev yaptığını söylüyordu. Nashville'de yaşayan bu kişi, 1971 yılının yaz ayında Nixon'ın seçim kampanyası için çalışmaya başlamıştı. Shipley içkili bir sohbette geçen konuşmayı aktardı. Arayan diğer birçok ayrıntıyı hatırlamıyordu. Sözkonusu kişi eski Tennessee Senatörü Albert Gore için çalıştığını söylemişti. Avukat, Bernstein'a Shipley'in adını ve telefon numarasını, adının bilgi kaynağı olarak açıklanmaması durumunda verdi. Bernstein, Shipley'e ulaşmayı başardı. Ancak Shipley basınla konuşmak için öncelikle patronundan izin almayı istiyordu, yani Tennessee'nin genel başsavcısından. Albert Gore bir Demokrat'tı. Gore, Shipley'e doğru olduğunu düşündüğü şeyi yapmasını tavsiye etti ve Shipley notlarını karıştırarak CRP kampanyasının planlayıcılarından Donald Segretti'nin adını verdi. Shipley, Segretti'yle kendi evindeki bir akşam yemeğinde tanıştığını söylüyordu. Segretti, Shipley'e Washington'da Hazine Bakanlığı'nda yapacağı bir görüşme için geldiğini söylemişti. Bernstein, o sırada açıklama üzerine not aldı: "Treasury (Hazine) – Liddy". Bernstein, Gordon Liddy'nin Hazine Bakanlığı'nda Beyaz Saray'da çalışmaya başlamadan önce görev aldığını biliyordu.³⁰⁹

Ancak Shipley, ondan Watergate skandalından önce Liddy'nin adını hiç duymadığını söylüyordu. Segretti'yle birçok görüşme yaptığını, bir görüşmesinde Segretti'nin seyahate çıkmaya uygun, boş zamanı olan avukatları listelemesini istediğini ifade ediyor. Segretti, Shipley'e Young ve Segretti adını taşıyan bir hukuk bürosunda bulunacağını söyledi. Sözkonusu operasyonu Nixon'ın bildiğini ifade ediyordu. Bernstein, Segretti'nin Nixon'ın kampanyasında çalıştığından nasıl emin olduğunu

³⁰⁹ Bernstein, Woodward, ss.113-115.

sordu ve “Bu konuda hiçbir kanıtım yok” cevabını aldı. Shipley, Segretti’nin politik görüşü hakkında pek fazla bilgiye sahip değildi. Segretti, Shipley’e operasyonun finansal boyutunda bilgi veremeyeceğini söylemişti.³¹⁰

Gazeteciler, Segretti’ye yardımda bulunan Kenneth Griffiths, Roger Lee Nixt, Peter Dixon’ın telefon numaralarına ulaştı. Nixt, konuyla ilgili konuşmak istemiyor ve “Don Segretti’yle bir görüşme yaptık. Benim arkadaşım... Evet, o Nixon kampanyası için bazı gizli çalışmalar yapmayı teklif etti ancak bununla ilgili onunla konuşmadım” açıklamasında bulunuyordu. Griffiths’in Atlanta’daki evi cevap vermiyordu. Dixon ise “Don aradı ve başkanın yeniden seçilmesi için bazı çalışmalarla ilgilenip ilgilenmeyeceğimi sordu. İlgilenmediğimi söyledim ve bir daha konuşmadık” diyordu. Bernstein’in sonradan ulaşmayı başardığı Griffiths, Segretti’yle yaptıkları anlaşma hakkında konuşmak istemiyordu. Zaten ona destek vermek için zamanının olmadığını söylemişti. Bernstein, birçok telefon görüşmesinin sonunda Bayan A. H. Segretti’ye yani Don Segretti’nin annesine ulaşmayı başardı. Ancak kendisini Washington Post muhabiri olarak tanıtmadı. İsmi ve telefon numarasını bıraktı. Kısa bir süre sonra Don Segretti evinden Woodward’ı aradı. Bu görüşmeden haberi olmadığı için önce duraklayan Woodward, ardından Washington Post gazetesi muhabiri olduklarını itiraf etti, kendisinin Nixon’ın seçim kampanyası için gizli politik çalışma yaptığını yönelik iddiaları öğrenmek istediklerini söyledi. Segretti zamanı olmadığını söyleyerek telefonu kapattı. Ellerindeki en önemli haber kaynağını kaybeden iki gazeteci, editörleri Barry Sussman’ı arayarak gazetenin batı yakasında çalışan bir muhabirin ya da bir “stringer”^{*}in görevlendirilmesini talep ettiler.³¹¹ Robert Meyers, 29 yaşında Newsweek dergisinde ‘stringer’^{*} olarak görev yapmıştı. Post’un Watergate konusunda yaptığı haberleri yakından takip etmişti. Bu dönemde Bernstein, kendisini Don Segretti olarak tanıtarak, Gordon Liddy’yi aradı. Eğer Liddy, Segretti’yi tanıyorsa mutlaka bir cevap

³¹⁰ Bernstein, Woodward, ss.117-118.

³¹¹ Bernstein, Woodward, ss.119-120.

* **Stringer:** Özel bir haber çalışması ya da görevi için bir gazete tarafından belli bir ücret karşılığında kiralanmış muhabir.

verecekti. Segretti'nin kaldığı eyaletler, başkan Nixon'ın 1972 seçim kampanyasında önem verdiği anahtar eyaletlerle örtüşüyordu.

Meyers, Segretti'yle görüşmeyi başardı. Washington Post'un bulduğu bilgileri yöneltti ancak yalnızca "Hatırlamıyorum", "Yorum yok" şeklinde cevaplar aldı. Bernstein rutin telefon görüşmelerinden birini yapıyordu bir Adalet Bakanlığı yetkilisiyle. Segretti hakkında sorduğu soruya, "Bu sorunuza cevap veremem çünkü bu araştırmanın bir parçası" şeklinde bir yanıt aldı. Bernstein kaleme aldığı haberinde, "Üç avukatın Washington Post'a politik casusluk ve sabotaj olayının başkan Nixon'ın yeniden seçilmesi kampanyasıyla ilgili, Watergate olayıyla ilgili FBI'ın yaptığı araştırmada adı geçen bir kişinin rol aldığını yazdı"³¹² Ancak Woodward, 'sabotaj' operasyonu hakkında yeterli ayrıntılı bilgiyi toplayamadıklarını söyleyerek; haberin amacı ve içeriğinin açık olmadığını anlattı. Ve sonuçta Woodward hakim çıktı ve sözkonusu bilgileri doğrulamak için Deep Throat'la görüşmeye karar verdi ve dengeli hareket ederek, elde ettiği bilgileri kontrol etmesi gerektiği yönünde tavsiye aldı. Deep Throat, John Mitchell'in olayla bağlantısı olduğunu doğrulayarak, gazetecilerin tahminlerinin doğru olduğunu söyledi.

Woodward, Deep Throat'tan Beyaz Saray'da gizli operasyonları düzenleyen gruplar hakkında da bilgi almaya başardı. Deep Throat, şöyle konuşuyordu:

"Gizli operasyonlarla ilgili 4 temel kişisel grup var. The November Group (Kasım Grubu) CRP'nin reklam ve tanıtımını elinde bulunduruyor. A Convention Group (Toplantı, Kongre Grubu) hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat Parti toplantılarında istihbarat toplama ve sabotaj planlama çalışması yapıyor. A Primary Group (Ana Grup) ve Howard Hunt Grubu da 'gerçekten ağır operasyonları düzenleyen ekip'ler arasında bulunuyor."³¹³

Deep Throat ayrıca FBI ve büyük jürinin yaptığı araştırmaların Watergate operasyonu ile sınırlı kaldığını, "oyunun" dışındaki hiç kimsenin kontrol edilmediğini söylüyordu. Siyasi muhaliflere karşı uygulandığı öne sürülen taktikleri kafasını sallayarak doğrulayan Deep Throat; dinleme yapma, insanları takip etme, basına yanlış, yanıltıcı bilgi verme, sahte mektuplar düzenleme, seçim kampanyasında çalışanların

³¹² Bernstein, Woodward, ss.124-129.

³¹³ Bernstein, Woodward, s.133.

özel yaşamlarını soruşturma, ajan yetiştirme, belge çalma, siyasi gösterilerde provokatör yetiştirme gibi yasadışı faaliyetler yapıldığını belirtiyor. Adalet Bakanlığı ve FBI'ın bu çalışmalarını bilmesine karşın takip altına almadığını; Beyaz Saray ve CRP tarafından muhalefeti yıpratmak, ortadan kaldırmak için yönetilen 50 kişi olduğunu sözlerine ekliyor. Woodward, gazeteye geldiğinde Bernstein, Sussman ve Rosenfeld'le ellerindeki haberlerin nasıl kullanılacağına dair bir görüşme yaptı. En az 50 ajan tarafından yürütülen casusluk ve sabotaj çalışması ve Bernstein'in Segretti'yle ilgili yaptığı haber yayımlanabilirdi.³¹⁴

Bernstein haberinin ilk paragrafında, başkan Nixon'ın yeniden seçilmesi için sabotaj ve casusluk kampanyası düzenlendiği ve bu etkinliklerin Demokratik Parti'ye başkan olmak için yarışanlar kişileri amaçladığını yazıyor; bu yönde yapılan çalışmaların Nixon'ın yeniden başkanlığa seçilmesinin temel stratejisini oluşturduğunu vurguluyordu. Woodward eklediği paragrafta, Nixon'ın seçim kampanyasına yapılan katkıların, Demokratik Parti başkanlık adaylarını hedeflediğini dile getirdi. Casusluk ve sabotaj skandalından bahsedilen diğer paragraflarda ise izlenen taktikler sıralanıyordu.

Her geçen gün Başkan Nixon'a yakın ve Watergate olayıyla bağlantılı olduğuna inanılan kişilerin sayısı artış gösteriyordu. Nixon'ın Atamalardan Sorumlu Sekreteri Dwight Chapin'in de Watergate olayında, casusluk skandalında adı geçiyordu. Chapin, Başkan'a rahatlıkla ulaşabilen kişilerin başında geliyordu. Time dergisi, Segretti ile Chapin arasındaki bağlantıyla ilgili ayrıntılı bir haber yayımlamıştı. Haberde Chapin'in Segretti'yi kiraladığı ve Haldeman'ın siyasi yardımcısı Gordon Strachan'ın bu olayda dol oynadığı yazılıyordu. Segretti'ye Başkan Nixon'ın kişisel avukatı Herbert W. Kalmbach tarafından 35 bin dolardan fazla para ödenmişti.

Time'da yer alan ve Segretti – Chapin ilişkisini gözler önüne seren haber Woodward'ı harekete geçirdi. Adalet Bakanlığı'ndan bir avukata ulaşan Woodward, Kalmbach'ın Segretti'nin gizli çalışmaları için para ödenmesinde devreye girdiğini doğrulattı. Ardından, CRP'nin eski saymanı Hugh Sloan'ı arayarak, Kalmbach'ın seçim kampanyasındaki etkisi üzerine konuştu.

³¹⁴ Bernstein, Woodward, ss.135-136.

Maurice Stans, Ticaret Bakanlığı'ndan ayrılana kadar, Kalmbach başkanın yeniden seçilmesi kampanyasında yer almıştı. Sloan, Kalmbach'ın, Stans'ın kasasındaki gizli fondan para ödemesi yapma yetkisine sahip 5 kişiden biri olduğunu söylüyordu. Kalmbach'ın fon üzerinde kontrol sahibi olması, Washington Post'u harekete geçirdi ve gazete ertesi gün ilk sayfasında "Nixon için çalışan avukatın GOP'un gizli fonunu kullandığı söyleniyor" şeklinde haberi kullandı. Bir anlamda Chapin bağlantısı skandalın, Oval Ofis'in kapılarına kadar gelmesini sağlamış oldu.³¹⁵ Özellikle Washington Post'un üzerine gittiği Watergate olayı, diğer gazete ve dergiler tarafından da sıklıkla işlenmeye başlamıştı. Time dergisinin Chapin ve Segretti bağlantısını ortaya koyan haberinin ardından, 18 Ekim günü New York Times gazetesi de, Beyaz Saray'ın içinde bulunduğu durumla ilgili bir haber yayımladı. Gazete, Donald Segretti'nin telefonundan onlarca kez Beyaz Saray ve Dwight Chapin'in evinin arandığına dair telefon kayıtlarına ulaştı. Ayrıca Segretti'nin telefonu ya da kredi kartı yoluyla en az 21 kez Howard Hunt'ın evini ve ofisini aradığı belirlendi.

4.2.8 Nixon'ın Yeniden Seçilmesi İçin Kullanılan Fonu Kontrol Eden Kişilerin Listesi Tamamlanıyor

Woodward ve Bernstein gizli fonu kontrol eden beşinci kişinin bir Beyaz Saray yetkilisi olduğunu düşünüyorlar ve bunu kanıtlamak için uğraşıyorlardı. Onlara göre bu kişi Beyaz Saray Personel Şefi Harry Robbins Haldeman'ın kendisiydi. CRP, 1971 yılının mart ayında şekillendirildiği zaman, Haldeman; Jeb Magruder ve Hugh Sloan'ı siyasi ve finansal çalışmaları yönetmeleri için seçmişti. Herbert W. Kalmbach, Haldeman tarafından 1950'li yılların ortalarında Başkan Nixon'ın yardımcısı olarak sunuluyordu. Beyaz Saray kariyerine 1969 yılında başlayan Charles W. Colson, yönetimin bir bağlantısı olarak Haldeman ve Başkan'a politik gruplarla ilgili rapor veriyordu. Gazeteciler, haber kaynaklarından elde ettikleri bilgilerden Haldeman'ın CRP'yle çok az bağlantısı olduğunu biliyorlardı. Zaten bu iş Gordon Strachan'ın işiydi.³¹⁶ Woodward, 19 Ekim günü Deep Throat'la gerçekleştirdiği buluşmada, Haldeman'ın gizli fondan yapılan ödemeleri kontrol eden beşinci kişi olduğunu

³¹⁵ Bernstein, Woodward, ss.159-160.

³¹⁶ Bernstein, Woodward, ss.171-172.

düşündüklerini söylemiş, haber kaynağının davranışlarıyla bunu doğruladığını anlamıştı. Hugh Sloan'ı ziyaret eden iki gazeteci, ödemelere onay veren beş kişinin varlığını doğrulattı. Bu kişiler, Magruder, Stans, Mitchell, Kalmbach ve Beyaz Saray'da görevli bir kişiydi. Sloan, hiçbir şey söylemeden yalnızca onaylama yöntemiyle bu ismin Haldeman olduğunu teyit etti.³¹⁷ Yasadışı ödemeyi yapan tüm isimler ortaya çıkmış olmasına karşın, bir haber kaynağından daha doğrulama almayı uygun buldular. Bu kaynaklardan biri Bernstein'ın ekim ayının ilk haftası görüşme yaptığı bir FBI ajanıydı.

24 Ekim günü öğleden sonra, Haldeman'la ilgili haber yayıma hazırdı. Haldeman, haberde seçim kampanyasındaki fonların politik casusluk ve sabotaj için kullanılmasına izin veren beşinci kişi olarak tanıtılıyordu. Ancak gazete yönetimi üç haber kaynağından alınan doğrulamaları yeterli bulmayarak, dördüncü bir haber kaynağıyla görüşme yapılmasının daha doğru olacağına karar verdi. Bunun üzerine Adalet Bakanlığı'nda görevli bir avukatı arayan Bernstein, ilginç bir yöntemle haberin yayımlanmasını sağladı. Deneyimli gazeteci, 10'a kadar sayacağını eğer avukat hala hatta kalırsa haberin doğruluğunun onaylanmış olacağını söyledi. Avukatın telefon hattında kalması, olayla ilgili bir kaynağa daha ulaşılmasını sağlamıştı. Haberın yayıma hazırlanmasının önünde hiçbir engel kalmadığı düşünülürken, Hugh Sloan, avukatı James Stoner aracılığıyla Haldeman'ın gizli fondan ödeme yapılmasını sağlayan kişi olduğunu iki gazeteciye ima etmediğini belirtiyordu.

CBS televizyonunda muhabir Daniel Schorr'un sorularını cevaplayan avukat Stoner, Haldeman'la ilgili iddiaları yalanlıyordu. Bu açıklama Washington Post gazetesinde de hareketli saatlerin yaşanmasına neden oldu. Bernstein, Woodward, Sussman, Rosenfeld ve Simons, Bradlee'nin ofisinde biraraya gelmişti. Başkan Nixon'ın Basın Sekreteri Ron Ziegler de olağan basın toplantısında Post'u eleştirerek, haberin söylentilere dayalı, isimsiz kaynaklar kullanılarak yapıldığını söylüyordu. Ancak yine de Watergate haberleri hakkında inkar ve yalanlama yoluna gitmiyor.³¹⁸

³¹⁷ Bernstein, Woodward, ss.173-174.

³¹⁸ Bernstein, Woodward, ss.184-185.

Gizli fonu kontrol eden beşinci kişi olduğu öne sürülen Haldeman hakkındaki belirsizlik, ancak Sloan'la bir kez daha konuşularak aydınlatılabilirdi. Bernstein'la telefonda görüşen CRP'nin eski saymanı, Haldeman'ın sözkonusu fonu kontrol ettiğini fakat bu konunun büyük jüriye verdiği ifadede, tanıklığı sırasında gündeme gelmediğini söylüyordu. CRP'nin kampanya direktörü Clark MacGregor da, komitede gizli faaliyetler için kullanılan bir fonun varlığını doğruluyor, yetkili beş kişi olarak Mitchell, Stans, Magruder, Porter ve Liddy'yi gösteriyordu. New York Times ilk sayfasına MacGregor'un iddialarını koyarak, komitede kullanılmak üzere gizli fondan 900 bin dolar nakit ödeme yapıldığını ifade ediyordu.³¹⁹ Woodward bu iddiaları netleştirmek amacıyla bir kez daha Deep Throat'un kapısını çaldı. Gazetecinin en yakın haber kaynağı, 'en tepeden aşağıya kadar' yapılan her çalışmanın bir 'Haldeman operasyonu' olduğunu söylüyor ve Haldeman'ın verdiği emirleri uygulayan üst düzey dört yardımcıya sahip bulunduğunu ekliyor. Bu yardımcıların isimlerinin de; Lawrence Higby, Chapin, Strachan, Alexander Butterfield olduğunu belirtiyor.

Tüm bu gelişmelerin yaşandığı günlerde seçim yarışı sona ermiş ve Richard Nixon rakiplerini geride bırakarak zaferini ilan etmişti. Ancak yine de ABD basını Watergate olayının peşini bırakmıyor, her gün yeni iddiaların kamuoyunda tartışılmasına neden oluyordu. Bu dönem içinde Time dergisi tarafından yapılan haberde adı geçen avukat Segretti, Bernstein ve Post'un Watergate olayında yardımını aldığı muhabir Meyers'le görüşmeyi kabul etti. Telefon kayıtlarını yayımlayan bazı gazetelere kızgın olan Segretti, özel yaşantısına saldırılmasından, birçok arkadaşının rahatsız edilmesinden şikayet ediyordu. Başkanın atamalardan sorumlu sekreteri Dwight Chapin tarafından kiralandığını, Haldeman'ın yardımcısı Strachan'la iş hakkında konuşma yaptıklarını, Nixon'ın özel avukatı Kalmbach'ın kendisine ödeme yaptığını itiraf ediyordu. Beyaz Saray Danışmanı Howard Hunt'la buluştuğunu doğrulayan Segretti, Hunt'ın kendisinden Nixon'ın başkanlık yarışındaki rakibi McGovern'i rahatsız etmesi için bir gösteri organize etmesini istediğini anlatıyordu.³²⁰

³¹⁹ Bernstein, Woodward, ss.194-195.

³²⁰ Bernstein, Woodward, ss.202-203.

Deep Throat ve Segretti'nin açıklamaları, iki gazetecinin kafasında oluşan belirsizlikleri netleştirmişti. Birçok haber kaynağıyla görüşmeler yapıyorlar, elde ettikleri bilgileri doğrulamak için büyük çaba gösteriyorlardı. Araştırmacı gazeteciliğin derinlemesine yapılan bir haber etkinliği olduğunun farkındaydılar. Her geçen gün ulaştıkları yeni haber kaynakları aracılığıyla, olayla ilgili yeni bağlantılar elde ediyorlardı. Son olarak öğrendikleri bilgi, Hunt ve Liddy'nin "Plumbers" adı verilen gizli Beyaz Saray ekibinde görev aldıklarıydı. Bu ekip, kitle iletişim araçlarına 'sızdırılan' bilgileri soruşturuyordu. Time dergisi daha önce böyle bir grubun varlığından söz etmiş ancak Beyaz Saray, konuyla ilgili bir yorum yapmamıştı. Sonraki günlerde bu ekibin sekreteri olduğu ileri sürülen Kathleen Chenow, Bernstein'a önemli bilgiler verdi. Chenow, "Plumbers" ekibini Howard Hunt, Gordon Liddy, David Young ve Egil Krogh'un oluşturduğunu söyleyerek, medyaya sızdırılan bilgileri araştırdığını teyit ediyordu. Ayrıca ekibin üyeleri, Başkan Nixon'ın İç İlişkilerden Sorumlu Yardımcısı John Ehrlichman'a düzenli olarak rapor veriyordu.³²¹

4.2.9 Yargı Sürecinin İzlediği Seyir ve Başkan Nixon'ın İstifası

Watergate olayında yargı süreci merakla bekleniyordu. Davada görev alacak savcı ekibi belli olmuştu. 36 yaşındaki Earl Silbert, 46 yaşındaki Seymour Glanzer ve 35 yaşındaki Donald E. Campbell; Nixon'ı istifaya kadar götürecek dava sürecinin savcıları olarak belirlenmişti. Birleşik Devletler Columbia Eyalet Mahkemesi'nden Hakim John Sirica da bu önemli davanın yargıçısı olarak seçilmişti. Sirica, Aralık ayında duruşma öncesi yaptığı açıklamada, büyük jürinin suçlanan kişilerin niçin Watergate binasına girdiğini bilmek istediğini söylüyordu. Sözkonusu kişilerin yalnızca siyasi casusluk amacıyla mı bu işe giriştiğinin öğrenilmesi gerektiğini belirten Sirica, operasyon için ne kadar para ödendiği ve onları kimlerin tuttuğuna ilişkin soruların cevaplanmasını amaçladıklarını vurguluyordu.

Watergate kompleksine giren zanlıların, hakim John Sirica'nın karşısına çıkacakları gün gelmişti. Sanıklardan Eugenio R. Martinez, Watergate binasına girme nedenleri olarak Küba'da yaşanan gelişmeleri gösteriyordu. ABD'yi komünistler

³²¹ Bernstein, Woodward, s.215.

tarafından düzenlenecek komplolara karşı korumak için her şeyi yapacağını söyleyen Martinez'in açıklamaları, John Sirica'yı tatmin etmemişti. Dört sanık da operasyon için para aldıkları iddialarını yalanlıyor; Bernard L. Barker kendilerinin parayla satın alınacak kişiler olmadığını söylüyordu. Barker, 114 bin dolar tutarındaki çeklerle ilgili soruya, paranın nereden geldiğini bilmediğini ifade ederek cevap verdi. Duruşma sonrasında Miamili dört sanığın cezaevine geri gönderilmesine karar verildi.³²²

Bernstein ve Woodward, 16 günlük mahkeme sürecinin ardından, duruşmayla ilgili uzun bir haber analiz yazısı kaleme aldı. İki gazeteci sözkonusu sanıkların niçin ve kim tarafından tutulduğunun hala bir sır olduğuna dikkat çektikleri yazılarında, cevaplanması gereken soruların yanıtlarının bulunamamasını eleştiriyorlardı. Mahkeme heyetinin; Başkanın adamlarının izlediği yöntemleri, Beyaz Saray ve CRP'nin çalışmalarını anlamakta başarısızlığa uğradığını düşünüyorlardı.

Watergate olayının ortaya çıkmasının üzerinde yaklaşık 10 ay geçmişti. Bu 10 ayın sonunda iki gazeteci yüzlerce haber kaynağıyla görüştü ve aldıkları bilgileri doğrularak gazetelerinde yayımladılar. FBI yöneticisi Patrick Gray'le yaptıkları görüşme sonunda; Nixon'ın üst düzey yardımcılarının Segretti'ye ödeme yaptıklarını belirten bir haber Washington Post'ta çıktı. Segretti'ye ödeme yapılmasında rol oynayan kişiler arasında Dwight Chapin ve Herbert W. Kalmbach gösteriliyordu.

Mart ayında yayımlanan bu haberin ardından nisan ayı içinde Başkanın eski özel yardımcısı Jeb Stuart Magruder'in sözleri, Nixon'ın iki yakın adamını suçlamayla karşı karşıya getirdi. Magruder'e göre; eski başsavcı John N. Mitchell ve Beyaz Saray Danışmanı John W. Dean III Watergate operasyonunun yapılması onaylamış ve planın yapılmasına yardımcı olmuştu. Beyaz Saray ve CRP'deki kaynaklara göre; Magruder bu açıklamaları, federal savcılara yapmıştı.³²³

30 Nisan günü ABD Başkanı Richard Nixon halka bir konuşma yaptı. Başkanlığı döneminde verdiği en zor kararlardan birini açıklamak zorunda olduğunu söyleyen Nixon, en yakın iki çalışma arkadaşı Bob Haldeman ve John Ehrlichman'ın

³²² Bernstein, Woodward, ss.230-234.

³²³ Bernstein, Woodward, s.294.

istifalarını kabul ettiğini dile getiriyordu. Watergate davasıyla ilgili çalışmalarından ötürü büyük jüri başta olmak üzere, savcılar, hakim John Sirica ve özgür basının temsilcilerini kutluyordu. Beyaz Saray Basın Sekreteri Ronald Ziegler de Washington Post Gazetesi, Woodward ve Bernstein'dan araştırmacı habercilik çalışmalarının başında yaptığı eleştiriler için özür diliyordu.

1974 yılı şubat ayının sonuna gelindiğinde özel Watergate soruşturma ekibi Jeb Magruder, Bart Porter, Donald Segretti, Herbert Kalmbach, Fred La Rue, Egil Krogh ve John Dean'in savunmalarını aldı. 8 kuruluş ve yetkilileri CRP'ye yasadışı destek verdikleri gerekçesiyle suçlanıyordu. Washington'da Dwight Chapin yalan yere yemin ettiği; New York'ta John Mitchell ve Maurice Stans, adaleti engellediği ve yalan yere yemin ettiği için yargılanıyordu.

1 Mart günü Washington büyük jürisi Demokratik Ulusal Parti genel merkezine girilmesine destek olan ve komployu hazırlayan kişilerle ilgili önemli kararlar aldı, Başkan Nixon'ın Beyaz Saray ve CRP'deki üst düzey yardımcılarında yedisi adaleti engellemek için komplo düzenlemekten suçlu bulundu. (Haldeman, Ehrlichman, Colson, Mitchell, Strachan, Mardian ve avukat Kenneth Parkinson) Bir hafta sonra toplanan ikinci Washington büyük jürisi Daniel Ellsberg'in psikiyatrisinin bürosuna girilerek komplo kurulmasını planlayan kişiler hakkında suçlamada bulundu. (Ehrlichman, Colson, Liddy, üç Küba asıllı Amerikalı, Bernard Barker, Eugenio Martinez)³²⁴

Yaklaşık 2 yıl boyunca ABD medyası tarafından gündemde tutulan skandal, 8 Ağustos 1974 tarihinde Başkan Nixon'ın istifasıyla sonuçlandı. Böylece ülkede ilk kez bir Başkan, skandal suçlaması nedeniyle istifa etmiş oldu. Nixon'ın istifasının ardından Gerald Ford, 38. ABD Başkanı olarak yemin ederek göreve başladı. Ford yemin töreni sırasında skandala atıfta bulunarak, "Bizim uzun süren ulusal kabusumuz bitti" açıklamasında bulundu. Yaklaşık 1 ay sonra da, Nixon'ın başkanlık yaptığı dönemde hakkında açılan veya açılacak tüm federal suçlardan affedilmesini sağladı.³²⁵

³²⁴ Bernstein, Woodward, s.335.

³²⁵ MSNBC haber portalı, "Nixon resigns, Ford sworn-in", "Ford pardons Nixon", <http://www.msnbc.com/onair/msnbc/timeandagain/archive/watergate/timeline.asp>, (Erişim:15 Şubat 2004), (par.2 ve 3).

4.2.10 Watergate Skandalı'nın Ortaya Çıkarılmasında ABD Medyasının Rolü

Washington Post, inatçı ve cesaretli haberciliği sayesinde Başkan Nixon'ın suçlu olduğunu kanıtlayan bağlantıları ortaya çıkardı. Woodward ve Bernstein'in yaptığı bu hünereli çalışma, ABD'de gazeteciler ve siyaset dünyası arasında yeni bir ilişkinin başlangıcını oluşturarak, gazetecilerin oynadığı rolün önemini kanıtladı. Medyanın takındığı tavrı değerlendiren Herman ve Chomsky, olay ortaya çıktığında Amerikan Hava Kuvvetleri'nin onbinlerce Kamboçyalı'ya bomba yağdırdığını ancak bu olayla ilgili ne Kongre ne de medyadan en ufak bir tepkinin bile yükselmediğini söylüyor.

Bundan dolayı Watergate'in ABD medyasında "bekçi köpeği" fonksiyonunu yerine getiren tipik bir örnek olduğunun tartışılmayacağı ileri sürülen düşünceler arasında bulunuyor. Hatta gazetecilerin güçlü grubun tarafını tutarak partizanca davrandığının bile söylenebileceği ifade ediliyor. Bu açıdan yapılan değerlendirmeler ışığında Watergate'in ne araştırmacı gazeteciliğin bir başlangıcı olduğu ne de gazeteciler ve siyaset dünyası arasında yeni bir ilişkiye yol açtığı öne sürülen fikirler arasında yer alıyor.³²⁶

ABD basınının, Nixon'ın devletin güvenlik organlarını kullanırken dürüst davranıp davranmadığını gündeme getirmesiyle konuyu saptırdığını düşünenler de bulunuyor. Bu savı öne sürenlere göre basın, ABD Başkanı'nı ayartabilecek kurumsal hatalara çok az dikkat çekmişti. Gazeteciler, olayın kurumsal yönlerini göz ardı ederek, haber kaynaklarından gelen sızıntıları kamuoyuna aktarmayı tercih ettiler. Skandalın baş rol oyuncularının kusurları dramatize edilerek, kurumsal problemler ve anormallikler hakkındaki kuşkular ele alınmadı.³²⁷

Watergate olayına ilk ortaya çıktığında az bir ilgiyle yaklaşıldı. Bazı demokratların ve gazetecilerin çabalarına karşın medya kısa bir zaman sonra olayı ele almaya başladı. O yıl yapılacak başkanlık seçimleri sırasında 433 gazeteciden yalnızca 15'i, Watergate olayını araştırması için görevlendirilmişti ve bunlardan sadece biri televizyon muhabiriydi. Seçim sonrasında bile Amerikan halkının yüzde 80'i

³²⁶ Burgh, s.79.

³²⁷ W. Lance Bennett, *Politik İllüzyon ve Medya*, Çeviren: Seyfi Say, İstanbul, Nehir Yayınları, 2000, ss. 136-137.

“Watergate krizi”nin olduğuna inanmanın zor olduğunu düşünüyordu. Halkın yüzde 75’i olayın sadece “politik” bir yönü bulunduğunu düşünüyor, yüzde 84’ü ise Watergate olayının oy verme kararlarında etkili olmadığını açıklıyordu. Ancak olay, henüz aradan 2 yıl bile geçmeden, ABD tarihinde barış döneminde yaşanan en ciddi politik kriz haline gelmişti. Bu noktada medya, olayı sivil toplum anlayışına yapılmış bir saldırı olarak kamuoyuna aktardı ve sivil toplum söylevinin farklı bir yönünü harekete geçirdi.³²⁸

1972 yılının eylül ayında halkın yüzde 52’si olayın ciddiyetinin farkındayken; 1973’ün mayıs ayında bu oran yüzde 96’ya yükseldi. Amerikan halkının olaya karşı ilgisinin artması, televizyon kanallarını Watergate duruşmalarını canlı olarak yayınlama konusunda cesaretlendirdi. Duruşmaların televizyon ekranından milyonlarca kişiye ulaşması, skandalın kentsel bir ritüel (ayin) halini almasına neden oldu. Watergate’in ortaya çıkardığı yeni anlayış, siyasi seçkinlerin stratejilerini sınırlandıran kültürel bir ortamın yaşanmasına yol açtı. Medyanın sunduğu kültürel içerik, duruşmalarda aktarılan ayinsel ortam her televizyon yayınıyla yeniden üretildi. Kitle iletişim araçlarının olayı sunum şekli, Nixon’ın statüsünü ‘sivil toplum’ anlayışını tehdit eden bir figür haline soktu. 1974 yılında yapılan duruşmalarda Nixon; bencil, kendini düşünen, kişisel refahı ve gücünü ön planda tutan bir kişi olarak tanıtıldı.³²⁹

Skandalla ilgili haberleri sunum tarzının, Nixon’ın istifasını tetiklediği iddiasında bulunanların yanında, eski ABD Başkanı’nın lobicilerle yeteri kadar ilişki kurmamasının da etkili olduğunu düşünenler bulunuyor. Nurdoğan Rigel “Rüya Körleşmesi” adlı kitabında, seçim kampanyası sırasında rakip partinin merkezine girilip belge inceleme olayının ilk kez yaşanmadığını söylüyor. Cumhuriyetçi Parti yetkililerinin dinleme skandalının kamuoyuna yansımaya engel olacak “doğru lobicilerle” karşılaşmadığını belirten Rigel, skandalın bu nedenle ortaya çıktığını savunuyor.³³⁰

³²⁸ Tamar Liebes, James Curran, *Media, Ritual and Identity*, London and New York, Routledge, 1998, s.32.

³²⁹ Liebes, Curran, s.33.

³³⁰ Nurdoğan Rigel, *Rüya Körleşmesi*, İstanbul, Der Yayınları, 2000, s.188.

³³¹ Jay Rosen, *What Are Journalists For?*, New York, Yale University Press, 1999, s.157.

Watergate skandalını ortaya çıkaran Woodward ve Bernstein, Başkan Nixon'ı koltuğundan indirmenin yanı sıra ABD'de gazetecilik mesleğine bakış açısını da değiştirdi. Bir halk kahramanı olarak görülen gazeteciler, bir medya starı olarak algılanan 'kurnaz politik analistler' haline dönüştüler.³³¹ Amerikan demokrasisi uzmanı tarihçi Sean Wilents de Watergate olayının Washington'un kültürünü değiştirdiğini savunarak, Beyaz Saray'la ilgili haber yapmanın skandal peşinde koşmakla eşdeğer hale geldiğini söylüyor. Bu çalışma yerine getirilirken başkanın yalan söylediği, gazetecinin görevinin de bu yalanları ortaya çıkarmak olduğu ilkesinin benimsendiğini dile getiriyor.³³²

ABD medyasını Monica Lewinsky skandalı ele alışı konusunda eleştiren Carl Bernstein, 30 Eylül 1998 tarihli Telerama gazetesinde yayımlanan açıklamalarında, Watergate Skandalı'nda medyanın izlediği yöntemin haklılığını şu sözlerle ifade ediyor:

"...Watergate olayında, iktidarın sistemli olarak kötüye kullanılmasıyla ve durumun her kesime bulaşmasıyla karşı karşıyaydık. ABD Başkanı, yetkisini, demokratik süreci yolundan saptırmak için kullanmıştı: Telefonların dinlenmesi, soygunlar, kundaklamalar, onun buyruğuyla yapılmış, göstericiler onun buyruğuyla dövülmüştü. Tarihimizde şimdiye kadar böylesi hiç görülmemişti. Nixon'dan önce de sonra da. Monicagate ise bu aşırılıklardan uzaktır. Bu olayda, anayasal iktidarın kötüye kullanılmasıyla değil, başkanı ve makamını utandıracak bir davranışla, yapılan yemine karşın söylenen bir yalanla karşı karşıyayız."³³³

4.3 Cumhuriyet Gazetesi

Yunus Nadi tarafından 7 Mayıs 1924 tarihinde kurulan Cumhuriyet, Atatürk'ün önerisi üzerine bu isimle yayımlanmaya başladı. Gazetenin ilk kurucuları arasında Yunus Nadi'nin yanı sıra Zekeriya Sertel ve Nebizade Hamdi de bulunuyordu. 1918 yılında çıkardığı 'Yeni Gün' adlı gazetesıyla meslekte deneyim kazanan Yunus Nadi, gazete çıkarılmadan önce okuyucularıyla sağlıklı bir ilişki kurabilmek amacıyla bir

³³² Ignacio Ramonet, *Medyanın Zorbalığı*, Türkçesi: Aykut Derman, İstanbul, Om Yayınevi, 2000, s.25.

³³³ Ramonet, s.49.

³³⁴ Nuri İnügür, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992, s.64.

anket hazırlamayı uygun bulmuştur.³³⁴ Bu üç kurucu 10'ar bin lira ortaya koyarak gazeteyi çıkarmışlardı. İlerleyen yıllarda Sertel, gazetenin sermaye artışına katkı sağlayamadığı için gazeteden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmenin ardından yazı işleri kadrosunun başına Kemal Salih Sel geldi.³³⁵

Yunus Nadi, gazetenin ilk sayısında kuruluş amaçlarının, 'demokrasi ve cumhuriyetin fikir ve esaslarını yıkmaya çalışan her kuvvetle mücadele etmek' olduğunu ifade etmiştir. İlk yayımlandığı günlerde 7 bin tiraja ulaşan gazetenin yazar kadrosunu Yunus Nadi, Ziya Gökalp, Aka Gündüz, Yakup Kadri, Selim Sırrı, Nebizade Hamdi, Kemal Salih gibi isimler oluşturuyordu.³³⁶

4.4 Uğur Mumcu'nun İlk Araştırmacı Gazetecilik Çalışması: Mobilya Dosyası

Türk basınında araştırmacı gazetecilik anlayışının öncülerinden sayılan Uğur Mumcu, bu türdeki ilk çalışmasını gazeteci arkadaşı Altan Öymen'le birlikte ortaya çıkardığı "Mobilya Dosyası"yla yaptı. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Kemal Demirel'in yurtdışına mobilya adı altında sunta ihraç ederek, haksız vergi iadesi aldığını ortaya çıkaran dosya, diğer araştırmacı gazetecilik çalışmalarının da bir anlamda habercisiydi. Silah kaçakçılığı ile terör örgütlerinin bağlantıları, Rabıta örgütünün iç yüzü, Kürt Dosyası gibi birçok konuda yaptığı araştırmalar, karanlıkta kalan birçok gerçeğin gün ışığına çıkmasını sağladı. Soruşturduğu tüm bu konular içinde "Mobilya Skandalı" onun ilk araştırmacı gazetecilik çalışması olmasının yanı sıra, o yıllara kadar kamuoyunun bilmediği 'hayali ihracat' kavramını da gündeme getirmesi açısından önem taşıyor.

4.4.1 Bir İhbar Telefonu ve Skandalla İlgili İlk İpuçlarının Çıkışı

"Mobilya Skandalı", ANKA haber ajansı bürosuna 15 Mart 1975 tarihinde gelen bir ihbar telefonuyla gündeme geldi. Gazeteci Erdal Çetin'le görüşen ve adını vermek istemeyen bir kişi, Demirel ailesinin mobilya topladığına dair sözler söylüyordu.

³³⁵ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003, s.162.

³³⁶ İnuğur, **Türk Basın Tarihi**, ss.66-68.

Başlangıçta çok fazla dikkat çekmeyen ve büroda çalışan muhabirler tarafından anlam verilemeyen ihbar, Erdal Çetin tarafından sorgulanmaya başladı.³³⁷ Çetin, öncelikle Ankara'daki mobilyacıları dolaşarak olayın doğruluğunu öğrenmeye çalıştı. İmalatçılar, Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Demirel'in kendilerinden çok düşük kalitedeki mobilyaları satın aldığını söylüyorlar, Demirel'in bunları Libya'ya ihraç etmeyi düşündüğünü belirtiyorlardı. Yine esnafın iddiasına göre toplanan ıskarta mobilyalar, Yahya Demirel'in dükkanına yığılıyor, daha sonra kamyonlarla Isparta'daki sunta fabrikasına gönderiliyor, böylece ihraç edilmeye hazır hale geliyordu.

Bu ihbar gelmeden yaklaşık 1 yıl önce Yahya Kemal Demirel, ilk mobilya ihracatını Kıbrıs, İtalya ve Libya gibi ülkelere yapmış; yaklaşık olarak 20 milyon lira vergi iadesi almıştı. 27 milyon liralık mobilya ihracı karşılığında bu kadar yüksek miktarda para almasının nedeni 1973 yılında çıkarılan bir kararnameye dayanıyordu. Ferit Melen hükümetinin iktidarda bulunduğu bu dönemde, yurtdışına ahşap mobilya ihraç eden şirketlere yüzde 75 oranında vergi iadesi verilmesi karara bağlandı. Demirel'in bu kararın alınmasının ardından mobilya ihracatına başlaması dikkat çekiyor.

4.4.2 Yahya Kemal Demirel Mobilya İhracatına Başlıyor

Yurtdışına mobilya ihracını teşvik eden kararnamenin çıkmasının ardından, Yahya Kemal Demirel'in "Orman Ürünleri – İnşaat Malzemeleri İthalat – İhracat" adlı şirketi harekete geçti. Şirket, ihracat değeri 497 bin 694 İsviçre frangı olan, o dönemin kuruyla yaklaşık 2 milyon Türk Lirası, 185 takım ceviz yatak odasını Kıbrıs'ın Magosa limanına ihraç edecekti. İhraç limanları Karadeniz Ereğlisi ve Antalya'ydı. Altan Öymen, ihracatın yapılacağı ülkenin Kıbrıs olarak açıklanmasına karşın, ihracatın yapılacağı şirketin adresinin İsviçre'de olmasını garip olarak nitelendiriyor. Bu şirketin adı Inter-Tradeimpex CO. Ltd.; adresi ise 68 Rue de Rhonee Cenevre'ydi. İhracat izni alabilmek için başvuruda bulunan Demirel, Yapı ve Kredi Bankası'ndan aldığı akreditif yazısını da diğer belgelerin yanına eklemişti. Ancak bu yazıda parayı gönderen şirket kısmında yer alan Inter-Tradeimpex'in adresinin İsviçre'de değil, Liechtenstein'in başkenti Vaduz'da olduğu belirtiliyor ve açık adres kısmında Hauptstrasse 539

³³⁷ Uğur Mumcu, Altan Öymen, **Mobilya Dosyası**, Ankara, um:ag Vakfı Yayınları, 1997, s.11.

yazıyordu. Öymen, ihracat için onaylanan tescil beyannamesinde firmanın adresinin yine Cenevre'deki adres olarak verildiğine dikkat çekiyor. Ekspertiz raporlarının Ankara'da değil de, Alkanat Mobilya Fabrikası'nın Müdürü Necdet Alkanat tarafından Isparta'da düzenlenmesinin şüphe uyandırdığını ima ediyor.³³⁸

Demirel tarafından yapılan bu ilk mobilya ihracı kendisine 1.5 milyon liraya yakın vergi iadesini kazandırmıştı. Aradan çok fazla zaman geçmeden diğer ihracat çalışmaları birbirini izledi. Tarihler 30 Nisan 1974'ü gösterdiğinde, Yahya Kemal Demirel 275 takım ceviz yatak odasını Kıbrıs'a göndermek için ihracat izni almayı başarmıştı. İhraç değeri 244 bin 892 dolara ulaşan, yani 3 milyon 428 bin 488 Türk Lirası, mobilyaları 24 Temmuz günü İtalya'ya yapılan 433 bin dolarlık, yaklaşık olarak 5 milyon 800 bin Türk Lirası, ihracat takip etti.³³⁹ Bu üç mobilya ihracatı da Inter-Tradeimpex adlı İsviçre'de bulunan şirkete yapılmıştı. Fakat bundan sonra yapılacak iki ihracatta farklı firmaların isimleri karşımıza çıkıyor. 22 Kasım günü onayları alınan ihracatlar, Libya ve İtalya'ya yapılacaktı.

İhraç bedeli 214 bin doları dolara ulaşan ve 'Comamar' adlı firmaya yapılacağı belirtilen dördüncü parti ihracatta göze çarpan en önemli benzerlik adreslerin aynı olmasıydı. Daha önce üç ihracat yapılan şirkete ait "68 Rue du Rhone, Cenevre" adresi, Comamar şirketinin de adresi olarak görülüyordu. Bu adres benzerliğinden yola çıkarak, araştırmalarını derinleştiren Uğur Mumcu ve Altan Öymen, sözkonusu şirketlerin hayali olduğunu ortaya çıkarmayı başardılar. Yahya Kemal Demirel'in mobilya ihracatı incelendiğinde, yurtdışına gönderilen yemek ve yatak odası takımlarının sayısının sürekli artış gösterdiğini görmek mümkün. İtalya'ya yapılan beşinci parti ihracatta yaklaşık 13 milyon Türk Lirası tutarında, 800 takım mobilya gönderiliyor. Demirel'in yüksek miktarda vergi iadesi alması Ticaret Bakanlığı'nı da harekete geçirmişti. Bakanlık, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na bir yazı göndererek ihracatın gerçekleştirilmesi sırasında çıkış kontrollerinin dikkatli bir şekilde yapılması konusunda uyarıda bulunuyor.

³³⁸ Mumcu, Öymen, ss.21-22.

³³⁹ Mumcu, Öymen, s 27.

4.4.3 Son Mobilya İhracatı Gerçekleşmiyor

Yahya Kemal Demirel tarafından 1974 yılı içinde beş partilik mobilya ihracatı gerçekleştirilmişti. İhracatın bununla sınırlı olduğu sanılırken, Demirel 29 Ocak 1975 tarihinde altıncı kez mobilya ihracatı yapmak üzere talepte bulundu. Bu kez Libya'ya 940 adet yemek odası göndermek isteniliyor ve ihraç bedelinin 1 milyon 214 bin 442 dolar, yani yaklaşık 17 milyon Türk Lirası olduğundan söz ediliyordu. Altan Öymen ve Uğur Mumcu'nun elde ettiği belgelere göre, ihracatta alıcı olarak gösterilen firmanın yine Etablissement Mopar olduğu görülüyordu. Söz konusu şirketin adresi ise Lozan'da bulunan bir posta kutusu numarasıydı.³⁴⁰ İhracat izni alabilmek için akreditif ve bilirkişi raporları hazırlanarak Ticaret Bakanlığı'na ulaştırıldı ancak bu kez bakanlık memurları maddi boyutun fazlalığının da etkisiyle, derinlemesine bir araştırmanın yapılmasını tavsiye ediyor. Bakanlık yetkilileri de, Libya'daki alıcı firmanın isim ve adresi ile satışla ilgili uluslararası ticaretin zorunlu kıldığı teknik ve ticari bilgilerin yer aldığı mukavelenin aslını Yahya Kemal Demirel'den istiyorlar. Bununla yetinmeyen Ticaret Bakanlığı, Bern Ticaret Müşavirliği'ne gönderdiği teleksle, daha önce yapılan beş parti ihracattaki alıcı firmalar hakkında bilgi istemeye karar verdi. O dönemde bu yazıya Ticaret Bakanı Haluk Cillov adına imza atan kişi İhracat Genel Müdür Baş Yardımcısı Dinçer Asena'ydı.³⁴¹

4.4.4 Bern Ticaret Müşavirliği İsviçre'deki Şirketleri Araştırıyor

Bern Ticaret Müşaviri Tarık Celal Güven, bakanlıktan gelen teleks notunu almasının hemen ardından bu şirketlerle ilgili çalışmasına başladı. Öncelikle İsviçre'nin en büyük iki bankası olarak bilinen Union de Banques Suisses ve Societe Banque Suisse'den söz konusu şirketler hakkında ayrıntılı bilgi istedi. İki bankadan gelecek yanıtlar skandalın ortaya çıkarılmasında önemli bir kilometre taşı oluşturacaktı. Ticaret Bakanlığı, araştırmasını derinleştirerek ihracat yapılan ülkelerin ticari ateşe ve müşavirliklerine de başvurdu. İlk önce Trablusgarp'ta ardından da Milano ve Roma'daki ticari ataşelik ve müşavirliklere yazılar gönderilerek, mobilyaların miktarı ve piyasa fiyatları hakkında bilgi istendi.

³⁴⁰ Mumcu, Öymen, s.33.

³⁴¹ Mumcu, Öymen, ss.38-39.

Ticaret Bakanlığı'nın Bern Ticaret Müşavirliği'nden istediği belgelere ilişkin cevap, 12 Mart günü telsiz – telgrafla geldi. Müşavir Güven'in imzasını taşıyan telgrafta Etablissement Mopar adlı bir firmanın bulunmadığı, Lozan telefon rehberinde bile yer almadığı belirtiliyordu. Bern'den gelen bu bilgiler, Altan Öymen ve Uğur Mumcu'nun ele geçirdiği iki İsviçre bankasının enformasyon servisleri tarafından gönderilen resmi yazıyla da doğrulanıyordu. Geriye kalan iki şirket hakkında (İnter-Tradeimpex ve Comamar) Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Şeref Durugönül'ün teleksle istediği bilgilere Bern Ticaret Müşavirliği hemen cevap veriyor. İlgili yazıda bu iki firmanın varlığının da belirlenemediği ifade ediliyordu.³⁴²

31 Mart günü Süleyman Demirel'in yönetiminde Milliyetçi Cephe (MC) hükümeti Meclis'ten güvenoyu almayı başarmıştı. Hükümetin kurulmasıyla birlikte Ticaret Bakanı, Adalet Partisi'nden (AP) Halil Başol olmuştu. Siyasi arenada yaşanan bu hareketliliğe paralel olarak, Ticaret Bakanlığı ile yazı gönderilen ataşelikler arasında da yoğun bir yazışma trafiği yaşanıyor. Milano Ticaret Ataşeliği ve Roma Ticaret Müşavirliği'nden gelen cevaplarda yapıldığı iddia edilen ihracatlarla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı açıklanıyordu. Mayıs ayı içinde Bern Ticaret Müşavirliği, Lozan şehrinin bağlı bulunduğu VAD Kantonu Ticaret ve Sanayi Odası'nın Etablissement Mopar firmasının odalarına kayıtlı bulunmadığını gösteren yazısını Ankara'ya gönderdi.

Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, belgelerin de sözkonusu şirketlerin ve ihracatın hayali olduğunu göstermesi üzerine, 14 Mayıs günü Yahya Kemal Demirel'e gönderdiği yazıda beklediği satış iznini vermemiştir.

4.4.5 Cumhuriyet Gazetesi'nde İlk Haber ve Uğur Mumcu'nun Yazısı

ANKA Ajansı'na 1975 yılının Mart ayında gelen ilk ihbar telefonuyla, gün ışığına çıkan mobilya ihracatıyla ilgili ilk haber Cumhuriyet'te yayımlandı. Gazetenin 12 Temmuz 1975 günkü sayısında yer alan haberde, Başbakan Süleyman Demirel'in yeğeni Yahya Kemal Demirel'in hayali ihracat yaparak Merkez Bankası'ndan 20 milyon lira haksız vergi iadesi aldığı açıklanıyordu. Bu iddiaya dayanak olarak, Ticaret Bakanlığı'nın, ihracat yapılan ülkelerin ticari ataşelik ve müşavirliklerinden aldığı

³⁴² Mumcu, Öymen, ss.45-47.

belgeler gösteriliyordu. 1974 yılında yapılan ve ertesi yıl yapılması düşünülen mobilya ihracatıyla ilgili bilgi ve belgeler; tarih, ad, soyad ve sayı numaralarıyla birlikte okuyucuya sunuluyordu. Altan Öymen'in sahibi olduğu ANKA haber ajansı tarafından hazırlanan haberde, ihracat yapıldığı öne sürülen firmaların 'hayali' olduğunu kanıtlamıyordu. Haber tamamıyla, Ticaret Bakanlığı yetkilileri ile Milano, Bern Ticaret Ataşelikleri arasındaki yazışmaları gözler önüne seriyor. İsviçre'nin iki önemli bankasının sözkonusu firmaların ülkede yer almadığını bildiren yazısıyla destekleniyordu.³⁴³

Cumhuriyet köşe yazarı Uğur Mumcu da 14 Temmuz günü, belgelerle ortaya konulan olayı ayrıntılı ve daha açıklayıcı bir şekilde anlatıyor. Mumcu, "Belgeler Ortada" başlıklı yazısında; hayali ihracat olayını ortaya çıkaran Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Şeref Durugönül'ün, Süleyman Demirel Başbakan olduktan sonra görevinden uzaklaştırıldığına dikkat çekiyor. Ellerinde olayı aydınlatacak belgelerin bulunduğunu söyleyerek, sözkonusu ihracatın iç yüzünün parlamentoda araştırılması gerektiğini belirtiyor.

Mumcu'nun yazısının bir hafta sonrasında Durugönül'e tabancayla ateş edildi ve evine dinamit atıldı. Cumhuriyet Gazetesi, olayla ilgili haberinde; Durugönül'ün Yahya Murat Demirel'in vergi iadesi konusunda 37 milyon liralık yolsuzluğunu ortaya çıkardığını ve ardından Cephe hükümetince görevden alındığını hatırlatıyor.³⁴⁴

Konuyla ilgili olarak "Dinamitin Fitili..." başlığıyla değerlendirmede bulunan Uğur Mumcu, Durugönül'ün evine dinamit atılmasını; devlet bürokrasisinde yolsuzluklara karşı çıkanları sindirmeyi amaçladığını söylüyor. Bazı bürokratların devlet imkanlarını kötüye kullandığını anlatan Mumcu, Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik ve Uygulama Dairesi Başkanlığı görevindeyken Demirel ailesine kredi sağladığını söylediği Yılmaz Ergenekon'un, Maliye Bakanı yapıldığını ifade ediyor.

Yeğeni Yahya Kemal Demirel'in 'mobilya yolsuzluğu' yaptığına ilişkin iddiaların gündemde yer aldığı günlerde Başbakan Süleyman Demirel, yayımladığı

³⁴³ Cumhuriyet, 12 Temmuz 1975, s.1.

³⁴⁴ Cumhuriyet, 22 Temmuz 1975, s.1.

genelgeyle, “suistimal” ve “kanunsuzluklar”ın üzerine gidileceğini açıklamıştı. Ancak hayali mobilya ihracatıyla ilgili Cumhuriyet’te yayımlanan habere karşın o güne kadar soruşturma açılmamıştı. Uğur Mumcu, 13 Ağustos günkü yazısında, Demirel’in, yayımladığı genelgenin arkasında durmasını istiyor ve yolsuzluğun unutturulmaya çalışıldığını savunuyor. Mumcu, yetkililere tepkisini şu sözlerle dile getiriyor: “Gerçekten ne oldu bu mobilya dosyası? Ne beklenmektedir? Yoksa, İsviçre’de yetkili bankalar ve ticaret odalarınca bir türlü varlığı saptanamayan firma, yeniden sokak ortasında bulunmuş mudur?”

4.4.6 Altan Öymen Araştırmalarını İsviçre’de Sürdürüyor

Yahya Kemal Demirel’in ihracat yaptığı şirketlerin İsviçre’de bulunması gözleri bu ülkeye çevirmişti. Elde edilen belgeler adı geçen şirketlerin hayali olduğunu ortaya koymuştu. Ancak şirketlere ait olduğu söylenen adreslerde kimlerin oturduğu bilinmiyordu. Bu amaçla Öymen, 28 Ağustos günü Cumhuriyet Gazetesi adına İsviçre’ye gitti ve Etablissement Mopar şirketi için verilen adreste Arden Şellefyan’ın oturduğunu gözler önüne serdi. Altan Öymen, “Şellefyan” soyadının, milyonlarca lira borç bırakarak Türkiye’den kaçan işadamı Mıgırdıç’a ait olduğunu belirtiyor.³⁴⁵

Lozan’dan haberini geçen Öymen, Mopar firmasının adresinde Arden Şellefyan’ın öğrenci sıfatıyla oturduğunun belirlendiği söylüyor. Mopar antetli kağıdın başlığındaki telefon numarasıyla, Şellefyan’ın telefon numarasının aynı olduğu gazetede yayımlanan belgeyle gösteriliyor. Arden Şellefyan, Türkiye’den kaçan Mıgırdıç Şellefyan’ın kardeşi olarak tanıtılıyordu.³⁴⁶ Daha sonra bu bilginin yanlış olduğu Arden Şellefyan’ın Mıgırdıç Şellefyan’ın oğlu olduğu ortaya çıktı. Haberde Anka Ajansı tarafından hazırlanan, Mıgırdıç Şellefyan’ı tanıtan bir not da yer alıyordu.

Uğur Mumcu, Altan Öymen’in haberinden bir gün sonra 1 Eylül 1975 günü yayımlanan yazısında; “teşvik tedbiri”, “kredi” ve “vergi iadesi” adı altında milyonlarca paranın “Isparta prensleri”ni zengin etmek için kullanıldığını söylüyor. Mobilya

³⁴⁵ Mumcu, Öymen, s.100.

³⁴⁶ Cumhuriyet, 31 Ağustos 1975, s.1.

yolsuzluğunu örnek vererek, kökü dışarıda olduğunu söylediği bu ticari ilişkilere “Şellefyan düzeni” adını veriyor.

İsviçre’deki hayali şirketlerin izini sürmeye devam eden Öymen, Yahya Kemal Demirel’in aracılıklarıyla ihracat yaptığını öne sürdüğü firmaların ne İsviçre’de ne de Liechtenstein’da kaydına ulaşamadığını belirtiyor. Konuyla ilgili belge gazetenin ilk sayfasında yayımlanıyor.³⁴⁷ Ertesi günkü haberde Lozan Emniyet Müdürlüğü’nün, Mopar şirketinin ticaret siciline kayıtlı olmadığını Türk Büyükelçiliği’ne bildirdiğine yönelik bir başka haber, firmaların ‘hayali’ olduğuna ilişkin iddiaları kuvvetlendiriyordu.³⁴⁸

4.4.7 ANKA, Yahya Kemal Demirel’le Konuşuyor

Cumhuriyet gazetesinde bilgi ve belgeleriyle ortaya konulan mobilya yolsuzluğunda, konuyla ilgili görüşü alınmayan en önemli kişi hiç kuşkusuz Yahya Kemal Demirel’dir. Suçlamalara hedef olan bir kişi olarak, onun da görüşlerinin alınması gazetecilik ilkeleri açısından zorunluydu. ANKA Ajansı’ndan Füsun Özbilgen’in, Demirel’e ulaşabilmek için verdiği çabalar boşa çıkmadı. Telefonla görüştüğü Demirel’den Gazi Osman Paşa semtinde bulunan bürosunda buluşmak üzere söz aldı. Özbilgen’in yaptığı mülakat 4 Eylül günü Cumhuriyet Gazetesi’nde yayımlandı. Avukatı Osman Ercan’ın da katıldığı mülakatta Yahya Kemal Demirel, Ticaret Bakanlığı’nın yürüttüğü soruşturmanın sonuçlanmasını beklediğini belirterek, 15 gün içinde sonuçlanmasını beklediği soruşturmanın ardından “her şeyin aydınlığa kavuşacağını” ifade ediyor.

Mobilya ihracatıyla ilgili belgelerin ortaya çıktığı günden beri köşesinde bu konuyu işleyen Uğur Mumcu, 4 Eylül günü yayımlanan “Mobilya Kapitalizmi” başlıklı yazısında ihracat yapıldığı söylenen İsviçre’deki firmaların varlığının belirlenemediğini vurgulayarak, şunları söylüyor:

“... Mobilya öyküsü, sizlere, Türkiye’de kapitalizmin nasıl işlediğini ortaya koymaktadır. Yurttaşın binbir güçlükte verdiği vergiler, kapitalizmin “türlü-çeşitli” oyunlarıyla, Başbakanın

³⁴⁷ Cumhuriyet, 2 Eylül 1975, s.1.

³⁴⁸ Mumcu, Öymen, s.111.

yeğenine aktarılmakta ve demokratik düzen, kardeşler, yeğenler saltanatı sağlamaya yaramaktadır”³⁴⁹

Yahya Kemal Demirel’in hayali mobilya ihracatı yaptığına yönelik iddialar, siyaset dünyasının da söz düellosuna girmesine neden oldu. Milliyetçi Cephe hükümetinin Başbakanı Süleyman Demirel, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit’in sözleri üzerine sert açıklamalar yapmaya başladı. Demirel, 10 Eylül günü verdiği demecinde, Ecevit’in hükümetin manevi şahsiyetini tahkir ve tezyif ettiğini ileri sürerek, yapılan konuşmaları “siyasi cinnet alameti” olarak tanımlıyordu. Eylül ayı siyasetçilerin yanı sıra farklı düşüncelere sahip gazeteler arasında da tartışmalara sahne oluyordu.

Süleyman Demirel’in demecinin yanı sıra mobilya skandalıyla ilgili bir başka önemli gelişme 10 Eylül 1975 tarihine damgasını vurdu. Anadolu Ajansı’ndan gelen telekste, Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon’un ‘mobilya ihracatı’ hakkında düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklamalar yer alıyordu. Gazete bürolarının büyük bir kısmının bu toplantıdan haberi bile olmamıştı. Daha sonra yapılan araştırmada Ergenekon’un birkaç gazete dışında hiçbir basın kuruluşunu toplantıya çağırmadığı anlaşıldı. Ergenekon, Yahya Kemal Demirel’in mobilya ihracatı yaptığı tarihlerin Bülent Ecevit’in başbakanlığı zamanında yapıldığını hatırlatarak, gümrük kayıtlarını tarih ve belge numarası olarak açıklıyor. Altan Öymen, Ergenekon’un açıkladığı gümrük kayıtları ile kendilerinin elde ettiği belgelerdeki bilgilerin çeliştiğine dikkat çekerek, yalnızca vergi iadelerinin alındığı tarihlerin birbirine uyduğunu belirtiyor.³⁵⁰

Ergenekon’un açıklamaları, Teftiş Kurulu Başkanı Orhan Güven başta olmak üzere, ilgili diğer kişilerce tepkiyle karşılanmıştı. Güven, kendisinden soruşturmaya ilgili ön inceleme raporunun 8-10 gün gibi kısa bir sürede istendiğini söyleyerek, yalnızca Yahya Kemal Demirel ve Merkez Bankası kayıtlarının tetkik edildiğinden dert yanıyordu. Ticaret Bakanlığı eski müsteşarı Şeref Durugönül de, sözkonusu firmaların mevcut olmadığı hakkındaki bilgilendirmeyi, görevinden alınmadan önce yaptığını hatırlatıyor. Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon düzenlediği basın toplantısında, İsviçre

³⁴⁹ Mumcu, Öymen, s.125.

³⁵⁰ Mumcu, Öymen, ss.147-150.

Büyükelçiliği'nden gelen yazıda ihracat yapılan şirketlerin mevcut olduğunun kendilerine iletildiğini ifade ediyordu. Bern Ticaret Müşaviri Tarık Celal Güven'in, Ticaret Bakanlığı'na gönderdiği yazıda ise Etablissement Mopar firmasının adresinde Arden Şellefyan'ın bulunduğu belirtiliyordu.

4.4.8 Aracılık Yapan Firmaların Hayali Olduğu Belgeniyor

Altan Öymen İsviçre'ye giderek ihracatta aracılık yapan firmalarla ilgili yeni ve ilginç bilgilere ulaşmıştı. Adresinin Cenevre'de olduğu söylenen Inter - Tradeimpex hakkında araştırma yapan Bern Ticaret Müşavirliği, Cenevre Ticaret ve Sanayi Odası ile marka tescillerini izleyen Uluslararası Fikir Hakları Kuruluşu sözkonusu firmanın üyeleri olmadığını, kendilerinde kayıtlarının bulunmadığını vurguluyordu. Maliye Bakanlığı'nın ranseyman olarak mercii olarak verdiği Paris ve Hollanda Bankası dışında hiçbir yerden bu firmanın varlığıyla ilgili bilgi ya da belge gelmemişti. Bankanın verdiği adresi inceleyen Bern Ticaret Müşavirliği görevlisi, şirketin ne tabela ne de temsilcilerine ulaşabilmişti.³⁵¹

Bir başka şirket Comamar'ın adresi de Inter – Tradeimpex'in adresiyle aynıydı. Societe de Banque Suisse ve Union de Banque Suisses, Zürih'teki Ticaret Gelişme Merkezi ile İsviçre'deki diğer oda ve kuruluşlar, bu adı taşıyan bir şirketin varlığını saptayamamışlardı. Altan Öymen ihracat tamamlandıktan 10 ay sonra "Comamar" isimli bir firmanın Cenevre Ticaret Sicili'ne kayıt yaptırdığına dair bilginin geldiğini söylüyor. Mıgırdıç Şellefyan'ın oğlu Arden Şellefyan'ın olayla bağlantısını gösteren Etablissement Mopar'la ilgili yapılan araştırmalar da böyle bir firmanın mevcut olmadığını ortaya çıkarıyordu. Lozan'da iki farklı adreste bulunduğu söylenen firmanın, sonraki günlerde Liechtenstein'in Vaduz kentinde kayıtlı olduğu iddia edilmeye başlanmıştı. Konuyla ilgili bilgi isteyen Ticaret Müşaviri Tarık Celal Güven'e cevap Arden Şellefyan'dan gelmiş ve Vaduz şehrindeki mahkeme tarafından onaylanmış ticaret sicili kaydı fotokopisi gönderilmişti. Şellefyan, Mopar firmasının Liechtenstein'da kurulu olduğunu belirtiyordu.³⁵²

³⁵¹ Mumcu, Öymen, ss.161-162.

³⁵² Mumcu, Öymen, s.169.

Hayali mobilya ihracatının Liechtenstein bağlantısını gün ışığına çıkarmayı amaçlayan Altan Öymen bu ülkeye giderek sözkonusu şirketlerin izini sürmeye başladı. Bu küçük ülkede, şirket kurmanın gerçekten çok basit olduğunu söyleyen Öymen, Mopar ve Inter - Tradeimpex şirketleri adına bir adres, cadde, posta kutusu bile bulunmadığını gördü. Bu iki şirketin varlığına dair tek kayıt, Ritter adındaki avukatların kurucu ve yetkili olarak görev yaptıklarını gösteren dosya kayıtlarıydı. Etablissement Mopar'ın tek imza yetkilisinin Peter Ritter; Inter – Tradeimpex'in yetkilisinin de Karl Heinz Ritter adlı avukatlar olduğu görülüyordu. Comamar adlı şirketin izine, İsviçre'den sonra, bu ülkede de rastlamak mümkün olmamıştı. Ayrıca Maliye Bakanlığı'nın yazısında belirtilen Haupstrasse 539 adlı adresin bulunmadığı, Vaduz'daki cadde isimleri incelendiğinde ortaya çıkıyordu.

Öymen, bizzat kendisinin yaptığı araştırmaların yanında İsviçre'deki özel araştırma bürolarından da yardım alıyordu. Çok çeşitli konularda bilgi toplayan bu bürolardan gelen bir rapor, Şellefyan ailesi ile Mopar şirketi hakkında önemli bilgiler açıklanmasını sağladı. Özel raporda, Mopar şirketinin bulunduğu öne sürülen adresin, Şellefyan ailesinin resmi ikametgahı olduğu görülüyordu. Liechtenstein'daki Peter Ritter adına kayıtlı firmanın paravan bir firma olarak kurulduğu ve Şellefyanlar tarafından desteklendiği kaydediliyordu.³⁵³

Yahya Kemal Demirel, mobilya ihracatının gündemi meşgul ettiği eylül ayı içinde, Cumhuriyet Gazetesi yazarları ve yazı işleri müdürleri ve eski Ticaret Bakanlığı müsteşarı Şeref Durugönül hakkında dava açtı. Avukatı Tuğrul Toklucu, 18 Eylül 1975 günü Cumhuriyet Gazetesi Yazı İşleri müdürlerinden Bülent Dikmener ve Çetin Özbayrak ile Altan Öymen ve Uğur Mumcu hakkında dava açıldığını bildiriyordu. Uğur Mumcu kendileri hakkında açılan davalara ilişkin kaleme aldığı köşe yazısında, bu gelişmeyi sevinçle karşıladığını belirterek, “Belki günün birinde, bütün krediler, teşvik tedbirleri, vergi iadeleri bağımsız Türk mahkemeleri önünde tartışılabilir” diye konuşuyor.³⁵⁴

³⁵³ Mumcu, Öymen, ss.191-192.

³⁵⁴ Mumcu, Öymen, s.224.

Altan Öymen ve Uğur Mumcu'nun skandalla ilgili araştırmalarında ortaya koydukları belgelerin doğruluğu İsviçre Dışışleri Bakanlığı tarafından da destekleniyordu. Cumhuriyet Gazetesi'nde 23 Eylül günü yayımlanan haberde, Mopar firması hakkında Bern Büyükelçiliğimiz tarafından sorulan soruya bakanlık tarafından verilen yanıtta bu firmanın mevcut olmadığının resmi olarak bildirildiği anlatılıyordu. Bu açıklama ve seçim sonrasında Hürriyet Gazetesi'ne konuşan Yahya Kemal Demirel'in konuyla ilgili sözleri, iki gazetecinin haklılığını ortaya koyuyordu. Demirel, 16 Ekim günü yayımlanan söyleşisinde Inter – Tradeimpex'in bir İsviçre şirketi değil, Liechtenstein şirketi olduğunu söylüyor. Mopar firmasının Peter Ritter tarafından Liechtenstein'da kurulduğunu doğrulayan Demirel, Arden Şellefyan'ın Mopar'ın yetkili müdürlerinden olduğunu itiraf ediyor. Öymen ve Mumcu'nun araştırmalarında ne İsviçre ne de Liechtenstein da izine rastladıkları Comamar şirketinin Londra'da kayıtlı bir İngiliz firması olduğunu sözlerine ekliyor.³⁵⁵

Öymen, Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon'un 10 Eylül günü yaptığı basın toplantısında söylediği sözlerin, Yahya Demirel tarafından yalanlandığı belirterek, Ergenekon'un müfteri olduğunu söylüyor. Öymen, Uğur Mumcu'yla yaptıkları araştırma sonucunda üç firmanın fiilen var olduğunun belirlenemediğini; bu şirketlerin İsviçre'de verilen adreslerinin yanı sıra Liechtenstein'da da kağıt üzerindeki kaydın dışında ne adlarını taşıyan büroya, ne de posta kutusuna sahip olduklarını belirtiyor. İhraç edilen mobilyaların sözkonusu üç ülkeye hangi liman kayıtlarıyla girdiği, hangi alıcı firmaya teslim edilerek, satıldığı hakkında hiçbir bilgi verilmediğini vurguluyor.³⁵⁶

³⁵⁵ Mumcu, Öymen, ss.271-272.

³⁵⁶ Mumcu, Öymen, ss.278-279.

SONUÇ

İletişim teknolojilerinin gelişme gösterdiği, insanoğlunun sürekli olarak enformasyon bombardımanına tutulduğu günümüzde, kamuoyu, doğru ve eksiksiz bilgiye ulaşmaya daha çok ihtiyaç duyar hale gelmiştir. Siyasi iktidarların faaliyetlerini kamuoyu adına denetleme misyonunu üzerinde taşıyan gazetecilerin bu ihtiyacı karşılayabilme yolunda başarılı olup olmadıkları sürekli tartışılmıştır. Gazetecinin ele alacağı olayı nasıl haber haline getireceği, izleyeceği yöntemler, gazete yönetiminin habere bakış açısı bu noktada büyük önem taşımaktadır. Dünyada çalışan gazetecilerin birçoğu, haberin doğası gereği güncel haberleri izleyerek, ‘rutin haber’ler yaparak gününü tamamlamaktadır. Bu tür haberler gerçekleştiren ve ‘genel haber takibi yapan muhabirler’ olarak adlandırılan haberci grubu, birçok olayın arkasında yatan gerçekleri ortaya çıkarmak için çaba göstermemektedir. Basın bültenleri, olayla ilgili kişilerin yaptığı kısa açıklamalar onların hazırlayacağı haberlerin temel unsurlarını oluşturmaktadır.

ABD’lilerin kullandığı deyimle “derinlemesine” ya da “araştırmacı gazetecilik”te ise aysbergin görünen yüzü değil, suyun altında kalan kısmı ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bir ‘kazı çalışması’ yaptığı söylenen araştırmacı gazetecinin faaliyetleri, organize ve uzun zamana dayalıdır. Haberci elinden geldiği kadar çok kaynakla görüşerek elde ettiği bilgileri doğrulatma yolunu seçer. Verilerin belgeli olarak okuyuculara sunulması, yapılan çalışmanın güvenilirliğini ortaya koyar. ABD Basını’nda gazetecilerin belgeye dayalı olarak haber yapmaları, FOIA’nın (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası) kabul edilmesiyle kolaylaşmıştır. 1966 yılında Kongre’den geçen yasa, 1970’li yıllarda My Lai katliamı ve Watergate skandalının ortaya çıkarılmasına yardımcı olmuştur. Şeffaf ve ‘açık devlet’ anlayışını benimseyen İskandinav ülkeleri, daha önceki yıllarda bu yasaları kabul etmişlerdir. Türkiye’de ise 2003 yılının ekim ayına kadar böyle bir hukuki düzenleme bulunmamaktaydı.

Bilgi edinme hakkı, araştırmacı gazetecilik yapan muhabirler için büyük önem taşımaktadır. Çünkü insani kaynaklara ulaşmakta fazla zorluk çekmeyen gazeteciler, yazılı kaynaklara erişme konusunda birtakım engellerle karşılaşmaktadırlar. Ortaya atılan iddiaların belgelerle desteklenmemesi, yapılan haber üzerinde kuşku doğmasına

yol açmakta ve çalışmanın devam ettirilmesi sürecinde gazetecinin elini kolunu bağlayabilmektedir. Bu çalışmada da 1990 sonrası Türk Basını'ndan İLKSAN, İSKİ ve Engin Civan skandalları ele alınarak, araştırmacı gazetecilerin yazılı kaynaklara ulaşmadaki zorlukları ortaya konulmuştur. Bilgiye erişme yönündeki zorlukların bir sonucu olarak, gazetecilerin alternatif haber kaynaklarına nasıl bağımlı hale geldikleri gösterilmiştir.

Bu gazetecilik türünün doğduğu ABD ile Türkiye'deki uygulamalar örnek olaylar bağlamında değerlendirildiğinde, farklılıklar göze çarpmaktadır. ABD'de araştırmacı gazeteciliğin temellerinin daha eskilere dayandığı görülmektedir. Bunun sonucunda bilgi edinme hakkıyla ilgili yasalar da Türkiye'den daha önce kabul edilmiştir. Dolayısıyla üç örnek olayda da (İLKSAN, İSKİ, Engin Civan) gazeteciler yazılı kaynaklardan çok insani kaynaklardan yararlanmışlardır. Araştırmacı gazeteciler yazılı kaynaklara çoğunlukla haber sızdıran muhbirler yoluyla, diğer bir deyişle 'minik kuş'ların yardımıyla ulaşmışlardır.

Bir diğer dikkat çeken nokta ise, gazetecilikte 'alınan bilginin en az iki güvenilir haber kaynağına doğrulanması' ilkesine yeteri kadar uyulmadığıdır. Üç olayda da gazetede yayımlanan haberlerin bazılarının yeterli doğrulama yapılmadan sunulduğu görülmektedir. Watergate olayında Washington Post Gazetesi'nin Editörü Bradlee, Woodward ve Bernstein'ın getirdiği haberlerin birçoğunu görüşülen kaynak sayısını az bularak geri çevirmiştir. Gazete yönetimi yayımlanacak haberin doğruluğundan emin olmadığı sürece, olayda adı geçen isimler yazılmamıştır. Bir anlamda Türk Basını'nda oto – kontrol mekanizmasının yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Elbette Watergate olayında da iki gazeteci, bazı aldatmacalara ve akıl oyunlarına girişmişlerdir. Telefonla görüştikleri haber kaynaklarından birine kendilerini farklı kişiler olarak tanıtmışlar, bilgi alabilmek için bazı hileli yollara başvurmuşlardır. Burada önemli olan nokta, kişinin hak ve özgürlüklerine, özel yaşantısına saygı gösterilmesi ve zarar verilmemesidir.

Haber kaynaklarından yararlanma konusunda, Watergate olayı ele alındığında, iki gazetecinin daha zengin bir listesi olduğu dikkati çekmektedir. Woodward ve

Bernstein, yüz yüze, telefon yoluyla yüzlerce kişiyle görüşmeler yapmakla kalmamış, kütüphane ve gazete arşivlerinden de yararlanmışlardır. Bunun sonucunda ismi daha önce gazetelere yansımayan kişilerle görüşerek, daha doğru bilgilere ulaşmayı başarmışlardır. Üç olayda ise gazeteciler belli haber kaynakları tarafından bilgilendirilmişlerdir. Haber kaynağı çeşitliliğinin olduğu söylenemez.

Çalışmanın son bölümünde sunulan Watergate ve Mobilya olaylarının üç örnek olayla karşılaştırıldığında daha organize ve belgelere dayalı olarak sunulduğu ifade edilebilir. Önümüzdeki günlerde yürürlüğe girecek olan ‘Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun Türkiye’de araştırmacı gazetecilik uygulamalarında görülen sorunları çözüp çözemeyeceği zaman içerisinde görülecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aslan, Kemal. **Haberin Yol Haritası**. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2002.
- Atılğan, Semra. **Türk Basın Sendikacılığında Gazetecilerin Yasal Hakları**. İstanbul: Bas-Haş Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2001.
- Avcı, Nabi. **Enformatik Cehalet**. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999.
- Başkut, Cevat Fehmi. **Gazetecilik Dersleri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü Yayınları, Sermet Matbaası, 1967.
- Bennett, W. Lance. **Politik İllüzyon ve Medya**. Çeviren: Seyfi Say, İstanbul: Nehir Yayınları, 2000.
- Bernstein, Carl, Woodward, Bob. **All The President's Men**. New York: Simon and Schuster, 1994.
- Bolch, Judith, Miller, Kay. **Investigative and In-Depth Reporting**. New York: Communication Art Books, Hastings House – Publishers, 1978.
- Brooks, Brian S, Kennedy, George, Moen, Daryl R, Ranly, Don. **News Reporting and Writing**. New York: St. Martin's Press, 1992.
- Bülbül, Rıdvan. **Genel Gazetecilik Bilgileri**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2000.
- Charnley, Mitchell V. **Reporting**. University of Minnesota, Holt, Rinehart and Winston, 1965.
- Charon, Jean Marie. **Medya Dünyası**. Yayına Hazırlayanlar: Korkmaz Alemdar, İrfan Erdoğan, Çeviren: Oya Tatlıpınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- Çaplı, Bülent. **Medya ve Etik**. Ankara: İmge Kitabevi, 2002.
- De Burgh, Hugo. **Investigative Journalism: Context and Practice**. London: Routledge, 2000.
- De Fleur, Margaret H. **Computer - Assisted Investigative Reporting, Development and Methodology**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, 1997.
- Demirkent, Nezh. **Sayfa Sayfa Gazetecilik**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1982.
- Diamond, Edwin. **Good News, Bad News**. The Massachusetts Institute of Technology Press, 1978.
- Dündar, Uğur, Şahin, Haluk. **Haramzade**. İstanbul: AD Yayıncılık, 1995.

- Gaillard, Philippe. **Gazetecilik**. Çeviren: Mehmet Selami Şakiroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Girgin, Atilla. **Haber Yazma Teknikleri (Haberci Adayının El Kitabı)**. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998.
- Girgin, Atilla. **Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i**. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2003.
- Göknel, Ergun. **Sanık Dut Ağacı**. Derleyen: F. Müjgan Göknel, İstanbul: Timaş Yayınları, 2003.
- Harrigan, Jane T. **The Editorial Eye**. New York: St. Martin's Press, 1993.
- Harriss, Julian, Leiter, Kelly, Johnson, Stanley. **The Complete Reporter, Fundamentals of News Gathering, Writing and Editing**. New York: Macmillan Publishing, 1981.
- Hennessy, Brendan, Hodgson, F.W. **Journalism Workbook – A Manual of Tasks, Projects and Resources**. Great Britain: Focal Press, 1995.
- Hodgson, F.W. **Modern Newspaper Practice - A Primer on the Press**. Jordan Hill, Oxford: Focal Press, 1996.
- Hohenberg, John. **Gazetecilik Mesleği (The Professional Journalist)**. Çeviren: Filiz Ofluoğlu, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1963.
- Itule, Bruce D, Anderson, Douglas A. **News Writing and Reporting for Today's Media**. Mc Graw - Hill College International Editions (Journalism Series), 2000.
- İnceoğlu, Yasemin. **Uluslararası Medya**. İstanbul: Der Yayınları, 1997.
- İnuğur, M. Nuri. **Basın Yayın Tarihi**. İstanbul: Der Yayınları, 1993.
- İnuğur, Nuri, **Türk Basın Tarihi**. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1992.
- Jeanneney, Jean Noel. **Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi**. Çeviren: Esra Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.
- Karadağ, Gökmen H. **Fay Hattında 15 Yıl - TV Haber Programcılığı ve Bir Örnek: 32.gün**. İstanbul: Etika Yayıncılık, 2000.
- Keane, John. **Medya ve Demokrasi**. Çev: Haluk Şahin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.
- Keeble, Richard. **The Newspapers Handbook**. London: Routledge, 1998.
- Kohen, Sami. **Genç Gazeteciler Eğitim Semineri**. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1986.

- Liebes, Tamar, Curran, James. **Media, Ritual and Identity**. London, New York: Routledge, 1998.
- Matelski, Marilyn J. **TV Haberciliğinde Etik**. Çeviren: Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Mc Intyre, Bryce T. **English News Writing: A Guide for Journalists Who Use English as A Second Language**. Hong Kong: The Chinese University Press, 1996.
- Mencher, Melvin. **News Reporting and Writing**. McGraw Hill, 1997.
- Mencher, Melvin. **News Reporting and Writing**. Dubuque: Brown and Benchmark Publishers, 1994.
- Mumcu, Uğur, Öymen, Altan. **Mobilya Dosyası**. Ankara: um:ag Vakfı Yayınları, 1997.
- Mutlu, Erol. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları - Ark, 1998.
- Nelson, Marlan D, Rhoades, George R. **Basics of Writing for the Mass Media**. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company, 1986.
- Porter, Bruce, Ferris, Timothy. **The Practice of Journalism – A Guide To Reporting and Writing The News**. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1988.
- Öke, M.Kemal, **Gazeteci: Türkiye’de Basın Çalışanları Üzerine Bir İnceleme**, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, 1994.
- Özek, Çetin. **Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına**. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.
- Ramonet, Ignacio. **Medyanın Zorbalığı**. Türkçesi: Aykut Derman, İstanbul: Om Yayınevi, 2000.
- Randall, David. **The Universal Journalist**. Chippenham: Pluto Press, 2000.
- Rigel, Nurdoğan. **Rüya Körleşmesi**. İstanbul: Der Yayınları, 2000.
- Rosen, Jay. **What Are Journalists For?**. New York: Yale University Press, 1999.
- Schlapp, Hermann. **Gazeteciliğe Giriş**. Çeviren: Işık Aygün, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002.
- Schneider, Wolf, Raue, Paul - Josef. **Gazetecinin El Kitabı**. Çeviren: Işık Aygün, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2002.
- Schwartz, Jerry. **Associated Press Reporting Handbook**. Mc Graw Hill Companies, 2002.

Seyfettin Turhan. **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Basım Yayımcılık Bölümü Ders Notları.**

Spark, David. **Investigative Reporting: A Study in Technique.** Jordan Hill, Oxford: Focal Press, 1999.

Stephens, Mitchell. **A History of News.** Orlando, Florida: Hartcourt Brace College Publishers, 1997.

Şahin, Haluk. **Yeni İletişim Ortamı Demokrasi ve Basın Özgürlüğü.** İstanbul: Anadolu Matbaası, 1991.

Tılıç, L. Doğan. **Utaniyorum Ama Gazeteciğim Türkiye ve Yunanistan'da Gazetecilik.** İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.

Tokgöz, Oya. **Temel Gazetecilik.** İstanbul: İmge Kitabevi, 2003.

Topuz, Hıfzı. **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.

Tumber, Howard. **News: A Reader.** New York: Oxford University Press, 1999.

Tunçkol, Yılmaz. **Gazetecinin Not Defteri.** İstanbul: BAS-HAŞ Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2000.

Turhan, Seyfettin. **Araştırmacı Gazetecilik (Özellikleri, Kuralları ve Örnekleriyle).** Ankara: um:ag Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları, 1997.

Walker, Martin. **Basının Gücü.** Çeviren: Gülden Şen, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1999.

Wilson, John. **Understanding Journalism - A Guide to Issues.** London: Routledge, 1996.

Makaleler

Çölaşan, Emin. “Çağlar istifa, Yılmaz istifa”. Hürriyet Gazetesi, 15 Nisan 1993.

Çölaşan, Emin. “Hanedanın Serveti”.Hürriyet Gazetesi, 1 Şubat 1995.

Dündar, Uğur. “Haydi Civan, konuş artık!”. Hürriyet Gazetesi, 5 Şubat 1995.

Özkök, Ertuğrul. “Ahmet’in 100 milyon doları var”. Hürriyet Gazetesi, 26 Eylül 1994.

Şahin, Haluk. “Araştırmacı değil, soruşturmacı gazeteci”. Radikal Gazetesi, 2 Mayıs 2003.

Sürelî Yayınlar

- Hürriyet Gazetesi, 7 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 8 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 13 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 14 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 15 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 16 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 17 Nisan 1993.
Hürriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1993.
Hürriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1993.
Hürriyet Gazetesi, 3 Mayıs 1993.
Hürriyet Gazetesi, 15 Mayıs 1993.
Hürriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1993.
Hürriyet Gazetesi, 17 Haziran 1993.
Hürriyet Gazetesi, 19 Haziran 1993.
Hürriyet Gazetesi, 24 Haziran 1993.
Hürriyet Gazetesi, 30 Haziran 1993.
Hürriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 19 Eylül 1993.
Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1993.
Hürriyet Gazetesi, 10 Kasım 1993.
Hürriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1993.
Hürriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1993.

Hürriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 7 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 9 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 16 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 21 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 23 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 25 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 30 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 31 Ağustos 1993.
Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 1993.
Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1993.
Hürriyet Gazetesi, 24 Eylül 1993.
Hürriyet Gazetesi, 25 Eylül 1993.
Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1993.
Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1993.

Hürriyet Gazetesi, 15 Ekim 1993.
Hürriyet Gazetesi, 26 Ekim 1993.
Hürriyet Gazetesi, 3 Aralık 1993.
Hürriyet Gazetesi, 8 Aralık 1993.
Hürriyet Gazetesi, 16 Aralık 1993.
Hürriyet Gazetesi, 5 Ocak 1994.
Hürriyet Gazetesi, 14 Mayıs 1994.
Hürriyet Gazetesi, 20 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 22 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 23 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 24 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 25 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 27 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 28 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 30 Eylül 1994.
Hürriyet Gazetesi, 1 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 2 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 3 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 4 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 6 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 7 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 11 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 12 Ekim 1994.
Hürriyet Gazetesi, 13 Ekim 1994.

Hürriyet Gazetesi, 3 Kasım 1994.
Hürriyet Gazetesi, 8 Kasım 1994.
Hürriyet Gazetesi, 26 Ocak 1995.
Hürriyet Gazetesi, 29 Ocak 1995.
Hürriyet Gazetesi, 6 Şubat 1995.
Hürriyet Gazetesi, 10 Şubat 1995.
Hürriyet Gazetesi, 15 Şubat 1995.
Hürriyet Gazetesi, 17 Şubat 1995.
Hürriyet Gazetesi, 23 Şubat 1995.
Hürriyet Gazetesi, 3 Mart 1995.
Hürriyet Gazetesi, 24 Mart 1995.
Hürriyet Gazetesi, 25 Mart 1995.
Hürriyet Gazetesi, 30 Mart 1995.
Hürriyet Gazetesi, 7 Nisan 1995.
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1975.
Cumhuriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1975.
Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ağustos 1975.
Cumhuriyet Gazetesi, 2 Eylül 1975.
Nokta Dergisi, 4-10 Temmuz 1993.

İnternet Siteleri

Avcu, Arife, Dursun, Erkan, “Civangate tarih oldu”, 1996, <http://www.milliyet.com.tr>, (2 Nisan 2003).

MSNBC Haber Portalı, “Nixon resigns, Ford sworn-in”, “Ford pardons Nixon”, <http://www.msnbc.com/onair/msnbc/timeandagain/archive/watergate/timeline.asp>, (15 Şubat 2004).

Ders notu

Turhan, Seyfettin. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Basım Yayımcılık Bölümü Ders Notları, Eskişehir.

ÖZET

Araştırmacı gazeteciliğın özellikleri ve uygulanış biçimlerinin gösterildiği bu çalışmada, muhabirlerin bilgiye ulaşma konusunda yaşadıkları sıkıntılarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Anavatanı ABD olan ‘araştırmacı gazetecilik’ anlayışının tarihi süreci, özellikleri ve uygulanma biçimi literatür taraması yoluyla ele alınmış; gazetecilerin izledikleri yöntemler gözler önüne serilmiştir.

Çalışmanın örnek olay değerlendirmesi bölümünde; 1990 sonrası Türk Basını’ndan seçilen olaylar (İLKSAN, İSKİ, Engin Civan skandalları) araştırmacı gazetecilik uygulamaları bağlamında analiz edilmiştir. Değerlendirme sonunda, muhabirlerin yazılı kaynaklardan çok, ‘haber sızdırıcılar’ ve ‘muhabirler’ adı verilen insani haber kaynaklarından yararlandıkları belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak ABD’deki FOIA’nın (Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası) Türkiye’de bulunmaması gösterilmiştir. Araştırmacı gazetecilikte doğru ve eksiksiz bilginin önemi vurgulanarak, belgeli çalışmanın zorunlu olduğu sonucuna varılmıştır.

‘Watergate’ ve ‘Mobilya Skandalı’nın ele alındığı çalışmanın son bölümünde ise bu iki örnek olay başarılı araştırmacı gazetecilik çalışmaları olarak sunulmuştur.

ABSTRACT

This study, which points out the characteristics of investigative journalism and its application forms, is intended to demonstrate the difficulty of getting information by the reporters. The historical background, features and application forms of the investigative journalism are held through literature search. Furthermore, the methods followed by the journalists are foregrounded.

In the case study chapter of the study, selected events from Turkish Press after 1990's (Scandals of İLKŞAN, İSKİ and Engin Civan) are analysed in the context of investigative journalism practices. At the end of the evaluation, it is made clear that the reporters benefit from the informers instead of written sources. The lack of Freedom of Information Act (FOIA) in Turkey like the one in USA is the main reason for that problem. At the end of this chapter, the importance of accurate and complete information is emphasized and the necessity of working with documents in investigative journalism is shown.

In the last chapter that analysed "Watergate" and "Scandal of Furniture", these two case studies are presented as successful investigative and in-depth reporting samples.